Ilustraţia coperteii *Andrei Olsufiev* raymond radiquet neastâmpăr bal la contele d’orgel

ROMANE

v

TRADUCERE DE DEMOSTENE BOTEZ PREFAŢA DE RICHARD REGWAUD

1 U8

EDITURA PENTRU LITERATURA

Raymond Radiquet

Le diable au corps

Le bal du comte d’Orgel

Éditions Bernard Grasset, Paris, 1924.

Raymond Radiquet şi conceptul de adolescenţă în literatură

…Je flambais, *je me* hâtais, *comme les gens qui doivent mourir jeunes* el. *qui mettent les bouchées doubles*.

(Le Diable au corps)

Nu este singurul ci.at care să ne convingă că Raymond Radiquet ştia ce o să se întâmple. Personajele sale, infantile şi vârstnice în acelaşi timp, se mişcă în zonele abisale ale limitei dintre existenţă şi nefiinţă în măsura în care moartea poate fi înţeleasă nu numai ca un fapt strict fizic, ci şi ca o conştiinţă acută a prezenţei noastre în lume care se opune, prin abstracţie, germinaţiei vitale. Nu se va scurge nici măcar un an de la apariţia rândurilor de mai sus şi o maladie oarecare va pune capăt, la douăzeci de ani, acestui fenomen al literelor franceze. Faptul, accidental pe planul evenimentelor, ni se pare a fi fost forma disimulată a unei necesităţi lăuntrice venind să confirme ceea ce exista deja în stare latentă, căci mirificul adolescent nu aparţinea decât prin câteva legături îndoielnice lumii acesteia. Singura lui şansă în afară de dispariţie, ar fi fost, după pilda lui Rimbaud, cu care are atâtea afinităţi

şi similitudini biografică, să fugă sau mai bine zis să se întoarcă din dimensiunile lui halucinante în strict reaceea ce ar fi însemnat, ca şi pentru primul de altfel, abdicarea de la literatură, fiindcă amândoi nutreau o egală spaimă de a face altceva decât ceea ce spun.

Copilăria, ca stare afectivă, însoţeşte pe artişti până la adânci bătrâneţi, ba mai mult constituie o condiţie *sine qua non* a creaţiei în sensul în care Brâncuşi afirma că atunci când nu mai suntem copii înseamnă că am murit deja. Copilăria altoită pe bătrâneţe rodeşte, fertilizează, după cum ne-o dovedesc în artă celebre exemple la care putem surprinde repetate reînvieri, însă bătrâneţea inoculată copilăriei stigmatizează, e drept, cu preţioase străluciri.

Raymond Radiquet nu este nici copil, nici bătrân, este în acelaşi timp în amândouă felurile şi mai presus de toate un adolescent în sensul unei vârste atot receptive şi de tentare a tuturor posibilităţilor.

Dacă, precum am spus, copilăria se perpetuează de-a lungul existenţei umane, adolescenţa se pierde, este irepetabilă nefiind doar contradictorie, ci fiind ea însăşi contradicţia care7 reclamă o rezolvare promptă: este un lucru peste care reuşim să trecem sau nu, dar pe care nu-l putem lua cu noi mai departe.

Adolescenţa, în cazul de care ne ocupăm, înseamnă copilăria supusă legilor dure ale maturităţii cu atât mai auster profesate cu cât adolescentul se doreşte cu tot preţul matur. Va trebui să înţelegem această poză nu prin prisma diversiunii romantice, ci ca o sete chinuitoare de a trăi totul, toată viaţa dintr-odată, refuzând cu brutalitate ierarhia neconcludentă a vârstelor.

Povara o dată asumată, după febrile căutări, covârşeşte, fără putinţă de scăpare, pe cel ce i se dăruie patetic. Imaginaţi-vă un mânz înhămat la o căruţă zdravănă de lemne şi veţi înţelege ce se va întâmpla la ieşirea din sat dacă mânzul nu consimte să-şi părăsească locul.

Adolescenţa este o vârstă critică pentru că cere cu înverşunare soluţii iar primejdia ei cea mai gravă este confuzia între real şi ficţiune declanşată de dorinţa adâncă a unui adevăr unic. Copilul crede suficient în visurile sale spre a nu le mai cerceta, iar omul matur se detaşează în mare măsură de ele, pe când adolescentul vrea cu tot dinadinsul să palpeze visurile sau să transforme realitatea în vis, fapt ce constituie sursa ciocnirilor sale cu lumea exterioară. Paul Rubin din *Le bal du comte d'Orgel* (*Bal la contele de Orgel*) vede viaţa ca pe un roman; aşa fac de altfel toate personajele lui Raymond Radiquet.

Dar confuzia menţionată este cel mai viu ilustrată prin mărturisirea eroului din *Le diabic au corps*[1]:

„N-am fost niciodată un visător. Ceea ce pare vis altora mai creduli, mi se părea tot atât de real ca brânza pentru pisică, cu tot clopotul de sticlă de deasupra. Totuşi clopotul există".

Or, tocmai această percepere a visului ca realitate subminează cel mai adânc raţiunea practică a lucrurilor. Perfecţiunea considerată nu ca aspiraţie ci ca realitate, inaderenţa funciară la imperfecţiunile lumii, provoacă o stare de spirit riscantă. Adolescentul râvneşte întronarea transcendentului în imanent, altfel spus a nefiinţei în fiinţă. Aceste laturi opuse pe care conceptul le poate apropia sunt de neîmpăcat în existenţă. Aici, înfruntareayior seamănă cu cea a focului şi a apei: este violentă şi de scurtă durată. Ceea ce-l alarmează pe Rimbaud constituie o carte pierdută pentru Radiquet. Primul, dincolo de afirmarea totalitară estetică, a încercat să salt veze viaţa. Plecarea sa în Africa a însemnat ieşirea din adolescenţă, părăsirea literaturii pe care o concepea la semn de egalitate cu existenţa. Opţiunea lui Radiquet, având acelaşi punct de plecare cu cea a lui Rimbaud este ceea ce Cocteau numea într-un articol „vocaţie a morţii" Ce ar putea să ne spună o

1 Tradus în româneşte prin Neastîmpăr.

biografie atât de scurtă? Faptele, deşi destul de bogate pentru numărul restrâns al anilor, sunt insuficiente, uneori neconcludente, căci lumea veritabilă a adolescentului se află în propriile lui mişcări sufleteşti spre a căror miraj se apleacă. Cele două romane ale lui Radiquet ne-o dovedesc pe deplin. Să amintim totuşi: o copilărie fără evenimente deosebite într-o suburbie pariziană. Studii strălucitoare în prima copilărie, apoi mediocre; punctul de gravitaţie se mutase. Plecările dese la Paris, întâi scurtele apoi lungile popasuri în hotelurile capitalei. O aventură amoroasă la sfârşitul anului 1918. Cunoaşte în scurt timp, îmbrăţişat sau respins fiind, cele mai ilustre figuri ale lumii artistice din metropola Franţei, pictori, muzicieni, poeţi: Brâncuşi, Picasso, Modigliani, Francis Poulenc, Arthur Honneger.

Guillaume Apollinaire, Pierre Reverdy, Jean Cocteau, acest subtil Mecena al veacului.

Urmează o perioadă agitată, cunoscută din relatările contemporanilor: scandaluri literare, săptămâni petrecute în cafenele şi baruri, rătăciri pe cheiurile Senei. Ravagiile unei vârste ingrate căreia Radiquet îi cere totul. Evenimentele se precipită, experienţele sale sunt variate, ambigue şi nu le putem înţelege decât prin sentimentul omului care se grăbeşte fiindcă ştie că nu mai are timp. Radiquet nu se avântă în viaţă, ci se prăbuşeşte în ea cu o fatală necesitate de a iubi şi a cunoaşte în acelaşi timp. Aici, în această încleştare între existenţă şi timp, totul devine posibil pentru că este unic şi irepetabil. Zvonurile care colindă Parisul nu ne spun nimic nou. Urmează succesul extraordinar al primului roman. Autorul scrie, citeşte, vagabondează, petrece. Totuşi Radiquet se sustrage-jubilăţiei, impecabilului extaz pe care şi-l oferă prin acea unică luciditate care înregistrează şi disecă faptele. Viaţa sa privită din exterior pare un coşmar urmând în fond o strictă logică interioară al cărei sens va apărea cu claritate în final.

Unii contemporani îi trasează silueta infantilă, zgomotoasă, îndrăzneaţă, iar alţii, surprinzându-l în clipe de gravă meditaţie notează exact contrariul:

„Era un copil lipsit de tinereţe, fără exuberanţă, fără iluzii. Îmi *amintea de acei tineri literaţi chinezi care, la douăzeci de ani, poartă pe masca lor, fără vârstă*, o *impresie de bătrâneţe precoce*.”[2]

Iar Jean Cocteau, prietenul său, exclamă i *„Raymond s-a născut la patruzeci de ani*”.

Această bătrâneţe nu este o metaforă, ci o realitate de netăgăduit întru spirit. Cine ne va dovedi că Radiquet, care la nouăsprezece ani profesează o artă de austeritate clasică în atmosfera nebuloasă de după primul război mondial nu este mai bătrân decât colegii săi parizieni, înaintaţi în vârstă, care cochetează cu dadaismul şi tresar la gândul unei revelaţii suprarealiste?

Încetul cu încetul, într-un timp, de altfel, extrem de scurt, Raymond îşi stabileşte vocaţia artistică, iar odată cu aceasta destinul său pare definitiv. Experienţele sale poetice, deosebit de interesante, cu care egalează contemporani de renume, sunt curând părăsite. Radiquet trăieşte poetic, transferă esenţele în realitate, iar ceea ce scrie nu constituie decât o stranie limită a poeziei. Adevărata lui eliberare, catarsisul care-i purifică sufletul, este proza sa de limpezime clasică. Odată realizat gândul acestei eliberări, autorul îşi cunoaşte dinainte destinul încât poate să scrie încă în primul său roman:

„Un om dezordonat care e pe moarte şi nu se îndoieşte de asta, se apucă deodată să facă ordine în jurul său. Viaţa lui se schimbă. Îşi clasează hârtiile. Se scoală dis-de-dimineaţă şi se atică devreme. Se lasă de vicii. Cei din jurul său sunt încântaţi. Aşa că moartea lui brutală, pare cu atât mai nedreaptă. Era să trăiască fericit.

Tot aşa, liniştea nouă a existenţei mele era tăierea

---

2 Camille Ayrnard, La Touraine républicaine, 19 iulie 1924.

părului celui osândit la moarte[3]

Ritmul său de viaţă, apropiindu-se de sfârşit, se identifică treptat cu cel al paragrafului citat, Radiquet îşi scrie singur prefaţa volumului de versuri care i se va edita postum. Acest îndrăgostit de perfecţiune simit nevoia unui ciclu închis. Agitaţia sa n-a fost decât spaima de nemişcare, spaima de obiectul iubit. Trecerea lui prin existenţă a fost abisală. Radiquet a aflat mai înainte lucruri care ar fi trebuit să se afle pe urmă. Probabil că suma cunoştinţelor umane poate fi nesfârşită pe orizontală, dar în adâncime ea are o limită precisă care odată atinsă face ca suflul vital să devină superfluu. Celor mai mulţi oameni le este dat să atingă această limită la capătul ciclului lor vital. Radiquet a ajuns acolo de tânăr. A văzut ceea ce nu trebuia să vadă, a auzit ceea ce nu trebuia să audă.

Puţini sunt artiştii cu adevărat ai adolescenţei, în accepţia conceptului pe care am încercat să-l schiţăm. Cântecul lor grabnic este totdeauna de lebădă. Dar sclipirile.

operei lor, închegate pe parcursul a câţiva ani doar, sfidează pe îndelung căutătorii de adevăruri. Filosofia culturii va trebui să le acorde un capitol separat.[4]

Singure şi desăvârşite, cele două romane ale lui

---

3 Goesch Keith, Raymond Radiguet, Editions de la Palatine, Paris, 1955.

Si

4 Că faptul nu ţine de domeniul speculativului şi că aria acestei spiritualităţi adolescentine este mai largă decît cea a manifestării artistice, ne-o dovedeşte, printre altele, şi un ilustru exemplu din istoria matematicii: Evariste Galois (1811—1832); respins fiind de două ori la examenul de admitere la Şcoala Politehnică din Paris şi persiflat pentru îndrăzneala de a trimite la 19 ani memorii Academiei franceze, Galois moare în vîrstă de numai 21 ani în urma unui duel ale cărui cauze au rămas obscure.

In noapte» de dinaintea duelului îşi sistematizează, cu un copleşitor efort, dar şi cu nebănuită limpezime, desco-

Raymoad Radiquet – viziuni deosebite ale unui univers Unic – vădesc dualitatea emoţională a autorului lor, amestec nedefinit de luciditate şi patimă.

Ideea tratării paralele a acestor cărţi în scopul relevării unităţii invocate, descinsă din esenţa unui mod de creaţie particular, se impune oricărei încercări de exegeză.

Neastâmpăr, roman al iubirii telurice, consumate în pofida conjuncturii tragice, îşi găseşte reversul în *Bal la contele d'Orgel*, expresie a platonicului, a intangibilităţii. Dionisiacul în limitele bunului gust francez, pe de o parte, apolinicul, pe de altă parte, se suprapun într-un edificiu de incontestabil stil clasic. Având ca punct de plecare setea de realizare plenară, cele două alternative converg doar la infinit, despărţite în existenţă printr-o prăpastie a spiritului, de unde acea imposibilitate a împlinirii care veghează destinele eroilor lui Radiquet.

Dincolo de încercarea tuturor şanselor de afirmare a individului, polarizate în ipostazele amintite, pe care doar sufletul adolescentin al autorului le poate cuprinde dintr-odată, există în ambele cărţi o dorinţă puternică de autodescoperire care constituie nucleul lor comun.

Neastâmpăr relatează (Radiquet narează destul de rar), legătura pasională dintre doi adolescenţi, favorizată de plecarea pe front a logodnicului, apoi soţului Martei. Cataclismul european nu află o pondere anume în roman.

peririle ¡matematice. Opera sa, păstrată prin grija unui prieten şi recunoscută postum, conţinea ideile centrale ale teoriei grupurilor, fundament al matematicii moderne.

nu determină în vreun fel manifestările, viaţa interioară a personajelor, fiind amintit accidental şi judecat strict în funcţie de problemele existenţei individuale, fără să i se recunoască o semnificaţie general-umană şi mai ales tragismul la care aceşti îndrăgostiţi nu participă. Adolescenţa cercetată de patimi la primele ei contacte autentice cu existenţa îşi

reclamă drepturi în afara relaţiei istorice.

„Fericirea este egoistă”, se afirmă undeva în roman. latr-adevăr cei doi o profesează cu o stranie nonşalanţă faţă de cei din jur. Legaţi prin adulter, într-o lume care nu-i interesează, aceşti adolescenţi nu plătesc tribut gravităţii, dar nici ipocriziei, nu îşi ascund sursele bucuriei, ci dimpotrivă, le caută. Deferenţa, de care suferă cu osebire personajul principal, aruncă un văl asupra umanităţii, transformând cuplul într-un sistem din ce în ce mai închis.

Au existat critici care, pornind de la acest aspect, au imputat autorului, încă de la început, răceala, uitând că cenuşa este rezultatul flăcării şi că o indiferenţă flagrantă nu-şi poate avea sursa decât într-o incandescenţă prea mare. Cocteau depune mărturie, cu eleganţă, în favoarea prietenului:

„Tribunalul literelor socoate că avea o inimă uscată. Raymond Radiquel avea inima tare. Inima lui de diamant nu reacţiona la cel mai mic contact. Îi trebuia joc şi alte diamante. Restul nu-l interesa.”[5]

Şi totuşi Radiquet nu reprezintă numai o lucidă verificare a intensităţii emoţionale, el rămâne, chiar împotriva dorinţei lui, un copil, de unde provine acea doză de naivitate care narcotizează luciditatea personajelor sale. Fericirea dezinteresată de efectele ei, tentată, fără resentiment, chiar în detrimentul celorlalţi, ni se pare a fi în *Neastâmpăr* infantilă, prin excelenţă. Pentru erou războiul înseamnă patru ani de vacanţă – după cum pentru alţi copii nefericirea părinţilor poate să constituie un prilej de bucurie, cu condiţia să le ofere posibilitatea de a ieşi nestingheriţi în oraş. Egoismul bine ştiut al copiilor rămâne însă invulnerabil moral (cu atât mai puţin estetig), aflându-se în mod fatal nu în afara binelui şi a răului, ci în afara conştiinţei categoriilor respective. Această conştiinţă apare, destul de vag

5 Radiguet, Raymond — Le bal du comte d’Orgel, Preface de Jean Cocteau, Bernard Grasset, Paris, 1924.

totuşi, spre sfârşitul romanului, undetragismul acut al unor întâmplări defrişează noi regiuni ale sensibilităţii personajului.

Romanul nu se petrece în lanţul unor fapte exterioare, ci în adâncimi, unde legăturile obişnuite, cauzale, dintre ele, se suspendă. Acolo întâmplări care altfel ne-ar fi suscitat interesul, pot să pară cu uşurinţă străine iar individul devine singurul lui termen de comparaţie.

În acest roman de dragoste, în care incertitudinile răsar la tot pasul, nu poate fi vorba de dragoste în sensul obişnuit al cuvântului, ci de o căutare a revelaţiei, de cunoaştere mai mult decât de iubire, de momente de tresărire narcisiacă. Eroul se sustrage eticului spre a se realiza deplin într-o atitudine estetică susceptibilă de echivalenţe nietzschéene dacă nu am avea în vedere mirajul nevinovat al copilului frământat de propria lui descoperire.

El nQ caută în dragoste complinirea, ci autoregăsirea, nu caută acceptarea unui principiu, ci eliberarea în acest context dificil în care jocul poate să devină primejdios, partenerul se transformă, chiar fără ştiinţa celuilalt, în pretextul unei pasiuni cu atât mai distrugătoare cu cât finalitatea ei este mai abstractă.

Astfel între cei doi se nasc bariere asemănătoare celor existente deja între ei şi lume, şi care se amplifică treptat pe măsură ce fiecare în parte devine pentru celălalt un mijloc, mai mult decât o fiinţă distinctă.

„A lipsi de la şcoală însemna, după mine, că eram îndrăgostit de Marta. Mă înşelam. Marla nu era pentru mine decât un pretext pentru acest chiul”.

O ambiguitate care concentrează toate laturile a ceea ce am putea numi la un moment dat iubire şi a cărei aspiraţie totalitară urmăreşte, în ultimă analiză, recontopirea, unitatea primordială, paradiziacă a cuplului, imposibil de atins, căci aRată în divin, ea neagă condiţia umană, face ca *Neastâmpăr* să fie, cu tot

senzualismul, un roman virginal, după cum platonica înfăţişare a lumii din *Bal la contele d'Orgel* îşi vădeşte senzualitatea.

Din acest motiv, romanul ne aminteşte, nu o singură dată, de *Daphnis şi Chloe* (carte, de altfel, îndrăgită mult de Radiquet) cu care seamănă atât prin puritatea ce învăluie mişcarea personajelor, cât şi prin clasica îmbinare de proporţii, prin acurateţea stilului.

Adolescentul din *Neastâmpăr*, înclinat către calmul contemplaţiei, nu suportă contradicţiile, deşi singur şi le provoacă. Sentimentul geloziei, în descrierea căruia Radiquet procedează cu mult rafinament, are un mobil abstract care nu vizează certitudinea partenerei, căci Marta îl iubeşte cu adevărat. Tipul clasic al gelosului este vehiculat în exclusivitate de îndoială. Pentru acest adolescent îndoiala ar fi o catastrofă, dar în acelaşi timp certitudinea îi devine insuficientă. Se întâmplă aici ceva asemănător cu raportul precizat de Socrate care, în unul din dialogurile lui Platon, afirmă că dificultatea constă nu numai în obţinerea lucrului pe care dorim să-l posedăm, dar şi în posedarea continuă a ceea ce deja posedăm.

Această tentativă a spiritului de perfecţiune subminează însă posibilităţile umane. Contradicţia inerentă face ca evoluţia cuplului să fie susceptibilă de eşec. Luciditatea eroului caută cu insistenţă puncte ferme într-o zonă în care ele nu există.

Acolo unde se dorea să fie doar el, nu numai ca fiinţă terestră, ci şi ca prelungire a acesteia într-un spaţiu de primejdioasă abstracţiune, se descoperă minat, determinat de mobiluri care nu-i aparţin.

Eliberarea care înseamnă pentru el contemplarea solitudinii în doi, lipsită de determinări exterioare, devine imposibilă în momentul în care adolescentul surprinde până şi la această înălţime prezenţa rivalului. Constată că actele sale cele mai personale, deci cele mai libere sunt influenţate dacă nu chiar provocate de celălalt.

„Urăsc certitudinea de-a datora totul acestui om pe care îl înşelăm” (*Neastâmpăr*).

Relaţia este însă mai complicată. Când Marta îi reproşează că ar fi putut să-i împiedice căsătoria, bănuind că aici se află sursa neliniştilor, el îşi dă seama că, dacă ea nu s-ar fi măritat, această poveste de dragoste n-ar fi avut loc. Din aceeaşi familie spirituală cu François de

Serveuse din *Bal la contele d’Orgel* la care *„gelozia precede dragostea”*, personajul principal din *Neastâmpăr* are neapărată nevoie de celălalt ca să se realizeze pe sine, de o limită prin care să-şi contureze personalitatea. Prezenta celui de al treilea este o piedică, dar şi o necesitate, singura şansă de-comunicare între el şi Marta. Dragostea lor este, de cele mai multe ori, un joc subtil cu focul, o cursă la care eroul consimte dintr-un straniu imbold al regăsirii. Există în roman un sâmbure de autodistrucţie, o îndepărtată vocaţie dostoievskiană a personajelor care simt necesitatea cărţii pierdute spre a se realiza. Reacţia narcisiacă în care Radiquet vede unica notă autentică a destinelor umane oferă personajului principal modalitatea de împlinire sub semnul tragic al pierderilor.

„Fără îndoială că suntem toţi nişte Narcişi, iubind şi urând imaginea lor, dar cărora oricare altă imagine li-e indiferentă. Acest instinct de asemănare e cel care ne conduce în viaţă, strigându-ne «Stai!» în faţa unui peisaj, a unei femei, a unui poem. Putem admira altele, fără a simţi acest şoc. Instinctul de asemănare este singura călăuză care nu-i artificială”.

Marta este modelată pe nesimţite de acest adolescent care încearcă zadarnic şi catastrofal realizarea unităţii, nu prin complinire, ci prin identificare.

Narcis infantil, eroul romanului, deoarece nu se poate privi pe sine însuşi în singurătate, are nevoie de o fiinţă în care să se contemple, dar existenţa celuilalt

tulbură iremediabil liniştea contemplării.

Fiinţă delicată şi inofensivă, aleasă cum nu se poate mai bine, Marta răspunde prin ecouri depărtate chemărilor primului, nutrind într-un grad mai mic aceeaşi dorinţă ascunsă a regăsirii de unde provine asemănarea, chiar fizică, dintre ei, remarcată de cei din jur. Dar fenomenul se răsfrânge altfel în psihologia feminină, încât răspunsul aşteptat întârzie, în contratimp cu mişcările sufleteşti ale partenerului.

Suficienţa căsătoriei contractate, fără o fundamentare pasională, căreia îi simte imperios necesitatea, o determină să-şi înşele bărbatul plecat pe front. Dar nu speranţa fericirii existenţiale o împinge la acest act, ci setea aceleiaşi realizări estetice despre care vorbeam.

„Prefer – murmură – să *ţiu nenorocită cu tine decât fericită cu el*.*

Dacă Marta are momente de dăruire, dictate de însăşi condiţia feminină, partenerul ei rămâne aproape permanent opac, captiv propriei imagini, frământat de forţe subterane.

Cât despre soţ. el este un domn Bovary adolescent, suficient şi nevinovat, care nu greşeşte prin altceva decât prin faptul că îi lipsesc resursele acestui joc riscant, în căutarea adevăratei imagini a personajelor sale, autorul procedează, cu o rară intuiţie, la înlăturarea a tot ceea ce constituie aparenţă în manifestări, suspectând, controtitul orice gest:

„Totuşi – îmi spuneam – sunt clipe în care gura. ochii nu pot să mintă. Cu siguranţă. Dar odată beţi, oamenii cei mai puţin generoşi se supără dacă nu le primeşti în dar ceasul ori portofelul lor. În *pornirea asta, ei sunt atât de sinceri ca şi cum ar fi în stare normală. Momentele în care nu poţi să minţi sunt tocmai acelea în care minţi cel mai mult, şi mai ales pe tine însuţi.*, 4 *crede o femeie* «*în momentul când nu poate să mintă*», *înseamnă să crezi în generozitatea falsă a unui avar*”.

Romanul nu ne dă însă senzaţia dramatismului acut. Contradicţiile ¡rezolvabile nu atrag după sine descătuşări violente deoarece personajele nu posedă conştiinţa acestor contradicţii, ceea ce contribuie la farmecul cărţii. O atmosferă tandră înconjoară universul infantil pândit în umbră de nenumărate primejdii. Cei doi nu simt nevoia şocurilor, a explicaţiilor brutale, rămânând în mirajul unei evoluţii lente fără să cunoască nici forţele obscure care-i mină, nici direcţia şi cu atât mai puţin punctul nevralgic al deznodământului.

Cele câteva personaje, siluete trasate cu grijă, îşi fac apariţia pe un orizont senin, cel al copilăriei oare refuză realitatea unor evenimente grave, de pildă războiul, pentru propria sa realitate. Atmosfera se compune din elementele tradiţionale ale universului invocat: şcoala, cu restricţiile respective, o escapadă nocturnă sub pretextul naiv al unei excursii, chiuloala, mici cancanuri de provincie etc. O copilărie care nu este supusă eminamente privaţiei ci, dimpotrivă, căreia i se oferă mai toate reperele exterioare de care poate profita această vârstă.

Prezenţa unui părinte înţelegător ce seamănă atât de bine cu domnul Maurice Radiquet, tatăl autorului, măreşte duioşia unor pasaje.

La toate acestea, se adaugă o tandreţe de pură extracţie franceză care condiţionează fragilitatea sentimentelor, fineţea gesturilor. Citind *Neastâmpăr* ne răsar în minte frânturi din poezia lui Rimbaud:

Oisive jeunesse A tout asservie.

Par délicatesse J’ai pierdu mă vie.

Ah! *Que le temps vierme Où les coeurs s’éprennent*![6]

6 Rimbaud, Arthur — Oeuvres, Chanson de la phis haute tour. Nouvelle édition complétée et mise à jour par Henri Mahasso, Les classiques du monde, Fernand Hazan. Paris, 195G :

Trîndavă juneţe Roabă orişicui,

Din delicateţe Viaţa mi-o pierdui.

Conflictul ale cărui raţiuni sunt strict interioare veghează însă în permanenţă destinul celor doi pentru ca în final să răbufnească cu suficientă intensitate. Dispariţia Martei, moartea ei precoce asupra căreia planează o stranie incertitudine, devine necesară estetic în faţa personajului principal care, însetat de eliberare sufletească, manifestă o totală intoleranţă a contradicţiei înclinat spre fixitate şi contemplare.

Dar în ultimele pagini ale romanului, în care adolescentul dobândeşte conştiinţa propriilor lui acte, pasibil *i* fiind acum. deci, de un verdict etic, pasiunea sa sau imposibilitatea pasiunii poate fi suspectată de „inumanitate", cel puţin în concepţia majoritară a termenului, iar el, cu acea indiferenţă derivată fatal dintr-o sensibilitate acută devine „un străin" *avant la lettre*.

Dai la contele d'Orgel constituie, în multe privinţe, reversul primului roman, o poveste de dragoste platonică în care cei destinaţi să se întâlnească nu se ating niciodată. Pasiunile se consumă din priviri fără să se reali.

zeze în fapt. Dar noutatea de căpătâi a celei de a doua

cărţi nu constă în simpla opoziţie a spiritului cu trupul, a platonismului cu dragostea trăită şi mai apoi a dionisiacului cu apolinicul ci în ilustrarea unor origini dionisiace ale apolinicului care se investeşte cu o falsă seninătate, participând în fapt la secrete convulsiuni. Astfel, puritanismul prin însuşi refuzul pe care-l presupune, determină un consum sufletesc înrudit cu dezmăţul, după cum dogma incită superstiţia.

Radiquet era conştient de această demonstraţie din moment ce într-o fişă din perioada de început a elaborării romanului nota programatic: „*Roman de iubire*

O, să vină-o zi Cind ne vom iubi!
(Rimbaud. Poezii, în româneşte de Petre Solomcn. Editura tineretului, 1961).

castă la fel de scabros ca romanul cel mai puţin cast”.

El este preocupat de stabilirea unor zone comunicante între înclinaţiile adverse amintite găsindule în străfundurile naturii umane unde nu mai există distincţia lor raţională şi de unde ele răzbat diferit în exterior, uneori într-un chip cu totul imprevizibil.

„*Dar manevrele inconştiente ale unui suflet pur sunt şi mai ciudate decât combinaţiile viciului*”.

Una din atitudini dusă până la capăt se poate schimba cu uşurinţă în contrariul ei. Personajele lui Radiquet se disting prin această dualitate emoţională căutându-şi totdeauna echilibrul în extreme, deci în cel mai nesigur punct. François de Séryeuse, atins de morbul *perfecţiunii*, *descoperă* „*gustul purităţii în cele mai impure colţuri – le inimii sale*”.

Nu este vorba aici de o cultivare a paradoxului, de un simplu exerciţiu al unei inteligenţe speculative, ci de asaliza minuţioasă a unor profunde realităţi sufleteşti. Abstracţiunea nu covârşeşte niciodată, nu simplifică ţesătura intimă a psihologiei personajului redată în toată – omiplexitatea cu o unică forţă de investigaţie:

„*Credea că iubeşte nedesluşit pe când el avea această senzaţie de vag numai din cauza unui şoc foarte clar. Dar se temea să dea acestui şoc numele lui adevărat. Nu era de loc obişnuit cu atâta delicateţe, cu o asemenea pudoare faţă de el însuşi. De obicei nu făcea atâtea mofturi pentru m-şi mărturisi ceea ce dorea. El, care niciodată mt-şi puse-a frâu simţurilor şi cu atât mai mult gândurilor, astăzi* îşi *interzicea unele. Parcă înţelegea, în sfârşit, că mai mult* decât *manierele noastre, pe care le judecă lumea, are importanţă politeţea inimii şi sufletului, pe care oricine dintre noi le controlează singur. De ce n-am avea faţă de noi înşine maniere alese? îi era ruşine că* până *acum arătase mai puţină stimă faţă de el însuşi, mai puţină politeţe decât faţă de alţii şi că-şi mărturisise lui însuşi unele sentimente pe care nu le-ar fi destăinuit nimănui. Însă în*

noua lui manie de puritate mergea prea departe… până la ipocrizie".

Autorul îşi alege eroii dintr-o lume înclinată spre rafinament, cea a aristocraţiei în declin la care orgoliul, decantat de generaţii, şi contactul slab cu existenţa suspendă firele comunicării înlocuindu-le cu o atmosferă rarefiată şi incertă. O teamă nedefinită în faţa vieţii, fobia oricărui act existenţial dirijează evoluţia sufletească a cuplului. În mare, poziţia personajelor centrale este aceeaşi cu cea din *Neastâmpăr*, ceea ce probează încă o dată simetria invocată.

François de Sérieuse şi Mahaut de Grimoird nutresc unul faţă de altul o atracţie irezistibilă a cărei piedică pare a fi soţul ei, Anne d'Orgei. Deci, latre cei doi, minaţi de o pasiune unică, se interpune al treilea a cărui necesitate se face totuşi resimţită (într-un mod mult mai limpede în acest roman decât în primul).

Orgoliul, imposibilitatea mărturisirii apropie pe François şi Mahaut de personajele lui O'Neill, cu menţiunea că acestea din urmă sunt conştiente deplin, uneori încă de la început, de propriile lor tare sufleteşti, în timp ce eroii lui Radiquet le descoperă treptat şi niciodată complet, acţionând totuşi în virtutea lor.

Adevăratele bariere care se opun iubirii, nu stau în lumea exterioară unde autorul discerne cu subtilitate un lanţ de pretexte ci în interiorul fiecăruia.

Personajelor din *Bal la contele d'Orgei* le lipseşte Uitarea de sine, prima condiţie a iubirii.

Între sentimentele celor doi şi expresia lor firească se ridică un zid care anihilează orice încercare de a comunica şi care nu poate fi depăşit. Îndrăgostiţii din acest roman, din teama de a nu-şi face cunoscută pasiunea, acţionează constant contrar înclinaţiei lor primare, dar procedând cu perseverenţă astfel nu fac altceva decât să-şi contureze cu aceeaşi exactitate sentimentele.

François, invitat de d'Orgeli la masă, conversează

mereu cu alte personaje, revers al dorinţei de a vorbi cu xxni

Mahaut. Altă dată, aflat la distanţă de ei, se grăbeşte să le expedieze o scrisoare, dar nu fiindcă d'Orgelii vor socoti întârzierea o dovadă a lipsei de amiciţie, ci pentru că nu vrea să rişte nici măcar o bănuială asupra pasiunii ce o nutreşte. Mahaut suferă de aceeaşi incompatibilitate cu sentimentele proprii. Afirmarea ei este negativă şi numai pornind de la această premisă putem desluşi semnificaţia unor atitudini.

Scrisoarea pe care o expediază doamnei de Séryeuse, în care cu o culpabilitate nejustificată de vreun act şi dintr-o vie dorinţă de autoflagelare, îşi mărturiseşte pasiunea, luând asupra ei povara unei erori hiperbolizate este, de fapt, forma introvertită a unei admirabile scrisori de dragoste pentru François.

Penultima scenă, cea a balului din casa d'Orgelilor, oscilează magistral între sublim şi penibil, dovedind adânca iniţiere a autorului în ascunzişurile destinelor umane. Ceea ce pare absurd urmează totuşi o strictă logică interioară, ceea ce pare iraţional nu este decât un impas al raţiunii, eroii fiind victimele propriei lor clarităţi. Ei evoluează din ce în ce mai conştienţi în acelaşi sens, însă paralel, fără putinţa de a se întâlni, înşişi vinovaţi de vidul care-i separă. Dintre cei invitaţi doar prinţul Narumof, cu acea unică receptivitate slavă, pare să surprindă ceva din această dramă ¡rezolvabilă.

Cei doi suferă de mitul intangibilităţii, spun suferă pentru că în măsura în care îl afirmă sunt şi uzurpatorii lui. Teamfi că lucrul împlinit nu va fi la înălţimea celui râvnit este, în roman, la fel de convulsivă ca şi în eşecul unei experienţe. François şi Mahaut, interzicându-şi să fie senzuali, nu izbutesc să devină platonici deoarece, contemplaţia fiându-le insuficientă, cer o apropiere care contravine net primei aspiraţii. Dorinţa de totalitar, de adorare şi realizare concomitentă, dovadă a confuziei discutate dintre ficţiune şi real, conduce cuplul în final

spre o stare de crispare. Gustul purităţii atât de abstract trădează o la fel de acută senzualitate.

Unul dintre elementele dominante ale relaţiilor dintre cei doi este fobia mărturisirii care ne îngăduie să pătrundem mai adânc în psihologia personajelor. Această respingere totală a confesiunii nu se referă la cei din jur, caz în care drama ar fi soluţionabilă, ci vizează în primul rând partenerul, fapt ce înlătură putinţa eliberării din zbuciumul sufletesc iniţial.

Mahaut îşi mărturiseşte sentimentele doamnei de Séryeuse, mai târziu chiar şi soţului ei (ceea ce presupune – anumită indiferenţă faţă de amândoi) dar celui iubit nu. François procedează similar, rob al aceleiaşi claustrări sufleteşti. Din acelaşi motiv, prezenţa contelui d'Orgel nu devine, cum s-ar crede, inoportună, ci dimpotrivă:

„Mahaut şi el, faţă în faţă, departe de a se simţi la largul lor, se gândeau la contele d'Orgel. Îi stingherea lipsa aceluia a cărui prezenţă de obicei îi stinghereşte pe amanţi".

Care este sursa acestor inconsecvenţe şi temeri? încetul cu încetul ne dăm seama că iubirea fiecăruia în parte, este mai mult iubire pentru sine decât pentru celălalt, amândoi fiind în egală măsură devoraţi de aceeaşi pasiune narcisiacă ce determină destinele eroilor din *Neastâmpăr*. (Pe parcurs aflăm că François şi Mahaut erau veri.)

Dar cum iubirea de sine nu se poate profesa de Unusingur căci cel ce posedă este acelaşi cu cel posedat, ea are neapărată nevoie de un transfer asupra partenerului care nu interesează decât în măsura în care este obiect al iubirii. Or, în scena invocată, contele d'Orgel împiedicând, prin prezenţa sa, orice manifestare, transformă simultan pe fiecare dintre cei doî în obiect al iubirii contemplative a celuilalt, oferindu-lê unica şansă a comunicării.

Printr-un paradox al naturii umane, iubirea de sine

reclamă existenţa celui de al treilea oare s-o intermedieze.

Căutările zadarnice ale celor doi nu reflectă decât dintr-un Unghi de vedere, egoismul» căci totdeauna în extreme, la această înălţime, opoziţiile se suspendă: indiferenţa trădează sensibilitatea, egoismul, generozitatea.

Să fie vorba de o sărăcire afectivă care se compensează prin aceste complicate transferuri? Dimpotrivă, credem că doar o hiperafectivitate, din dorinţa împlinirii totalitare, unice poate reduce fiinţa iubită la obiect al iubirii. Partenerul odată transformat în obiect, apropiat sau depărtat excesiv, este supus de celălalt luxurii sau contemplaţiei. Eroii din *Bal la contele d'Orgel* optează pentru ultima. alternativă, dar suferă de riscurile celei dintâi, pentru că, de fapt, le doresc pe amândouă.

Contele Anne d'Orgel, cu o psihologie mai reliefată decât Jacques, personajul similar din *Neastâmpăr*, se complace într-o insuficienţă inofensivă care nu acuză şi nici nu poate fi acuzată. Dragoste» soţtet serevarsă-şi tRUatl-i, de la distanţă, parându-se ca unirea s-ar datora QSai sentiment reciproc. Când îşi îâtşală soţia o face e într-un simţ al corectitudinii faţă de mediul respectiv, îatreun cuvânt, este incapabil de pasiune. Opac la ce se ifttănplă în jurul său, nu crede în mărturisirea soţiei, lipsitrdu-l imaginaţia da a realiza în gând măcar posibilitatea unei legături între François şi Mahaut. Şi totuşi, în măsura în care nimic nu se întâmplă între cei doi, adevărul pare să stea de partea lui. Dar acest adevăr a cărui sââigură raţiune de a fi constă în dovezi, în ceea ce se întâmplă, şi se poate palpa, este insuficient de adevărat.

Una din figurile cele moi interesante alé romanului este Paul Rubin, prieten cu François şi opus, de autor, acestuia. De fapt, există un fond comun care le justifică prietenia, o problematică apropiată soluţionată în mod

deosebit. Amândoi manifestă o egală suspiciune la adresa propriiiol înclinaţii sufleteşti, dar în timp ce François se opreşte la o fază contemplativă, de acceptare, celălalt, constrâns de poziţia sa socială, mânat de dorinţa de „a ajunge”, trece la acţiune. Paul Rubin este prin excelenţă un crispat i

„A *nu voi să fii păcălit era boala lui Paul Rubin. Este boala secolului. Ea poate ajunge uneori până la înşelarea altora.*

Orice organ se dezvoltă sau se atrofiază în funcţie de activitatea sa. Tot neavând încredere în inima sa, ajunsese să nu mai aibă inimă – aproape de loc. Credea că se oţeteşte, că se întăreşte; în fond, se distrugea. Înşelându-se complet asupra scopului de atins, această sinucidere lentă era ceea ce-i plăcea cel mai mult în sinea lui. Credea că astfel va trăi mai bine. Dar nu s-a găsit decât un singur mijloc de a împiedica inima să mai bată: moartea”.

Radiquet se dovedeşte neîntrecut în descrierea mediului snob şi cosmopolit în care evoluează personajele sale, trasând scurte, dar memorabile portrete psihologice: îndrăzneala, uşor masculina Hester Wayne, persanul Mârza, cu o înclinaţie orientală spre desfătare, smeritul prinţ Narumof. Cu aceeaşi precocitate, autorul arată o lăudabilă receptivitate, atât de nuanţată, la o spiritualitate diferită de cea franceză, mai ales în cazul ultimelor două personaje citate.

Roman al iubirii „din priviri”, *Bal la contele d’Orgel* nu acordă un credit prea mare faptelor, supunându-le unei analize minuţioase pătrunzând în adâncimile unei umanităţi captivate de propria ei imagine, oferind cititorului revelaţia unor descoperiri de prim rang.

Locul lui Raymond Radiquet în evoluţia literelor franceze este unul de excepţie, ca şi cel al confratelui său din veacul al XIX-lea. Afirmată în perioada imediat următoare primului război mondial, perioadă în care se manifestau cele mai contradictorii şi variate tendinţe, de

la cele sociologizante până la cele net detaşate de realitate, opera sa păstrează un uimitor simţ al proporţiei.

Fiu al veacului al XX-lea, Radiquet reacţionează împotriva raţionalismului excesiv pe care spiritul european îl moştenise de la iluminişti, fiind unul dintre precursorii absurdului:

„Din 1789 sunt forţat să gândesc. Mă doare capul. Astăzi reclam libertatea de a nu mai gândi”.

Totuşi opoziţia sa în sfera creaţiei este de o limpezime notorie. Există în opera lui Radiquet un impas al raţiunii în sensul heidegerian al termenului, exprimat cu o majoră gravitate şi pondere intelectuală fără acea cochetărie pe care suprarealismul o va oficia mai târziu.

„Trebuie să admitem că dacă inima are raţiunile ei pe care raţiunea nu le cunoaşte, este din cauză că aceasta e mai puţin raţională decât inima noastră...” (*Neastâmpăr*).

Radiquet a avut o puternică vocaţie de moralist care explică afinităţile sale cu creatorii clasicismului francez. Peisajul, descripţia îi repugnă, atenţia fiindu-i mereu concentrată de problemele interioare ale omului tratate cu o obiectivitate ce aminteşte stăruitor stilul veacului al XVII-lea. Din opera sa se pot extrage, cu uşurinţă, „caractere” sau „pilde” pe măsura celor din La Bruyère sau La Rochefoucauld. *Le diable au corps* şi *Le bal du comte d’Orgel* seamănă prin sobrietatea şi armonia compoziţiei, prin limbajul purificat de elemente caduce mai mult cu romanele de dragoste clasice, de pildă cu *Princesse de Clèves* al doamnei de Lafayette, decât cu cele romantice sau contemporane autorului.

Iniţiator al unui neoclasicism care va lăsa urme în istoria literaturii franceze, Radiquet se deosebeşte de iluştrii săi predecesori din veacul al XVII-lea prin aceea că limpezimea sa, descinsă dintr-un secol mult mai contradictoriu, devine pe alocuri obscură.

RICHARD REGWALD

TABEL CRONOLOGIC

1903 ÎS iunie. Se naşte, la Saint-Maur, lângă Paris, Raymond, primul copil dintre cei şapte ai familiei Radiquet. Tatăl viitorului romancier este unul dintre caricaturiştii apreciaţi de cotidianele pariziene. Înţelegerea de care dă dovadă va stimula preocupările artistice ale fiului.

1909 – 1917 Raymond Radiquet urmează mai întâi cursurile şcolii comunale din Saint-Maur unde profesorii îi consideră strălucitori primii paşi spre studiu. Obţine curând, pe baza unui examen, o bursă la liceul Charlemagne din Paris. Elev mediocru, judecând după foile matricole ale liceului.

1917 Lipseşte din ce în ce mai mult de la ore, făcând primele incursiuni în lumea artistică din Paris. Citeşte, de preferinţă, moraliştii şi povestitorii francezi din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, apoi Stendhal, Proust, Verlaine, Rimbaud, Mallarmé, Lautréamont. Tatăl, nelinişţit de dezinteresul lui Raymond pentru şcoală, îl retrage continuându-i instrucţia acasă. Îi predă singur lecţii de greacă şi de latină.

1918 6 mai. Publică într-o revistă satirică primul poem: *Le canard encha îné*.

Ducând caricaturile tatălui său la ziarul *V Intransigeant* este remarcat de André Salmon care, citindu-i versurile, îl sfătuieşte să renunţe la pseudonimul cu care semna: Rajki. La recomandarea acestuia obţine mici reportaje la *L'Éveil* şi *L'Heure*, ceea ce îi facilitează intrarea în mediile intelectuale. Citeşte şi scrie într-o mică ambarcaţiune de pe Marna, proprietate a tatălui său. îl vizitează pe Apollinaire care, extrem de suspicios la sfârşitul vieţii, recunoscând în versurile tânărului tonuri din poezia sa, crede că i se joacă o farsă şi reacţionează prompt. Începe viaţa de boemă. Raymond Radiquet cunoaşte, numai în câteva luni, floarea artiştilor parizieni din epocă: Juan Gris, Picasso, Modigliani, I.V. Hugo, Louis Durey, Francis Poulenc*

Pierre Rév. erdy, François Bernouard, Georges Aurie, Arthur Honneger. Dar cea mai impresionantă cunoştinţă este cea realizată într-o seară la o expoziţie de pictură cu Jean Cocteau de care va fi legat printr-o puternică prietenie. Acesta, entuziasmat de posibilităţile lui Radiquet, îi deschide calea revistelor de avangardă (*Şic*, *Littérature*) şi îi încurajează începuturile literare.

Deşi locuieşte încă la Saint-Maur, unde pleacă noaptea cu trenul, Raymond rămâne pentru scurte intervale la Paris, stabilindu-se adesea, în tovărăşia lui Cocteau, în modestele hoteluri din cartierul Madeleine. Spre sfârşitul anului trăieşte o aventură amoroasă care va constitui punctul de plecare al romanului *Le diable au corps*.

Iată cum îl descrie André Billy care-l cunoscuse în acel an: *„Aveam înaintea mea un băieţandru plăpând, parcă lovit şi mut de groază, încremenit, fără să fie în stare să plece, cu aerul năucit de tot u*.

1920 20 februarie. În colaborare cu Darius Mihaud, întors din America de Sud, creează tema unei pantomime pe un cântec popular brazilian, jucată la această dată de către Comédie des Champs Élysées.

Aprilie. Pleacă împreună cu Cocteau la Careueiranne, loc de retragere. Scrie, citeşte, fără orânduială.

Mai. Cocteau şi Radiquet scot revista *Le Coq* pe care o conduc până în noiembrie. Printre colaboratorii acestei foi fanteziste de avangardă se numără Paul Morand şi Tristan Tzara. În numărul editorial, Raymond Radiquet publică o temerară profesiune de credinţă al cărei titlu figurează cu majuscule: DIN 1789 SUNT FORT AT SA GÂNDESC; MĂ DOARE CAPUL.

Îi ajută pe Erik Satie şi Jean Cocteau să definitiveze opera comică *Paul et Virginie*. Editorul François Bernouard îi scoate prima plachetă de versuri *Le joues en feu* (*Cu obrajii înflăcăraţi*).

1 André Billy, *iSOeuvre*, 20 martie 1923.

3 – Neastâmpăr – Bal la contele d’Orgel

1921 Radiquet scapă agitaţiei pariziene prin escapadele pe care le întreprinde adeseori la Barbizon şi Careueiranne. Dar chiar în mijlocul frământărilor citadine, a existenţei fără căpătâi pe care o duce, el îşi păstrează o claritate interioară, după cum ne mărturiseşte o altă cunoştinţă a sa, Joseph Kessel: *„Nimic mai puţin ordonat decât viaţa sa exterioară, dar nimic mai armonios, mai echilibrat, mai bine construit şi mai bine protejat decât viaţa sa interioară. Putea să treacă din bar în bar, să nu doarmă nopţi întregi, să rătăcească dintr-o cameră de hotel în alta, spiritul său lucra cu o luciditate constantă, cu o logică minunată şi sigură”*. 1

Vara pe care o petrece la Piquey, aproape de Arcachon în tovărăşia lui Cocteau şi a altor prieteni este definitorie pentru cariera sa artistică. Scrie ultimele versuri, articole, încercări dramatice şi se dedică în întregime întâiului său roman, a cărui primă versiune o termină tot în aceste luni. îl cunoaşte pe editorul Bernard Grasset care-i va tipări cartea, în octombrie, Jean Cocteau expediază următoarea scrisoare către Philippe Berthelot, secretar general al Ministerului Afacerilor Externe:

„Vi-l trimit pe Raymond Radiquet. Este un miracol (nu o minune). Fiu adoptiv al întregului nostru grup. POET. Tocmai a terminat de scris un roman pe care-l socotesc drept una dintre cele patru, cinci capodopere ale literaturii franceze. Dacă i-aţi putea găsi un loc la propagandă care să nu-l absoarbă şi

1 Joseph Kessel, Le *Figaro*, 14 iulie 1924.

KXKiy *să-i permită să trăiască, ne-aţi ajuta* să-i *oferim calmul pe care-l merită*[7] Editura *La Sirène* unde fusese predat iniţial *Le Diable au corps* îşi manifestă serioase rezerve în legătură cu valoarea romanului, în acest an, după cum atestă monografia lui Ionel Jianu

7 Keith Goesch, op. cit.

(Paris, 1963), Radiquet se numără printre vizitatorii frecvenţi ai atelierului lui Brâncuşi din Fundătura Ronsin, nr. 8. O călătorie neprevăzută pe care Brâncuşi o întreprinde cu Radiquet în Corsica atrage răcirea relaţiilor dintre marele sculptor român şi Cocteau. De altfel, Brâncuşi figurează printre cei care au oferit informaţii preţioase autorului tezei de doctorat asupra lui Raymond Radiquet, Goesch Keith.

1922 31 martie. Raymond Radiquet citeşte prietenilor, la Fontainebleau, ultima versiune a primului roman.

Iunie. Aflat împreună cu Cocteau la Lavandou, pe ţărmul Mediteranei, începe să scrie *Le bal du Comte d'Or gel* (*Bal la contele a' Orqel*), pentru care adunase material încă din 1921.

Existenţa sa, pariziană îndeosebi, este supusă aceleiaşi agitaţii şi necumpătări. Nopţile şi le petrece la noul bar lansat de Cocteau *Le Boeuf sur le toit*, unde maestrul însuşi cânta uneori în orchestră. Localul era frecventat de mai toţi scriitorii Parisului cu excepţia lui Proust, bolnav în acea vreme şi retras în genere, din lumea artistică.

Apar totuşi semnele unei gravităţi şi bătrâneţi precoce.

1923 La începutul anului, Bernard Grasset, entuziasmat de talentul noului său colaborator, lansează *Le Diable au corps* uzând de cele mai moderne mijloace de publicitate. Autorul este sărbătorit în mediile literare şi mondene. Faima i se răspândeşte cu repeziciune. Fotografia însoţită de comentarii elogioase îi apare în cotidianele de mare tiraj, în vitrinele librăriilor, pe ecranele cinematografelor din Paris şi provincie. Gloriosul autor părăseşte cartierul Montmartre pentru restaurantele cele mai luxoase ale Parisului unde este salutat de chelneri şi privit cu curiozitate de clientelă.

Se aud însă şi voci potrivnice:

„Le Diable au corps *de domnul Raymond*

Radiquet… Atenţie, ţineţi-vă bine! *E pretinsa capodoperă «datorată condeiului unui romancier de şaptesprezece ani» pe care şiretlicul exagerat al unui editor îndrăgostit de tiraje mari o anunţă de trei săptămâni mulţimii ca pe «diamantul literaturii europene». Ei, ei, domnule editor, fiţi mai puţin crud cu copilul dumneavoastră minune. Şi nu luaţi mulţimea drept ceea ce nu este"*. *1* sau

„Ah! *reclama*! *Fără îndoială că adevărul nu se manifestă în combinaţiile de librărie, dar totuşi cei care vând ape pentru regenerarea părului, pilule împotriva reumatismului*

1 Pierre Rives, *La Semaine de la Riviera*, 15 martie 1923.

şi capodopere ale adolescenţilor de şaptesprezece ani, ar trebui să nu abuzeze de naivitatea contemporanilor".1 Radiquet primeşte următoarea scrisoare de la Paul Valéry:

„Vă mulţumesc că mi-aţi trimis cartea dumneavoastră care, în mod necesar, mi-a plăcut prin puritatea, prin mersul ei direct şi hotărât, prin acel desen suficient şi ca şi închis, care dă celor mai mici personaje acea parte de adevăr necesară.

Este greu să vă fac complimente care să se distingă de ceea ce se publică. Astfel mă voi mărgini în a vă dori o totală libertate de spirit. E un punct capital. Păstraţi, în privinţa primei dumneavoastră cărţi, aceeaşi independenţă pe care ea o arată şi pe care o laud, în privinţa a ceea ce era la modă în timp ce dumneavoastră aţi scris-o!

Credeţi în sentimentele mele cele mai bune şi scuzaţi-mi sfatul". 2

Le Diable au corps primeşte, la 15 mai, Le prix du Nouveau Monde. Din juriu fac parte Bernard Fay, Jean Cocteau, Jacques de Lacretelle, Max Jacob, Jean Giraudoux, Valéry Larbaud, Paul Morand. În cadrul unei şedinţe furtunoase, ultimii trei se opun, cu înverşunare, acestei alegeri.

1923 Iulie-septembrie. După celebrarea zgomotoasă a celor douăzeci de ani împliniţi, se retrage din nou la Piquey, pe ţărmul mării, unde lucrează în tovărăşia lui Cocteau. Existenţa lui

1 Jean Bernard, Le *journal de l'Indre*, 12 aprilie 1923.

8 Keith Goeseh, op. cit.

Îşi schimbă aproape complet cursul în această vară. Renunţă la boemă, la alcool. Se scoală în fiecare dimineaţă devreme, bea lapte. Îşi clasează toate fişele, hârtiile. Îşi adună poeziile, le grupează şi scrie prefaţa volumului care i se va edita postum. Atenţia îi este, în special, concentrată la terminarea celui de-al doilea roman, *Le bal du comte d'Orgel*. Pregăteşte un vast poem în proză în care vorbeşte patetic despre copilărie şi locurile natale; *Îl e-de-France*, *lie d'amour*.

Adună material pentru o viaţă romanţată a prinţului-poet Charles d'Orléans pe care nu mai are răgazul să o scrie.

Octombrie. Revine la Paris. Predă manuscrisul romanului lui Bernard Grasset cu care are o îndelungă convorbire.

Decembrie. Face ultimele corecturi la roman în hotelul Fayot unde locuia. Cuprins de febră este sfătuit de prieteni să consulte un medic, dar refuză. Boala revine cu o violenţă nebănuită şi este transportat în grabă la spital. Se declară febra tifoidă şi moare câteva zile mai târziu (12 decembrie), înconjurat de părinţi şi prieteni.

Jean Cocteau descrie astfel ultimele zile: „«*Ascultaţi*, *îmi spuse pe 9 decembrie*, *ascultaţi un lucru teribil*. *În trei zile voi fi împuşcat de soldaţii Domnului*.» *Cum de-abia îmi ţineam plânsul născoc*eam *lămuriri contradictorii*. «*Lămuririle dumneavoastră*, *continuă el*, *sunt mai puţin bune ca ale mele*. *Ordinul e dat*. *Am auzit ordinul*.»

Mai târziu mai spuse: «*există o culoare care se*

plimbă şi oameni ascunşi în această culoare».

L-am întrebat dacă trebuie să-i alung. Răspunse: «*Nu puteţi să-i alungaţi pentru că nu vedeţi culoarea.*»

Apoi se întunecă.

Îşi muşca buzele, ne numea, îşi privea cu surpriză mama, tatăl, mâinile". 1 *13 decembrie*. Trupul îi este depus la cimitirul Père-Lachaise.

1924 Apare postum *Le bal du comte d'Orgel* întâmpinat cu aprecieri elogioase.

„*Dar iată că o nouă carte, operă postumă, ne parvine ca un lung gest de adio. Şi primele incertitudini dispar. Nu nmi e nicio îndoială, Raymond Radiquet purta amprenta geniului*". 2

„*El lasă o carte cu desăvârşire clasică şi, neîndoielnic, singura carte clasică din aceşti ultimi ani*: Le bal du comte d'Orgel". 3 Circulă totuşi zvonuri răuvoitoare care susţin că ar fi vorba de o mistificare, romanul fiind în mare parte scris de Cocteau.

Un editor anonim publică o culegere de poezii obscene pe care le atribuie lui Radiquet. Faptul scandalizează şi stârneşte protestele îndreptăţite ale prietenilor săi.

1925 Apare volumul de versuri: *Les Joues en feu* (seria a doua) cu prefaţa scrisă de autor la Piquey, în 1923.

Gloria sa postumă este definitiv consolidată.

1 Raymond Radiquet, *Le bal du comte d'Orgel*, Préface de Jean Cocteau, Bernard Grasset, Paris, 1924.

2 Georges Lefèvre, *Tutrau*, 5 iulie 1924.

— Edmond Jaloux, *La Semaine littéraire*, 26 iulie 1924.

1947 Prima adaptare cinematografică a romanului *Le Diable au corps* (cu Gérard Philippe.)

1952 Editura „Bernard Grasset" îi tipăreşte operele complete.

1955 Keith Goesch îşi susţine la Facultatea de litere a Universităţii din Paris, teza de doctorat în care tratează

viaţa şi opera lui Radiquet.

Traduceri

Le Diable au corps în limbile cehă (1924), germană (1925), poloneză (1925), daneză (1930), engleză (1932), spaniolă (1945), italiană (1946), suedeză (1950), japoneză (1952), *Le bal du comte d'Orgel*, în limbile germană (1925, 1953), suedeză (1929), cehă (1925), norvegiană (1928), engleză (1929, 1952, 1953), spaniolă (1941), daneză (1954), italiană (1946), japoneză (1952).

R. R.

de *Jean Cocteau*

Raymond Radiquet s-a născut la 18 iunie 1903; a murit, fără să-şi dea seama, la 12 decembrie 1923, după o viaţă miraculoasă.

Tribunalul literelor socoate că avea o inimă uscată. Raymond Radiquet avea inima tare. Inima lui de diamant nu reacţiona la cel mai mic contact. Îi trebuia foc şi alte diamante. Restul nu-l interesa.

Nu învinuiţi destinul. Nu vorbiţi de nedreptate El era din seminţia însemnată a cărei vârstă se desfăşoară prea repede până la capăt.

„Adevăratele presimţiri – *scria el la sfârşitul volumului* „Le diable au corps" – se fohnează la adâncimi la care mintea noastră nu ajunge. Astfel, uneori, ele ne îndeamnă să facem acte pe care le interpretăm cu totul pe dos... Un om dezordonat care e pe moarte şi nu se îndoieşte de asta, se apucă

XLI

deodată să facă ordine în jurul său. Viaţa lui se schimba. Îşi clasează hârtiile. Se scoală dis-de-dimineaţă şi se culcă devreme. Se lasă de vicii. Cei din jurul său sunt încântaţi. Aşa că moartea lui brutală pare şi mai nedreaptă. Era să trăiască fericit".

De patru luni, Raymond Radiquet devenise punctual; dormea, clasa, recopia.

Am făcut prostia să mă bucur; luasem drept o dezordine bolnăvicioasă încâlceala unei maşini dare taie

cristale.

Iată ultimele lui cuvinte:

„Ascultă, *îmi spune el la 9 decembrie*, ascultă ceva teribil”. *Cum pe mine mă înecau lacrimile şi născoceam lămuriri contradictorii*: „Lămuririle pe care le ai dumneata, *continuă el*, sunt mai puţin bune decât ale mele. Ordinul a fost dat. Eu l-am auzit”.

Mai târziu adăugă: „Se plimbă o culoare şi sunt ascunşi oameni în culoarea asta”.

L-am întrebat dacă trebuie să-i alung. Mi-a răspuns: „Nu poţi să-i alungi, pentru că nu vezi culoarea”.

După aceea se pierdu.

Mişca buzele, ne spunea, pe nume, se uita cu mirare la mama lui, la tatăl lui, la rrmnile lui.

Raymond Radiquet începe.

Căci lasă trei volume. O culegere de poezii inedite, Le diable au corps, *capodoperă de promisiuni şi promisiunile ţinute*, Le bal du comte d’Orgel.

Lumea se sperie de un copil de douăzeci de ani care ar publica o carte ce nu se poate scrie la vârsta asta. Morţii de ieri sunt veşnici. Autor fără vârsta al unei cărţi fără dată, iată romanul Balului.

Acestui Bal, *el îi primea corecturile în camera de hotel în care febra îl mistuia. Îşi propunea să nu facă nicio îndreptare*.

Moartea a făcut să dispară amintirile formaţiei lui: *trei nuvele, un vast apendice la* Le Diable: de de France, de d’Amour, *şi* Charles d’Orléans, *tablou istoric, imaginar, ca şi falsa autobiografie a primului său roman*.

Unica cinste pe care o reclam este ele a-i fi dat în timpul vieţii, lui Raymond Radiquet, locul ilustru pe care i l-a adus moartea.

Jean Cocteau

P. S. Cu toată scârba pe care-o avea Raymond Radiquet pentru tot ce era monstruos şi pentru copiii-minune – la cincisprezece ani spunea că are nouăsprezece – trebuie să amintim că poemele lui au fost

scrise între paisprezece şi şaptesprezece ani, Le Diable au corps, între *şaisprezece şi optsprezece ani*, Balul contelui d'Orgel, *între optsprezece şi douăzeci*.

Pentru Balul, *se documenta din 1921. Terminându-l la ţară, spre sfârşitul lui septembrie 1923, şi-a rupt fişele. În cutia în care erau cele privitoare la*

XLIII

Charles d'Orléans găsesc una, păstrată în plic. Mi se pare preţioasă. O transcriu:

„Balul d'Orgel:

Roman în care romanesc este psihologia.

Singurul efort de imaginaţie l-am făcut nu asupra evenimentelor exterioare, ci asupra analizei sentimentelor.

Roman de dragoste castă, tot atât de scabros ca şi romanul cel mai puţin cast. Stilul: gen prost, scris aşa cum eleganţa trebuie să aibă aerul de prost-îmbrăcată.

Mediul: «monden».

Atmosfera: cea necesară desfăşurării unor anumite sentimente, dar nu un tabloual lumii bune; spre deosebire de Proust, decorul nu contează".

Notele următoare care confirmă două pasagii din prefaţa mea au fost găsite printre fişele lui Raymond Radiquet.

Fără dată.

Relativ la *Le Diable au corps*:

„Unii au vrut să vadă în cartea mea nişte confesiuni. Ce eroare! Preoţii cunosc bine acest mecanism al sufletului, observat la băieţi şi la femei, false confesiuni, din acelea în care iei asupră-ţi, din orgoliu, fapte rele, pe care nu le-ai comis. Aceasta pentru a da, totodată, lui *Le Diable* relieful unui roman în care totul să fie fals, şi apoi

KUV

pentru a prezenta psihologia băiatului care-i eroul cărţii. Această fanfaronadă face parte din caracterul lui".

septem Drle 1920

P „Aceşti copii-minune spiritual prematuri care devin după câţiva ani minuni de prostie!”

Care familie nu are un copii-minune? *Ele au inventat cuvântul*. *Sigur, există copii-minune*. *Sunt rareori aceiaşi*. *Vir sta nu are nicio importanţă*. *Opera lui Rimbaud şi nu vârsta la care a scris-o, mă uimeşte*. *Toţi marii poeţi au scris la şaptesprezece ani*. *Cei mai mari sunt cei care ajung să facă să se uite astă*.

D. Paul Valéry, la o recentă anchetă: De ca scriţi? *a răspuns*: Din slăbiciune.

Eu cred, dimpotrivă, că slăbiciune ar fi să nu mai scrii. *Rimbaud a încetat să mai scrie, pentru că se îndoia de el însuşi şi pentru a-şi menaja memoria*? *Nu cred*. *Totdeauna faci mai bine*. *Dar timizii care nu îndrăznesc să-şi arate operele, în aşteptarea altora mai bune, să nu găsească în asta o scuză a slăbiciunii lor*. *Căci, într-un anume sens, mai subtil, nu faci niciodată mai bine, nu faci niciodată mai rău*.

O să-mi atrag multe reproşuri. Dar ce pot face? Parcă-i vina mea dacă înainte de declararea războilui am avut doisprezece ani şi câteva luni? Nu încape îndoială că tulburările pe care le-am îndurat din cauza acestei perioade extraordinare sunt dintre acelea pe care nu le încerci niciodată la vârsta asta; dar cum nu există nimic destul de tare să ne îmbătrânească în ciuda aparenţelor, trebuia să mă comport ca un copil, într-o aventură în care chiar un bărbat s-ar fi descurcat cu greu. N-am fost numai eu în această situaţie. Şi camarazii mei vor păstra despre epoca aceea o altă amintire decât cei mai în vârstă. Cei care de pe acum au pică pe mine să-şi închipuie ce a fost războiul pentru atâţia băieţi extrem de tineri: patru ani de vacanţă mare.

Noi locuiam la F… pe malul Marnei.

Părinţii mei erau mai curând împotriva camaraderiei mixte. Senzualitatea, care se naşte odată cu noi şi se manifestă încă oarbă, a câştigat prin asta în loc să piardă.

N-am fost niciodată un visător. Ceea ce altora' mai creduli pare un vis, mie mi se părea tot atât de real ca brânza pentru pisică, cu tot clopotul de sticlă de deasupra. Totuşi clopotul există.

Când clopotul se sparge, pisica profită, chiar dacă stăpânii sunt cei care-l sparg, tăindu-se la mâini.

*

Până la vârsta de doisprezece ani nu-mi aduc aminte de nicio dragoste, afară de o fetiţă pe care-o chema Carmen, căreia i-am trimis, printr-un băiat mai mic decât mine, o scrisoare în care îi mărturiseam dragostea mea. Dragostea mă făcu să cred că sunt în drept să-i cer o întâlnire. Scrisoarea i-a fost dată dimineaţa, înainte de-a se duce la şcoală. Am pus ochii pe singura fetiţă care semăna cu mine, fiindcă era curată şi mergea la şcoala însoţită de o soră mai mică, cum eram şi eu însoţit de fratele meu mai mic. Pentru ca aceşti doi martori să nu spună nimic, am imaginat să-i căsătoresc oarecum. Aşa că în scrisoarea mea am pus o scrisoare din partea fratelui meu, care nu ştia să scrie, adresată domnişoarei Fauvette. Am explicat fratelui meu intervenţia mea, ca şi norocul nostru de-a nimeri tocmai două surori de vârsta noastră şi cu nume de botez atât de deosebite. Am avut mâhrââl-ea să constat că nu mă înşelasem asupra seriozităţii lui Carmen, când, după ce am luat dejunul cu părinţii mei care mă răsfăţau şi nu mă certau niciodată, m-am întors la şcoală.

Camarazii mei de-abia avuseseră timp să se aşeze în bănci – eu la celălalt capăt al clasei, stând pe vine ca să-mi iau dintr-un dulap din perete volumele pentru lectura cu glas tare – când intră directorul. Elevii s-au sculat în picioare. El ţinea în mână o scrisoare. Picioarele mi se muiară, volumele îmi căzură jos şi le ridicai, în timp ce directorul vorbea cu profesorul. Elevii din primele bănci se şi întoarseră spre mine – roşu ca racul, aşezat în fundul clasei – fiindcă auziseră şuşotindu-se numele meu. În cele din urmă, directorul m-a chemat, şi

pentru a mă pedepsi în chip delicat, fără să trezească, credea el, niciun gând rău celorlalţi elevi, mă felicită pentru că am scris o scrisoare de douăsprezece rânduri fără nicio greşeală. M-a întrebat dacă într-adevăr o scrisesem singur, apoi mă rugă să vin cu el în biroul lui. Nu ne-am dus până acolo. M-a dojenit sever, în curie, sub o ploaie torenţială. Ceea ce a tulburat foarte mult noţiunile mele de morală, a fost faptul de-a fi considerat tot atât de gruv că am compromis fata (ai cărei părinţi îi trimiseseră declaraţia mea de dragoste), ca şi faptul de-a fi şterpelit hârtia de scrisori. M-a ameninţat că trimite foaia aceea la mine acasă. L-am implorat să n-o facă. A consimţit, dar mi-a spus că va păstra scrisoarea şi la prima recidivă, nu va mai putea ascunde proasta mea purtare.

Acest amestec de obrăznicie şi de timiditate îi dezorienta pe-ai mei şi îi înşela, aşa după cum la şcoală, uşurinţa mea de-a învăţa, adevărata lene, făcea să fiu socotit drept un elev bun.

M-am întors în clasă. Profesorul, ironic, îmi spuse Don Juan. Am fost foarte măgulit, mai ales de faptul că-mi citase titlul unei opere pe care o cunoşteam şi pe care camarazii mei nu o cunoşteau. „Bună ziua, Don Juan” a spus el şi surâsul meu de om care a înţeles despre ce-i vorba, a schimbat atitudinea clasei faţă de mine. Poate că ea ştia de acum că eu însărcinasem un copil din clasele inferioare să ducă o scrisoare unei „fetişcane uşurele”, cum spun elevii în limbajul lor dur. Copilul acela se numea Messager 1; nu-l alesesem după nume, totuşi numele acesta îmi inspirase încredere.

La ora unu, l-am implorat pe director să nu spună nimic tatălui meu; la ora patru, ardeam de nerăbdare să-i povestesc totul. Nimic nu mă obliga s-o fac. Am să pun această mărturisire pe socoteala sincerităţii. Ştiind că tatăl meu nu se va supăra, eram, în fond, încântat ca el să cunoască isprava mea.

Am mărturisit deci, adăugând cu mândrie că

directorul îmi promisese discreţie totală (ca unui om

1 *Messager*, în limba franceză înseamnă trimis, sol în toată firea). Tata a vrut să ştie dacă n-am născocit pe de-a-ntregul acest roman de dragoste. S-a dus la director. În timpul acestei vizite, vorbi în treacăt despre ceea ce el credea a fi o farsă.

— Cum? spuse atunci directorul mirat şi foarte plictisit; v-a povestit asta? Mă implorase să tac, spunând că l-aţi omorî.

Această minciună a directorului îl scuza; ea contribui astfel mai mult la fala mea de bărbat. Am câştigat pe loc stima camarazilor mei şi priviri pline de înţelesuri din partea profesorului. Directorul îşi ascundea ciuda. Nenorocitul nu ştia ceea ce eu ştiam deja: tata, scandalizat de comportarea lui, luase hotărârea de a mă lăsa să termin anul şcolar, şi apoi să mă retragă. Eram atunci la începutul lunii iunie. Mama, nevroind ca această hotărâre să influenţeze asupra premiilor şi coroanelor mele, îşi propuse să vorbească de toate astea după distribuirea lor. Când sosi ziua aceea, datorită unei nedreptăţi a directorului, care se temea oarecum de urmările minciunii sale, am primit, singurul din clasă, coroana de aur, pe care o meritam şi premiul de excelenţă, 1. Greşită socoteală: din cauza asta şcoala pierdu doi din cei mai buni elevi ai ei, fiindcă tatăl celui ce urma să capete premiul de excelenţă şi-a retras şi el fiul.

1 Acorâat, în Franţa, celui mai bun elev din clasă la toate materiile.

Elevi ca noi serveau ca momeală pentru a atrage alţi elevi.

Mama mă considera prea tânăr ca să merg la liceul „Henric al IV-lea”. În capul ei, asta însemna să iau trenul. Am rămas doi ani acasă şi am învăţat singur, îmi făgăduisem bucurii fără limită, căci reuşind să fac în patru ore ceea ce colegii mei făceau în două zile, eram liber mai mult de jumătate de zi. Mă plimbam singur pe

malul Mamei, care era atât de mult râul nostru, încât surorile mele spuneau, vorbind de Sena, că-i „o Marnă”. Mergeam chiar cu barca tatii, cu toate că nu-mi da voie, dar fără să vâslesc şi fără să-mi mărturisesc că frica mea nu era aceea de a nu-l asculta, ci frica pur şi simplu. Citeam, culcat în barcă. În 1913 şi 1914 am citit aşa, două sute de cărţi. Nu ceea ce se cheamă cărţi proaste, ci mai curând cele mai bune, dacă nu pentru folosul minţii, cel puţin pentru valoarea lor. Astfel, mult mai târziu, la vârsta când adolescenţa dispreţuieşte cărţile din „Biblioteca roză”, m-a atras farmecul lor copilăresc, pe când atunci, în timpul acela, n-aş fi vrut să le citesc pentru nimic în lume.

Partea proastă a acestor recreaţii, alternând cu învăţatul era aceea că transforma pentru mine tot anul în nişte false vacanţe. Aşa fiind, învăţatul meu de fiecare zi era o nimica toată, însă cum eu învăţam mai puţin timp decât ceilalţi, învăţam în plug în timpul vacanţei lor, acest lucru de nimic era dopul de plută pe care o pisică îl poartă toată viaţa atârnat de coadă, atunci când ar prefera, fără îndoială, să poarte, o singură lună, o tinichea.

*

Adevărata vacanţă se apropia, dar asta mă interesa foarte puţin, fiindcă, pentru mine, însemna acelaşi regim. Pisica se uita mereu la brânza de sub clopot. Dar izbucni războiul. El sparse clopotul. Stăpânii aveau alte treburi şi pisica se bucură.

La drept vorbind, fiecare se bucura în Franţa. Copiii, cu cărţile lor de premii sub braţ, se înghesuiau lângă afişe. Elevii proşti profitau de haosul ce domnea în familii.

În fiecare zi mergeam după masă la gara J... la doi kilometri de noi, ca să vedem trecând trenurile militare. Luam toporaşi şi-i aruncam soldaţilor. Doamne, în halate albe, umpleau gamelele soldaţilor cu vin roşu, risipind litri întregi pe peronul presărat cu flori. Toate acestea

laolaltă mi-au lăsat o amintire de foc de artificii. Şi niciodată n-am văzut atâta vin risipit, atâtea flori veştede. A trebuit să pavoazăm ferestrele casei noastre.

Curând, nu ne-am mai dus la J... Fraţilor şi surorilor mele începea să le fie necaz că e război; găseau că durează prea mult. Din cauza lui ou puteau merge la mare. Obişnuiţi să se scoale târziu, treci buiau să cumpere ziarele la ora şase. Slabă distracţie! însă în jurul lui 20 august, aceşti tineri monştri căpătară din nou speranţă. În loc să se scoale de la masa în jurul căreia oamenii în vârstă mai întârzie, ei rămâneau să-l asculte pe tata vorbind de plecare. Fără îndoială n-o să mai avem cu ce merge. Va trebui să călătorim departe de tot, cu bicicleta. Fraţii mei făceau glume pe seama micei mele surioare: „Roţile bicicletei ei au abia patruzeci de centimetri în diametru. O să te lăsăm singură în drum". Soră-mea plângea în hohote. Dar ce zel la lustruitul bicicletelor! Nimănui nu-i mai este lene. Ei îmi propun s-o repare pe-a mea. Se scoală cu noaptea-n cap ca să afle noutăţi. În timp ce toţi se miră, eu descopăr, în sfârşit, motivele acestui patriotism: o călătorie cu bicicleta până la mare! şi o mare mai departe, mai frumoasă ca de obicei. Ar fi dat foc Parisului ca să plece mai repede. Ceea ce îngrozea Europa devenise singura lor speranţă.

Egoismul copiilor este oare atât de diferit de-al nostru? Vara, la ţară, blestemăm ploaia, pe când ţăranii o doresc.

Mai rar un cataclism fără fenomene prevestitoare. Atentatul austriac, furtuna stârnită de procesul Caillaux răspândeau o atmosferă apăsătoare, prielnică oricărei nebunii. Astfel, adevărata amintire de război este de dinaintea războiului.

Iată cum:

Io

Fraţii mei şi cu mine ne băteam joc de un vecin de-al nostru, un omuleţ caraghios, un pitic cu o bărbuţă albă, care purta glugă, era consilier municipal, şi se

numea Marechaud. Toată lumea îi spunea moş Marechaud. Cu toate că locuiam uşă în uşă, noi nu-l salutam, ceea ce îl înfuria atât de tare, încât într-o zi, nemaiputându-se stăpâni, ne opri în drum şi ne spuse: „Ei bine! Un consilier municipal nu se salută?” Noi am fugit. De la această obrăznicie, ostilităţile au fost declarate. Dar ce ne putea face un consilier municipal? Când se-ntorceau şi când mergeau la şcoală, fraţii mei trăgeau clopoţelul de la poarta lui, cu atât mai multă îndrăzneală cu cât câinele, care putea să aibă vârsta mea, nu ne înspăimânta de loc.

În ajunul lui 14 iulie 1914, ieşind în întâmpinarea fraţilor mei, am fost foarte surprins văzând o mulţime de oameni îngrămădiţi în faţa gardului familiei Marechaud. Câţiva tei cu crengile rărite nu izbuteau să ascundă vila lor din fundul grădinii. De la ora două după masă, servitoarea lor, într-o criză de nebunie, s-a urcat pe acoperiş şi nu voia să coboare. Familia Marechaud, înspăimântată de scandal, închisese obloanele, aşa că situaţia tragică a acestei nebune pe un acoperiş părea şi mai gravă – casa făcând impresia că-i părăsită. Oamenii ţipau, indignaţi că stăpânii nu făceau nimic să o salveze pe nenorocita aceea. Ea se clătina păşind pe ţigle, fără ca totuşi să aibă aerul că-i beată. Aş fi vrut să rămân acolo tot timpul, dar servitoarea noastră trimisă de mama, veni să mă cheme să-mi fac lecţiile, că altfel o să mă puie să lucrez şi duminică. Am plecat disperat şi rugându-mă lui Dumnezeu ca servitoarea să mai fie pe acoperiş când o să mă duc la gară să-l primesc pe tata.

Ea era la postul ei, însă rarii trecători care se-ntorceau de la Paris se grăbeau să ajungă la masă şi să nu lipsească de la bal. Nu se uitau la ea decât o clipă, în fugă.

De altfel, până acum, pentru servitoare, nu era încă vorba decât de o repetiţie mai mult sau mai puţin publică. Ea trebuia să debuteze seara, după datină – ghirlandele luminoase făcându-i o adevărată rampă. Erau

aprinse, toate becurile din stradă şi cele din grădină, căci familia Marechaud, cu toate că simula lipsa de acasă, ca unii ce erau notabili, n-a îndrăznit să nu ilumineze grădina. La fantasticul acestei case a crimei, pe acoperişul căreia se plimba, ca pe o punte de vapor pavoazată, o femeie cu părul vâlvoi, contribuia foarte mult glasul acestei femei: inuman, din gât, de o gingăşie care te înfiora.

Pompierii unei comune mici, fiind „voluntari", îşi văd, în timpul zilei, de alte treburi decât de tu1 urnire. Lăptarul, cofetarul, lăcătuşul sunt cei care, după ce-şi termină treaba, vin să stingă incendiul, dacă nu s-a stins de la sine. Îndată după mobilizare, pompierii noştri, afară de asta, au alcătuit un fel de miliţie misterioasă, care patrula, făcea exerciţi!

şi „de rond" noaptea. Aceşti oameni de ispravă sosiră, în sfârşit, şi-şi croiră drum prin mulţime.

O femeie păşi în faţă. Era nevasta unui consilier municipal, adversar al lui Marechaud, şi care de câteva minute o compătimea pe nebună, în gura mare. Ea dădu dispoziţii căpitanului. „Încercaţi s-o luaţi cu binişorul; că sărmana mititică este atât de lipsită de blândeţe în casa asta, unde o şi bat. Mai ales, dacă teama de-a fi dată afară şi de-a rămâne fără slujbă a îndemnat-o să facă asta, spuneţi-i că am s-o iau la mine. Am să-i dau de două ori atâta leafă cât avea aici".

Această milă gălăgioasă nu prea impresiona mulţimea. Doamna o plictisea. Toată lumea nu se gândea decât cum s-o prindă pe nebună. Pompierii, şase la număr, săriră gardul, înconjurară casa, căţărându-se din toate părţile. Dar cum apăru unul din ei pe acoperiş, mulţimea, ca copiii la teatru de păpuşi, începu să ţipe, ca să atragă atenţia victimei.

— Da' tăceţi odată! strigă doamna – ceea ce întări pe cei ce strigau din mulţime: „Uite unul! Uite unul!" Când auzi ţipetele acestea, nebuna, înarmându-se cu ţigle, aruncă una drept în coiful pompierului ajuns pe

coama casei. Ceilalţi cinci coborâră îndată.

În timp ce tirul, manejele, barăcile din piaţa primăriei se văitau de lipsă de clientelă într-o noapte în care suma încasată trebuia să fie grasă, cei mai îndrăzneţi derbedei săreau zidurile şi se înghesuiau pe peluză ca să urmărească goana după nebună. Ea spunea lucruri pe care le-am uitat, cu acea profundă melancolie resemnată pe care o dă glasurilor siguranţa că au dreptate, că toată lumea greşeşte. Derbedeii, care preferau acest spectacol bâlciului, voiau totuşi să combine plăcerile. Astfel, tremurând ca nu cumva nebuna să fie prinsă în lipsa lor, alergau să facă, la repezeala, un tur cu căluşeii. Alţii, mai cuminţi, instalaţi pe crengile teilor ca pentru o paradă la Vincennes, se mulţumeau să aprindă focuri de artificii şi pocnitori.

Se poate uşor închipui spaima soţilor Marechaud închişi în casă, în mijlocul acestui zgomot şi acestor licăriri.

Consilierul municipal, soţul doamnei miloase, căţărat pe zidul scund al gardului de fier, improviza un discurs despre laşitatea proprietarilor. Lumea îl aplaudă.

Crezând că pe ea o aplaudă, nebuna salută, cu un pachet de ţigle sub fiecare braţ, căci arunca din ele de câte ori vedea sclipind un coif. Cu glasul ei neomenesc mulţumea că, în sfârşit, a fost înţeleasă. Mă gândeam la o fată, căpitan corsar, rămasă singură pe vasul care se scufundă.

Mulţimea se împrăştie, cam obosită. Am vrut să rămân cu tata, dar mama, pentru a potoli această nevoie de ameţeală pe care-o au copiii, îi ducea pe-ai ei de la căluşei la tobogan. Desigur că încercam această stranie nevoie mai mult decât fraţii mei. Îmi plăcea să simt că-mi bate inima repede şi neregulat. Dar acest spectacol de o adâncă poezie, mă satisfăcea mai mult… Ce palid eşti”, zise mama. I-am spus că din cauza focurilor de artificii. „Ele-mi dau, spusei, culoarea asta verde”.

— Mă tem totuşi că asta îl impresionează prea mult

– îi spuse ea tatii.

— Oh, îi răspunse acesta, nimeni nu-i mai insensibil ca el. Poate să vadă orice, afară de un iepure de casă pe care-l jupoi.

Tatăl meu vorbea astfel, ca să rămân. Ştia însă că acest spectacol mă tulbură. Simţeam că şi pe el îl tulbură. L-am rugat să mă ridice pe umeri ca să văd mai bine. În realitate, eram gata să leşin, nu mă mai ţineau picioarele.

Acum nu mai rămăseseră decât vreo douăzeci de persoane. Se auziră nişte goarne. Era retragerea cu torţe.

O sută de torţe o luminară deodată pe nebună, ca şi cum, după lumina blândă a rampei, explodează magneziul pentru a fotografia o nouă stea. Atunci, fluturând mâinile în semn de bun rămas, şi crezând că e sfârşitul lutnii, sau pur şi simplu că erau gata s-o prindă, se aruncă de pe acoperiş, sparse în cădere marchiza cu un zgomot infernal, şi căzu lată jos, pe treptele de piatră. Până aici încercasem să suport totul, cu toate că îmi vâjâiau urechile şi inima-mi stătuse. Dar când am auzit oamenii ţipând „Mai trăieşte”, am căzut leşinat de pe umerii tatii.

Revenindu-mi în fire, m-a dus pe malul Marnei. Am rămas acolo foarte târziu, tăcuţi, lungiţi în iarbă.

Când ne-am întors, mi s-a părut că în dosul grilajului văd o siluetă albă, fantoma fetei în casă! Era moş Marechaud cu fi scufie de bumbac, contemplând stricăciunile, marchiza, ţiglele, peluzele, straturile, treptele acoperite cu sânge, prestigiul său distrus.

Dacă insist asupra unei astfel de întâmplări, este fiindcă ne face să înţelegem mai bine ca oricare alta strania epocă a războiului, şi cu cât anume poezia lucrurilor mă uimea mai mult decât pitorescul.

Am auzit tunul. Erau lupte lângă Meaux. Se spunea chiar că nişte ulani fuseseră prinşi lângă Lagny, la cincisprezece kilometri de noi. În timp ce mătuşa mea

vorbea despre o prietenă care fugise din primele zile, după ce îngropase în grădină pendule, cutii de sardele, l-am întrebat pe tata cum am putea să luăm cu noi cărţile noastre vechi; m-ar fi durut tare mult să le pierd., în sfârşit, în momentul când eram gata să fugim, am aflat din ziare că era zadarnic.

Surorile mele mergeau acum la J… să ducă răniţilor coşuri cu pere. Descoperiseră o compensaţie, ce-i drept cam mediocră, a frumoaselor lor proiecte rămpse baltă. Când soseau la J… coşurile lor erau aproape goale I

Eu trebuia să intru la liceul „Henric al IV-lea”, dar tata a preferat să mă ţină încă un an la ţară. Singura mea distracţie în această iarnă mohorâtă era să alerg la vânzătoarea noastră de ziare, ca să fiu sigur că o să am un exemplar din *Cuvântul*, ziar care-mi plăcea şi care apărea sâmbătă. În ziua aceea, niciodată nu mă sculam târziu.

Dar veni primăvara, pe care o înveseliră primele mele năzbâtii. În primăvara aceea, sub pretextul de-a face colecte, m-am plimbat de multe ori, cu o tânără persoană în dreapta mea. Eu ţineam cutia, ea coşul cu insigne. De la cea de-a doua colectă, confraţii mei mă învăţară să profit de aceste zile libere în care eram aruncat în braţele unei fetiţe. De-atunci, ne grăbeam să adunăm în timpul dimineţii cât mai mulţi bani cu putinţă, şi ne duceam să ne facem de cap toată ziua pe coastele de la Chennevrières. Pentru prima oară avui un prieten, îmi plăcea să fac cheta cu sora lui. Pentru întâia oară mă înţelegeam cu un băiat tot atât de precoce ca mine, admirându-i chiar frumuseţea şi obrăznicia. Dispreţul nostru comun pentru cei de vârsta noastră ne apropia şi mai mult. Numai noi ne credeam în stare să înţelegem lucrurile; şi, în sfârşit, numai noi ne găseam demni de femei. Ne credeam bărbaţi. Printr-un noroc, noi nu era să fim despărţiţi. René mergea deja la liceul „Henric al IV-lea” şi urma să fiu într-o clasă cu dânsul: în a treia.

El nu trebuia să înveţe greaca; făcu pentru mina

marele sacrificiu de a-i convinge pe părinţii lui îi să-l lase s-o înveţe. În felul acesta aveam să fim tot timpul împreună. Cum el nu făcuse primul an, însemna să se oblige să ia lecţii particulare. Părinţii lui René nu înţeleseră nimic din toate astea, căci în anul care trecuse, cedând rugăminţilor lui, consimţiseră să nu înveţe greaca. Ei văzură în asta rezultatul bunei mele influenţe şi, dacă pe ceilalţi camarazi ai lui îi suportau, eu cel puţin eram singurul prieten pe care-l acceptau.

Pentru prima oară, nicio zi din vacanţa acelui an nu a fost apăsătoare pentru mine. Am cunoscut deci că nimeni nu scapă urmărilor vârstei sale, şi că periculosul meu dispreţ s-a topit ca gheaţa de îndată ce cineva a binevoit să-mi dea atenţie, aşa cum înţelegeam eu. Amabilităţile noastre reciproce au scurtat la jumătate drumul pe care orgoliul fiecăruia dintre noi îl avea de făcut.

În ziua redeschiderii cursuiilor, René mi-a fost un ghid preţios.

Cu el, totul devenea o plăcere, şi mie, care singur nu eram în stare să fac un pas, îmi plăcea să fac pe jos, de două ori pe zi, drumul care despărţea liceul „Henric al IV-lea” de gara Bastiliei, de unde luam trenul.

Trei ani trecură astfel, fără altă prietenie, şi fără altă speranţă decât ştrengăriile de joi – cu fetiţele pe care părinţii prietenului meu ni le procurau cu naivitate, poftind laolaltă la o gustare după-amiaza pe prietenii fiului lor şi prietenele fetei lor – mici favoruri pe care ni le luam pe ascuns, şi pe care ele ni le dădeau pe ascuns, sub pretextul că jucăm gajuri.

Cum veni primăvara, tatălui meu îi făcu plăcere să ne ia, pe fraţii mei şi pe mine, în lungi plimbări. Una din ţintele noastre preferate era Ormesson, apoi o luam de-a lungul lui Morbras, un râu lat de un metru, ce străbătea pajişti în care creşteau flori pe care nu le puteai întâlni în altă parte, şi al căror nume l-am uitat. Tufe de năsturel sau de mentă ascund celui care se încumetă să calce pe

acolo, locul unde începe apa. Primăvara, râul aduce cu el mii de petale albe şi roz de măceşi, într-o duminică de aprilie din 1917, aşa cum obişnuiam deseori, am luat trenul pentru La Varenne, de unde trebuia să mergem pe jos la Ormesson. Tatăl meu îmi spuse că la La Varenne ne vom întâlni cu nişte persoane agreabile, familia Grangier. Auzisem de ei, căci văzusem numele fetei lor, Marta, în catalogul unei expoziţii de pictură. Într-o zi îi auzisem pe părinţii mei vorbind de vizita unui domn Grangier. Venise cu o mapă plină cu operele fiicei lui, în vârstă de optsprezece ani. Marta era bolnavă. Tatăl ei ar fi vrut să-i facă o surpriză: acuarelele ei să fie primite la o expoziţie de binefacere a cărei preşedintă era mama. Acuarelele acelea erau lipsite de orice artă: se simţea în ele o bună elevă a cursului de desen, scoţând limba, lingând pensulele.

Pe peronul gării La Varenne, familia Grangier ne aştepta. Domnul şi doamna Grangier trebuie să fi fost de aceeaşi vârstă, aproape de cincizeci de ani. Dar doamna Grangier părea mai în vârstă decât bărbatul ei; cu lipsa ei de eleganţă, cu statura ei scundă mi-a displăcut de la prima vedere.

În timpul acestei plimbări, am observat că îşi încrunta deseori sprâncenele, ceea ce-i acoperea fruntea cu riduri cărora le trebuia un minut ca să dispară. Pentru ca să aibă toate motivele să-mi displacă, fără să-mi reproşez că sunt nedrept, doream să folosească un limbaj ordinar. Dar, în această privinţă m-a dezamăgit.

Tatăl avea aerul unui om cumsecade, fost subofiţer, adorat de soldaţii lui. Dar unde era Marta? Tremuram la gândul unei plimbări numai cu părinţii ei. Ea trebuia să vie cu trenul următor „peste un sfert de oră” – explică doamna Grangier, căci nu fusese gata la timp. „Fratele ci o să vie cu dânsa”.

Când trenul intră în gară, Marta era în picioare pe scara vagonului. „Aşteaptă să se oprească”, îi strigă mama ei. Această imprudenţă m-a încântat.

Rochia, pălăria ei, foarte simple, arătau că n-o interesează părerea necunoscuţilor. Ţinea de mină un băieţel care părea să aibă unsprezece ani. Era fratele ei, un copil palid, cu părul albineţ şi ale cărui gesturi, toate, trădau semne de boală.

Pe drum. Marta şi eu mergeam înainte. Tatăl meu mergea în spatele nostru, între soţii Grangier.

Fraţii mei căscau de plictiseală cu acest nou mic camarad, plăpând, care n-avea voie să alerge.

Cum eu o felicitam pe Marta pentru acuarelele ei, ea – mi răspunse modest că nu erau decât nişte studii, nu le dădea nicio importanţă. O să-mi arate ea ceva mai bun – nişte flori stilizate. Am crezut de cuviinţă ca, pentru prima oară, să nu-i spun că găseam acest fel de flori, ridicole.

De sub pălărie, ea nu putea să mă vadă bine. Dar eu o observam.

— Nu prea semănaţi cu doamna, mama dumneavoastră, îi spusei.

Era un madrigal.

— Mi se spune câteodată; dar când o să veniţi la noi, am să vă arăt fotografii de-ale mamei când era tânără; îi seamăn foarte mult.

Am rămas foarte mâhnit de acest răspuns şi mă rugam lui Dumnezeu să n-o văd pe Marta când va avea vârsta mamei ei.

Vrând să risipesc jena creată de acest răspuns penibil, şi neînţelegând că penibil putea să fie numai pentru mine, fiindcă, din fericire, Marta nu-şi vedea mama cu ochii mei, i-am spus:

— Faceţi rău că vă pieptănaţi aşa, părul lins v-ar sta mai bine.

— Am rămas îngrozit, căci nu spusesem niciodată asemenea lucru unei femei. M-am gândit la felul cum eram eu pieptănat.

— Puteţi s-o întrebaţi pe mama (ca şi cum ar fi avut nevoie să se justifice!); de obicei nu mă pieptăn aşa de

prost, dar eram în întârziere şi mă temeam să nu pierd şi al doilea tren. De altfel, nu aveam de gând să-mi scot pălăria.

„Ce fel de fată e asta, gândeam eu, dacă admite ca un băieţandru s-o certe pentru şuviţele ei?”

Am încercat să-i ghicesc gusturile literare; am fost fericit că-i cunoştea pe Baudelaire şi pe Verlaine, încântat de felul cum îl înţelegea pe Baudelaire, care totuşi nu-mi era pe plac. Ghiceam în el o revoltă. Părinţii ei, până la urmă, i-au admis gusturile. Martei îi era necaz pe părinţi, fiindcă cedaseră din dragoste. În scrisorile lui, logodnicul ei îi vorbea despre ceea ce citea, şi dacă îi recomanda unele cărţi, o oprea să citească altele. Îi interzisese să citească Les *ţleurs du malţ*. Neplăcut surprins aflând că era logodită, m-am bucurat însă să aflu că nu da ascultare unui soldat destul de prostănac încât să se teamă de Baudelaire. Am fost fericit simţind că deseori el trebuie s-o contrazică pe Marta. După prima surpriză neplăcută, m-am bucurat că-i un mărginit, cu atât mai mult cu cât m-aş fi temut dacă şi lui i-ar fi plăcut *Les fleurs du mal*, ca viitorul lor apartament să semene cu cel din la *mort des amants* PŞ-am întrebat mai târziu ce mi-ar fi păsat de asta.[8]

Logodnicul ei îi interzisese şi academiile de desen. Eu, care nu mergeam niciodată, i-am propus s-o conduc, adăugând că lucram deseori acolo. Dar, temându-mă apoi ca nu cumva minciuna mea să fie descoperită, am rugat-o să nu-i vorbească tatii despre asta. Tatăl meu nu ştia – îi spusei – că lipsesc de la lecţiile de gimnastică ca să mă duc la *Grande Chaumière*. Căci nu voiam să-şi închipuie că nu spun părinţilor mei că merg la academie, fiindcă mi-ar interzice să văd femei goale. Eram fericit că avem amândoi un secret şi eu, timid, mă şi simţeam, cu ea, un tiran.

Eram de asemenea mândru că mă preferă priveliştii

---

8 Florile raidul, de Charles Baudelaire.

* Moartea amanţilor (fr.).

din jur, căci nu făcusem încă nicio aluzie la decorul plimbării noastre. Din când în când, părinţii ei îi strigau: „Uite, Marta, la dreapta, ce frumoase sunt crestele Chennevrièrei” sau, fratele ei se apropia de ea şi o întrebă cum se cheamă floarea pe care-o culesese. Ea-i asculta distrată, exact cât să nu-i facă să se supere.

Ne-am aşezat în fâneţele de la Ormesson. În candoarea mea regretam că mersesem atât de departe şi că precipitasem atât de mult lucrurile. „După o conversaţie mai puţin sentimentală, mai naturală – gândeam eu – aş fi putut s-o uimesc pe Marta şi să-mi atrag bunăvoinţa părinţilor ei, povestind trecutul acestui sat”. M-am abţinut însă. Credeam că am motive serioase şi mă gândeam că după tot ce se petrecuse, o conversaţie atât de în afara grijilor noastre – comune nu putea decât să rupă farmecul. Îmi închipuiam că se petrecuseră lucrui-i grave. De altfel aşa şi era, numai că pur şi simplu am ştiut-o mai târziu, fiindcă Marta dăduse un alt curs conversaţiei noastre. Eu însă, care nu puteam să-mi dau seama, îmi închipuiam că îi adresasem cuvinte pline de înţelesuri. Credeam că declarasem dragostea mea unei persoane insensibile. Uitam că domnul şi doamna Grangier ar fi putut să audă, fără supărare, tot ce-i spusesem fiicei lor, dar oare eu aş fi putut să i le spun faţă de ei?

Îmi repetam: „Marta nu mă intimidează!” Deci numai părinţii ei şi tatăl meu mă împiedică să mă aplec spre gâtul ei şi s-o sărut.

În adâncul meu, un alt băiat era fericit de această piedică. Acest băiat gândea:

„Ce noroc că nu sunt singur cu ea! Căci tot n-aş îndrăzni s-o sărut, şi n-aş avea nici 6 scuză”.

Aşa trişează timidul.

Luafăm trenul înapoi la gara Sucy. Având mai mult de-o jumătate de oră de aşteptat, ne-am aşezat pe terasa unei cafenele. A trebuit să suport complimentele doamnei Grangier, care mă umileau. Ele atrăgeau atenţia

fiicei lor că nu eram încă decât un licean, care îşi va trece bacalaureatul la anul. Marta dori un sirop de rodii; am comandat şi eu unul. Chiar în dimineaţa aceea, m-aş fi crezut dezonorat bând sirop de rodii. Tatăl meu nu înţelegea nimic. Mă lăsa totdeauna să comand apetitive. Tremuram de toarnă ca nu cumva să facă vreo glumă pe socoteala cuminţeniei mele. O făcu, însă pe departe, în aşa fel încât Marta nu ghici că beam sirop de rocilii pentru a face ca ea.

Sosind la F… ne-am luat rămas bun de la familia Grangier. I-am promis Martei să-i duc joia următoare colecţia ziarului *Cuvântul* şi *Un anotimp în infern*.

— Încă un titlu care-o să-i placă logodnicului meu! Şi începu să râdă.

— Vai, Marta! spuse încruntându-şi sprâncenele mama ei, pe care această lipsă de supunere o supăra totdeauna.

Tata şi fraţii se plictisiseră, dar ce-mi pasă! Fericirea este egoistă.

A doua zi. nu am simţit nevoia să-i povestesc lui René, căruia de obicei îi spuneam tot ce-am făcut duminica. Dar nu eram dispus să suport să mă ia peste picior fiindcă nu o sărutasem pe Marta pe ascuns. Altceva mă surprindea: faptul că astăzi îl găseam pe René mai puţin deosebit de colegii mei.

Iubind-o pe Marta. luam din dragostea pentru René, pentru părinţii mei, pentru surorile mele.

Îmi făgăduisem să am destulă voinţă ea să nu mă duc s-o văd înainte de ziua întâlnirii noastre. Totuşi, marţi seara, nemaiputând aştepta, am ştiut să găsesc slăbiciunii mele justificări destul de bune ca să-mi permit să duc după-amiază cartea şi ziarele. În această nerăbdare, Marta va vedea dovada dragostei mele – îmi spuneam – şi dacă nu vrea s-o vadă, am să ştiu s-o silesc.

Un sfert de oră, am alergat ca un nebun până la casa ei. Apoi, temându-mă c-o deranjez de la masă, am aşteptat ud, leoarcă, zece minute, în faţa porţii. Credeam

că în acest răstimp palpitaţiile inimii mele or să se potolească. Dimpotrivă, ele creşteau. Eram cât pe ce s-o iau la fugă, dar de câteva minute, de la o fereastră din vecini, o femeie se uita la mine, curioasă, vrând să ştie ce făceam, pitit acolo lângă poartă. Ea m-a decis. Am sunat. Am intrat în casă. Am întrebat-o pe servitoare dacă doamna era acasă. Aproape imediat doamna Grangier apăru în odăiţa în care fusesem poftit. Am tresărit, ca şi cum servitoarea ar fi înţeles că am întrebat de „doamna" din bună-cuviinţă, şi că venisem s-o văd pe „domnişoara". Roşind, am rugat-o pe doamna Grangier să mă scuze că am deranjat-o la ora aceea, ca şi cum ar fi fost ora unu dimineaţă; neputând veni joi, aduceam fetei ei cartea şi ziarele.

— S-a nimerit perfect, îmi zise doamna Grangier, fiindcă Marta n-ar fi putut să vă primească. Logodnicul ei a obţinut o permisie cu cincisprezece zile mai înainte decât credea. A sosit ieri, şi Marta ia masa astă-seară la viitorii ei socri.

Am plecat deci, şi fiindcă nu mai aveam prilejul s-o mai văd vreodată, credeam eu, m-am silit să nu mă mai gândesc la Marta şi, în felul acesta, nu făceam altceva decât să mă gândesc la ea.

Totuşi, peste o lună, într-o dimineaţă, sărind din vagon la gara Bastilia, am văzut-o coborând din alt vagon. Mergea să caute prin magazine tot felul de lucruri, în vederea căsătoriei. Am rugat-o să mă însoţească până la „Henric al IV-lea".

— Uite, zise ea, la anul când o să fii într-a doua*, o să-l ai pe socrul meu profesor la geografie.

Jignit că îmi vorbea despre şcoală, ca şi cum nicio altă conversaţie n-ar fi fost potrivită pentru vârsta mea, i-am răspuns înţepat că asta o să fie destul de amuzant.

Încruntă din sprâncene. Şi-mi veni în minte mama ei.

Am ajuns la „Henric al IV-lea" şi, nevoind să mă despart de ea cu aceste cuvinte pe care le credeam

ofensatoare, am hotărât să intru în clasă cu o oră mai târziu, după lecţia de desen. Am fost fericit că în această împrejurare, Marta nu s-a arătat de-o mare cuminţerrie, nu mi-a făcut niciun reproş, ba, mai degrabă, voia parcă să-mi mulţu[9]

mească pentru un asemenea sacrificiu care, în realitate, nu însemna nimic. I-am fost recunoscător că în schimb ea nu mi-a propus s-o însoţesc la cumpărături, ci mi-a dat timpul ei liber, cum i l-am dat şi eu pe-al meu.

Eram acum în grădina Luxembourg; la orologiul Senatului bătu ora nouă. Am renunţat să mai merg la liceu. Printr-o minune, aveam în buzunar mai mulţi bani decât are de obicei un licean în doi ani; îmi vândusem în ajun mărcile poştale cele mai rare la bursa de timbre, care se ţine în spatele teatrului de păpuşi din Champs-Élysées.

În timpul conversaţiei, Marta spunându-mi că lua dejunul la socrii ei, am decis s-o hotărăsc să rămână cu mine. Suna ceasul nouă şi jumătate. Marta tresări, încă neobişnuită ca cineva să lase baltă, pentru ea, toate îndatoririle sale, fie şi cele de şcoală. Dar, văzând că nu m-am ridicat de pe scaunul de fier n-a avut curajul să-mi aducă aminte că ar fi trebuit să stea 4 pe băncile de la „Henric al IV-lea”.

Stăteam nemişcaţi. Aşa trebuie să fie fericirea. Un câine sări din bazin şi se scutură. Marta s-a sculat, ca cineva care după odihna de după-amiază, şi cu faţa încă somnoroasă, îşi scutură visurile. Făcea cu braţele mişcări de gimnastică. Nu socoteam asta semn bun pentru prietenia noastră.

— Scaunele astea sunt prea tari. Îmi spuse, ca şi cum ar fi vrut să se scuze că se sculase în picioare.

Era îmbrăcată într-o.ro hie de mătase subţire, mototolită de cât stătuse jos. Nu m-am putut stăpâni să

---

9 în Franţa numărătoarea claselor în licee se face invers — clasa întţia fiind deci ultimul an. Aşa că, într-a doua, înseamnă în penultimul an de liceu.

nu-mi închipui desenele pe care fundul de pai împletit al scaunului le lasă pe piele.

— Hai, mergi cu mine prin magazine, dacă eşti decis să nu te duci la şcoală – spuse Marta – făcând pentru prima oară aluzie la ceea ce lăsasem baltă pentru ea.

Am mers cu dânsa în mai multe case de lenjerie, nelăsând-o să comande ceea ce-i plăcea ei şi nu-rdi plăcea mie; de pildă, dând de-o parte rozul, care mă supără, şi care era culoarea ei preferată.

După aceste prime victorii, trebuia să obţin ca Marta să nu dejuneze la socrii ei. Cum nu credeam că ar putea să-i mintă pentru simpla plăcere de a rămâne cu mine, căutam ceva ce ar putea s-o decidă să mă urmeze. În chiulul meu de la şcoală. Visul ei era să cunoască un bar american. Nu îndrăznise niciodată, să-i ceară logodnicului ei s-o conducă într-unul. De altfel, el nu cunoştea barurile. Aveam acum un pretext. La refuzul ei, plin de o dezamăgire sinceră, am crezut că va veni. După o jumătate de oră, folosind totul pentru a o convinge şi chiar faxa să mai stărui, am însoţit-o până la socrii ei, în starea de spirit a unui condamnat la moarte, care speră până în ultimul moment că se va da o lovitură pe drumul supliciului. Vedeam cum se apropie strada, fără ca să se întâmple ceva. Dar deodată Marta, bătând în geam, opri şoferul taxiului în faţa unui oficiu poştal.

Îmi spuse.

— Aşteaptă un moment. Am să-i telefonez soacrei mele că sunt într-un cartier prea depărtat ca să mai pot sosi la timp.

După câteva minute, nemaiputând de nerăbdare, am zărit o florăreasă şi am ales, unul câte unul, nişte trandafiri roşii, din care am pus-o să facă un buchet. Nu mă gândeam atât la plăcerea Martei, cât la necesitatea, pentru ea, de a minţi încă o dată în seara aceea ca să explice părinţilor ei de unde-au apărut trandafirii. Proiectul nostru, la prima întâlnire, de a merge la o

academie de desen; minciuna cu telefonul pe care avea s-o repete astă-seară, părinţilor ei, minciună la care se adăuga cea cu trandafirii, erau pentru mine favoruri mai plăcute decât o sărutare. Căci, cum sărutasem deseori, fără prea mare plăcere, buzele fetiţelor, şi uitând că asta era pentru că nu le iubeam, nu prea doream s-o sărut pe Marta pe buze. Pe când o astfel de complicitate nu mai cunoscusem până în ziua aceea.

Marta ieşi de la poştă, radioasă, după prima minciună. Am dat şoferului adresa unui bar din strada Dauznou. Ca o fetiţă de pension era în admiraţie în faţa vestei albe a barmanului, a graţiei cu care scutura nişte pahare de argint, a numelor stranii sau poetice ale amestecurilor. Din când în când, mirosea trandafirii roşii, din care se gândea să facă o acuarelă, ca să mi-o dea în amintirea acestei zile. I-am cerut să-mi arate o fotografie de-a logodnicului ei. L-am găsit frumos. Simţind ce mare importanţă da părerilor mele, am împins ipocrizia până la a-i spune că-l găseam foarte frumos, dar cu un aer puţin convins, pentru a-i da să priceapă că vorbeam din politeţe. Ceea ce, după mine, trebuia să tulbure sufletul Martei, şi să-mi atragă recunoştinţa ei.

Dar după masă, a trebuit să ne gândim la motivul ieşii îi ei în oraş. Logodnicul ei, ale cărui gusturi le cunoştea, îi lăsase toată grija de-a alege mobilierul lor. Dar mama ei voia cu orice chip să meargă cu ea. În sfârşit, Marta promiţându-i să nu facă nebunii, a obţinut să se ducă singură. În ziua aceea, trebuia să aleagă vreo câteva mobile pentru odaia lor de culcare. Cu toate că mă hotărâsem să nu arăt vreo plăcere prea mai e sau o nemulţumire la niciunul din cuvintele Martei, mi-a trebuit să fac o mare sforţare pentru a continua să merg pe bulevard cu un pas liniştit care acum nu se mai potrivea cu bătăile inimii mele.

Obligaţia aceasta de a o însoţi pe Marta îmi apăru ca un ghinion. Trebuia deci s-o ajut să-şi aleagă o odaie pentru ea şi un altul. Apoi am întrezărit mijlocul de-a

alege o odaie pentru Marta şi pentru mine.

Am uitat atât de repede de logodnicul ei, încât după un sfert de oră de mers, aş fi fost extrem de mirat aducându-mi aminte că, în această odaie, altul va dormi lângă ea.

Logodnicului ei îi plăcea stilul Ludovic al XV-lea.

Gustul prost al Martei era altul; ea ar fi înclinat mai curând spre stilul japonez. A trebuit deci să-i combat pe amândoi. Totul era cine-l bate mai repede pe celălalt. La fiece cuvânt al Martei, ghicind ceea ce o tenta, trebuiam să aleg contrariu, care nu totdeauna îmi plăcea, ca să pară că cedez capriciilor sale, atunci când abandonam o mobilă pentru alta, care îi supăra mai puţin ochiul.

Spunea încet: „Şi el care voia o odaie roz!” Nemaiîndrăznind să-mi mărturisească gusturile ei, le da pe seama logodnicului. Ghiceam că peste câteva zile o să ne batem joc de ele, amândoi.

Totuşi, nu înţelegeam bine această slăbiciune. „Dacă nu mă iubeşte, mă gândeam, ce motiv are să-mi cedeze, să sacrifice preferinţele ei şi ale tânărului acela, pentru ale mele?” Nu găseam niciunul. Cel mai modest ar fi fost însă să-mi spun că Marta mă iubeşte. Totuşi, eram sigur de contrariul.

Marta îmi spusese: „Cel puţin să-i lăsăm tapetul roz”. „Să i-l lăsăm!” Numai pentru acest cuvânt mă simţeam aproape gata să dau înapoi. Dar „să-i las tapetul roz” însemna să abandonez totul. I-am arătat Martei cât de mult ar dăuna pereţii roz mobilei simple pe care „noi o alesesem”, şi dând înapoi în faţa scandalului, am sfătuit-o să văruiască pereţii odăii!

Era lovitura de graţie. Toată ziua, Marta fusese atât de hărţuită, încât a primit-o fără revoltă. S-a mulţumit să-mi spună: „Într-adevăr, ai dreptate”.

La sfârşitul acestei zile istovitoare, eram încântat de pasul pe care-l făcusem. Reuşisem să transform, mobilă cu mobilă, această căsătorie din dragoste, sau mai curând, din capriciu trecător, într-o căsătorie de

convenienţă, şi încă ce fel! căci convenienţa nu-şi avea aici locul, fiecare negăsind la celălalt decât avantajele pe care le oferă o căsătorie din dragoste.

Când ne-am despărţit în seara aceea, în loc de a evita pe viitor sfaturile mele, mă rugă s-o ajut şi în zilele următoare la alegerea celorlalte mobile. I-am promis, dar cu condiţia să-mi jure că nu va spune asta niciodată logodnicului ei, pentru că singurul motiv, care până în cele din urmă ar fi putut să-l facă să accepte aceste mobile, dacă o iubea pe Marta, era să creadă că totul pornea de la ea, din plăcerea ei, care avea să devie plăcerea lor.

Când m-am întors acasă, mi s-a părut că citesc în privirea tatălui meu că şi aflase despre aventura mea. Fireşte că nu ştia nimic; cum ar fi putut să ştie?

„Eli! la urma urmelor, Jacques o să se obişnuiască cu odaia asta”, spuse Marta. Culcându-mă, îmi tot spuneam că dacă ea se gândeşte la căsătoria ei înainte de-a adormi, astă-seară trebuie s-o considere cu totul altfel decât în zilele precedente. Pentru mine, oricare ar fi fost sfârşitul acestei idile, eram dinainte răzbunat pe Jacques al ei; mă gândeam la noaptea lor de nuntă în această odaie austeră, în „odaia *mea*!”

A doua zi dimineaţă, am pândit în stradă factorul care trebuia să aducă înştiinţarea că am lipsit de la şcoală. Mi-a dat-o, am băgat-o în buzunar, aruncând celelalte scrisori în cutia de la poartă. Era un procedeu prea simplu ca să nu mă folosesc totdeauna de el.

A lipsi de la şcoală însemna, după mine, că eram îndrăgostit de Marta. Mă înşelam. Marta nu era pentru mine decât un pretext pentru acest chiul. Şi dovadă e faptul că, după ce gustasem, în tovărăşia Mariei, din farmecele libertăţii, am vrut să le gust singur, apoi să fac adepţi. Libertatea deveni pentru mine, repede, un stupefiant.

Anul şcolar era pe sfârşite şi vedeam, cu groază, că lenea mea era să rămână nepedepsită, pe când eu

doream eliminarea mea din liceu, în sfârşit, o dramă care să încheie această perioadă.

Tot trăind cu aceleaşi gânduri, de a nu vedea decât un singur lucru, dacă îl vrei cu pasiune, nu mai iei în seamă vinovăţia dorinţelor tale. Desigur, eu nu căutam să-l supăr pe tata; totuşi, doream un lucru care l-ar fi supărat cel mai mult. Şcoala a fost totdeauna un chin pentru mine; Marta şi libertatea au izbutit să mi-o facă de nesuferit. Îmi dădeam bine seama că, dacă ţineam mai puţin la René, era numai pentru că îmi aducea aminte de ceva clin liceu. Sufeream, şi această teamă mă făcea chiar să sufăr fiziceşte, ca de-o boală, la gândul de-a mă afla şi anul viitor în mediul neghiob al colegilor mei.

Spre nenorocirea lui René, îl făcusem să împărtăşească prea mult viciul meu. Astfel, când mai puţin dibaci decât mine, îmi spuse că era dat afară din liceul „Henne al IV-leau, am crezut că eram şi eu. Trebuia să-i spun tatii, căci mi-ar fi fost recunoscător că i-am spus-o chiar eu, înaintea scrisorii supraveghetorului, scrisoare prea serioasă ca s-o şterpelesc.

Era într-o miercuri. A doua zi, care era liberă, am aşteptat ca tata să fie la Paris ca s-o previn pe mama. Perspectiva a patru zile de nelinişte în căsnicia ei, o alarmau mai mult decât ştirea. Apoi am plecat pe malul Marnei, unde Marta îmi spusese că va veni poate şi ea. Nu era acolo. Am avut noroc. Dragostea mea, trăgând din această întâlnire o energie răufăcătoare, aş fi putut apoi să lupt împotriva tatălui meu; pe când furtuna izbucnind după o zi zadarnică, plină de tristeţe, m-am întors cu capul în jos cum se cuvenea. M-am întors puţin după ora când ştiam că tata avea obiceiul de-a fi acasă. Deci „ştiau. M-am plimbat prin grădină, aşteptând să mă cheme. Surorile mele se jucau liniştite. Presimţeau ceva. Unul din fraţii mei, destul de agitat de furtună, îmi spuse să mă duc în odaia în care tata se întinsese.

Ţipete, ameninţări, mi-ar fi îngăduit să mă revolt. A

fost mai rău. Tatăl meu tăcea; apoi, fără nicio mânie, chiar cu o voce mai blândă ca de obicei, îmi spuse:

— Ei bine, ce vrei să faci acum?

Lacrimile, care nu puteau să ţâşnească din ochii mei, bâzâiau ca un roi de albine prin capul meu. Unei voinţe, aş fi putut să i-o opun pe-a mea, chiar neputincioasă. Dar în faţa unei astfel de blândeţi, nu m-am gândit decât să mă supun.

— Ceea ce-o să-mi porunceşti să fac.

— Nu, nu minţi din nou. Te-am lăsat totdeauna să faci ce voiai; continuă. Fără îndoială că o să-ţi dai toată silinţa să nu mă faci să mă căiesc.

Când eşti foarte tânăr, eşti foarte înclinat, ca şi femeile, să crezi că lacrimile aranjează totul. Tatăl meu nu-mi ceru nici măcar să plâng. Faţă de generozitatea lui, îmi era ruşine de prezent şi de viitor. Căci simţeam că orice i-aş spune, aş minţi. „Cel puţin dacă această minciună i-ar aduce o alinare, gândeam, înainte de a fi pentru el un izvor de noi supărări”. Sau mai degrabă nu – eu tot mai caut să mă mint pe mine. Ceea ce voiam, era să fac ceva, deloc mai obositor decât o plimbare, şi care ar lăsa, ca şi ea, ghidului meu libertatea de a nu se despărţi de Marta nicio clipă. M-am prefăcut atunci că vreau să pictez, şi că n-am avut niciodată curajul s-o spun. Încă o dată, tatăl meu nu a spus nu, cu condiţia să continui a învăţa acasă ceea ce ar fi trebuit să învăţ la liceu, având însă voie să pictez.

Când legăturile nu sunt încă trainice, pentru a pierde pe cineva din vedere e destul să nu te duci o dată la o întâlnire. Tot gândindu-mă la Marta, mă gândeam la ea din ce în ce mai puţin. Gândul meu proceda la fel cum procedează ochii noştri cu tapetul de pe pereţii odăii noastre. Tot văzându-l, nu-l mai văd.

Lucru de necrezut! începuse chiar să-mi placă să lucrez. Nu minţisem, cum mă temeam.

Când ceva. venit din afară, mă obliga să mă gândesc mai stăruitor la Marta, mă gândeam la ea fără

dragoste, cu melancolia pe care o simţi pentru ceva care ar fi putut să fie. „Eh! îmi spuneam, ar fi fost prea frumos. Nu poţi totodată să alegi patul şi să dormi în el”.

Un lucru îl mira pe tata. Nu venea nicio scrisoare din partea supraveghetorului. Pentru asta mi-a făcut prima lui scenă, crezând că am sustras scrisoarea, că apoi m-am prefăcut anunţându-i ştirea de la sine şi astfel obţinusem indulgenţa lui. În realitate, această scrisoare nu exista. Mă credeam dat afară din liceu, dar mă înşelasem. Aşa se face că tatăl meu n-a înţeles nimic, când, la începutul vacanţei, am primit o scrisoare de la directorul şcolii.

Întreba dacă sunt bolnav şi dacă trebuie să mă înscrie pentru anul următor.

Bucuria de a da, în sfârşit, satisfacţie tatii, umplea puţin golul sentimental pe care îl simţeam deoarece, dacă credeam că nu o mai iubesc pe Marta, o consideram cel puţin ca singura dragoste demnă de mine. Ceea ce însemna că încă o iubeam.

Eram în această stare sentimentală când, la sfârşitul lui noiembrie, o lună după ce primisem o scrisoare de înştiinţare a căsătoriei ei, am găsit, întorcându-mă acasă, o invitaţie din partea Martei, care începea cu următoarele cuvinte:

„Nu înţeleg nimic, de ce această tăcere. De ce nu vii să mă vezi? Fără îndoială, ai uitat că mi-ai ales mobilele…”

Marta locuia la J…; strada ei cobora până la Marna. Pe fiecare trotuar erau înşirate cel mult o duzină de vile. M-a mirat că vila ei era atât de mare. În realitate, Marta locuia numai etajul de sus, proprietarii ei şi un menaj de bătrâni împărţeau parterul.

Când am sosit la ceai, era întuneric. Numai o fereastră, în lipsa unei prezenţe omeneşti, destăinuia că undeva ardea focul. Văzând fereastra aceea iluminată de flăcări inegale, ca nişte valuri, am crezut; că e un început de incendiu. Poarta de fier a grădinii era întredeschisă.

M-am mirat de o asemenea neglijenţă. Am căutat soneria: n-am găsit-o. În sfârşit, urcând cele trei trepte ale scării, m-am decis să bat în geamurile parterului din dreapta, în dosul cărora auzeam glasuri. O femeie bătrână deschise uşa: am întrebat-o unde locuia doamna Lacombe (noul nume al Martei). „Deasupra”. Am urcat scara pe întuneric, poticnindu-mă, lovindu-mă, mort de teamă să nu se fi întâmplat vreo nenorocire. Am bătut. Mi-a deschis Marta. Eram cât pe ce să-i sar de gât, ca oamenii care abia se cunosc, atunci, când au scăpat de-un naufragiu. N-ar fi înţeles nimic. Fără îndoială, a găsit că aveam un aer zăpăcit căci, înainte de toate, am întrebat-o de ce „făcuse focul”.

— Fiindcă aşteptându-te am făcut în căminul din salon un foc de lemn de măslin, la lumina căruia citeam.

Intrând în odăiţa care-i servea de salon puţin încărcată cu mobile, şi pe care draperiile, covoarele groase, moi ea părul unui animal, o micşorau într-atâta încât avea aerul unei cutii, am fost totodată fericit şi nenorocit, ca un dramaturg care, văzându-şi piesa, descoperă, prea târziu, unele greşeli.

Marta se întinsese din nou de-a lungul căminului, zgândărind jăratecul, atentă să nu amestece vreun tăciune cu cenuşa.

— Poate nu-ţi place mirosul de măslin? Socrii mei au adus pentru mine o provizie de la proprietatea lor din sud.

Marta părea că se scuză de ceva fără importanţă, inventat de ea, în odaia asta care era opera mea. Poate că acest element nou distrugea un ansamblu, pe care-l înţelegea greşit.

Dimpotrivă. Focul mă încântase, ca şi faptul de a aştepta ca şi mine, să se simtă fierbinte pe o parte, ca să se întoarcă pe cealaltă. Faţa ei liniştită şi serioasă nu-mi păruse niciodată mai frumoasă decât în această lumină sălbatică. Neîmprăştiindu-se în odaie, lumina îşi păstra toată puterea, îndată ce te depărtai de ea, era întuneric

şi dădeai peste mobile.

Marta nu ştia să fie zburdalnică. În veselia ei amânea serioasă.

Lângă ea, îmi simţeam sufletul cuprins, încetul cu încetul, de-o toropeală; o găseam schimbată. Acum, când eram sigur că n-o mai iubesc, începeam s-o iubesc. Simţeam că nu sunt în stare de calcule, de uneltiri, de tot ceea ce, până atunci, şi chiar în acel moment, credeam că dragostea nu poate să se lipsească. Deodată, mă simţeam mai bun. Această schimbare bruscă ar fi deschis ochii altuia: eu n-am văzut că eram îndrăgostit de Marta. Dimpotrivă, am văzut într-asta dovada că dragostea mea murise şi că o prietenie frumoasă îi lua locul. Această lungă perspectivă de prietenie a făcut să admit deodată cât de criminal ar fi fost alt sentiment, jignind un om care o iubea, căruia trebuia să-i aparţină, şi care nu putea s-o vadă.

Totuşi, altceva ar fi trebuit să mă lămurească asupra adevăratelor mele sentimente. Cu câteva luni în urmă, când o întâlneam pe Marta, pretinsa mea dragoste nu mă împiedica s-o judec, să găsesc urâte cele mai multe din lucrurile pe care ea le găsea frumoase şi mai tot ce spunea, copilăros. Astăzi, dacă nu gândeam ca ea, mă simţeam vinovat. După grosolănia primelor mele dorinţi, acum, gingăşia unui sentiment mai adânc mă înşela. Nu mă mai simţeam în stare să fac nimic din ceea ce îmi propusesem. Începeam s-o respect pe Marta, pentru că începeam s-o iubesc.

Am venit în fiecare seară; nici nu mă gândeam s-o rog să-mi arate camera ei, cu atât mai puţin s-o întreb cum găsea Jacques mobilele noastre. Nu-mi doream altceva decât această logodnă veşnică, trupurile noastre întinse lângă cămin, atingându-ne unul pe altul, şi eu, neîndrăznind să mă mişc, de teamă ca nu cumva un singur gest al meu să alunge fericirea.

Dar Marta, care simţea acelaşi farmec, credea că-l simte numai ea. În toropeala mea fericită, ea văzu

indiferenţă. Crezând că n-o iubeam, şi-a închipuit că o să mă plictisesc repede de acest salon liniştit, dacă nu va face nimic ca să mă lege de ea.

Tăceam amândoi. Eu vedeam în asta o dovadă de fericire.

Mă simţeam atât de aproape de Marta, cu siguranţa că ne gândeam în acelaşi timp la aceleaşi lucruri, încât mi-ar fi părut absurd să-i vorbesc, ca şi de a vorbi tare fiind singur. Această tăcere o copleşea pe biata mititică. Înţelept ar fi fost să întrebuinţez mijloace grosolane de a comunica, precum vorba sau gestul, deplângând în acelaşi timp că nu există altele, mai subtile.

Văzându-mă în fiecare zi înfundându-mă din ce în ce mai mult în această muţenie delicioasă, Marta şi-a închipuit că mă plictiseam din ce în ce mai mult. Se simţea gata la orice ca să mă distreze. Cu părul despletit, îi plăcea să doarmă lângă foc. Sau... mai curând, eu credeam că doarme. Somnul îi era un pretext ca să-şi puie braţele în jurul gâtului meu, şi când se deştepta, cu ochii umezi, să-mi spuie că tocmai avusese un vis urât. Nu voia niciodată să mi-l povestească. Eu profitam de somnul ei prefăcut, ca să-i miros părul, gâtul, obrajii fierbinţi, atingându-i uşor ca să nu se trezească; toate dezmierdările, care nu sunt, cum se crede, moneda măruntă a dragostei, ci dimpotrivă, cea mai rară şi la care numai pasiunea poate să recurgă. Credeam că prietenia nu le îngăduie. Începeam totuşi să desperez serios de faptul că numai dragostea ne dă dreptul asupra unei femei. M-aş fi lipsit bucuros de dragoste, dar niciodată de a nu avea un drept asupra Martei. Şi, pentru a-l avea, eram decis chiar să mă îndrăgostesc, crezând în acelaşi timp că-mi pare rău. O doream pe Marta şi asta nu înţelegeam.

Când dormea aşa, cu capul rezemat de unul din braţele mele, mă aplecam asupra ei ca să-i văd faţa îmbujorată de flăcăia. Era ca şi cum mă jucam cu focul.

Într-o zi, când m-am apropiat prea mult, fără totuşi ca faţa mea s-o atingă pe-a ei, am fost ca acul care depăşeşte cu un milimetru zona interzisă şi magnetul îl prinde. E vina magnetului sau a acului? Aşa am simţit buzele mele pe ale ei. Ţinea încă ochii închişi, dar în mod vădit, ca cineva care nu doarme. Am sărutat-o, uluit de îndrăzneala mea, deşi în realitate ea a fost aceea care, când m-am apropiat de faţa ei, mi-a tras capul spre gură. Cu amândouă mâinile se agăţa de gâtul meu; nu s-ar fi agăţat mai cu furie nici într-un naufragiu. Şi nu înţelegeam dacă voia s-o salvez, sau să mă înec cu ea.

Acum se aşezase, ţinându-mi capul pe genunchii ei, mângâindu-mi părul şi repetând foarte încet: „Trebuie să pleci, nu trebuie să mai vii niciodată”. Nu îndrăzneam s-o tutuiesc; când nu mai puteam să tac, căutam îndelung cuvintele, construindu-mi frazele în aşa fel încât să nu-i vorbesc direct, căci dacă nu puteam s-o tutuiesc, simţeam cu cât era încă mai imposibil să-i spun dumneata. Lacrimile mă ardeau. Dacă una cădea pe mâna Martei mă aşteptam mereu s-o aud scoţând un ţipăt. Mă învinovăţeam că am tulburat farmecul, spunându-mi că într-adevăr am fost nebun să-mi pun buzele mele pe ale ei, uitând că ea era aceea care mă sărutase. „Trebuie să pleci, nu trebuie să mai vii niciodată”. Lacrimile mele de furie se amestecau cu lacrimile de supărare. La fel, furia lupului prins, îl doare tot atât cât şi capcana. Dacă aş fi vorbit, aş fi făcut-o pentru a o insulta. Tăcerea mea o nelinişti, vedea în ea resemnare. „Deoarece e prea târziu – o făceam să se gândească, în nedreptatea mea poate clarvăzătoare – în definitiv, îmi place tot atât să-l văd suferind”. În acest foc eu tremuram de frig, clănţăneam din dinţi. La adevărata mea durere, care mă scotea din copilărie, se adăugau sentimente copilăreşti. Eram spectatorul care nu vrea să plece fiindcă deznodământul îi displace. I-am spus: „N-am să plec. Ţi-ai bătut joc de mine. Nu mai vreau să te văd”.

Căci, dacă nu voiam să mă întorc la părinţii mei, nu voiam nici s-o revăd pe Marta. Mai curând aş fi alungat-o din casa ei!

Dar ea plângea cu hohote: „Eşti un copil. Tu nu înţelegi că dacă îţi cer să pleci este fiindcă te iubesc”.

I-am spus, cu ură, că înţelegeam foarte bine că avea anumite datorii şi că bărbatul ei era plecat în război.

Ea scutură din cap: „Înainte de-a te cunoaşte, eram fericită, credeam că-mi iubesc logodnicul, îl iertam că nu mă înţelegea bine. Tu eşti cel care mi-a arătat că nu-l iubesc. Datoria mea nu e ceea ce crezi tu. Nu e să nu-l mint pe bărbatul meu, ci să nu te mint pe tine. Pleacă şi nu mă crede rea; curând mă vei uita. Dar nu vreau să fiu nenorocirea vieţii tale. Plâng, fiindcă sunt prea bătrână pentru tine!”

Acest cuvânt de dragoste era sublim de copilăresc. Şi, oricare ar fi pasiunile pe care le voi simţi mai târziu, niciodată nu-mi va mai fi cu putinţă să încerc emoţia adorabilă de a vedea o fată de nouăsprezece ani plângând fiindcă se credea prea bătrână.

Savoarea primului sărut m-a decepţionat ca un fruct pe care îl guşti pentru întâia oară. Nu în ceea ce este nou, ci în obişnuinţă găsim cele mai mari plăceri. Câteva minute mai târziu, nu numai că eram obişnuit cu gura Martei, dar nici nu mai puteam fără ea. Şi tocmai atunci voia să mi-o ia pentru totdeauna.

În seara aceea, Marta m-a condus până acasă. Ca să mă simt mai aproape de ea, mă ghemuiam sub capa ei, şi o ţineam de mijloc. Nu mai spunea că nu trebuie să ne mai vedem; dimpotrivă, era tristă la gândul că peste câteva clipe trebuia să ne despărţim. Mă punea să-i jur o mie de nebunii.

În faţa casei părinţilor mei, n-am vrut s-o las pe Marta să plece singură, şi am condus-o până acasă. Fără îndoială că aceste copilării nu s-ar fi terminat niciodată, căci voia să mă mai conducă şi ea încă o dată. Am primit,

cu condiţia să mă lase la jumătatea drumului.

Am ajuns cu o jumătate de oră întârziere la masă. Era pentru prima oară. Am dat vina pe tren. Tata s-a făcut că mă crede.

Nu mai simţeam nicio apăsare. Pe stradă umblam tot atât de uşor ca în visurile mele.

Până acum trebuise să renunţ la tot ce poftisem când eram copil. Pe de altă parte recunoştinţa îmi strica plăcerea jucăriilor primite. Ce prestigiu ar avea pentru un copil o jucărie care se dăruieşte singură! Eram beat de pasiune. Marta era a mea 5 n-o spusesem eu, ci ea. Puteam să-i alint obrajii, să-i sărut ochii, braţele, s-o îmbrac, s-o rostogolesc după bunul meu plac. În delirul meu, o muşcam în locurile unde pielea era goală, pentru ca mama ei să poată bănui că are un amant. Aş fi vrut să pot marca acolo iniţialele mele. Sălbăticia mea de copil regăsea vechiul sens al tatuajului. Marta spunea: „Da, muşcă-mă, fă-mi semne, aş vrea ca toată lumea să ştie”.

Aş fi vrut să-i pot săruta sânii. Nu îndrăzneam să-i cer, gândindu-mă că va şti să mi-i ofere chiar ea, cum mi-a oferit buzele. După câteva zile, obişnuindu-mă să o sărut pe gură, nu-mi mai închipuiam altă desfătare.

Făceam lecturi împreună la lumina focului în care ardea adesea scrisorile pe care bărbatul ei i le trimitea în fiecare zi de pe front. După neliniştea din ele, ghiceam că scrisorile Martei erau din ce în ce mai puţin duioase şi din ce în ce mai rare. Nu puteam să văd arzând aceste scrisori fără oarecare jenă. Ele înteţeau o clipă focul şi mi-era frică să văd lucrurile mai clar.

Marla, care acum mă întreba deseori dacă era adevărat că mă îndrăgostisem de ea de la prima noastră întâlnire, îmi reproşa că nu i-am spus aceasta înainte de căsătoria ei. Nu s-ar fi măritat, pretindea ea; căci dacă simţise pentru Jacques un fel de dragoste la începutul logodnei lor, aceasta durând prea mult din cauza războiului, stinsese încetul cu încetul dragostea din inima ei. Nu-l mai iubea pe Jacques când se căsătorise cu

el. Spera că aceste cincisprezece zile de permisie acordate lui Jacques vor transforma poate sentimentele ei.

Dar el n-a fost îndemânatec. Cel care iubeşte îl plictiseşte totdeauna pe cel care nu iubeşte. Şi Jacques o iubea tot mai mult. Scrisorile lui erau ale unui om care suferă, dar o punea pe Marta prea sus pentru a o crede în stare să-l înşele. Astfel că se învinovăţea numai pe el, rugând-o stăruitor să-i explice cam ce rău a putut să-i facă: *„Mă simt atât de grosolan pe lângă tine*; *simt că fiecare cuvânt al meu te jigneşte”*. Marta îi răspundea numai că se înşală, că nu-i reproşează nimic.

Eram atunci la începutul lunii martie. Primăvara era timpurie. În zilele în care nu venea cu mine la Paris, Marta. goală, într-un capot, aştepta să mă întorc de la cursurile de desen, întinsă în faţa căminului în care ardea totdeauna măslinul socrilor ei Le ceruse să-i împrospăteze provizia. Nu ştiu ce timiditate, decât aceea pe care o simţi faţă de ceea ce nu ai făcut niciodată, mă făcea să mă stăpânesc. Mă gândeam la Daphnis. Aici Chloe era cea care primise câteva lecţii şi Daphnis nu îndrăznea să-i ceară să-l înveţe. De fapt, n-o consideram eu pe Marta mai mult ca o fată mare, dată din primele zile ale căsătoriei ei pe mâna unui necunoscut şi de mai multe ori luată de el cu forţa?

Seara, singur în patul meu. O chemam pe Marta, fiindu-mi necaz că eu, care mă credeam un bărbat, nu eram îndeajuns ca să sfârşesc prin a face din ea amanta mea. În fiecare zi, ducându-mă la ea, luam hotărârea fermă de-a nu pleca fără să-mi fi îndeplinit dorinţa.

În ziua aniversării celor şaisprezece ani ai mei, în luna martie 1918, rugându-mă stăruitor să nu mă supăr, mi-a făcut cadou un halat, la fel cu-al ei. pe care voia să-l port la dânsa. În bucuria mea, eram cât pe ce să fac un calambur, eu care nu făceam niciodată. investitura mea de bărbat! Căci mi se părea că până acum ceea ce punea stavilă dorinţelor mele, era frica de ridicol, de a mă simţi

îmbrăcat când ea nu era. Întâi m-am gândit să îmbrac halatul chiar în ziua aceea. Apoi m-am înroşit, înţelegând cât de multe reproşuri cuprindea cadoul ei.

De la începutul dragostei noastre, Maria îmi dăduse o cheie de la apartamentul ei, ca să nu trebuiască s-o aştept în grădină, dacă, din întâmplare, ar fi fost în oraş. Puteam să folosesc această cheie într-un fel mai puţin nevinovat. Era într-o sâmbătă. M-am despărţit de Marta, promiţându-i că am să vin a doua zi să iau dejunul cu ea. Dar eram hotărât să mă întorc seara cât se poate de curând.

Seara, la masă, am spus părinţilor mei că a doua zi o să fac, cu René, o plimbare lungă în pădurea Sénart. Pentru asta trebuia să plec la ora cinci dimineaţa. Cum toată casa avea să doarmă încă ia ora aceea, nimeni nu putea ghici ora la care am plecat şi dacă am dormit în altă parte.

Abia-i vorbisem mamei de acest proiect şi ea vrei să-mi pregătească un coş cu provizii, pentru drum. Eram consternat, coşul acela distrugea tot romantismul şi frumuseţea faptei mele. Eu care mă bucuram dinainte de spaima Martei când o să intru în odaia ei, mă gândeam acum la hohotele ei le râs văzând că apare acest Făt-Frumos, cu un: oş de gospodină pe braţ. În zadar i-am spus manei că René avusese grijă de toate, ea n-a vrut să audă de nimic. A rezista mai mult însemna să trezesc bănuieli.

Ceea ce face nenorocirea unora, face fericirea altora. Pe când mama îmi umplea coşul acela care-mi strica dinainte prima mea noapte de dragoste, vedeam ochii plini.de jind ai fraţilor mei. Mă gândeam să li-l ofer lor, pe ascuns, dar după ce ar fi mâncat tot, cu riscul de a primi o bătaie, şi pentru plăcerea de a mă nenoroci, ar fi povestit tot.

Trebuia deci să mă resemnez, niciun ascunziş nu-mi părea destul de sigur.

Făcusem jurământ să nu plec înainte de miezul

nopţii, ca să fiu sigur că părinţii mei dormeau. Am încercat să citesc. Dar cum la primărie bătea ora zece, iar părinţii mei erau culcaţi de mult, n-am putut să mai aştept.

Ei stăteau la primul etaj, eu la parter. Nu-mi pusesem ghetele, ca să pot sări zidul cu cât mai puţin zgomot. Ţinând ghetele într-o mină, iar în cealaltă coşul acela fragil din cauza sticlelor, am deschis cu băgare de seamă o uşă mică de din dos. Ploua. Cu atât mai bine! Ploaia o să înăbuşe zgomotul. Văzând că lumina încă nu era stinsă în odaia părinţilor mei, era cât pe ce să mă culc din nou. Dar pornisem. Şi aşa precauţia cu ghetele nu mai era cu putinţă; fiindcă ploua am fost nevoit să mă încalţ trebuia să sar zidul ca să nu clatin clopoţelul de la poartă. M-am apropiat de zid, lângă care avusesem grijă, după masă, să pun un scaun de grădină ca să-mi uşurez evadarea. Zidul avea coama acoperită cu ţigle. Din cauza ploii erau alunecoase. Când m-am agăţat, o ţiglă a căzut. Spaima mea înzeci zgomotul căderii. Trebuia acum să sar în stradă. Ţineam coşul în dinţi; am căzut într-o băltoacă. O clipă nesfârşită, am rămas în picioare, cu ochii ridicaţi spre fereastra luminată a părinţilor mei, spre a vedea dacă, băgând de seamă ceva, nu făceau vreo mişcare. La fereastră nu apăru nimeni. Eram salvat!

Ca să merg până la Marta, am ţinut cursul Marnei. Îmi făcusem Socoteala să ascund coşul într-un tufiş şi să-l iau a doua zi. Din cauza războiului asta era foarte periculos. Într-adevăr, în singurul loc unde era un tufiş şi unde puteam să ascund coşul, stătea o sentinelă, care păzea podul din J… Am stat la îndoială mult timp, mai alb la faţa ca unul care pune un cartuş de dinamită. Am ascuns totuşi proviziile.

Poarta Martei era încuiată. Am luat cheia pe care-o lăsa totdeauna în cutia de scrisori. Am trecut prin grădiniţă în vârful picioarelor, apoi am urcat scara de la intrare. Mi-am scos încă o dată ghetele înainte de-a porni pe scară.

Marta era atât de nervoasă! Poate să leşine văzându-mă în odaia ei. Tremuram; nu găseam gaura cheii. În sfârşit, am întoi's cheia încet, ca să nu trezesc pe nimeni. În antret m-am împiedicat de tocul pentru umbrele. Mă temeam să nu confund soneriile cu butoanele de lumină. Am mers pe di

7 – Neastâmpăr – Bal la contele d'Orgel buite până la uşa odăii. M-am oprit, gândindu-mă încă să fug. Poate că Marta n-are să mi-o ierte niciodată. Sau dacă aş afla deodată că mă înşală şi aş găsi-o cu un bărbat!

— Am deschis. Am şoptit:

— Marta!

Ea – mi răspunse:

— Decât să mă sperii în halul ăsta, ai fi putut veni mâine dimineaţă. Aşadar ţi-au dat permisie cu opt zile mai înainte?

Mă lua drept Jacques.

Dar, dacă vedeam în ce fel l-ar fi primit, aflam în acelaşi timp că-mi ascundea ceva. Jacques trebuia deci să vină peste opt zile!

Am aprins. Ea stătea întoarsă cu faţa la perete. Era simplu să-i spun: „Eu sunt" şi totuşi n-o spuneam. Am sărutat-o pe gât.

— Ai obrazul ud. Şterge-te.

Atunci se întoarse şi scoase un ţipăt.

De la o clipă la alta îşi schimbă atitudinea şi, fără să-şi mai dea osteneala de a-şi explica prezenţa mea nocturnă:

— Dar, scumpul meu, ai să te îmbolnăveşti. Dezbracă-te repede!

A alergat să aprindă focul în salon. Când s-a întors în odaie, văzând că nu mă mişc, spuse:

— Vrei să te ajut?

Eu care mă temeam mai presus de orice de momentul în care va trebui să mă dezbrac şi-i vedeam partea ridicolă, binecuvântam ploaia, datorită căreia acest dezbrăcat lua un sens matern. Dar Marta pleca, se

întorcea şi iar pleca în bucătărie ca să vadă dacă apa pentru grogul meuse-ncălzea. În sfârşit, m-a găsit gol pe pat, ascunzându-mă pe jumătate sub plapumă. M-a certat: era o nebunie să rămân gol; trebuie să mă fricţioneze cu colonie.

Apoi Marta deschise un dulap şi-mi aruncă o pijama. Trebuia să fie pe măsura mea. O pijama de-a lui Jacques! Şi mă gândeam la sosirea, foarte posibilă, a acestui soldat, devreme ce Marta crezuse că a venit el.

Eram în pat. Marta veni lângă mine. I-am cerut să stingă lumina. Căci, chiar în braţele ei, mă iemeam de timiditatea mea. Întunericul o să-mi dea curaj. Marta îmi răspunse încet:

— Nu. Vreau să te văd adormind.

La acest cuvânt plin de farmec, am simţit o oarecare jenă. Vedeam în el mişcătoarea blândeţe a acestei femei care risca totul pentru a deveni amanta mea şi. neputându-mi ghici timiditatea bolnăvicioasă, admitea că eu aş putea să adorm lângă ea.

De patru luni spuneam că o iubesc, şi nu-i dădeam. acea dovadă cu care bărbaţii sunt atât de darnici şi care adesea le ţine loc de iubire. Am stins lumina cu forţa.

M-am regăsit tulburat ca adineauri, înainte de a intra la Marta. Dar ca şi aşteptarea în faţa uşii, cea din faţa dragostei nu putea să fie prea lungă.

De altfel, imaginaţia îmi făgăduia asemenea voluptăţi, că nu mai ajungea să le conceapă. Pentru prima oară, de asemenea, mă temeam să şaman cu soţul ei şi să-i las Martei o proastă amintire a primelor noastre clipe de dragoste.

Ea a fost deci mai fericită decât mine, dar în clipa în care ne-am desprins din îmbrăţişarea noastră ea şi ochii ei minunaţi meritau din plin neliniştea mea.

Chipul ei era transfigurat. Mă miram chiar cum de nu puteam stinge nimbul care înconjura aievea chipul ei, ca în icoane.

Uşurat de temerile mele, se iveau altele.

Şi anume că, înţelegând în sfârşit puterea gesturilor pe care timiditatea mea nu le îndrăznise până atunci, tremuram la gândul că Marta ar aparţine soţului ei mai mult decât pretindea.

Cum mi-e cu neputinţă să înţeleg ceea ce simt pentru prima dată, trebuia să cunosc aceste plăceri ale dragostei cu fiecare zi mai mult.

Până atunci, falsa plăcere îmi aducea o adevărată suferinţă de bărbat: gelozia.

Aveam necaz pe Marta, fiindcă înţelegeam după faţa ei recunoscătoare, tot preţul legăturilor trupeşti. Blestemam omul care, înaintea mea, trezise trupul ei. Îmi dădeam seama de prostia de a fi văzut în Marta o fecioară. În orice alte timpuri, a dori moartea soţului ei ar fi fost o himeră copilăroasă, dar această dorinţă devenea aproape tot atât de criminală ca şi cum l-aş fi ucis. Îi datoram războiului fericirea mea care de-abia se năştea; aşteptam apoteoza. Speram că el va servi ura mea ca un anonim care comite crima în locul nostru.

Acum plângeam amândoi; fericirea era de vină. Marta îmi reproşa că n-am împiedicat căsătoria ei. Dar oare atunci aş mai fi fost în acest pat ales de mine? Ea ar fi trăit la părinţii ei; n-am fi putut să ne vedem. N-ar fi aparţinut niciodată lui Jacques, dar nu avea să-mi aparţină nici mie-Fără el, neputând să compare, poate ar fi regretat încă, sperând în mai bine. Nu-l urăsc pe Jacques. Urăsc certitudinea de-a datora totul acestui om pe care îl înşelam. Dar o iubesc prea mult pe Marta pentru a socoti dragostea noastră criminală.

Plângeam amândoi, că nu suntem decât nişte copii fără mijloace. Să mi-o ia pe Marta! Cum ea nu aparţine nimănui altuia decât mie, ar fi să mi-o ia mie, fiindcă ne-ar despărţi. Ne şi gândeam la sfârşitul războiului, care va fi sfârşitul dragostei noastre. Cu toate jurămintele Martei că va părăsi totul, ştiam că nu mă va urma; n-am o fire înclinată spre răzvrătire, şi, punându-mă în locul Martei, nu-mi închipuiam această nebunească ruptură. Marta îmi

explică de ce se credea prea bătrână. Peste cincisprezece ani, viaţa de-abia va începe pentru mine, mă vor iubi femei care vor avea vârsta pe care o are ea acum. „N-am să pot face altceva decât să sufăr – adăugă ea. Dacă mă părăseşti, am să mor. Dacă rămâi, va fi din slăbiciune, şi am să sufăr văzând cum îţi sacrifici fericirea”.

Cu toată indignarea mea, îmi era ciudă pe mine că nu păream destul de convins de contrariul. Dar Marta nu cerea altceva decât să fie convinsă, şi argumentele mele cele mai proaste i se păreau bune. Răspundea: „Da, nu m-am gândit la asta. Simt perfect că nu minţi”. Eu, faţă de temerile Martei simţeam încrederea mea mai puţin trainică. Şi atunci, mângâierile mele erau slabe. Aveam aerul că n-o contrazic decât din politeţe. Îi spuneam: „Dar nu, nu, eşti nebună”. Din păcate, eram prea sensibil la tinereţe, pentru a nu întrevedea că o să mă despart de Marta în ziua când tinereţea ei se va veşteji, iar a mea va înflori.

Deşi mi se părea că dragostea mea a atins forma ei definitivă, ea era de-abia schiţată. Slăbea la cel mai mic obstacol.

Deci, nebuniile pe care sufletele noastre le-au făcut în noaptea aceea ne-au obosit mai mult decât cele. trupeşti. Unele parcă ne odihneau de celelalte; în realitate, ne sfârşeam. Tot mai mulţi cocoşi cântau. Cântaseră toată noaptea. Am băgat de seamă această minciună poetică: cocoşii cântă la răsăritul soarelui. Nu era ceva extraordinar.

Vârsta mea nu cunoştea insomnia. Dar Marta a observat-o şi ea, cu atâta mirare, că nu putea fi decât pentru prima oară. Nu a putut înţelege puterea cu care am strâns-o în braţe, căci surpriza ei era pentru mine dovada că nu petrecuse încă nicio noapte albă cu Jacques.

Neliniştea pe care-o simţeam mă făcea să iau dragostea noastră drept o dragoste excepţională. Credeam că suntem primii care simţim anumite

tulburări, neştiind că dragostea este ca poezia, şi că toţi îndrăgostiţii, chiar cei mai mediocri, îşi închipuie că ei născocesc cine ştie ce noutate. Îi spuneam Martei (de altfel fără să cred în ceea ce spuneam), dar ca s-o fac să creadă că împărtăşesc temerile ei: „Ai să mă părăseşti, or să-ţi placă alţii”, şi îmi răspundea că e sigură de ea. În ceea ce mă priveşte, mă convingeam puţin câte puţin că am să rămân cu ea chiar când va fi mai puţin tânără, lenea mea sfârşind prin a face să depindă eterna noastră fericire de energia ei.

Somnul ne surprinsese goi. Când ne-am trezit, văzând-o dezvelită, mi-a fost teamă să nu-i fie frig. I-am pipăit trupul. Ardea. S-o văd dormind îmi dădea o voluptate fără pereche. Peste zece minute, această voluptate mi s-a părut de nesuportat. Am sărutat-o pe umăr. Nu s-a trezit; Un al doilea sărut, mai puţin cast, a acţionat cu violenţa unui ceas deşteptător. Tresări şi, frecându-şi ochii, mă acoperi de sărutări, ca pe cineva pe care îl iubeşti şi pe care îl regăseşti în patul tău după ce-ai visat că a murit. Ea, dimpotrivă, crezuse că visează ceea ce era adevărat, şi trezindu-se mă regăsise.

Se făcuse ora unsprezece. Beam o şocolată, când am auzit soneria. M-am gândit. t la Jacques. „Numai să aibă o armă”. Eu care mă temeam atât de mult de moarte, nu tremuram. Dimpotrivă, aş fi dorit să fie Jacques, cu condiţia să ne omoare. Orice altă soluţie mi se părea ridicolă.

A privi moartea cu calm nu are importanţă decât dacă o privim singuri. Moartea în doi nu mai este moarte, nici măcar pentru necredincioşi. Ceea ce este trist, nu e să părăseşti viaţa, ci să părăseşti ceea ce îi dă un sens. Când o dragoste e viaţa noastră, ce diferenţă este între a trăi împreună sau a muri împreună?

N-am avut timpul să mă cred un erou, fiindcă socotind că poate Jacques n-o va omorî decât pe Marta, sau pe mine, nu mi-am dat seama de egoismul meu. Ştiam eu oare, care din aceste două drame era cea mai

groaznică?

Cum Marta nu se mişca, am crezut că m-am înşelat şi că a sunat cineva la proprietari. Dar soneria răsună iar.

— Taci, nu mişca! şopti ea, trebuie să fie mama. Uitasem cu totul că urma să treacă după biserică.

Eram fericit să fiu martor la unul din sacrificiile ei. De îndată ce o amantă, un prieten întârzie câteva minute la o întâlnire, îmi închipui că au murit. Atribuindu-i mamei ei o asemenea nelinişte, savuram frica ei şi faptul că o simţea din vina mea.

— Am auzit închizându-se poarta de la grădină, după o scurtă conversaţie (evident, doamna Grangier întreba la parter dacă în dimineaţa aceea îi văzuseră fata). Marta se uita de după obloane şi-mi spuse: „Ea era”. N-am putut rezista plăcerii de-a o vedea şi eu pe doamna Grangier plecând, cu cartea de rugăciuni în mină, nelinişti tă de absenţa de neînţeles a fiicei sale. Se mai întoarse o dată spre obloanele închise.

Acum, când nu mai aveam ce dori, simţeam cum devin nedrept. Eram mâhnit că Marta poate s-o mintă fără scrupule pe mama ei, şi reaua mea credinţă îi reproşa că poate să mintă. Totuşi dragostea, care este egoismul în doi, sacrifică totul pentru ea şi trăieşte din minciuni. împins de acelaşi demon, i-am mai reproşat că mi-a ascuns sosirea soţului ei. Până atunci îmi stăpânisem despotismul, nesimţindu-mă în drept să-i dictez Martei. Duritatea mea avea momente de acalmie. Gemeam; „Curând o să ai oroare de mine. Sunt ca şi soţul tău, tot atât de brutal!” „El nu-i brutal”, spunea ea. Îi reproşam atunci şi mai înverşunat: „Atunci ne înşeli pe amândoi, spune-mi că îl iubeşti, fii mulţumită: peste opt zile o să mă poţi înşela cu el”.

Ea îşi muşca buzele, plângea:

— Ce oare te face să fii atât de răutăcios? Te implor, nu strica întâia noastră zi de fericire.

— Trebuie să mă iubeşti prea puţin, pentru ca

astăzi să fie întâia ta zi de fericire.

Asemenea lovituri rănesc pe cel care le dă. Nu gândeam nimic din cele ce spuneam, şi totuşi simţeam nevoia să le spun. Îmi era cu neputinţă să-i explic Martei că dragostea mea era din ce în ce mai mare. Desigur că ajungea la vârsta ingrată, şi această sâcâială sălbatică însemna că dragostea îşi leapădă puful, devenind pasiune. O implorai pe Marta să uite loviturile mele.

Servitoarea proprietarilor vârî nişte scrisori pe sub uşă. Marta le luă. Două erau de la Jacques. Drept răspuns la îndoielile mele: „Fă cu ele ce vrei", spuse ea. Mi-a fost ruşine. I-am cerut să le citească, şi să nu-mi spună nimic din ce-i scrie. Marta, printr-unul din acele reflexe care ne împing la cele mai urâte sfidări, a rupt unul din plicuri. S-a rupt greu; scrisoarea trebuie să fi fost lungă. Gestul ei deveni un nou prilej de imputări. Detestam această sfidare, remuşcările pe care nu se putea să nu le aibă după aceea. Cu toate acestea, am făcut un efort şi, vrând să n-o rupă şi pe a doua, am luat-o eu; judecând după această scenă, era cu neputinţă ca Marta să nu fie răutăcioasă. La cererea mea, a citit-o… Un reflex putea s-o facă să rupă prima scrisoare, dar nu s-o facă să spună, după ce-o citise pe-a doua: „Cerul ne răsplăteşte că n-am rupt scrisoarea. Jacques mă anunţă că în sectorul lui permisiile au fost suspendate şi că nu va putea veni înainte de-o lună".

Numai dragostea scuză asemenea greşeli de gust.

Soţul acesta începea să mă stingherească mai mult decât dacă ar fi fost aici şi ne-ar fi păzit. O scrisoare de la el lua deodată importanţa unui spectru. Am luat dejunul târziu. Pe la ora cinci ne-am dus să ne plimbăm pe malul apei. Marta a rămas încremenită când, dintr-un tufiş, am scos coşul meu, în văzul sentinelei. Povestea cu coşul a distrat-o foarte mult. Nu mă mai temeam să nu fiu caraghios. Mergeam, fără să ne dăm seama de necuviinţa ţinutei noastre, lipiţi «unul de altul. Degetele noastre se împleteau. Această primă duminică cu soare

făcuse să crească plimbăreţii cu pălării de pai, ca ploaia, ciupercile. Cei care-o cunoşteau pe Marta, nu îndrăzneau să-i dea bună ziua; dar ea, nedându-şi seama de nimic, le spunea bună ziua fără a le-o lua în nume de rău. Ei trebuie să fi văzut în asta un fel de a se mândri. Mă întreba ca să ştie cum am fugit de-acasă. Râdea şi pe urmă chipul i se întuneca; atunci îmi mulţumea, strângându-mi degetele cu toată puterea, pentru că am înfruntat atâtea primejdii. Am trecut pe la ea, ca să lăsăm coşul.

Drept să spun, am întrevăzut pentru acest coş; prin trimiterea lui ostaşilor, un sfârşit demn de aventurile ce le avusese. Dar acest sfârşit era atât de jignitor, că nu l-am mărturisit.

Marta voia să meargă pe malul Marnei până în La Varenne. Urma să luăm masa în faţa insulei Dragostei. Am promis să-i arăt muzeul de blazoane ale Franţei, primul muzeu pe care l-am văzut când eram mic de tot şi care m-a uluit. I-am vorbit Martei de el ca de-un lucru foarte interesant. Dar când am constatat că muzeul acesta era o farsă, n-am vrut să admit că mă înşelasem atât de mult. Foarfecile lui Fulbert! Tot! Crezusem tot. Am pretins că i-am făcut o glumă nevinovată. Nu pricepea, fiindcă nu obişnuiam să glumesc mai niciodată. La: drept vorbind, această păţanie mă întristase. Îmi spuneam: „Poate că eu, care astăzi cred în dragostea Martei, am să văd în ea o păcăleală grosolană ca muzeul blazoanelor Franţei”.

Căci mă îndoiam adesea de dragostea ei. Uneori, mă întrebam dacă nu eram pentru ea o distracţie, un capriciu de care ar putea să se lipsească de la o zi la alta, încheierea păcii readucând-o la datoriile ei. Totuşi, îmi spuneam, sunt clipe în care gura, ochii, nu pot să mintă. Cu siguranţă. Dar odată beţi, oamenii cei mai puţin generoşi se supără dacă nu le primeşti în dar ceasul ori portofelul lor. În pornirea asta, ei sunt tot atât de sinceri ca şi cum ar fi în stare normală. Momentele în care nu

poţi să minţi sunt tocmai acelea în care minţi cel mai mult, şi mai ales pe tine însuţi. A crede o femeie „în momentul când nu poate să mintă11, înseamnă să crezi în generozitatea falsă a unui avar.

Perspicacitatea mea nu era decât o formă mai periculoasă a naivităţii mele. Mă credeam mai puţin naiv, eram însă, dar sub altă formă, căci nicio vârstă nu scapă de naivitate. Naivitatea bătrâneţii nu este din cele mai mici. Această pretinsă clarviziune îmi întuneca totul, mă făcea să mă îndoiesc de Marta. Mai curând mă îndoiam de mine, negăsindu-mă demn de ea. Chiar de-aş fi avut de o mie de ori mai multe dovezi de dragostea ei, n-aş fi fost mai puţin nenorocit.

Cunoşteam prea bine comoara vorbelor pe care nu le spui niciodată celor pe care îi iubeşti, de teama de a nu părea copilăros; pentru a nu mă teme, în ceea ce o priveşte pe Marta, de această pudoare dezolantă, sufeream că nu-i pot pătrunde sufletul.

M-am întors acasă la ora nouă şi jumătate. Părinţii mei n-au întrebat cum a fost plimbarea. Le-am descris cu entuziasm pădurea Senart şi ferigile ei, de două ori mai înalte decât mine. Le-am vorbit şi despre Brunoy, sat încântător, unde am luat dejunul. Deodată, mama, ironică, m-a întrerupt:

— Fiindcă veni vorba. René a trecut azi după masă pe la patru, pe-aici foarte mirat aflând că face o plimbare lungă cu tine.

M-am înroşit tot de ciudă. Această aventură, şi multe altele, m-au învăţat că, deşi am anumite predispoziţii, nu sunt făcut pentru minciună. Totdeauna mă prind. Părinţii mei n-au mai adăugat nimic. Au avut un triumf modest.

De altfel, tatăl meu, în mod inconştient, era complicele primei mele iubiri. El, mai degrabă o încuraja, încântat că precocitatea mea se afirma într-un fel sau altul. Se temuse totdeauna să nu cad în mâinile unei femei rele. Era mulţumit să mă ştie iubit de o fată de

treabă. Nu avea să se înfurie decât în ziua în care a avut dovadacă Marta voia să divorţeze.

Mama nu vedea tot aşa de bine legătura noastră. Era geloasă. O privea pe Marta ca pe-o rivală. O găsea antipatică, fără să-şi dea seama că prin dragostea mea, orice femeie i-ar fi devenit tot aşa de antipatică. De altfel, ea era preocupată mai mult decât tata de ceea ce-o să se spuie despre noi. Se mira că Marta putea să se compromită cu un copil de vârsta mea. Şi-n afară de asta, ea fusese crescută la F… în toate aceste orăşele de la periferia Parisului, din clipa când se îndepărtează de cartierele muncitoreşti, bântuie aceleaşi pasiuni, aceeaşi sete de mahalagisme ca şi în provincie.

Dar, în afară de aceasta, vecinătatea Pai isului face ca mahalagismele, presupunerile, să fie mai neruşinate. Acolo fiecare trebuie să-şi ţie rangul. Aşa fiind, din cauză că aveam o amantă al cărei bărbat era soldat, încetul cu încetul şi la porunca părinţilor lor, i-am văzut pe camarazii mei evitându-mă. Au dispărut în ordine ierarhică: de la fiul notarului până la fiul grădinarului nostru. Mama se simţea jignită de aceste măsuri care mie îmi păreau un omagiu. Mă vedea pierdut din cauza unei nebune. Îi reproşa desigur tatii că mi-a prezentat-o şi că acum închide ochii. Dar socotind că tata era cel care trebuie să acţioneze, el tăcând, tăcea şi ea.

Toate nopţile mi le petreceam la Marta. Soseam la zebe şi jumătate şi plecam dimineaţa la cinci sau şase. Nu mai săream peste garduri. Mă mulţumeam să deschid poarta cu cheia mea; dar sinceritatea asta cerea oarecare grijă. Pentru ca nu cumva clopoţelul să dea de ştire îi înfăşuram seara limba cu vată. O scoteam a doua zi, când mă întorceam acasă.

Acasă, nimeni nu bănuia absenţele mele; nu era acelaşi lucru la J… De câtva timp deja, proprietarii şi bătrâna pereche nu mă vedeau bine, abia răspunzând la saluturile mele.

Dimineaţa, la ora – cinci, pentru a face cât mai

puţin zgomot, coboram cu ghetele în mână. Mi le puneam jos. Într-o dimineaţă, m-am încrucişat pe scară cu lăptarul. El ţinea în mână bidoanele cu lapte; eu ghetele. Mi-a dat bună ziua cu un surâs teribil. Marta era pierdută. Omul avea să povestească întâmplarea în tot J… Ceea ce mă mai chinuia încă şi mai mult era situaţia mea ridicolă. Puteam să dau ceva lăptarului ca să tacă, dar m-am stăpânit, fiindcă nu ştiam cum să procedez.

După masă, n-am îndrăznit să-i spun nimic Martei despre asta. De altfel, această întâmplare era inutilă pentru compromiterea ei. Asta era de mult fapt împlinit. Zvonurile au socotit-o amanta mea, chiar cu mult înainte de-a fi fost. Nu ne dădusem seama de nimic. În curând urma să vedem limpede. Astfel, ţ & tr-o bună zi am găsit-o pe Marta istovită. Proprietarul îi spusese că de patru zile pândea plecarea mea în zorii zilei. La început nu-i venea să creadă, dar nu mai avea nicio îndoială. Bătrâna pereche a cărei cameră era sub camera Martei, se plângea de zgomotul pe care îl făceam noi zi şi noapte. Marta era distrusă, voia să plege. Nu s-a pus problema să fim mai prudenţi în întâlnirile noastre. Nu eram în stare de aşa ceva; ne obişnuisem într-un fel. Atunci Marta a început să înţeleagă multe lucruri care o miraseră. Singura prietenă care îi era într-adevăr dragă, o tânără suedeză, nu-i mai răspundea la scrisori. Am aflat că, într-o zi, corespondentul acestei fete ne zărise în tren, îmbrăţişându-ne şi o sfătuise să nu se mai vadă cu Marta.

Am pus-o pe Marta să promită că dacă izbucneşte o dramă, oriunde ar fi – la părinţi sau cu soţul ei, se va ţine *iare*: Ameninţările proprietarului, câteva zvonuri, îmi dădeau toate motivele să mă tem şi în acelaşi timp să sper o explicaţie între Marta şi Jacques.

Marta mă implorase să vin des s-o văd în timpul permisiei lui Jacques, căruia îi şi vorbise de mine. Am refuzat de teamă să nu-mi joc prost rolul şi ca să n-o văd pe Marta cu un bărbat prevenitor pe lângă ea. Permisia

trebuia să fie de unsprezece zile. Poate că va face el o şmecherie şi va găsi vreun mijloc să rămână două zile mai mult. Am pus-o pe Marta să-mi jure că o să-mi scrie în fiecare zi. Am aşteptat trei zile înainte de-a mă duce la poste-restante, ca să fiu sigur că găsesc o scrisoare. Erau patru. N-am putut să le iau, îmi lipsea unul din actele de identitate necesare. Mă simţeam cu atât mai prost cu' cât falsificasem actul meu de naştere, folosirea adresei „post-restant" nefiind permisă decât de la optsprezece ani în sus. Am insistat la ghişeu, cu pofta de a arunca un pumn de piper în ochii domnişoarei de la poştă şi de a-i lua scrisorile pe care le ţinea în mină şi nu mi le dădea. În cele din urmă, întrucât cei de la poştă mă cunoşteau, am obţinut, în lipsă de ceva mai bun, să-mi trimită scrisorile a doua zi la părinţii mai

Hotărât, aveam încă multe de făcut ca să devin bărbat. Deschizând prima scrisoare a Martei, mă întrebam cum va izbuti acpastă performanţă: să serie o scrisoare de dragoste. Am uitat că niciun gen epistolar nu este mai uşor: nu-i nevoie pentru asta decât de dragoste. Am găsit scrisorile Martei minunate şi demne de cele mai frumoase scrisori de dragoste pe care le citisem. Totuşi, Marta îmi spunea în ele lucruri foarte obişnuite şi chinul ei de-a trăi departe de mine.

Mă miram că gelozia mea nu era mai usturătoare. Începeam să-l socot pe Jacqnes ca „soţ". Puţin câte puţin uitam tinereţea lui, vedeam în el un moşneag.

Nu-i scriam Martei; oricum, erau prea mari riscuri. În fond, eram mai curând mulţumit că nu puteam să-i scriu simţind, ca în faţa oricărui lucru nou, nedesluşita teamă de a nu fi în stare s-o fac şi că scrisorile mele ar fi putut să nu-i placă, sau să-i pară naive.

Neglijenţa mea a făcut ca, după două zile, lăsând să zacă pe masa mea de lucru o scrisoare de-a Martei, să dispară. A doua zi a reapărut pe masă. Descoperirea acestei scrisori îmi încurca planurile; profitasem de permisia lui Jacques, de orele lungi de stat acasă, pentru

a-i face pe ai mei să creadă că mă depărtasem de Marta; căci dacă la început mă arătasem fudul pentru ca părinţii mei să afle că am o amantă, începeam să doresc ca ei să aibă mai puţine dovezi. Şi iată că tatăl meu afla adevărata cauză a cuminţeniei mele.

Am profitat de acest timp liber ca să mă duc iar la academia de desen; fiindcă de mult îmi desenam nudurile după trupul Martei. Nu ştiu dacă tata bănuia asta; cel puţin el se mira ironic, şi într-un fel care mă făcea să roşesc de monotonia modelelor.

M-am întors deci la Grande-Chaumière; lucram mult, ca să adun o rezervă de studii pentru restul anului, rezervă pe care urma s-o împrospătez la următoarea venire a soţului.

L-am văzut iarăşi pe René, dat afară de la „Henric al IV-lea”. Mergea la „Louis le Grand”, îl luam de-acolo în fiecare seară, după Grande-Chaumière. Ne vedeam pe ascuns, deoarece după eliminarea lui de la liceu şi mai ales de când cu Marta, părinţii lui, care odinioară mă considerau drept un bun exemplu, i-au interzis să mă mai vadă.

René, pentru care dragostea în dragoste părea un bagaj care te-ncurcă, făcea glume pe socoteala pasiunii mele pentru Marta. Neputând suporta înţepăturile lui, i-am spus ca un laş că nu era o dragoste adevărată. Admiraţia lui pentru mine, care în ultimul timp slăbise, a crescut pe loc.

Începeam să fiu liniştit în privinţa dragostei Martei. Ceea ce mă chinuia mai mult, era postul impus simţurilor mele. Enervarea mea era aceea a unui pianist fără pian, a unui fumător fără ţigări.

René care îşi bătea joc de dragostea mea, era totuşi îndrăgostit de o femeie pe care credea că o iubeşte fără dragoste. Acest animal graţios, o spaniolă blondă, era atât de mlădioasă, încât trebuie să fi ieşit din vreun circ. René, care se prefăcea că nu-i pasă, era extrem de gelos. El m-a rugat, jumătate râzând, jumătate îngălbenindu-se,

să-i fac un serviciu ciudat. Acest serviciu, pentru cine cunoaşte liceul, era ideea-tip a liceanului. El voia să ştie dacă femeia aceea l-ar înşela. Era vorba deci să-i fac curte, ca el să-şi dea seama.

Serviciul acesta mă încurca. Sfiala mea ieşea la iveală. Dar pentru nimic în lume n-aş fi vrut să par timid şi, de altfel, dama m-a scos din încurcătură. Îmi făcu avansuri atât de repede încât timiditatea, care împiedică unele lucruri şi obligă la altele, m-a împiedicat să-i respect pe René şi pe Marta. Cel puţin speram să aflu în asta o plăcere, dar eram fumătorul deprins cu o singură marcă. Nu mi-a rămas deci decât remuşcarea de a-l fi înşelat pe René căruia i-am jurat că amanta lui respingea orice propunere.

Faţă de Marta nu aveam nicio remuşcare. Mă sforţam să am. În zadar îmi spuneam că n-aş fi iertat-o niciodată dacă m-ar fi înşelat, nu servea la nimic. „Nu-i acelaşi lucru”, îmi aduceam drept scuză, cu admirabila platitudine pe care egoismul o aduce în răspunsurile sale. Tot aşa, admiteam foarte bine să nu-i scriu Martei, dar, dacă ea nu mi-ar fi scris, aş fi văzut în asta că nu mă iubeşte.

Totuşi această mică infidelitate îmi întări dra – gostea.

Jacques nu înţelegea nimic din atitudinea nevestei sale. Marta, mai curând vorbăreaţă, nu-i adresa un cuvânt. Dacă o întreba: „Ce ai?” ea-i – răspundea: „Nimic”.

Doamna Grangier avu tot felul de scene cu bietul Jacques. îl acuza de stângăcie faţă de fata ei, regreta că i-a dat-o. Punea pe seama acestei stângăcii a lui Jacques brusca schimbare intervenită în caracterul fetei ei. Vrei s-o ia înapoi acasă. *s* Jacques se supuse. Câteva zile după sosirea lui, o însoţi pe Marta la mama ei, care, făcând pe placul celor mai mici capricii ale ei, îi încuraja dragostea pentru mine, fără să-şi dea seama. Marta se născuse în casa aceea. Fiecare lucru, îi spunea ea lui Jacques, îi

aducea aminte de timpul fericit când îi aparţinea numai ei. Era vorba să doarmă în odaia ei de domnişoară. Jacques a vrut ca cel puţin să se pună acolo un pat pentru dânsul. Făcu o criză de nervi. Marta refuza să întineze această cameră de fecioară.

Domnul Grangier găsea această pudoare absurdă. Doamna Grangier profită de asta ca să-i spuie soţului şi ginerelui ei că nu înţelegeau nimic din delicateţa femeiască. Se simţea măgulită că sufletul fiicei ei aparţine atât de puţin lui Jacques. Căci rar ceea ce Marta răpea soţului ei, doamna Grangier îşi însuşea, găsind sublime aceste scrupule. Sublime erau, dar pentru mine.

În zilele în care Marta pretindea că-i este cel mai rău, cerea să iasă; Jacques ştia că asta n-o făcea din plăcerea de a-l însoţi. Neputând încredinţa nimănui scrisorile adresate mie, Marta le punea chiar ea la cutie.

Eram şi mai încântat de tăcerea mea căci, dacă aş fi putut să-i scriu, drept răspuns la povestirea chinurilor pe care le provoca, aş fi intervenit în favoarea victimei. Uneori, eram îngrozit de răul pe care-l făceam; alteori, îmi spuneam că Marta nu-l va pedepsi niciodată îndeajuns pentru crima de a mi-o fi luat fecioară. Dar cum nimic nu ne face mai puţin „sentimentali” decât pasiunea, eram, în fond, încântat că nu pot să-i scriu şi că astfel Marta continua să-l exaspereze pe Jacques.

El plecă descurajat.

Toţi au pus această criză pe socoteala singurătăţii enervante în care trăia Marta. Căci părinţii, ca şi soţul, erau singurii care nu ştiau nimic despre legătura noastră, proprietarii neîndrăznind să-i spună nimic lui Jacques, din respect pentru uniformă. Doamna Grangier era încântată că şi-a regăsit fata şi că avea să trăiască de-acum ca şi înainte de căsătorie. Aşa fiind, bătrânii Grangier nu ştiau ce să mai creadă când Marta, a doua zi după plecarea lui Jacques, îi anunţă că ea se întoarce la J…

Am revăzut-o acolo, în aceeaşi zi. Întâi, am certat-o

puţin că a fost atât de răutăcioasă. Dar când am citit prima scrisoare a lui Jacques, m-a cuprins groaza. Scria cât de uşor i-ar fi, dacă Marta nu-l mai iubeşte, să facă în aşa fel încât să fie om ori t.

Nu mi-am dat seama de „şantaj”. M-am văzut răspunzător de moartea unui om, uitând că o dorisem. Am devenit şi mai greu de înţeles şi mai nedrept. Încotro ne-ntorceam se deschidea o rană. În zadar îmi repeta Marta că era mai puţin crud să nu mai încurajeze speranţa lui Jacques, eu eram v cel ce o obliga să-i răspundă cu blândeţe. Eu sunt cel care i-a dictat nevestei lui singurele scrisori duioase pe care le-a primit vreodată. Le scria împotrivindu-se, plângând, dar o ameninţam că nu mai vin niciodată dacă nu mă ascultă. Faptul că Jacques îmi datora singurele lui bucurii, îmi alina remuşcările.

Am văzut cât de superficială era dorinţa lui de sinucidere, din speranţa care se revărsa din scrisorile lui, ca răspuns la ale noastre.

Admiram atitudinea mea faţă de bietul Jacques, atunci când eu procedam astfel din egoism şi de teama de a nu avea o crimă pe conştiinţă.

După dramă, a urmat o perioadă fericită. Din păcate, mai stăruia un sentiment de provizorat. Asta din cauza vârstei şi a firii mele slabe. Nu aveam voinţă pentru nimic, nici pentru a fugi de Marta, care poate m-ar fi uitat şi s-ar fi întors la datorie, nici pentru a-l împinge pe Jacques la moarte. Legătura noastră depindea deci de încheierea păcii, de întoarcerea definitivă a trupelor.

Dacă îşi alungă nevasta, o să-mi rămână. Dacă o păstrează, nu mă simţeam în stare să i-o iau cu forţa. Fericirea noastră era un castel de nisip. Dar aici fluxul nefiind la oră fixă, speram că el o să urce cât mai târziu.

Acum, Jacques era cel care, încântat, o apăra pe Marta împotriva mamei ei, nemulţumită de întoarcerea fetei la J... Această întoarcere, la care se mai adăuga

supărarea, trezise în doamna Grangier câteva bănuieli. Altceva îi părea mai suspect i spre indignarea familiei ei şi, mai mult, a familiei soţului ei, Marta refuză să aibă servitori. Dar ce puteau părinţii şi socrii împotriva lui Jacques, devenit aliatul nostru, datorită motivelor pe care i le dădeam prin Marta?

Tocmai atunci J… a deschis focul asupra ei.

Proprietarii aveau aerul că nu vor să-i mai vorbească. Nimeni n-o saluta. Numai furnizorii erau, prin profesia lor, obligaţi la mai puţină trufie. Aşa că Marta, simţind uneori nevoia de a schimba câteva vorbe, întârzia în prăvălii. Când eram la ea, dacă pleca să cumpere lapte şi prăjituri, şi după cinci minute nu se întorcea, mi-o închipuiam sub un tramvai, alergam până la lăptăreasă sau la cofetar. O găseam acolo stând de vorbă cu ei. Înnebunit că mă lăsasem dus de îngrijorările mele nervoase, de îndată ce ieşeam, mă înfuriam. O acuzam că are gusturi vulgare, că găseşte nu ştiu ce farmec să stea de vorbă cu furnizorii, care, fiindcă le întrerupeam conversaţiile, mă urau.

Eticheta curţilor este destul de simplă, ca tot ce este nobil. La oamenii mărunţi însă nimic nu egalează tainele protocolului. La ei, nebunia rangurilor se bazează mai întâi pe vârstă. Nimic nu i-ar indigna mai mult decât reverenţa unei bătrâne ducese în faţa unui tânăr prinţ. E uşor de bănuit ura cofetarului, a lăptăresei, când vedeau un băieţandru întrerupând raporturile lor familiare cu Marta. Ei i-ar fi găsit o mie de scuze, din cauza acestor conversaţii.

Proprietarii aveau un fiu de douăzeci şi doi de ani. Acesta veni în permisie. Marta îl invită.

Seara auzirăm ţipete: nu-l lăsau s-o mai vadă pe chiriaşă. Obişnuit ca tata să nu se opună la orice voiam eu să fac, nimic nu m-a mirat mai mult decât supunerea nătăfleţului.

A doua zi, pe când traversam grădina, el săpa. Fără îndoială că asta era o pedeapsă. Puţin jenat, totuşi, a

întors capul, ca să nu fie nevoit să ne dea bună ziua.

Aceste sâcâieli o necăjeau pe Marta; destul de deşteaptă şi destul de îndrăgostită ca să-şi dea seama că fericirea nu stă în consideraţia vecinilor, era ca acei poeţi care ştiu că adevărata poezie este un lucru „blestemat”, dar care, cu toată certitudinea pe care o au, suferă uneori că nu obţin aprecierile pe care le merită.

Consilierii municipali joacă totdeauna un rol în aventurile mele. Domnul Marin, care locuia sub apartamentul Martei, un bătrân cu barba căruntă şi cu o ţinută distinsă, era un fost consilier municipal din J... Retras de dinainte de război, îi plăcea să servească patria ori de câte ori se prezenta vreo ocazie la îndemână. Mulţumindu-se să dezaprobe politica comunală, trăia izolat, cu nevastă-sa, neprimind şi nefăcând vizite decât în preajma Anului Nou.

De câtva timp, era un mare tărăboi dedesubt, cu atât mai distinct cu cât noi auzeam, din odaia noastră, cele mai mici zgomote de la parter. Veniră parehetari. Servitoarea, ajutată de cea a proprietarului, freca argintăria în grădină, scotea cocleala de pe lustrele de aramă. Am aflat de la lăptăreasă că la familia Marin se pregătea o recepţie-surpriză, sub nu ştiu ce pretext misterios. Doamna Marin se dusese să-l invite pe primar şi să-l implore să-i aprobe opt litri de lapte. Oare o să-i dea negustoresei şi autorizaţia să facă frişcă?

Autorizaţiile fiind acordate, în ziua hotărâtă (într-o vineri), vreo cincisprezece notabili au apărut la ora fixată, cu nevestele lor, fiecare din ele întemeietoare a unei societăţi de alăptare maternă sau de ajutorare a răniţilor, a cărei preşedintă era doamna Marin, iar celelalte, membre. Gazda, pentru a fi „la modă”, primea în faţa uşii. Profitase de atracţia misterioasă a surprizei, pentru a transforma petrecerea într-un picnic. Toate aceste cucoane propovăduiau economia şi inventau reţete. Astfel că dulciurile lor erau prăjituri fără făină, crema cu lichen etc. Fiecare doamnă care sosea îi

spunea doamnei Marin: „Oh, nu arată grozav, dar cred că totuşi va fi bună”.

Domnul Marin profita de această recepţie pentru a pregăti „reîntorcea sa în politică”.

Dar surpriza eram Marta şi eu. Binevoitoarea indiscreţie a unuia dintre camarazii mei de tren, fiul unuia dintre notabili, m-a pus la curent. Inc nipuiţi-vă uimirea mea când am aflat că distracţia soţilor Marin era de a sta sub odaia noastră, spre sfârşitul după-amiezii, pentru a surprinde dezmierdările noastre.

Prinseseră gust, desigur, şi voiau să facă publice plăcerile lor. Bineînţeles că soţii Marin, oameni respectabili, puneau această destrăbălare în legătura cu morala. Voiau să împărtăşească revolta lor cu toţi oamenii cumsecade din localitate.

Invitaţii erau prezenţi. Doamna Marin ştia că eram la Marta şi pusese masa sub odaia ei. Nu-şi găsea loc. Ar fi vrut o baghetă de regizor pentru a anunţa spectacolul. Datorită indiscreţiei tânărului, care trăda pentru a-şi păcăli familia şi din solidaritate de vârstă, am stat liniştiţi. Nu îndrăznisem să-i spun Martei motivul picnicului. Mă gândeam la faţa descompusă a doamnei Marin, cu ochii pe minutarele orologiului, şi la nerăbdarea musafirilor ei. În sfârşit, pe la ora şapte, perechile s-au retras plouate, tratând în şoaptă familia Marin de mincinoşi şi pe bietul domnul Marin, în vârstă de şaptezeci de ani, drept arivist. Acest viitor consilier făgăduia marea cu sarea şi nici nu aştepta să fie ales pentru a nu-şi ţine promisiunile. În ceea ce-o privea pe doamna Marin, aceste doamne au văzut în peţi ecei e un mijloc bine ticluit ca să se aprovizioneze cu dulciuri. Primarul, ca o personalitate, a apăi ut exact câteva minute; aceste câteva minute şi cei opt litri de lapte au făcut să se şoptească că el era în cei mai buni termeni cu fata soţilor Marin, institutoare la şcoală. Căsătoria domnişoarei Marin provocase odinioară scandal, nefiind demnă de o institutoare, căci se măritase cu un sergent

de stradă.

Am împins gluma răutăcioasă până acolo încât să audă numai ei ceea ce doreau să audă ceilalţi. Marta s-a mirat de această ardoare târzie. Nemaiputând să rezist şi cu riscul de a o supăra, i-am spus care era scopul petrecerii. Am râs împreună cu lacrimi.

Doamna Marin, indulgentă poate dacă aş fi contribuit la reuşita planurilor ei, nu ne-a iertat dezastrul pe care l-a suferit. *I-ja* stârnit ura… Dar nu putea s-o satisfacă, nemaiavând mijloace şi nici curajul de-a folosi scrisori anonime.

Eram în luna mai. O întâlnisem mai rar pe Marta la ea acasă şi nu dormeam la ea decât dacă puteam să născocesc pentru a-i mei o minciună ca să rămân acolo dimineaţa. Inventam ceva, o dată sau de două ori pe săptămână. Reuşita necurmată a minciunii mele mă mira. În realitate, tatăl meu nu mă credea. Cu o indulgenţă nebună, el închidea ochii, cu singura condiţie ca nici fraţii mei, nici servitorii, să nu afle. Era de-ajuns deci să spun că plec la ora cinci dimineaţa, ca în ziua plimbării mele în pădurea Senart. Dar mama nu mai pregătea niciun coş.

Tatăl meu suporta tot, apoi deodată, înfuriindu-se, îmi reproşa că sunt un leneş. Aceste scene izbucneau şi se linişteau repede, ca valurile.

Nimic nu absoarbe mai mult decât dragostea. Nu eşti leneş, pentru că, fiind îndrăgostit, leneveşti. Dragostea simte nelămurit că singurul ei derivativ adevărat este munca. De aceea o şi consideră ca o rivală. Şi ea nu suportă niciuna. Dar dragostea este o lene binefăcătoare, ca ploaia înceată care face să rodească.

Dacă tinereţea este neghioabă, e din cauză că n-a fost leneşă. Ceea ce strică sistemele noastre de educaţie este faptul că ele se adresează celor mediocri, din cauza numărului lor. Pentru un spirit în progres, lenea nu există. Nu am învăţat niciodată mai mult decât în aceste zile lungi, care, pentru un martor, ar fi părut goale, şi în

care îmi supravegheam inima fără experienţă la fel ca parvenitul care-şi supraveghează gesturile la masă.

Când nu dormeam la Marta, adică aproape în fiecare zi, ne plimbam după masă de-a lungul Marnei, până la unsprezece. Dezlegam barca tatii. Marta vâslea, eu, întins, îmi puneam capul pe genunchii ei. O stingheream. Deodată, o lovitură de vâslă îmi amintea că această plimbare nu va dura toată viaţa.

Dragostea vrea ca fericirea ei să fie împărţită. Astfel, o amantă destul de rece din fire devine mai drăgăstoasă, ne sărută pe gât, născoceşte fel de fel de sâcâieli, dacă ne apucăm să scriem o scrisoare. Nu aveam niciodată o poftă mai mare de-a o săruta pe Marta decât atunci când cine ştie ce lucru o făcea să se gândească la altceva; n-aveam niciodată atâta poftă să-i pun mâna în păr, să i-l desfac, decât atunci când se pieptăna. În barcă mă aruncam asupra ei, acoperind-o cu sărutări, pentru ca să dea drumul la vâsle şi barca s-o ia în altă parte, încâlcită în ierburi, în nuferi albi şi galbeni. Marta vedea în aceasta semnele unei pasiuni care nu se putea stăpâni, deşi eu eram minat mai ales de mania atât de puternică de a o deranja. Apoi legam barca în spatele tufişurilor înalte. Teama de a nu fi văzuţi sau de a nu ne răsturna făcea ca zbenguielile mele de îndrăgostit să fie de o mie de ori mai voluptuoase.

Aşa că nu mă plângeam de ostilitatea proprietarilor, care făcea şederea mea la Marta foarte dificilă.

Aşa-zisa mea idee fixă de a o poseda cum nu o putuse poseda Jacques, de a-i săruta un colţ al pielii după ce o puneam să jure că niciodată alte buze decât ale mele nu l-au atins, nu era decât desfrâu. Mi-l mărturiseam eu oare? Orice dragoste are tinereţea, maturitatea şi bătrâneţea ei. Ajunsesem eu oare la această ultimă etapă, în care dragostea nu mă mai satisfăcea fără anumite rafinamente? Fiindcă dacă voluptatea mea se bizuia pe obişnuinţă, ea se înviora cu aceste o mie de nimicuri, cu aceste uşoare corective

aduse obişnuinţei. Astfel, faptul că un intoxicat îşi află extazul nu stă în mărirea dozelor, care repede ar deveni mortale, ci în ritmul pe care îl inventă, fie schimbând orele, fie întrebuinţând şiretlicuri, pentru a dezorienta organismul.

Îmi plăcea atât de mult acest mal stâng al Marnei incit umblam pe celălalt, atât de diferit, pentru a-l putea contempla pe cel care-mi plăcea. Malul drept este mai puţin moale, potrivit pentru plugari şi zarzavagii, pe când al meu e bun de trândăveală. Legam barca de un copac, şi ne duceam să ne întindem în mijlocul griului. În adierea serii, câmpul fremăta. Egoismul nostru, în ascunzătoarea lui, uita că facem o stricăciune sacrificând griul pentru confortul dragostei noastre, după cum îl sacrificam şi pe Jacques.

Un iz de provizorat excita simţurile mele. Faptul de a fi gustat bucurii mai brutale, asemănătoare cu cele pe care le simţi fără dragoste cu prima femeie ieşită în cale, le făcea mai fade pe celelalte.

st

Apreciem acum somnul neprihănit, liber, tihna de a te simţi singur într-un pat cu cearşafurile proaspete. Găseam pretexte de prudenţă pentru a nu mai petrece nopţile la Marta. Ea admira tăria mea de caracter. Mă temeam de asemenea de agasarea pe care o dă o anumită voce angelică a femeilor care se trezesc şi care, actriţe-înnăscute, parc-ar veni în fiecare dimineaţă de pe cealaltă lume.

Îmi imputam criticile mele, prefăcătoriile, petrecând zile întregi întrebându-mă dacă o iubesc pe Marta mai mult sau mai puţin decât înainte. Dragostea mea denatura totul. Aşa după cum interpretam fals frazele Martei, crezând că le dau un sens mai adânc, îi interpretam şi tăcerile. Să fi fost întotdeauna eu de vină? Un anumit şoc, care nu se poate descrie, prevenindu-ne că am avut dreptate. Plăcerile mele, îngrijorările erau mai tari. Culcat lângă ea, pofta care mă apuca, dintr-o

clipă într-alta, de-a fi culcat singur la părinţii mei, mă făcea să întrevăd cât de insuportabilă ar fi o viaţă în comun. Pe de altă parte, nu puteam să-mi închipui cum aş putea trăi fără Marta. Începeam să cunosc pedeapsa adulterului.

Mi-era necaz pe Marta că acceptase, înainte de a ne iubi, să mobileze casa lui Jacques după placul meu. Mobilele acelea pe care eu nu le alesesem fiindcă îmi plăceau, ci pentru a-i displăcea lui Jacques, îmi deveniră odioase. Mă săturasem de ele fără un motiv anume. Îmi părea rău că nu o lăsasem pe Marta să le aleagă singură. Sigur că la început mi-ar fi displăcut, dar ce farmec apoi, să mă deprind cu ele, din dragoste pentru ea. Eram gelos ca beneficiul acestei obişnuinţe să-i revină lui Jacques.

Marta mă privea cu ochi mari, naivi, când îi spuneam cu amărăciune: „Sper că atunci când o să fim împreună n-o să păstrăm aceste mobile”. Ea asculta tot ce spuneam. Crezând că am uitat că aceste mobile le alesesem eu, nu îndrăznea să-mi aducă aminte. Se tânguia în sinea ei de proasta mea memorie.

În primele zile ale lui iunie, Marta primi o scrisoare de la Jacques în care, în sfârşit, nu-i vorbea numai de dragostea lui. Era bolnav. Urma să fie evacuat la spitalul din Bourges. Nu mă bucuram să-l ştiu bolnav, dar mă uşura că avea ceva de spus. Trecând prin J… a doua sau a treia zi, o implora pe Marta să aştepte trenul pe peronul gării. Marta-mi arătă scrisoarea. Aştepta din parte-mi un ordin.

Dragostea îi dădea o fire de sclavă. Aşa încât, în faţa unei astfel de supuneri prealabile, îmi era greu să ordon sau să interzic. După mine, tăcerea mea însemna că sunt de acord. Puteam eu s-o împiedic să-şi vadă soţul câteva secunde? Tăcu şi ea. Deci, printr-un fel de convenţie tacită, nu m-am dus la ea a doua zi.

A treia zi dimineaţă, un comisionar mi-a adus la părinţii mei un bilet pe care trebuia să mi-l dea numai mie. Biletul era de la Marta. Mă aştepta pe malul apei.

Mă implora să vin dacă mai aveam un pic de dragoste pentru ea.

Am alergat până la banca pe care Marta mă aştepta. Felul cum m-a întâmpinat, atât de puţin potrivit cu stilul biletului ei, m-a îngheţat. Am crezut că şi-a schimbat sentimentele.

Numai că Marta luase tăcerea mea de-acum două zile drept o tăcere duşmănoasă. Ei nu-i trecuse prin minte nici cea mai mică convenţie tacită. Orelor de neînchipuită nelinişte le urma supărarea de-a mă vedea în viaţă pentru că numai moartea ar fi trebuit să mă împiedice de-a veni ieri. Nu-mi puteam ascunde uimirea. I-am explicat discreţia mea, respectul meu pentru îndatoririle sale faţă de Jacques bolnav. M-a crezut pe jumătate. Eram enervat. Eram cât pe ce să-i spun: Tocmai când nu mint…” Am plâns amândoi.

Dar aceste partide de şah încurcate sunt fără sfârşit, istovitoare, dacă unul dintre cei doi nu pune o online. La urma urmei, atitudinea Martei faţă de Jacques era măgulitoare pentru mine. Am sărutat-o, am legănat-o. „Tăcerea – îi spusei – nu ne prieşte”. Am făcut legământ de a nu ne ascunde nimic din gândurile noastre secrete, eu plângând-o în sinea mea de a putea crede că aşa ceva e cu putinţă.

La J… Jacques o căutase din ochi pe Marta, apoi trenul trecând prin faţa casei lor, văzuse obloanele date în lături. Prin scrisoare o implora să-l liniştească. O iriga să vină la Bourges. „Trebuie să pleci”, i-am spus în aşa fel încât această frază simplă să nu Gemene a reproş.

— O să mă duc, îmi răspunse, dacă vii cu mine.

De data asta, însemna să împingi prea departe inconştienţa. Dar toată dragostea pe care o exprimau cuvintele ei, actele ei cele mai neaşteptate mă duceau repede de la mânie la gratitudine. Mă înfuriam. Mă linişteam. Îi vorbeam încet, emoţionat de naivitatea ei. O tratam ca pe un copil care cere luna.

Îi arătam cât de amoral era s-o însoţesc. Faptul că

răspunsul meu nu a fost furtunos ca al unui amant grav jignit, a întărit însemnătatea lui. Pentru prima oară, mă auzea pronunţând cuvântul „morală”. Acest cuvânt căzu de minune, căci nefiind rea, ea trebuia totuşi să aibă crize de îndoială, ca şi mine, asupra moralităţii dragostei noastre. Fără acest cuvânt, ea ar fi putut să mă creadă amoral, fiind foarte burgheză, cu toată revolta ei împotriva excelentelor prejudecăţi burgheze. Dar din contra, deoarece pentru prima oară îi atrăgeam atenţia era o dovadă că până atunci consideram că noi nu făcusem nimic rău.

Marta regreta această călătorie scabroasă. Ea înţelegea acum ce imposibilă era.

— Cel puţin, zise ea, dă-mi voie să nu mă duc.

Cuvântul acesta, „morală”, spus cu uşurinţă făcea din mine duhovnicul ei. Am folosit această situaţie ca acei despoţi care se îmbată de-o putere nouă. Puterea nu se vădeşte decât dacă o aplici cu nedreptate. Am răspuns deci că nu vedeam nicio crimă dacă nu s-ar duce la Bourges. Am găsit motive care au convins-o: oboseala drumului, apropiata convalescenţă a lui Jacques. Aceste motive o dezvinovăţeau, dacă nu în ochii lui Jacques, cel puţin faţă de socri.

Tot îndrumând-o pe Marta în sensul care-mi convenea, încetul cu încetul am format-o după chipul meu. De asta mă învinuiam şi de faptul de a distruge conştient fericirea noastră. Că îmi semăna şi că era opera mea, mă încânta şi mă supăra. Vedeam într-asta un motiv al înţelegerii noastre. Întrezăream, de asemenea, cauza dezastrelor viitoare. Într-adevăr, îl transmisesem, puţin câte puţin, nesiguranţa mea, care în ziua hotărârilor o va împiedica să ia vreuna. O simţeam, ca şi mine, cu mâinile moi, sperând că marea va cruţa castelul de nisip, pe când ceilalţi copii se grăbesc să clădească mai departe.

Se întâmplă ca această asemănare morală să se întindă şi asupra fizicului. Privirea, mersul: de mai multe

ori, străinii ne-au luat drept frate şi soră. Asta, fiindcă există în noi germeni de asemănare, pe care dragostea îi dezvoltă. Un gest, o mlădiere în glas, mai devreme sau mai târziu, trădează amanţii cei mai prudenţi.

Trebuie să admitem că dacă inima are raţiunile ei pe care raţiunea nu le cunoaşte, este din cauză că aceasta este mai puţin rezonabilă decât inima noastră. Fără îndoială că suntem toţi nişte Narcişi, iubind şi urând imaginea noastră, dar cărora oricare altă imagine ne e indiferentă. Acest instinct de asemănare este cel care ne conduce în viaţă, strigându-ne: „Stai!” în faţa unui peisaj, a unei femei, a unui poem. Putem admira altele, fără a simţi acest şoc. Instinctul de asemănare este singura călăuză care nu-i artificială. Dar în societate, numai sufletele grosolane vor părea că nu păcătuiesc împotriva moralei, urmărind totdeauna acelaşi tip. Astfel, unii oameni se înverşunează să iubească „blondele”, neştiind că asemănările cele mai adânci sunt adeseori cele mai secrete.

De câteva zile, Marta părea distrată fără să fie tristă. Distrată şi tristă aş fi putut să-mi explic prin preocuparea apropierii datei de cincisprezece iulie, când trebuia să se întâlnească cu familia lui Jacques, şi cu Jacques în convalescenţă pe o plajă de pe Canalul Mânecii. La rândul său, Marta tăcea, tresărind la auzul vocii mele. Ea suporta insuportabilul: vizite de familie, neajunsuri, subînţelesuri acre din partea mamei ei, fără răutate din partea tatălui ei, care presupunea că are un amant, fără s-o creadă.

De ce îndura ea tot? Era oare urmarea 5; puselor mele prin care-i imputam că da prea mare importanţă lucrurilor, că se emoţionează de cele mai mici? Părea mai fericită, dar de-o fericire stranie, care o stingherea şi care mie nu-mi plăcea, fiindcă mi o împărtăşeam. Eu, care găseam copilăresc ea Marta să vadă în muţenia mea o dovadă de indiferenţă, o scuzam, la rândul meu, că nu mă mai iubeşte, fiindcă tace.

Marta nu îndrăznea să-mi spuie că este gravidă.

Aş fi vrut să par fericit de această veste. Dar mai întâi am rămas ca trăsnit, negândindu-mă niciodată că aş putea să devin răspunzător de tot ce poate fi mai rău. Eram de asemenea furios că nu sunt destul de bărbat ca să găsesc că asta este un lucru simplu. Marta nu vorbise decât constrânsă. Ea tremura ca nu cumva această clipă, care trebuia să ne apropie, să nu ne despartă. M-am prefăcut atât de bine că sunt fericit incit temerile ei se risipiră. Ea păstra urmele adânci ale moralei burgheze, şi acest copil însemna pentru ea că Dumnezeu răsplăteşte dragostea noastră, că nu pedepseşte vreo crimă.

Pe când Marta găsea acum în sarcina ei un motiv ca eu să nu o părăsesc niciodată, pe mine această sarcină mă consterna. La vârsta noastră, mi se părea cu neputinţă, nedrept, să avem un copil care să ne stânjenească tinereţea. Pentru prima oară mă lăsam pradă unor temeri de ordin material: o să ne părăsească familiile.

Iubind deja acest copil, din dragoste îl dădeam la o parte. Nu voiam să fiu responsabil de existenţa lui dramatică. Eu însumi aş fi fost incapabil s-o trăiesc.

Instinctul este călăuza noastră; o călăuză care ne duce la pierzanie. Ieri, Marta se temea ca nu cumva sarcina să ne depărteze unul de altul. Astăzi, când mă iubea mai mult ca oricând, credea că dragostea mea creşte ca şi a ei. Eu, ieri, respingând acest copil, astăzi începeam să-l iubesc, luând din dragostea pentru Marta, aşa cum la începutul legăturii noastre, inima mea îi dădea ceea ce lua de la alţii.

Acum, punând gura pe pântecele Martei n-o mai sărutam pe ea, ci pe copilul meu. Vai! Marta nu mai era amanta mea, ci o mamă.

Nu mă mai comportam niciodată ca şi cum am fi fost singuri. Era totdeauna un martor lângă noi, căruia trebuia să-i dăm socoteală de faptele noastre. Iertam cu greu această schimbare bruscă, de care o făceam

responsabilă numai pe Marta şi totuşi simţeam că aş fi iertat-o şi mai puţin dacă m-ar fi minţit. Erau clipe când credeam că Marta minţea pentru ca dragostea noastră să dureze ceva mai mult, dar că fiul ei nu era al meu.

Ca un bolnav care caută liniştea, nu ştiam ce să mai cred. Simţeam că n-o mai iubeam pe aceeaşi Marta şi că fiul meu nu va fi fericit decât cu condiţia de a fi luat drept al lui Jacques. Desigur, acest vicleşug mă consterna. Trebuia să renunţ la Marta. Pe de altă parte, cu toate că mă consideram un bărbat, ceea ce se întâmplase era prea grav pentru ca să fiu atât de închipuit incit să cred posibilă o existenţă atât de nebună (în gândul meu: atât de cuminte).

În sfârşit Jacques se va întoarce. După această perioadă extraordinară va regăsi, ca atâţia alţi ostaşi înşelaţi din cauza împrejurărilor excepţionale, o soţie tristă, supusă, la care nimic nu va dezvălui purtarea ei imorală. Dar bărbatul ei nu-şi va putea explica acest copil decât dacă ea va suporta contactul cu el în timpul vacanţei. Laşitatea mea a implorat-o s-o facă.

Din toate scenele noastre, aceasta n-a fost nici cea mai stranie, nici cea mai penibilă. De altfel, m-am mirat că am întâlnit atât de puţină rezistenţă. Am avut explicaţia mai târziu. Marta nu îndrăznea să-mi mărturisească o izbândă a lui Jacques în timpul ultimei lui permisii şi se gândea că, prefăcându-se că-mi va face pe plac să nu-i cedeze la Granville, sub pretextul indispoziţiilor provenite din starea ei. Toată această urzeală se complica cu date a căror falsă coincidenţă în momentul naşterii nu ar lăsa nicio îndoială pentru nimeni. „Ei! îmi spuneam, mai e timp, să vedem ce va ieşi. Părinţii Martei se vor teme de scandal. O vor duce la ţară şi vor anunţa naşterea mai târziu.

Data plecării Martei se apropia. Nu puteam decât să profit de această absenţă. Va fi o încercare. Speram să mă vindec de Marta. Dacă nu reuşeam, dacă dragostea mea era prea la început, pentru a se desprinde de la

sine, ştiam bine că am s-o regăsesc pe Marta tot aşa de credincioasă.

Ea plecă la douăsprezece iulie, la ora şapte dimineaţa. Am rămas la J… din ajun. Mergând acolo, hotărâsem să nu închid ochii toată noaptea. Am să fac o asemenea provizie de dezmierdări, că n-o să mai am nevoie de Marta cât voi trăi.

Un sfert de oră după ce m-am culcat, am adormit.

De obicei, prezenţa Martei îmi tulbura somnul. Pentru prima oară am dormit lângă ea tot aşa de bine ca şi cum aş fi fost singur. Când m-am trezit ea era trează. Nu îndrăznise să mă scoale. Nu mai avea decât o jumătate de oră până la tren. Turbam că pierdusem dormind ultimele ore pe care le mai aveam de petrecut împreună. Plângea şi ea că trebuia să plece. Totuşi, aş fi vrut să ne petrecem ultimele clipe cu altceva decât să ne bem lacrimile. Marta îmi lăsă cheia de la casă, cerându-mi să vin, să mă gin dese la noi şi să-i scriu de la masa ei.

Făcusem jurământ să n-o însoţesc, până la Paris. Dar nu puteam să-mi birui dorinţa de-a o săruta şi, cum doream în mod laş s-o iubesc mai puţin, puneam această dorinţă pe seama plecării, a acelei „ultima oară” atât de falsă, căci îmi dădeam bine seama că nu va fi ultima oară decât atunci când va vrea ea.

La gara Montparnasse, unde trebuia să se întâlnească cu socrii ei, am sărutat-o din toată inima, îmi căutam încă o scuză în faptul că, apărând deodată socrii, s-ar produce în sfârşit o dramă decisivă.

Întors la F… obişnuit să trăiesc numai aşteptând să mă duc la Marta, mă străduiam să mă distrez: săpam grădina, încercam să citesc, mă jucam de-a v-aţi ascunselea cu surorile mele, ceea ce nu mi se mai întâmplase de cinci ani. Seara, pentru a nu trezi bănuieli, a trebuit să mă duc să mă plimb. De obicei, până la Marta drumul mi-era uşor. În seara aceea m-am târât, pietricelele îmi suceau picioarele şi-mi dădeau bătăi de inimă. Întins în barcă, pentru prima oară mi-am dorit

moartea. Dar tot atât de incapabil de a muri ca şi de a trăi, mă bizuiam pe un ucigaş milos. Îmi părea rău că nu se poate muri de plictiseală sau de supărare. Încetul cu încetul, capul mi se golea, cu un zgomot de baie care se goleşte. O ultimă pompare mai lungă, şi capul fu gol. Am adormit.

Frigul zorilor de iulie m-a trezit. M-am întors acasă îngheţat. Casa era larg deschisă. În antret, tata mă primi cu asprime. Mama fusese puţin bolnavă: trimiseseră servitoarea să mă trezească ca să mă duc după doctor. Lipsa mea era deci oficiată.

Am suportat scandalul, admirând delicateţea instinctivă a bunului judecător care, între o mie de fapte aparent blamabile, alege pe singura nevinovată pentru a îngădui criminalului să se justifice. De altfel, nici nu m-am justificat, era prea greu. L-am lăsat pe tata să creadă că mă întorceam de la J... şi când mi-a interzis să ies după masă, i-am mulţumit în sinea mea de-a fi încă o dată complicele meu şi de a-mi da un motiv să nu mai hoinăresc singur pe-afară.

Aşteptam factorul. Asta era viaţa mea. Nu eram în stare de cel mai mic efort pentru a uita.

Marta îmi dăduse un „coupe-papier” de care să nu mă folosesc decât ca să deschid scrisorile ei. Puteam să-l folosesc? Prea eram grăbit. Rupeam plicurile. De fiecare dată, ruşinat, îmi propuneam să păstrez scrisoarea neatinsă un sfert de oră. Cu metoda asta, speram să pot, cu timpul, pune iar stăpânire pe mine, să păstrez scrisorile închise în buzunar. Amânam mereu acest regim pentru ziua următoare.

Într-o zi, enervat de slăbiciunea mea şi într-o pornire de furie, am rupt scrisoarea fără s-o ci ot tesc. De îndată ce bucăţile de hârtie s-au împrăştiat în grădină, m-am repezit, în patru labe. În scrisoare era o fotografie de-a Martei. Eu, care eram atât de superstiţios şi interpretam faptele cele mai mărunte într-un cens tragic, rupsesem chipul ei. Am văzut în asta un

avertisment al cerului. Spaima nu mi-a trecut decât după ce m-am căznit patru ore ca să lipesc la loc bucăţile de scrisoare şi de fotografie. Niciodată nu făcusem o sforţare atât de mare. Teama ca nu cumva să i se întâmple vreo nenorocire mi-a dat putere în timpul acestei munci absurde care îmi tulbura vederea şi nervii.

Un specialist îi recomandase Martei băi de mare. Deşi îmi făceam reproşuri că sunt răutăcios, i-am interzis să le facă, nevroind ca alţii să-i vadă trupul.

De altfel, întrucât în orice caz Marta trebuia să stea o lună la Granville, eram încântat că Jacques se află acolo. Îmi aduceam aminte de fotografia lui, îmbrăcat în alb, pe care mi-o arătase Marta în ziua când am ales mobila. Nimic nu mă speria mai mult decât tinerii de pe plajă. Îi găseam mai frumoşi, mai voinici, mai eleganţi decât mine.

Soţul avea s-o ferească de ei.

În unele clipe de duioşie, ca un beţiv care sărută pe toată lumea, visam să-i scriu lui Jacques, să-i mărturisesc că eram amantul Martei, şi bizuindu-mă pe acest titlu să i-o dau în grijă. Uneori o invidiam pe Marta, adorată şi de Jacques şi de mine. Nu trebuiam oare să căutăm împreună s-o facem fericită? în aceste crize mă simţeam un amant îngăduitor. Aş fi vrut să-l cunosc pe Jacques, să-i explic cum stau lucrurile, şi de ce nu se cuvine să fim geloşi unul pe altul. Apoi deodată ura aspri iar această pantă dulce”.

În fiecare scrisoare Marta îmi cerea să mă duc la ea acasă. Stăruinţa ei îmi aducea aminte de cea a uneia din mătuşile mele, foarte credincioasă, care-mi reproşa că nu merg niciodată la mormântul bunicii mele. Nu am instinctul pelerinajelor. Aceste îndatoriri plicticoase localizează moartea, dragostea.

Nu poţi oare să te gândeşti la cineva care-a murit sau la iubita care-i plecată, decât într-un cimitir, sau într-o anumită odaie? Nu încercam să-i explic asta Martei şi i-am spus că mă duceam la ea; ca şi mătuşii mele, că m-am

dus la cimitir. Totuşi, trebuia să mă duc la Marta; însă în împrejurări ciudate.

Întâlnii într-o zi, în tren, pe tânăra suedeză, căreia corespondenţii ei îi interziceau s-o vadă pe Marta. Singurătatea a făcut să-mi placă copilăriile acestei mici fiinţe. I-am propus să vie la o gustare la J… pe ascuns, a doua zi. Nu i-am spus nimic de lipsa Martei, ca să n-o sperii, ba chiar am adăugat cât de fericită va fi ea s-o revadă. Susţin că nu ştiam exact ce aveam de gând să fac. Făceam ca acei copii care, făcând cunoştinţă, caută să se uimească unul pe altul. Nu puteam să rezist să nu văd surpriza sau furia pe chipul îngeresc al Svéei, când va trebui să-i anunţ că Marta-i plecată.

Da, desigur, era această plăcere copilărească de a uimi, fiindcă nu găseam nimic surprinzător să-i spun, pe când ea beneficia de un fel de exotism şi mă uimea cu fiecare frază. Nimic mai fermecător decât această bruscă intimitate între persoane care se înţeleg prost. Purta la gât o cruciuliţă de aur, emailată cu albastru, care atârna pe-o rochie destul de urâtă şi pe care o refăceam în imaginaţie pe gustul meu. O adevărată păpuşă vie. Simţeam cum creşte dorinţa de-a repeta această întrevedere între patru ochi, în altă parte decât într-un vagon.

Ceea ce-i strica puţin aerul de mironosiţă era felul de-a fi al unei eleve de la şcoala Pigier. unde de altfel învăţa o oră pe zi, fără mare folos, franceza şi dactilografia. Îmi arătă lecţiile de dactilografié. Fiecare literă era greşită, corectată pe margine de profesor. Dintr-o poşetă îngrozitoare, fără îndoială făcută de dânsa, scoase o tabacheră împodobită cu o coroană de conte. Îmi oferi o ţigară. Ea nu fuma, dar avea totdeauna la ea această tabacheră fiindcă prietenele ei fumau. Îmi vorbea despre obiceiurile suedeze, pe care mă prefăceam că le cunosc: noaptea sfântului Ion, dulceţurile de afine. A scos apoi din poşetă o fotografie de-a surorii ei gemene, trimisă în ajun din Suedia: călare,

goală puşcă, pe cap cu un joben al bunicului lor. M-am făcut roşu ca racul. Sora ei îi semăna atât de mult încât am bănuit că-şi bate joc de mine şi că-mi arată fotografia ei. Îmi muşcam buzele, ca să-mi potolesc pofta de-a săruta această zburdalnică naivă. Trebuie să fi avut o expresie bestială, căci am văzut-o speriată, căutând cu ochii semnalul de alarmă.

A doua zi sosi la Marta la ora patru. I-am spus că Marta era la Paris, dar că se-ntoarce repede. Am adăugat: „Mi-a interzissă te las să pleci înainte de întoarcerea ei”. Îmi făcusem socoteala să nu-i mărturisesc şiretlicul meu decât când va fi prea târziu.

Din fericire era lacomă. Lăcomia mea lua o formă inedită. Nu-mi era de loc foame de tartă, de îngheţată de zmeură, dar doream să fiu tartă şi îngheţată de care să-şi apropie gura. Cu-a mea, făceam nişte strâmbături involuntare.

Nu din viciu o doream pe Svea, ci din lăcomie. În lipsa buzelor, m-aş fi mulţumit cu obrajii. Vorbeam accentuând fiecare silabă pentru ca să înţeleagă bine. Excitat de această amuzantă gustare de copii, mă enervam, eu, care eram totdeauna tăcut. de a nu putea vorbi mai repede. Simţeam nevoia de vorbărie, de confidenţe copilăreşti. Mi-am apropiat urechea de gura ei. Beam micile ei cuvinte.

O silisem să ia un lichior. Pe urmă mi-a fost milă de ea ca de o pasăre pe care o îmbeţi.

Speram că ameţeala ei va folosi intenţiilor irmle, căci puţin îmi păsa dacă-mi da buzele de bunăvoie sau nu. Mă gândeam la necuviinţa acestei scene, la Marta, dar îmi repetam că, în fond, nu ştirbeam cu nimic dragostea noastră. O doream pe Svea ca pe un fruct, lucru de care o amantă nu poate fi geloasă.

Îi ţineam mâna în mâinile mele care mi-au părut grăsuţe. Aş fi vrut s-o dezbrac, s-o legăn. S-a întins pe canapea. M-am sculat, m-am aplecat deasupra locului unde-i începea părul, încă puf. Nu deduceam din tăcerea

ei că sărutările mele i-ar face plăcere; dar incapabilă să se indigneze, nu găsea nicio manieră politicoasă de a mă respinge în franţuzeşte. Îi muşcai obrajii, aşteptându-mă să ţâşnească un suc dulce, ca din piersici.

În sfârşit, am sărutat-o pe gură. Suporta mângâierile mele, victimă răbdătoare, închizând gura şi ochii. Singurul ei gest de refuz era să mişte încet capul de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta. Nu mă înşelam, dar gura mea găsea într-asta iluzia unui răspuns. Am stat lângă ea cum n-am stat niciodată lângă Marta. Această împotrivire care nu era împotrivire măgulea îndrăzneala şi lenea mea. Eram destul de naiv să cred că va merge tot aşa şi mai departe şi că mă voi bucura de-un viol uşor.

Nu dezbrăcasem niciodată o femeie; mai curând fusesem dezbrăcat de ele. Astfel încât m-am apucat, cu stângăcie, începând prin a-i scoate ghetele şi ciorapii. I-am sărutat picioarele şi pulpele. Dar când am vrut să-i deschei corsajul. Svea se zbătu ca un drăcuşor care nu vrea să se culce şi pe care-i dezbraci cu de-a sila. Mă lovea cu picioarele. 1 le-am prins din zbor, i le-am ţinut cu mâinile. i le-am sărutat. În sfârşit m-am săturat, aşa precum te saturi după prea multă frişcă şi dulciuri. A trebuit totuşi să-i spun că am amăgit-o şi că Marta era plecată într-o călătorie. Am pus-o să-mi promită că dacă o va vedea pe Marta n-o să-i spună că ne-am întâlnit. Nu i-am mărturisit că eram amantul ei. dar am lăsat să se înţeleagă. Plăcerea misterului a făcut-o să-mi răspundă „pe mâine” când. sătul de ea, am întrebat-o din politeţe dacă ne vom mai vedea într-o zi.

Nu m-am mai dus la Marta. Şi poate că Svea n-a venit să sune la uşa închisă. Simţeam cât de condamnabilă de către morala curentă era comportarea mea. Căci, fără îndoială, împrejurările m-au făcut să mi se pară Svea atât de preţioasă. Într-un alt loc decât odaia Martei aş fi dorit-o oare?

Dar nu aveam remuşcări. Şi nu fiindcă mă gândeam

la Marta am părăsit-o pe mica suedeză, ci fiindcă sorbisem din ea toată dulceaţa.

Câteva zile mai târziu. am primit o scrisoare de la Marta. Conţinea un bileţel de la proprietarul ei.

oare-i spunea că proprietatea lui nu era o casă de întâlniri galante, cum o făceam eu care aveam cheia apartamentului ei, unde adusesem o femeie. „Am o dovadă de trădarea ta”, adăuga Marta. N-o să mă mai vadă niciodată. Desigur, va suferi, dar prefera să sufere decât să fie înşelată.

Ştiam că aceste ameninţări sunt fără importanţă, şi că ajunge o minciună, chiar la nevoie adevărul, pentru a le nimici. Dar mă simţeam jignit că într-o scrisoare de ruptură, Marta nu-mi vorbea de sinucidere. O acuzam de răceală. Găseam scrisoarea ei nedemnă de o explicaţie. Căci eu într-o situaţie ca asta, fără a mă gândi la sinucidere, aş fi crezut de cuviinţă că trebuie s-o ameninţ cu ea pe Marta. Urmă neştearsă a vârstei şi a liceului: credeam anumite minciuni comandate de codul pasiunii.

Aveam în faţă o treabă nouă în ucenicia dragostei: să mă dezvinovăţesc faţă de Marta, şi s-o acuz că are mai puţină încredere în mine decât în proprietarul ei. I-am explicat cât de dibace era această manevră a gaşcăi Marin. Într-adevăr, Svea venise s-o vadă într-o zi în care eu scriam în odaia ei, şi dacă am deschis e fiindcă zărind fata pe fereastră şi ştiind că ai ei voiau s-o îndepărteze de Marta, nu voiam să creadă că Marta îi lua în nume de rău această penibilă despărţire. Fără îndoială, venea pe ascuns şi cu preţul multor dificultăţi.

Astfel puteam să-i spun Martei că dragostea Sveei pentru ea rămânea neatinsă. Şi terminam exprimându-mi mângâierea de a fi putut vorbi de Marta în odaia ei, cu prietena ei cea mai intimă.

Această alarmă m-a făcut să blestem dragostea, care ne sileşte să dăm socoteală de faptele noastre, atunci când tare mi-ar fi plăcut să nu dau niciodată

socoteală nici mie, şi nici altora.

Trebuie totuşi, îmi spuneam, ca dragostea să ofere mari avantaje, deoarece toţi oamenii îşi pun libertatea în mâinile ei. Doream să fiu repede destul de tare pentru a mă lipsi de dragoste, şi astfel să – n-am de sacrificat nicio dorinţă. Nu ştiam că dacă e oricum vorba de robie, e mai bine să fii robit de inima ta decât să fii sclavul simţurilor tale.

După cum albina adună şi îmbogăţeşte stupul – un îndrăgostit cu toate dorinţele care îl cuprind pe stradă, îşi îmbogăţeşte dragostea. Astfel amanta lui profită de ele. Nu descoperisem încă această disciplină care, firilor necredincioase, le dă fidelitatea. E destul ca un bărbat să râvmească o fată şi să treacă această dorinţă asupra femeii pe care o iubeşte; dorinţa lui va fi mai vie, fiindcă, nesatisfăcută, o va face pe acea femeie să creadă că niciodată n-a fost mai mult iubită. Este înşelată, dar morala, după oameni, este salvată. De la astfel de calcule, începe desfrâul. Să nu condamnăm deci prea repede pe unii bărbaţi în stare să-şi înşele amanta în culmea dragostei lor; să nu fie acuzaţi că sunt uşuratici. Ei au oroare de un asemenea vicleşug şi nici nu se gândesc să confunde fericirea lor cu plăcerile lor.

Marta aştepta să mă dezvinovăţesc. Mă imploră să-i iert imputările. Am făcut-o, dar nu fără oarecare mofturi. Ea a scris proprietarului rugându-l ironic să admită că în lipsa ei, eu să primesc pe oricare dintre prietenele ei.

— V

Când Marta se întoarse în ultimele zile ale lui august, n-a stat la J… ci în casa părinţilor ei, care îşi prelungeau vilegiatura. Acest decor nou în care Marta trăise totdeauna mi-a fost ca un afrodiziac. Oboseala senzuală, dorinţa ascunsă a somnului singuratic, au dispărut. N-am petrecut nicio noapte la părinţii mei. Ardeam de nerăbdare, mă grăbeam, ca oamenii care trebuie să moară tineri şi care se silesc să guste viaţa din plin. Voiam să profit de Marta înainte de a o desfigura

maternitatea.

Odaia aceea de domnişoară, în care nu-l lăsase pe Jacques să intre, era odaia noastră. Deasupra patului ei îngust, îmi plăcea ca ochii mei s-o vadă îmbrăcată în rochia primei împărtăşanii. O obligam să se uite fix la o altă imagine a ei, când era copilaş, pentru ca şi copilul nostru să-i semene. Umblam de colo colo încântat, în această casă în care s-a născut şi a crescut ea. În odaia în care se ţineau tot felul de lucruri netrebuincioase puneam mina pe leagănul ei, care voiam să-i slujească copilului, şi o rugam să-şi scoată din dulap cămăşuţele, pantalonaşii, relicve sfinte ale familiei Grangier.

Nu regretam casa din J... în care mobila nu avea nici farmecul celui mai urât mobilier de familie. Ea nu-mi putea spune nimic. Dimpotrivă, aici, toate aceste mobile de care, când era mică, s-a izbit cu capul, îmi vorbeau de Marta. Şi apoi stăteam singuri, fără consilier municipal, fără proprietar. Nu ne jenam plimbându-ne aproape goi ca sălbaticii prin grădină, adevărată insulă pustie. Ne culcam pe peluză, luam ceaiul sub o boltă acoperită cu curcubeţică. caprifoi, viţă sălbatică. Gură-n gură. ne certam pentru prunele pe care le culegeam, toate stâlcite. Încălzite de soare. Tata niciodată n-a putut să obţină de la mine să mă ocup de grădină, ca fraţii mei, dar o îngrijeam pe a Martei. Greblam, smulgeam buruienile. Seara, după o zi caldă, simţeam acelaşi orgoliu de bărbat, atât de îmbătător, de-a potoli setea pământului, a florilor rugătoare, ca şi de a satisface dorinţa unei femei. Găsisem totdeauna bunătatea puţin cam neghioabă; înţelegeam toată puterea ei. Florile deschizându-se datorită îngrijirii mele, găinile dormind la umbră, după ce le aruncasem grăunţe: câtă bunătate! Cât egoism! Flori ofilite, găini slabe ai fi adus tristeţe în insula noastră de dragoste. Apa şi grăunţele date de mine, mi se adresau mai mult mie decât florilor şi găinilor.

În această primenire a inimii, uitam sau

dispreţuiam recentele mele descoperiri. Luam desfrâul provocat de contactul cu această casă familială drept sfârşitul desfrâului. Astfel, această ultimă săptămână de august şi această lună de septembrie au fost singura mea epocă de adevărată fericire. Nu trişam, nici nu-mi făceam rău şi nici nu o ofensam pe Marta. Nu mai vedeam piedici. Întrevedeam la şaisprezece ani un fel de viaţă pe care o doreşti când eşti în vârstă. O să stăm la ţară: acolo o să rămânem veşnic tineri.

Întins lângă ea pe peluză, mângâindu-i faţa cu un fir de iarbă, îi explicam Martei încet, cumpătat, care va fi viaţa noastră. De când se întorsese, Marta căuta un apartament pentru noi la Paris. I-au venit lacrimi în ochi când i-am spus că voiam să stau la ţară. „N-aş fi îndrăznit niciodată să-ţi ofer aşa ceva, îmi spuse ea. Credeam că singur, cu mine, ai să te plictiseşti, că ai nevoie de oraş”. – „Ce puţin mă cunoşti”, îi răspundeam. Aş fi vrut să stau lângă Mandres, unde ne-am plimbat într-o zi şi unde se cultivă trandafiri. De atunci, când, din întâmplare, luând masa de seară la Paris cu Marta, ne urcam în ultimul tren, miroseam aceşti trandafiri. În curtea gării, hamalii descarcă lăzi imense care răspândesc un miros plăcut. În copilăria mea, auzisem mereu vorbindu-se de acest tren misterios cu trandafiri care trece la o oră când copiii dorm.

Marta spunea: „Trandafirii nu trăiesc decât un anotimp. După ce trec, nu te temi c-o să găseşti Mandres-ul urât? Nu e oare mai cuminte să alegi un loc mai puţin frumos, dar eu un farmec mai statornic?”

Mă recunoşteam perfect în ce spunea. Dorinţa de-a mă bucura două luni de trandafiri mă făcea să uit celelalte zece luni şi faptul de a alege Mandres, îmi da încă o dovadă că dragostea noastră e trecătoare.

Adesea când nu luam masa la F… sub pretextul unei plimbări sau invitaţii, rămâneam cu Marta.

Într-o clipă masă am găsit lângă ea pe un tanat în uniformă de aviator. Era vărul ei. Marta, pe care n-o

tutuiam, s-a sculat şi a venit să mă sărute pe gât... Vărul ei a zâmbit de jena mea. „Faţă de Paul n-ai de ce să te temi, dragul meu, spuse ea. I-am povestit tot”. Eram jenat, dar încântat că Marta îi mărturisise vărului ei că mă iubeşte. Acest băiat, încântător şi superficial, şi care nu se gândea decât ca uniforma lui să nu fie reglementară, a părut încântat de această dragoste. El vedea în asta o festă reuşită jucată lui Jacques, pe care îl dispreţuia fiindcă nu era nici aviator, şi nici stâlp de cafenele.

Paul evoca toate jocurile copilăriei al cărei teatru fusese această grădină. Puneam întrebări, dornic de conversaţia care mi-o arăta pe Marta într-o lumină neaşteptată. În acelaşi timp mă simţeam trist. Pentru că eram prea aproape de copilărie spre a uita jocurile necunoscute de părinţi, fie pentru că oamenii în vârstă nu păstrează amintirea acestor jocuri, fie fiindcă le consideră ca un rău de neînlăturat. Eram gelos de trecutul Martei.

Când i-am povestit lui Paul, râzând, ura proprietarului şi sindrofia de la familia Marin, el ne-a pus la dispoziţie foarte voios, garsoniera lui din Paris.

Am observat că Marta n-a îndrăznit să-i spuie că noi aveam de gând să trăim împreună. Se simţea că el încuraja dragostea noastră ca o distracţie, dar că va urla cu lupii în ziua scandalului.

Marta se scula de la masă şi servea. Servitorii se duseseră cu doamna Grangier la ţară, fiindcă, totdeauna, din prudenţă, Marta pretindea că nu-i place să trăiască decât ca Robinson. Părinţii ei crezând-o pe fata lor romantică, şi că romanticii sunt ca nebunii pe care nu trebuie să-i contrazici, o lăsau singură.

Am stat mult timp la masă. Paul scotea din pivniţă cele mai bune sticle. Eram veseli, de-o veselie pe care aveam s-o regretăm fără îndoială, fiindcă Paul se comporta ca un confident al unui adulter oarecare. Îşi bătea joc de Jacques. Tăcând, riscam să-l fac să simtă

lipsa lui de tact; am preferat să iau şi eu parte la joc decât să-l umilesc pe acest văr îngăduitor.

Când ne-am uitat la ceas, ultimul tren pentru Paris trecuse. Marta propuse să-i pregătească un pat. Paul a fost de acord. M-am uitat la Mar ta cu o asemenea privire incit adăugă: „Bineînţeles, dragul meu, tu rămâit Am avut iluzia că eram la mine acasă, soţul Martei, că primisem pe un văr al soţiei mele, atunci când, pe pragul odăii noastre, Paul ne-a spus noapte bună, sărut indu-şi vara pe ambii obraji cu aerul cel mai firesc din lume.

I

La sfârşitul lui septembrie mi-am dat bine seama că a părăsi această casă însemna să părăsesc fericirea. Încă vreo câteva luni de răgaz, şi va trebui să alegem între a trăi în minciună sau în adevăr, nesimţindu-ne bine nici într-o parte, nici în cealaltă. Întrucât era de mare importanţă ca Marta să nu fie abandonată de părinţii ei înainte de naşterea copilului nostru, am îndrăznit, în sfârşit, s-o întreb dacă îi spusese doamnei Grangier că e însărcinată. Ea mi-a răspuns că da, şi că-l prevenise şi pe Jacques. Am avut deci prilejul să constat că mă minţea câteodată, fiindcă în luna mai, după sosirea lui Jacques îmi jurase că el nu s-a apropiat de ea.

Noaptea cobora din ce în ce mai devreme; şi răcoarea serilor nu ne mai permitea să ne plimbăm. Ne era greu să ne vedem la J... Pentru ca să nu izbucnească un scandal, trebuia să fim precauţi ca hoţii, să pândim, în stradă, lipsa de acasă a familiei Marin şi a proprietarului.

Tristeţea acestui octombrie, a acestor seri răcoroase, dar nu destul de reci pentru ca să se facă focul, ne îndemna să ne culcăm de la ora cinci. La părinţii mei, a te culca în timpul zilei însemna a fi bolnav. Culcatul acesta la ora cinci mă incinta. Nu-mi închipuiam că alţii ar putea să fie în pat. Eram singur cu Marta, culcat, ţintuit, în mijlocul unei lumi active. Marta. goală, abia îndrăzneam să mă uit la ea. Sunt eu oare un monstru? Simţeam remuşcări pentru cea mai nobilă

menire a omului. Văzând năruită graţia Martei, văzându-i pântecele ieşind înainte, mă consideram ca un vandal. La începutul dragostei noastre, când o muşcam, nu-mi spunea ea oare: „Fă-mi un semn”. Nu i-l lăsasem oare pe cel mai prost dintre toate?

Acum Marta nu-mi era numai cea mai iubită, ceea ce nu înseamnă cea mai bine iubită dintre amante, ci îmi ţinea loc de tot. Nu mă mai gândeam nici la prietenii mei, de care, dimpotrivă, mă temeam, deoarece ei cred că ne fac un serviciu întorcându-ne din calea noastră. Din fericire, ei socotesc amantele noastre nesuferite şi nedemne de noi. Este singura noastră salvare. Când nu se irttâmplă aşa, riscă să devină amantele lor.

Ţâţâi meu începu să fie speriat. Dar fiindcă totdeauna îmi luase apărarea împotriva surorii lui şi mamei, nu voia să aibă aerul ea – şi recunoaşte greşeala. şi se da de partea lor fără să le spună un cuvânt despre asta. Cu mine se declara gata de orice, pentru a mă despărţi de Marta; să-i înştiinţeze pe părinţii ei, pe soţul ei… A doua zi, mă lăsa să plec.

Îi ghiceam slăbiciunile. Profitam de ele. Îndrăzneam să răspund. Îi aduceam aceleaşi învinovăţiri ca mama şi mătuşa mea, imputându-i că-şi foloseşte prea târziu autoritatea. Nu el era cel care a vrut s-o cunosc pe Marta? La rândul său, îşi făcea imputări. O atmosferă tragică domnea în casă. Ce exemplu pentru cei doi fraţi ai mei! Tata prevedea deja că într-o bună zi nu le va putea răspunde nimic, atunci când îşi vor justifica indisciplina lor prin indisciplina mea.

Până acum el credea că este vorba de o iubire trecătoare, dar din nou mama a surprins o corespondenţă. Îi aduse, triumfătoare, tatălui meu aceste piese ale procesului ei. Marta vorbea de viitorul nostru şi de copilul nostru!

Mama mă socotea prea mult încă un copilaş pentru a-mi atribui un nepot sau o nepoţică. I se părea imposibil să fie bunică la vârsta ei. În fond, asta era pentru ea cea

mai bună dovadă că acest copil nu era al meu.

Cinstitea poate să conviețuiască eu sentimentele cele mai josnice. Mama, cu cinstea ei adâncă, nu putea să admită ca o femeie să-şi înşele soţul. O astfel de faptă însemna pentru ea un asemenea desfrâu, încât nu putea să fie vorba de dragoste. Ca eu să fiu amantul Martei, însemna pentru mama că ea avea şi alţi amanţi. Tata ştia cât de fals putea fine un astfel de raţionament, dar îl folosea pentru a-mi tulbura sufletul şi a o compromite pe Marta. M-a lăsat să înţeleg că eram singurul care „nu ştie”. I-am răspuns că o defăima astfel, din cauza dragostei ei pentru mine. Tatăl meu, care nu voia ca eu să profit de aceste zvonuri, m-a asigurat că ele au existat înainte de legătura noastră, şi chiar înainte de căsătoria ei.

După ce păstrase casei noastre o aparenţă demnă, el pierdea orice răbdare şi, când nu mă întorceam acasă câteva zile, trimitea fata din casă la Marta, cu un bilet pentru mine, poruncindu-mi să mă întorc imediat; iar dacă nu vin, o să anunţe fuga mea la prefectura de poliţie, făcându-i proces doamnei L „pentru ademenire de minor.

Marta salva aparenţele, făcea pe mirata, spunea fetei din casă că o să-mi dea plicul la prima mea vizită. Mă întorceam acasă ceva mai târziu, blestemându-mi vârsta. Ea mă împiedica să fac ce vreau. Tata nu deschidea gura şi nici mama. Am căutat prin *Cod*, fără să găsesc articolele de lege privitoare la minori. Cu o remarcabilă inconştienţă, nu credeam că purtarea mea poate să mă ducă într-o casă de corecţie. În sfârşit, după ce am terminat de căutat în zadar în *Cod*, m-am întors la *Marele Larousse*, unde am citit şi răscitit articolul „minor” fără să descopăr nimic care să ne privească.

A doua zi tata m-a lăsat iar liber. 1

Pentru cei care ar căuta motivele purtării lui stranii, le rezum în trei rânduri: mă lăsa să fac ce poftesc. Pe urmă, îi era ruşine. Ameninţa, mai înfuriat pe

el însuşi decât împotriva mea. Apoi, ruşinea că s-a înfuriat îl împingea să-mi lase frâu liber.

La întoarcerea ei de la ţară, atenţia doamnei Grangier a fost trezită de întrebările viclene ale vecinilor. Prefăcându-se că mă cred un frate al lui Jacques, o puneau la curent cu viaţa noastră în comun. Cum, pe de altă parte, Marta nu putea să se stăpânească de a nu pronunţa numele meu, fără nicio noimă, de a povesti ceva ce făcusem sau spusesem, mama ei nu stătu mult timp la îndoială în privinţa identităţii fratelui lui Jacques.

Ea mai ierta încă, sigură fiind că copilul, pe care-l credea al lui Jacques, va pune capăt aventurii noastre. Nu i-a povestit nimic domnului Grangier, de frica unui scandal. Punea însă această discreţie pe seama unei mărinimii pe care Marta trebuia s-o afle, pentru ca să-i fie recunoscătoare. Ca să-i dovedească fetei ei că ştie tot, o sâcâia mereu, vorbea cu subînţelesuri şi cu atâta neîndemânare, încât domnul Grangier, când era singur cu nevastă-sa, o ruga s-o cruţe pe sărmana lor fetiţă nevinovată, căreia aceste presupuneri continui, până la urmă, îi vor suci capul. La care doamna Grangier răspundea uneori numai printr-un surâs, în aşa fel încât să lase a se înţelege că fata lor a şi mărturisit.

Această atitudine, ca şi atitudinea ei anterioară din timpul primei şederi a lui Jacques, mă fac să cred că doamna Grangier, chiar dacă ar fi dezaprobat-o complet pe fata ei, pentru singura satisfacţie de a nu-i da dreptate soţului şi ginerelui ei, în faţa lor i-ar fi dat dreptate fetei. În fond, doamna Grangigr o admira pe Marta că îşi înşela soţul, ceea ce ea nu îndrăznise niciodată să facă, fie din scrupul, fie din lipsa vreunei ocazii. Fiica ei o răzbuna de a fi fost, cum credea ea, neînţeleasă. Prostesc idealistă, se mulţumea să-i fie necaz pe ea că iubeşte un băiat atât de tânăr, cum eram eu, şi mai puţin capabil decât oricine să înţeleagă „delicateţea feminină.

Socrii Lacombe, la care Marta se ducea din ce în ce

mai rar. locuind la Paris, nu puteau bănui nimic. Numai cu Marta le părea tot mai stranie, le displăcea din ce în ce mai mult. Erau îngrijoraţi de viitor. Se întrebau ce va deveni această căsnicie peste câţiva ani. Toate mamele, din principiu, nu doresc pentru fiul lor decât căsătoria, dar nu le place femeia pe care o aleg. Mama lui Jacques îl compătimea deci că avea o asemenea nevastă. Iar cât despre domnişoara Lacombe, principala cauză a bârfelilor ei se datora faptului că Marta era singura care deţinea secretul unei idile dusă destul de departe, în vara când ea îl cunoscuse pe Jacques la mare. Această soră prezicea căsniciei ce! mai întunecat viitor, spunând că Marta îi va înşela pe Jacques, dacă din întâmplare asta nu era cumva un fapt împlinit.

Înverşunarea soţiei şi a fetei lui îl sileau uneori pe domnul Lacombe, om cumsecade care ţinea la Marta, să se scoale de la masă. Atunci, mama şi fiica schimbau o privire plină de înţelesuri. Privirea doamnei Lacombe exprima: „Vezi tu, micuţa mea, cum femei de-acestea ştiu să ne farmece bărbaţii”. Iar privirea domnişoarei Lacombe: „Fiindcă nu sunt ca Marta, eu nu găsesc un bărbat să mă mărit”. În realitate, nenorocita, sub motiv că-s „alte timpuri, alte moravuri” şi că o căsătorie nu se mai făcea după moda veche, punea bărbaţii pe fugă, nearătându-se suficient de îndărătnică. Speranţele sale de căsătorie ţineau cât ţine sezonul balnear. Tinerii promiteau că de îndată ce vor fi la Paris vor veni să ceară mina domnişoarei Lacombe. Apoi nu mai dădeau semne de viaţă. Principalul motiv de nemulţumire al domnişoarei Lacombe, care era pe cale să treacă de 25 de ani, tot fată mare, era poate că Marta îşi găsise atât de uşor un soţ. Se mângâia spunându-şi că numai un prost ca fratele ei putuse să se lase prins.

Totuşi, oricare ar fi fost bănuielile familiilor, nimeni nu credea că copilul Martei putea să aibă alt tată decât Jacques. Eram destul de jignit de aceasta. Au fost chiar zile în care o acuzam, pe Marta de laşitate, fiindcă nu

spusese încă adevărul. Pornit să văd pretutindeni o slăbiciune care nu era decât a mea, credeam că, deoarece doamna Grangier trecea peste începutul dramei, ea va închide ochii până la sfârşit.

Furtuna se apropia. Tata mă ameninţa că va trimite anumite scrisori doamnei Grangier. Nu doream decât să-şi pună în practică ameninţările. Apoi mă gândeam; doamna Grangier va ascunde scrisorile, să nu dea soţul ei peste ele. De altfel, şi unul şi altul aveau interes să nu izbucnească furtuna. Doream această furtună. Tata trebuia să dea scrisorile acelea direct lui Jacques.

În ziua în care, furios, mi-a spus că a şi făcut-o, i-am sărit de gât. În sfârşit! în sfârşit! îmi făcea serviciul să-i aducă la cunoştinţă lui Jacques ceea ce trebuia să ştie. Mi-era milă de tata care putea crede că dragostea mea este atât de slabă. Şi apoi, aceste scrisori ar pune capăt corespondenţei în care Jacques se înduioşa de copilul nostru, înfrigurarea mea mă împiedică să-mi dau seama cât de nebună, cât de imposibilă era această procedare. Am început să văd cum stau lucrurile numai a doua zi, când tatăl meu, mai calm, m-a liniştit, credea el, mărturisindu-mi minciuna lui. O[10]

socotea inumană. Desigur. Dar ce este uman şi ce inuman?

Eu îmi cheltuiam toată puterea nervoasă în laşitate, în îndrăzneală, obosit peste măsură de miile de contradicţii ale vârstei încleştate într-o aventură de bărbat.

Dragostea anestezia în mine tot ceea ce nu era Marta. Nu mă mai gândeam că tata ar putea să sufere. Judecam totul atât de fals şi de josnic, încât până la urmă credeam într-un adevărat război deschis între el şi mine. Astfel, călcam în picioare îndatoririle mele de fiu. nu numai din dragoste pentru Marta ci uneori – oare o să am curajul de-a mărturisi? – chiar din spirit de răzbunare

1

10 — Neastîmpăr — Bal la contele d’Orgel

Nu mai dădeam mare importanţă scrisorilor pe care tata le trimitea Martei. Ea era cea care and ruga să mă întorc mai des acasă spre a dovedi că sunt rezonabil. Atunci strigam: Cum? Şi tu o să fii împotriva mea?" Scrâşneam din dinţi, băteam din picior. În faptul că ajungeam într-o asemenea stare, la gândul că am să fiu despărţit de ea câteva ore, Marta vedea o dovadă de pasiune. Această siguranţă de-a fi iubită îi dădea o tărie pe care n-o văzusem ia ea niciodată. Sigură că mă voi gândi la dânsa, stăruia să mă duc acasă.

Mi-am dat repede seama de unde-i venea curajul. Am început să schimb tactica. Mă prefăceam că mă supun. Atunci, deodată, faţa ci se schimba. Văzându-mă atât de cuminte (sau atât de uşuratic), o cuprindea teama că o iubesc mai puţin. La rândul ei, mă implora să rămân, atât de mult avea nevoie să fie liniştită.

Odată însă nimic nu mi-a reuşit. De trei zile nu pusesem piciorul la părinţii mei şi totuşi i-am mărturisit Martei intenţia de-a petrece încă o noapte cu ea. A încercat totul că să-mi schimb această hotărâre: mângâieri, ameninţări. Se pricepea chiar să se prefacă la rândul ei. Până la urmă, îmi declară că, dacă nu mă întorc la părinţi, ea va dormi la ai ei.

I-am răspuns că tata n-o să se sinchisească de frumosul ei gest. Ei bine! atunci n-o să se ducă la mama ei. O să se ducă pe malul Mamei. Va răci şi după aceea va muri: va scăpa în sfârşit de mine? „Fie-ţi cel puţin milă de copilul nostru, spunea Marta. Nu compromite existenţa lui după bunul tău plac". Mă acuza că-mi bat joc de dragostea ei, viind să ştiu până unde merge. Faţă de o astfel de stăruinţă, i-am repetat spusele tatălui meu: că mă înşela cu oricine; n-am să mă las păcălit. „Un singur motiv, îi spusei, te opreşte să cedezi: astă seară primeşti pe unul din amanţii tăi!" Ce să răspundă la asemenea nedreptăţi nebune? Mi-a întors spatele. I-am imputat că nu sare în sus la această insultă, în sfârşit, am acţionat atât de bine încât a consimţit să petreacă

noaptea cu mine. Cu condiţia să nu fie la ea. Nu voia, pentru nimic în lume, ca proprie ţării ei să poată spune a doua zi trimisului părinţilor mei că era acasă.

Unde să dormim?

Eram ca nişte copii în picioare, pe un scaun, mândri de-a fi mai mari cu un cap decât oamenii în vârstă. împrejurările ne înălţau, dar rămâneam neputincioşi. Şi dacă, chiar din lipsa noastră de experienţă, unele lucruri complicate ni se păreau simple de tot, lucrurile foarte simple, dimpotrivă, deveneau adevărate obstacole. Nu am îndrăznit niciodată să folosim garsoniera lui Paul. Nu credeam cu putinţă să-i explicăm portăresei, strecurându-i nişte bani, că o să venim din când în când.

Trebuia deci să dormim la hotel. Nu fusesem niciodată într-un hotel. Tremuram la gândul de a-i trece pragul.

Copilăria caută pretexte. Mereu chemată să se justifice în faţa părinţilor, e fatal ca ea să mintă.

Chiar faţă de servitorul unui hotel de mâna a doua, credeam că trebuie să dau o explicaţie. De aceea, sub pretext că vom avea nevoie de lenjuri şi câteva obiecte de toaletă, am silit-o pe Marta să facă o valiză. O să cerem două odăi. Vor crede că suntem frate şi soră. Niciodată n-aş îndrăzni să cer o singură odaie, vârsta mea (vârsta în care eşti dat

afară din cazinouri), expunându-mă la tot felul de mari umilinţe.

Călătoria, la ora unsprezece noaptea, nu se mai termina. Erau două persoane în vagonul nostru: o femeie îşi însoţea bărbatul, căpitan, la gara de Est. Vagonul nu era nici încălzit, nici luminat. Marta îşi sprijinea capul de geamul umed. Suporta capriciul unui băiat crud. Eram destul de ruşinat şi sufeream, gândindu-mă cu cât merita Jacques, totdeauna atât de delicat cu ea, să fie iubit mai mult decât mine.

N-am putut să rezist de-a mă justifica în şoaptă. Ea dădu din cap: „Prefer, murmură, să fiu nenorocită cu tine decât fericită cu el”. Iată dar acele cuvinte de dragoste care nu vor să spună nimic, pe care ţi-e ruşine să le repeţi, dar care, rostite de gura iubită, te îmbată. Am crezut chiar că am înţeles fraza Martei. Totuşi, la drept vorbind, ce voia să însemne? Poţi să fii fericit cu cineva pe care nu-l iubeşti?

Şi mă întrebam, mă mai întreb încă, dacă dragostea îţi dă dreptul să smulgi o femeie unui destin poate mediocru, dar tihnit. „Prefer să fiu nenorocită cu tine…”, cuvintele acestea cuprindeau oare o imputare inconştientă? Fără îndoială, Marta, fiindcă mă iubea, a cunoscut cu mine ceasuri pe care Jacques nu i le dăruise niciodată, dar aceste momente fericite îmi dădeau oare dreptul să fiu crud?

Am coborât la Bastilia. Frigul, pe care îl suport fiindcă îmi închipui că este lucrul cel mai curat din lume, era, în acest hol de gară, mai murdar decât căldura dintr-un port de mare, şi fără veselia care compensează. Marta se plângea de crampe. Se agăţa de braţul meu. Jalnică pereche, uitând frumuseţea, tinereţea ei, ruşinată de ea însăşi ca o pereche de cerşetori!

Credeam că sarcina Martei e ridicolă, şi mergeam cu ochii în jos. Eram departe de mândria de tată.

Am rătăcit, sub o ploaie glacială, între Bastilia şi gara Lyon. La fiecare hotel, pentru a nu intra, inventam un pretext aiurea. Îi spuneam Martei că trebuie să caut un hotel potrivit, un hotel de călători, numai de călători.

În piaţa gării Lyon, a fost greu să mă mai sustrag. Marta îmi porunci să pun capăt acestui chin.

Pe când ea aştepta afară, am intrat într-un antreu sporind nu ştiu ce. Servitorul m-a întrebat dacă doresc o odaie. Era uşor să răspund da. Era prea uşor şi, căutând un pretext ca un pungaş de hoteluri prins asupra faptului, l-am întrebat de doamna Lacombe. L-am întrebat de ea înroşindu-mă. şi temându-mă să nu-mi

răspundă: „Vă bateţi joc de mine, tinere? E-n stradă”. El a consultat registrele. Probabil că am greşit adresa. Am ieşit, explicându-i Martei că nu era nicio cameră liberă şi că nu vom găsi niciuna în cartier. Am respirat uşurat. Mă grăbeam ca un hoţ care caută să fugă.

Adineauri, ideea fixă de-a fugi de aceste hoteluri la care o duceam pe Marta cu sila, mă împiedica să mă gândesc la ea. Acum o priveam, sărmana mititică. Mi-am stăpânit lacrimile şi când m-a întrebat unde vom găsi un pat, am implorat-o să nu fie supărată pe-un bolnav şi să ne întoarcem cuminţi, ea la J… eu la părinţii mei. Bolnav cuminte! a avut un surâs mecanic la auzul acestor cuvinte nelalocul lor.

Ruşinea mea a dramatizat întoarcerea. Când, după asemenea cruzimi, Marta avea poate inspiraţia să-mi spună: „Totuşi, ce rău ai fost”, eu mă înfuriam, o găseam lipsită de mărinimie. Dacă, dimpotrivă, tăcea, părea că a uitat, mă temeam că face asta pentru că mă consideră bolnav, dement. Atunci nu mă linişteam până ce n-o făceam să spună că nu uită, şi că dacă mă iartă, eu nu trebuie totuşi să profit de îndurarea ei; că într-o zi, sătulă de purtarea mea, oboseala va fi mai tare decât dragostea, şi că o să mă lase singur. Când o sileam să-mi vorbească atât de energic şi cu toate că eu nu credeam în ameninţările ei, simţeam o durere nespus de plăcută, asemănătoare, dar mai tare, cu emoţia pe care mi-o da toboganul. Atunci mă năpusteam asupra Martei şi-o sărutam cu mai multă pasiune ca oricând.

— Repetă-mi că o să mă părăseşti, îi spuneam, gâfâind şi strângând-o în braţe, s-o frâng. Supusă, cum nu poate fi nici chiar o sclavă, ci numai un mediu hipnotic, repeta, ca să-mi facă plăcere, nişte fraze din care nu înţelegeam nimic.

Această noapte a hotelurilor a fost hotărâtoare, lucru de care mi-am dat bine seama după atâtea alte ciudăţenii. Dar dacă eu credeam că o viaţă întreagă poate şchiopăta astfel, ea, Marta, în colţul vagonului în

care ne-ntorceam. sleită de puteri, copleşită, clănţănind din dinţi, *a înţeles tot*. Poate chiar a văzut că la capătul acestei curse de un an, într-o maşină condusă nebuneşte, nu putea să fie un alt sfârşit decât moartea.

A doua zi am găsit-o pe Marta în pat, ca de obicei. Am vrut să vin lângă ea; m-a respins, cu duioşie… Nu mă simt bine, a spus ea, du-te, nu sta lângă mine. O să iei guturaiul!” Tuşea, avea temperatură. Mi-a spus, surâzând, pentru a nu avea aerub că-mi face un reproş, că trebuie să fi răcit în ajun. Cu toate că era alarmată, nu m-a lăsat să mă duc după doctor. „Nu e nimic, spunea ea. N-am nevoie decât să stau la căldură”. În realitate, ea nu voia ca trimiţându-mă pe mine la doctor, să se compromită în ochii acestui vechi prieten al familiei. Aveam o nevoie atât de mare să fiu liniştit, încât refuzul Martei mi-a alungat toate îngrijorările. Dar ele au reînviat şi mai puternic decât adineauri, când pierind la masă la părinţii mei, Marta mi-a cerut să las o scrisoare la doctor.

A doua zi când am ajuns la Marta l-am întâlnit pe doctor pe scară. N-am îndrăznit să-l întreb şi l-am privit foarte îngrijorat. Aerul lui liniştit mi-a făcut bine; nu era decât o atitudine profesională.

Am intrat la Marta. Unde era? Camera era goală. Marta plângea cu capul înfundat în pleduri. Doctorul îi impunea să stea în pat până la naştere. Mai mult, starea ei avea nevoie de îngrijiri: trebuia să stea la părinţii ei. Ne despărţeau.

Nenorocirea n-o primeşti de bunăvoie. Numai fericirea pare că ni se cuvine. Acceptând această despărţire fără revoltă, nu arătam curaj. Pur şi simplu nu înţelegeam. Ascultam, stupid, hotărârea doctorului/ ca un condamnat la moarte, sentinţa. Dacă nu se face alb ca varul, se spune: „Ce curaj!” De loc: e mai durând o lipsă de imaginaţie. Când îl trezeşte pentru execuţie, numai atunci pricepe sentinţa. Tot aşa nu am înţeles că noi n-o să ne mai vedem, decât când a venit cineva s-o anunţe pe

Marta că o aştepta trăsura trimisă de doctor. Făgăduise să nu înştiinţeze pe nimeni, Marta dorind să sosească, la mama ei, pe neaşteptate.

Am pus să oprească trăsura la oarecare distanţă de casa Grangier. Când vizitiul s-a întors pentru a treia oară, am coborât. Omul acesta credea că surprinde al treilea sărut al nostru; îl surprindea tot pe-acelaşi. Mă despărţeam de Marta fără să iau niciun fel de dispoziţiuni pentru a şti cum să ne scriem, aproape fără să-i spun la revedere, ca de cineva pe care trebuia să-l întâlneşti peste o oră. Vecinele curioase se şi arătau pe la ferestre.

Mama a observat că aveam ochii roşii. Surorile mele au râs fiindcă am scăpat din mină de două ori lingura de supă. Se învârtea podeaua cu mine. Ca un marinar care nu se ţine ferm pe punte în timpul furtunii, suferinţa mă zdruncina. De altfel nu cred să pot compara mai bine aceste ameţeli ale inimii şi sufletului decât cu răul de mare. Viaţa fără Marta însemna o lungă călătorie pe apă. Oare am să ajung? După cum la primele simptome ale răului de mare, nu-ţi mai pasă dacă ajungi la port şi vrei să mori pe loc, nu prea mă gândeam la viitor. După câteva zile, răul, mai puţin stăruitor, mi-a lăsat timp să mă gândesc la ţărm.

Părinţii Martei nu mai aveau de aflat mare lucru. Nu se mulţumeau să şterpelească scrisorile mele. Le ardeau faţă de dânsa, în soba de la ea din cameră. Scrisorile ei erau scrise du creionul, de-abia lizibile. Le punea la cutie fratele ei.

Nu mai aveam de îndurat scene de familie. Reluam conversaţiile plăcute cu tata, seara, la gura sobei. Într-un an, ajunsesem un străin pentru surorile mele. Ele deveneau iar sociabile, se obişnuiau din nou cu mine. O luam pe cea mai mică pe genunchi şi profitând de semiîntuneric, o strângeam cu atâta violenţă, că se zbătea, jumătate râzând, jumătate plângând. Mă gândeam la copilul meu, dar eram trist. Mi se părea cu

neputinţă să am pentru el o duioşie mai mare. Eram eu oare pregătit pentru ca un copil să-mi fie altceva decât frate sau soră?

Tatăl meu mă sfătuia să mă distrez. Aceste sfaturi izvorau din firea lui calmă. Ce aveam de făcut, afară de ceea ce nu mai aveam să fac? La sunetul soneriei, la trecerea unei trăsuri, tresăream. Pândeam în închisoarea mea cele mai mici semne de eliberare.

Tot aşteptând zgomotele care puteau să anunţe ceva. Într-o zi urechile mele au auzit bătând clopotele. Sunau armistiţiul.

Pentru mine armistiţiul însemna întoarcerea lui Jacques. Îl şi vedeam la căpătâiul Martei, fără să pot face ceva. Eram înnebunit.

Tatăl meu se înapoie la Paris. Voia să mă întorc acolo cu el: „Nu poţi pierde o asemenea sărbătoare”. N-am îndrăznit să refuz. Mă temeam să nu par un monstru. Apoi, la urma urmei, în frenezia nenorocirii mele, nu-mi. displăcea să mă duc să văd bucuria altora.

Să mărturisesc că această bucurie nu-mi stârnea o mare invidie? Mă simţeam singur în stare să încerc sentimentele pe care le atribuiam mulţimii. Căutam Vi fiu patriot. Nedreptatea mea nu însemna poate pentru mine decât bucuria unui concediu neaşteptat: cafenelele deschise până iârziu, dreptul pentru militari de-a săruta midinetele. Acest spectacol, despre care crezusem că o să mă întristeze, că o să mă acă gelos sau chiar că mă va distra prin contagiunea unui sentiment sublim, m-a plictisit ca o fată bătrână.

De câteva zile nu mai primeam nicio scrisoare. Într-una din rarele după-amiezi în care a nins, fraţii mei mi-au dat un mesagiu din partea micului Grangier. Era o scrisoare extrem de rece de la doamna Grangier. Mă ruga să vin cât mai repede. Ce voia de la mine? Bucuria de a fi în contact, chiar indirect, cu Marta, mi-a înăbuşit îngrijorarea. Mi-o închipuiam pe doamna Grangier interzicându-mi să-i mai văd fata. să-i scriu, şi pe mine

ascultând-o, cu capul în jos, ca un elev rău. Nefiind în stare să mă dezlănţui, să mă înfurii, niciun gest nu va trăda ura mea. Am să salut politicos, şi uşa se va închide pentru totdeauna. Numai atunefi am să găsesc răspunsurile, argumentele de rea-credinţă, cuvintele biciuitoare care ar fi putut lăsa doamnei Grangier o imagine a amantului fiicei ei, mai puţin jalnică decât cea a unui licean prins asupra faptului. Prevedeam scena secundă cu sedundă.

Când am intrat în micul salon mi s-a părut că retrăiesc prima mea vizită. Această vizită însemna atunci că poate n-am s-o mai revăd pe Marta.

Doamna Grangier intră. Am suferit din pricina staturii ei mici, fiindcă încerca să fie trufaşă. Se scuză că m-a deranjat pentru nimic. A pretins că mă chemase pentru a obţine o informaţie prea complicată ca să fie cerută în scris, dar că între timp, căpătase această informaţie. Acest mister absurd m-a chinuit mai mult decât orice catastrofă.

Lângă Marna l-am întâlnit. pe micul Grangier sprijinit de-un gard. Primise un bulgăre de zăpadă drept în faţă. Se în cca. L-am mângâiat, l-am întrebat despre Marta. Mi-a spus că sora lui mă chema. Mama lor nu voia să audă, dar tatăl lor spusese: „Marta e grav bolnavă, şi cer să fie ascultată”.

Am înţeles într-o clipă comportarea atât de burgheză, atât de ciudată a doamnei Grangier. Ea mă chemase din respect pentru soţul ei şi dorinţa unei muribunde. Dar odată pericolul trecut şi Marta salvată, consemnul intra din nou în vigoare. Ar fi trebuit să mă bucur. Îmi părea rău că criza nu durase atât incit să ajung s-o văd pe bolnavă.

Peste două zile Marta mi-a scris. Nu făcea nicio aluzie la vizita mea. Fără îndoială că i-o ascunsese. Marta vorbea despre viitorul nostru pe un ton special, senin, ceresc, care mă tulbura puţin. Să fie oare adevărat că dragostea este forma cea mai violentă a egoismului,

deoarece, căutând o pricină tulburării mele, mi-am spus că eram gelos pe copilul nostru, de care Marta îmi vorbea mai mult decât de mine.

Îl aşteptam în martie. Într-o vineri din ianuarie, fraţii mei, cu sufletul la gură, ne-au anunţat că micul Grangier avea un nepot. N-am înţeles aerul lor de triumf, nici de ce alergaseră atât de repede. Ei nu bănuiau, desigur, ce extraordinară era această veste pentru mine. Dar un unchi era pentru fraţii mei o persoană în vârstă. Faptul că micul Grangier era unchi însemna deci o minune, şi ei alergaseră să împartă uimirea lor cu noi.

Obiectul pe care îl avem mereu sub ochi îl recunoşteam cel mai greu dacă se mută puţin de la locul lui. În nepotul micului Grangier n-am recunoscut imediat copilul Martei – copilul meu.

Am simţit în mine nebunia care într-un loc public o produce un scurt cârduit. Deodată în mine se făcu întuneric. În această noapte, sentimentele mele se îmbrânceau; căutam să văd ce-i cu mine, căutam bâjbâind date, precizări. Număram pe degete, cum văzusem că făcea uneori Marta, fără ca a turn i s-o bănuiesc de trădare. De altfel acest exerciţiu nu servea la nimic. Nu mai ştiam să număr. Al cui era acest copil pe care noi îl aşteptam în martie, şi care se năştea în ianuarie? Toate explicaţiile pe care le căutam acestui fapt anormal mi le dădea gelozia. Imediat am avut certitudinea. Acest copil era al lui Jacques. Nu venise el în permisie acum nouă luni? Aşa că, încă de-atunci Marta mă minţea. De altfel nu mă mai minţise în privinţa acestei permisii? Nu-mi jurase la început că în acele cincisprezece zile blestemate îl refuzase pe Jacques, pentru a-mi mărturisi, mult timp după aceea, că o posedase de mai multe ori?

Nu mă gândisem niciodată cu toată sinceritatea că acest copil poate să fie al lui Jacques. Şi dacă, la începutul sarcinii Martei, aş fi putut dori, cu laşitate, ca

asta să fie adevărat, trebuia acum să mărturisesc că mă socoteam în faţa ireparabilului, că, legănat luni de zile de certitudinea paternităţii mele, iubeam acest copil, acest copil care nu era al meu. De ce a trebuit oare să nu simt sentimentele unui tată decât în momentul când aflam că nu eram?

E vădit că mă găseam într-o confuzie de necrezut, şi ca aruncat în apă, în toiul nopţii, fără să ştiu a înota. Nu mai înţelegeam nimic. Un lucru mai ales pe care nu-l înţelegeam era îndrăzneala Martei de a da numele meu acestui copil legitim. În unele momente, vedeam în asta o sfidare aruncată sorţii care, nu voise ca acest copil să fie al meu; în alte momente, nu voiam să văd în asta decât o lipsă de tact, una din acele lipse de gust care mă scandalizase de multe ori la IVI arta şi care nu erau altceva decât excesul ei de dragoste.

Începusem o scrisoare de insultă. Socoteam că trebuie să i-o scriu, din demnitate! Dar cuvintele nu-mi veneau, căci gândul meu era aiurea, în ţinuturi mai nobile.

Am rupt scrisoarea. Am scris alta, în care lăsam să vorbească inima, îi ceream iertare Martei, Iertare de ce? Probabil de faptul că acest copil era a lui Jacques. O imploram ca totuşi să mă iubească.

Omul foarte tânăr e un animal rebel la suferinţă. Îmi organizam altfel şansa. Acceptam aproape acest copil al altuia. Însă chiar înainte de-a termina scrisoarea, am primit una de la Marta, plină de bucurie. Acest băiat era al nostru, născut două luni înainte de termen. A trebuit să fie pus la incubator. „Eram să mor”, spunea ea. Fraza asta m-a amuzat ca o copilărie.

Căci nu mă mai puteam gândi decât la bucurie. Aş fi vrut să aduc la cunoştinţă lumii întregi această naştere, să spun fraţilor mei că şi ei erau unchi. Mă dispreţuiam plin de bucurie: cum am putut să mă îndoiesc de Marta? Aceste remuşcări îmbinate cu fericirea mea, mă făceau s-o iubesc mai mult ca oricând,

ca şi pe fiul meu. În zăpăceala mea, binecuvântam greşeala. În definitiv, eram mulţumit că făcusem cunoştinţă câteva clipe cu suferinţa. Cel puţin, aşa credeam. Dar nimic nu seamănă mai puţin cu lucrurile însăşi, decât ceea ce este foarte aproape de ele. Un om care era cât pe ce să moară crede că el cunoaşte moartea, în ziua când i se prezintă, în sfârşit. nu o recunoaşte: „Nu este ea” spune el, murind.

În scrisoarea ei, Marta mai adăuga: „Seamănă cu tine”. Văzusem nou-născuţi, pe fraţii şi surorile mele, şi ştiam că numai dragostea unei femei le poate descoperi asemănarea pe care o doreşte. „Are ochii mei”, adăuga ea. Şi astfel numai dorinţa ei de a ne vedea întruniţi într-o singură fiinţă putea s-o facă să-şi recunoască ochii.

În familia Grangier nu mai rămăsese niciun pic de îndoială. O blestemau pe Marta, dar se făceau complicii ei, pentru ca să nu izbucnească „scandalul” familiei. Doctorul, alt complice al ordinii, ascunzând că această naştere era prematură, urma să preia asupra lui sarcina de-a explica soţului, prin cine ştie ce născocire, necesitatea unui incubator.

În zilele următoare am găsit tăcerea Martei firească. Jacques trebuia să fie lângă ea. Nicio permisie nu m-a impresionat atât de puţin ca aceasta, acordată nenorocitului pentru naşterea *fiului său*. Într-o ultimă tresărire copilăroasă, am surâs chiar la gândul că aceste zile de concediu mi le datora mie.

În casa noastră domnea liniştea.

Adevăratele presimţiri se formează la adâncimi la care mintea noastră nu ajunge. Astfel, uneori, ele ne împing să facem acte pe care le interpretăm cu totul pe dos.

Mă credeam mai duios datorită fericirii mele şi mă bucuram s-o ştiu pe Marta într-o casă pe care amintirile mele duioase o transformau în fetiş.

Un om dezordonat care e pe moarte şi nu se îndoieşte de asta, se apucă deodată să facă ordine în

jurul său. Viaţa lui se schimbă. Îşi Clasează hârtiile. Se scoală dis-de-dimineaţă şi se culcă devreme. Se lasă de vicii. Cei din jurul său sunt încântaţi. Aşa că moartea lui brutală pare şi mai nedreaptă. *Era să trăiască fericit*.

Tot aşa, liniştea nouă a existenţei mele era tăierea părului osânditului înainte de moarte. Mă socoteam fiu mai bun, fiindcă şi eu aveam unul. Dar dragostea mea mă apropia de tata şi de mama, fiindcă ceva, în mine, ştia că în curând voi avea nevoie de dragostea lor.

Într-o zi, la amiază, fraţii mei s-au întors de ia şcoală, strigându-ne c'a Marta murise.

Trăsnetul care cade asupra unui om este atât de rapid, încât nu suferă. Dar ce trist spectacol pentru cel care-l însoţeşte! În timp ce eu nu simţeam nimic, faţa tatălui meu se descompunea, împinse afară pe fraţii mei. „Ieşiţi, bolborosi. Sunteţi nebuni, toţi sunteţi nebuni". Eu aveam senzaţia că mă răcesc, că devin rigid, că mă pietrific. Apoi, după cum o secundă desfăşoară în faţa ochilor unui muribund toate amintirile unei existenţe, certitudinea mi-a destăinuit dragostea mea cu tot ce avea mai monstruos în ea. Fiindcă tatăl meu plângea, plângeam şi eu în hohote. Atunci, mama mă luă în grija ei. Cu ochii uscaţi m-a îngrijit cu răceală, cu dragoste, c'a şi cum ar fi fost vorba de-o scarlatină.

În primele zile, sincopa mea explica faţă de fraţii mei tăcerea din casă. Pe urmă n-au mai înţeles nimic. Niciodată nu le-au fost interzise jocurile zgomotoase. Tăceau. Dar, la amiază, paşii lor pe lespezile vestibului mă făceau să leşin, ca şi cum de fiecare dată mi-ar fi anunţat moartea Martei.

Martai Gelozia mea urmărind-o până în mormânt, doream să nu existe nimic după moarte. Astfel, este de nesuferit ca persoana pe care o iubim să se găsească într-o mare societate la o petrecere la care noi nu ne aflăm. Inima mea la vârsta în care nu te gândeşti încă la viitor. Da, îi doream Martei chiar neantul, mai curând decât o lume nouă, unde s-o regăsesc într-o zi.

Singura dată când l-am zărit pe Jacques a fost după câteva luni. Ştiind că tatăl meu avea acuarele de-ale Martei, dorea să le vadă. Suntem totdeauna nesăţioşi să surprindem ceea ce se referă la fiinţe pe care le iubim. Am voit să-l văd pe omul căruia Marta i-a acordat mâna ei.

Reţinându-mi suflarea şi mergând în vârful picioarelor, m-am îndreptat spre uşa întredeschisă. Am ajuns la timp ca să aud:

— Nevasta mea a murit chemându-l. Sărmanul copilaş! Este singura mea raţiune de a trăi!

Văzând acest văduv atât de demn şi stăpânindu-şi disperarea, am înţeles că ordinea, cu timpul, se aşterne de la sine în jurul lucrurilor. Nu aflasem eu oare că Marta murise, chemându-mă, şi că fiul meu va avea o existenţă convenabilă?

Bal la contele d’Orgel

ROMAN

Frământările unei inimi ca cea a contesei d’Orgel sunt din alte timpuri? Un asemenea amestec de datorie şi de moliciune va părea poate, în zilele noastre, de necrezut chiar la o persoană de rasă şi o creolă. Asta n-ar însemna oare mai degrabă că atenţia se depărtează de puritate sub pretext că ea oferă mai puţină savoare decât destrăbălarea?

Dar manevrele inconştiente ale unui suflet curat sunt şi mai ciudate decât combinaţiile viciului. Acesta-i răspunsul ce-l vom da femeilor care, unele, vor găsi-o pe doamna d’Orgel prea cinstită, iar altele prea uşuratică.

Contesa d’Orgel făcea parte, prin naştere, din ilustra familie Grimoard de la Verberie. Această familie se bucură timp de mai multe secole de-o

strălucire fără pereche. Dar asta nu pentru că strămoşii doamnei d’Orgel şi-ar fi dat cea mai mică osteneală. Din toate împrejurările glorioase cărora alte familii le datoresc nobleţă, această familie şi-a făcut o

mândrie de-a fi rămas deoparte. O asemenea atitudine nu merge la nesfârşit. Grimoarzii erau în fruntea celor care-i inspirară lui Ludovic al XIII-lea hotărârea de-a slăbi nobleţă feudală. Şeful lor suportă greu această insultă, şi cu mare tămbălău părăsi Franţa. Grimoarzii se instalară în Martinica.

Marchizul de la Verberie regăseşte la indigenii de pe insulă puterea pe care o aveau strămoşii lui asupra ţăranilor din Orléans. Conduce plantaţiile de trestie de zahăr. Satisfăcându-şi nevoia de activitate, îşi sporeşte averea.

Începem atunci să asistăm la o ciudată schimbare de caracter în această familie. Sub un soare fermecător, pare că, încetul cu încetul, se topeşte orgoliul care o paraliza. Grimoarzii, ca un copac necurăţat, îşi întind crengile care acoperă aproape toată insula. Cine debarca, se ducea să-i prezinte omagiile. Dacă noul venit descoperea vreo rudenie cu ei, avuţia lui era ca şi refăcută. Astfel prima grijă a lui Gaspard Tascher de la Pagerie când sosi pe insulă, fu să stabilească rudenia lui de văr, oricât de îndepărtat. Căsătoria unui Grimoard cu o domnişoară Tascher strânge aceste legături puţin cam slabe. Cu toate acestea anii trec. Cu toate că au în spate pe Grimoarzi, cei din familia Taseher de la Pagerie nu se bucură de o mare consideraţie. Dizgraţia, scandalul chiar, ajung la culme atunci când tânăra Marie-Joséphine Tascher pleacă cu vaporul în Franţa şi când se publică anunţul căsătoriei sale cu un Beauharnais, al cănii tată are plantaţii la Saint-Domingue.

Grimoarzii au fost singurii care nu i-au purtat pică Joséphinei după divorţ. Ea le-a anunţat Revoluţia. Ei au primit vestea aceasta cu plăcere. Grimoarzii nu se gândiseră niciodată că familia care-i despuiase de drepturile lor ar mai putea să se ţină mult timp pe tron. Poate că la început au crezut că revoluţia e făcută de aobili, şi pentru ei. Dar când vor afla ce întorsătură au luat lucrurile în Franţa, vor dezaproba pe cei cărora li se

taie capul, că n-au urmat exemplul lor şi n-au plecat la timp, adică sub Ludovic al XIII-lea.

Din insula lor, ca nişte vecini răuvoitori în dosul ferestruicii din uşă, observă ce se-ntâmplă în vechiul continent. Revoluţia asta îi înveseleşte. Ce poate fi mai caraghios, de pildă, decât căsătoria asta a micii verişoare cu un general Bonaparte! Dar când se va proclama Imperiul o să li se pară că e prea-prea. Ei văd în asta apoteoza Revoluţiei. Jertfa acestui foc de artificii cade jos, într-o ploaie de decoraţii, de titluri, de averi. Această imensă mascaradă în care se fac schimbări de nume, ca şi cum s-ar pune un nas fals, îi supără. În Martinica are loc o perturbare curioasă. Fermecătoarea insulă se depopulează cât ai clipi din ochi. Joséphine care-şi înfiripă o familie, încearcă să-şi introducă la Curte rudele cele mai vagi, uneori cele mai modeste, dar al căror nume nu-i de ieri de-alaltăieri. Şi în primul loc s-a gândit la Grimoarzi. Aceştia nu răspund. Numai când Joséphine a fost îndepărtată, au reluat legăturile cu ea. Marchizul îi va scrie chiar o scrisoare, plină de morală, spunându-i că el n-a putut să ia niciodată lucrul acesta în serios. Îi oferă adăpost în casa lui. Ura împotriva Imperiului explodează. Până atunci, se stăpânise din cauza rudeniei lor.

Va putea să surprindă că, urmărind această familie de-a lungul secolelor, ne-am prefăcut a nu vedea decât un singur personaj, mereu acelaşi. Asta fiindcă nu ne prea pasă, aici, de Grimoarzi, ci de familia în care trăiesc. Trebuie să ne dăm seama că domnişoara Grimoard de la Verberie, născută ca să stea în hamac sub un cer îngăduitor, duce lipsă de armele care lipsesc cel mai puţin femeilor din Paris şi de aiurea, oricare ar fi originea lor.

Când s-a născut, Mahaut a fost primită fără mare entuziasm. Marchiza Grimoard de la Verberie nu văzuse niciodată un copil nou-născut. Când au prezentat-o pe Mahaut mamei sale, femeia asta care îndurase cu mult

curaj durerile facerii, leşină, crezând că a făcut un monstru. Din acest prim şoc, i-a rămas ceva, şi mica Mahaut a fost învăluită în tot felul de bănuieli. Întrucât nu începu să vorbească decât destul de târziu, mama sa o crezu mută.

Doamna Grimoard aştepta cu nerăbdare un alt copil, dorind un băiat. îl împodobea dinainte cu toate virtuţile care-i lipseau fetei. Era însărcinată când un groaznic cataclism distruse Saint-Pierre. Marchiza a scăpat da prin minune dar, un moment, s-au temut să nu-şi fi pierdut şi minţile şi copilul pe care trebuia să-l aducă pe lume. Insula aceea nu-i mai inspiră de-atunci decât groază; şi nu mai vrei să rămână acolo. Medicii îi explicară soţului cât ar fi de criminal să se opună. Şi aşa, Grimoarzii, pe care nimic nu putuse să-i convingă, nici chiar promisiunea unui regat, debarcară în Franţa, în luna iulie 1902. Din întâmplare, domeniul de la Verberie era de vânzare. Cu convingerea că-şi răzbună strămoşii, marchizul s-a întors la domeniul lor. Se credea propriul lui strămoş şi, chemat de Ludovic al XIII-lea care-l imploră, îşi trecu toată viaţa în procese cu ţăranii al căror senior se mai credea.

Doamna Grimoard născu un copil mort. Printr-un accident provocat de cataclism, ajunse să nu mai poată avea copii niciodată. Disperarea el fu şi mai mare când văzu că acel copil născut mort era băiat. Marchiza se alese cu o stare de apatie bolnăvicioasă, care făcu din ea o creolă ca cele din ilustrate, care-şi petrece viaţa pe un şezlong.

Inima de mamă nemaiputând spera un băiat, n-ar fi trebuit ca dragostea ei pentru Mahaut să crească? Dar fetiţa asta, atât de plină de viaţă, atât de neastâmpărata, îi apărea aproape ca o jignire adusă speranţelor sfărâmate.

Mahaut creştea la La Verberie ca o liană sălbatică. Frumuseţea ei, mintea ei nu se născură repede, dar cu atât mai sigure. La bătrâna negresă Maria, pe care

Grimoarzii şi-o împrumutau ca pe un obiect de familie, Mahaut găsea o duioşie adevărată, o duioşie de supusă, adică cea care seamănă cel mai mult a dragoste.

După despărţire, a trebuit, desigur, s-o crească pe Mahaut chiar la La Verberie. Domnişoara Grimoard trecu în mâinile unei fete bătrâne, sărace, dintr-o excelentă familie de provincie. Mama ei moţăia toată ziua. Singura grijă pe care tatăl ei o avu faţă de ea, a fost să o înveţe că nimeni nu era demn de o fată din familia Grimoard. Dar frăgezimea primilor ei ani de copilărie, ea o regăsi în căsătoria, la optsprezece ani, cu contele Anne d'Orgel, un nume destul de frumos pe la noi. Se îndrăgosti nebuneşte de soţul ei care, în schimb, îi arăta o mare recunoştinţă şi cea mai vie prietenie pe care el însuşi o lua drept dragoste. Negresa Maria a fost singura care n-a văzut cu ochi buni această căsătorie. Îi reproşa diferenţa de vârstă. îl găsea pe contele d'Orgel prea bătrân. Maria intră totuşi în palatul d'Orgel pentru a nu se despărţi de contesă. Nu avea, se spunea, nimic de făcut. Dar pentru că rolul ei nu era definit, servitorii îi treceau ei toate micile treburi. Seara, negresa cădea e (le oboseală.

Contele Aline d'Orgel era tânăr; abia împlinise treizeci de ani. Nu se ştia de unde îi venise gloria, sau cel puţin extraordinara lui situaţie. Numele lui nu jucase prea mare rol întrucât chiar la cei pe care un nume îi hipnotizează, talentul trecea înainte de toate. Dar trebuie să recunoaştem – calităţile lui nu erau decât cele ale rangului său, şi ale talentului său de a se purta în lumea bună. Tatăl lui, care era admirat în bătaie de joc, de-abla murise. Anne, ajutat de Mahaut, dădu o nouă strălucire casei d'Orgel, în care altă dată lumea se plictisise teribil. Orgolii au fost cei care – dacă se poate spune astfel – au deschis balul îndată după război. Defunctul conte d'Orgel ar fi găsit, fără îndoială, că fiul său acordă o prea mare preferinţă, în invitaţiile sale, meritului personal şi averii. Această alegere, severă cu

toate acestea, n-a fost cel mai mic motiv al succesului d'Orgelilor. Pe de altă parte, ea a făcut să fie dezaprobată de către acelea dintre rudele lor care mureau de plictiseală neprimind decât pe egalii lor. Aşa că serbările de la palatul d'Orgel erau pentru aceste rude un prilej unic de distracţie şi bârfeală.

Printre musafirii a căror prezenţă l-ar fi nedumerit pe defunctul conte d'Orgel, trebuie să punem în prim plan pe tânărul diplomat Paul

Robin. El socotea drept un mare noroc să fii primit în anumite case; şi cea mai mare şansă, în ochii lui, era să meargă la d'Orgeli. Robin clasa oamenii în două grupe: de o parte, cei ce erau obişnuiţii primirilor din strada Universităţii iar, de alta, cei ce nu erau. Această împărţeală mergea până acolo încât se arăta zgârcit până şi în a admira pe cineva; proceda astfel faţă de cel mai bun prieten al său, François Séryeuse, căruia în sinea lui, îi reproşa că nu profită de acel de al numelui său. Destul de naiv, Paul Robin îi judeca pe alţii după el. Nu putea să-şi închipuie că d'Orgelii n-ar prezenta pentru François nimic deosebit, şi că nu căuta în niciun fel să forţeze împrejurările. Paul Robin, de altfel, era fericit de această superioritate fictivă şi nu încerca să-i pună capăt.

Nu se puteau închipui două fiinţe mai deosebite una de alta decât aceşti doi prieteni. Totuşi ei credeau că s-au legat din cauza asemănărilor dintre dânşii. Adică, prietenia lor îi împingea să se asemene, pe cât cu putinţă.

Ideea fixă a lui Paul era „să ajungă". Pe când alţii au cusurul de a crede că au timp de aşteptat, Paul Robin se agita de nerăbdare la gândul că o să piardă trenul. Credea în „personaje" şi că poate juca şi el un rol.

Eliberat de toată această neroadă literatură, invenţia secolului al XIX-lea, ce farmec ar fi avut!

Dar cei care nu simt calităţile profunde şi se lasă duşi de aparenţe, nu îndrăznesc să se aventureze, de

teama nisipurilor mişcătoare. Paul credea că a reuşit să aibă o personalitate; în realitate se mulţumise să nu lupte împotriva defectelor sale. Buruiana aceasta îl cuprinsese încetul cu încetul şi găsea că e mai comod să lase să se creadă că procedează astfel din calcul politic, atunci când n-o făcea decât din slăbiciune. Prudent până la laşitate, frecventa diverse medii; socotea că trebuie să aibă un picior pretutindeni, La jocul acesta, rişti să-ţi pierzi echilibrul. Paul se socotea discret: nu era decât un tip ascuns. Îşi împărţea astfel viaţa în despărţituri: credea că numai el poate trece dintr-una în alta. Nu apucase să ştie că universul e mic şi că oamenii se întâlnesc pretutindeni. „Diseară iau masa la nişte persoane”, îi răspundea lui François de Séryeuse când îl întreba ce face diseară. Aceste „persoane” însemnau pentru el „oamenii mei”. Îi aparţineau. Avea monopol asupra lor. Peste un ceas se întâlnea cu Séryeuse la acea masă. Dar ou toate festele pe care i le jucau misterele acestea, nu putea să se dezbare de ele.

Séryeuse, dimpotrivă, era nepăsarea însăşi. Avea douăzeci de ani. Cu toată vârsta şi lenea

13 – Neastâmpăr – Bal la contele îl Orgel lui, era bine văzut de cei mai mari decât el şi care erau oameni de valoare. Destul de nebun din mai multe puncte de vedere, avusese înţelepciunea să nu se grăbească prea tare. A spune că-i precoce – nimic n-ar fi fost mai inexact. Fiecare vârstă are roadele ei, trebuie să ştii să le culegi. Dar tinerii sunt atât de nerăbdători să le ajungă pe c’ele mai puţin la îndemână, şi să fie oameni în toată firea, încât le neglijează pe cele care li se oferă.

Într-un cuvânt, François avea exact vârsta lui. Şi din toate anotimpurile, primăvara, dacă este cel care „stă mai bine” este şi cel mai greu de purtat.

Singura persoană în tovărăşia căreia îmbătrânea, era Paul Robin. Aveau unul asupra altuia o influenţă destul de proastă.

Sâmbătă, 7 februarie 1920, cei doi prieteni se aflau

la circul „Médrano”. Nişte clowni excelenţi atrăgeau aici publicul teatrelor.

Spectacolul începuse. Paul, mai puţin atent la intrarea clownilor decât a spectatorilor, căuta chipuri cunoscute. Deodată tresări.

În faţa lor, intră o pereche. Soţul schiţă, către Paul, un uşor salut cu mănuşa.

— E contele d’Orgel, nu-i aşa? întrebă François.

— Da, răspunse Paul, destul de mândru.

— Cu cine-i? Cu nevastă-sa?

— Da, Mahaut d’Orgel.

În antract, Paul se furişă ca un borfaş, profitând de învălmăşeală, în căutarea d’Orgelilor, pe care voia să-i vadă, dar singur.

Séryeuse, după ce făcu înconjurul culoarului, împinse uşa Fratelinilor. Se mergea în loja lor ca în loja unei dansatoare.

Erau acolo epave grandioase, obiecte care şi-au pierdut prima lor semnificaţie, şi cărora clownii le dădeau o alta, mult mai însemnată.

Pentru nimic în lume domnul şi doamna d’Orgel, când erau la circ, nu s-ar fi lipsit de o asemenea vizită la clowni. Pentru Anne d’Orgel asta însemna că se poartă simplu.

Văzându-l intrând pe Séryeuse, contele îl şi recunoscu. El recunoştea pe oricine, chiar dacă îl văzuse numai o singură dată, şi tocmai la celălalt capăt al unei săli de spectacol, neînşelându-se şi nestâlcind un nume decât atunci când voia.

Moştenise de la tatăl lui obiceiul de a se adresa oamenilor pe care nu-i cunoştea. Defunctul conte d’Orgel primea deseori răspunsuri neplăcute de la persoane care nu acceptă să joace acest rol de animal ciudat.

Dar aici, îngustimea lojei nu putea să îngăduie celor dinăuntru să se ignoreze. Anne se jucă o clipă cu Séryeuse, adresându-i câteva fraze fără să-i arate dă-l cunoaşte din vedere. Îşi dădu seama că Françoise era

stingherit că n-a fost recunoscut şi că partida nu se juca de la egal la egal. Atunci, întorcându-se spre soţia lui, spuse: „Domnul de Séryeuse pare că nu ne cunoaşte atât de bine pe cât îl cunoaştem noi”. Maliaut nu auzise niciodată numele acesta, dar era obişnuită eu manevrele soţului ei.

— L-am rugat de multe ori pe Robin – spuse acesta din urmă surâzându-i lui Séryeuse – să organizeze ceva. Bănuiesc că face rău comisioanele.

Cum de abia îl văzuse pe François cu Paul, căruia îi cunoştea ciudăţeniile, minţea aşa cum ştie politeţea să mintă.

Au râs toţi trei de misterele lui Robin. IIotarara să-l păcălească. Anne d’Orgel şi François se înţeleseră să se prefacă amândoi că se cunosc de mult.

Această farsă nevinovată suprimă preliminariile prieteniei. Anne d’Orgel voi să-l facă pe François să viziteze grajdurile circului, pe care le cunoştea, ca şi cum ar fi fost ale lui.

Uneori, când simţea că ea nu-l poate surprinde, François arunca o privire spre doamna d’Orgel. O găsea frumoasă, dispreţuitoare şi distrată. Distrată, într-adevăr; aproape nimic nu izbutea s-o abată de la dragostea ei pentru conte. Vorbirea ei era aspră. Această voce, de o graţie severă. părea naivilor răguşită, bărbătească. Mai mult decât trăsăturile, vodca dă în vileag rasa. Aceeaşi naivitate ar fi făcut ca vocea lui Anne t? O

să fie luată drept o voce de femeie. El avea vocea specifică familiei şi acel ton piţigăiat care se mai întâlneşte în teatru.

A trăi un basm nu-i de mirare. Chiar numai amintirea lui ne face să-i descoperim minunăţia. François nu-şi dădea seama ce avea romanţios întâlnirea lui cu el’ Orgelii. Farsa pe care voiau să i-o joace împreună lui Paul, îi lega. Se simţeau complici. Se păcăleau pe ei înşişi, căci hotărând să-l facă pe Robin să creadă că ei se

cunosc de mult, ei înşişi o credeau.

O sonerie anunţă sfârşitul antractului. François se gândea cu melancolie că trebuia să se separe de d'Orgeli şi să se ducă la Paul. Anne propuse să schimbe locul cu cineva ca să „rămâie împreună".

Farsa ar fi cu atât mai reuşită.

Paul nu putea suferi să întârzii, ca şi tot ceea ce poate să te facă remarcat fără niciun folos. Se gândea mai mult la părerea altora decât la a sa. Nemulţumit că i-a scăpat pe d'Orgeli, şi că n-a putut să se descotorosească de neînsemnatele personaje care îi ieşiseră în cale, mârâia împotriva lui François pentru că întârzia. Când îi văzu pe cei trei, nu-i veni să-şi creadă ochilor.

Anne se comporta întotdeauna ca şi cum ar fi fost cunoscut de întreg pământul, dar, spre deosebire de bătrânul conte, o făcea cu destulă bunăvoinţă, pentru a obţine succes. Această siguranţă sau această inconştienţă îi reuşiră şi de data asta. A fost destul să spună un singur cuvânt, pentru ca plasatoarea să mute doi spectatori. Convorbirea între Anne d'Orgel şi Serveuse îl făcea pe Paul, care de obicei proceda mai încet, să presupună că ei se cunoşteau de mult. Furios, simţindu-se păcălit, se silea să-şi ascundă surpriza.

Puterea de a se entuziasma a contelui Anne d'Orgel era fără margini. Avea aerul că a venit la circ pentru întâia oară, dar asta nu-l împiedica să se prefacă a cunoaşte toate numerele. Dacă piticul trecea pe marginea răsfrântă a pistei, îi făcea aceleaşi mici semne ca şi adineauri, lui Paul.

Căci dacă vorbea adesea în chip vag de ceea ce se cheamă mai marii pământului, o făcea cu modestia care şade bine când vorbeşti despre tine. I se întâmpla să expedieze în două cuvinte nerespectuoase portretul unei suverane şi să se întindă o oră, detailat şi cu pasiune, cum ai descrie obiceiurile unor insecte, asupra oamenilor dintr-o altă castă, adică, după el, a celor inferiori. De

altfel, în faţa acestei rase străine, îşi pierdea capul şi nu se gândea decât să-i minuneze. Această timiditate vorbăreaţă îl împingea atunci la cele mai mari stângăcii, la nebunia fluturelui de noapte în jurul lămpii.

În timpul războiului i-a fost dat să aibă de-a face cu oameni de clase diferite. Din cauza asta războiul îl amuzase.

Acest amuzament îl făcu să piardă beneficiul eroismului: fu suspect. Generalilor nu le plăcea un ţângău care vorbea fără contenire, nu avea nici cea mai mică idee de respectul ierarhic, pretindea să dea lecţii despre starea de spirit din Germania, despre moral, şi nu ascundea că era în corespondenţă, prin Elveţia, cu verii lui austrieci. Cu toate că ar fi meritat de mai multe ori Crucea legiunii de onoare, nu i-a fost oferită niciodată.

Tatăl lui era, pentru foarte multe motive, cauza acestor nedreptăţi: era formidabil. Nu voi să părăsească niciodată castelul din Colomer în Champagne. „Nu cred în obuze” striga vizitiului, căruia îi poruncea să înhame ca să-şi facă plimbarea zilnică. Sentinelelor care-i cereau parola le răspundea: „Sunt domnul d’Orgel”.

Incapabil de-a cunoaşte gradele, spunea „domnule ofiţer” oricărui ostaş care avea un galon, fie că era sergent sau colonel. Se răzbunară pe el făcându-i mii de farse. Sub pretext că patria are nevoie de porumbei călători, ofiţerii, musafirii lui, rechiziţionară porumbeii din porumbar care, în aceeaşi seară, ridicară prestigiul popotei. Domnul d’Orgel află de asta. Din ziua aceea, repeta mereu: „Nu ştiu elte parale face domnul Joffre, dar oamenii lui sunt nişte escroci”.

Puţin după dispariţia porumbeilor, sub pretext că turnuleţul porumbarului stânjenea tirul şi că domnul d’Orgel putea să semnalizeze de-acolo, s-a dat ordin să fie dărâmat. Bătrânul era mai mândru de acesta decât de castelul lui. Era unul din acele porumbare a căror proprietate fusese un privilegiu feudal.

Aşa stând lucrurile, la retragerea trupelor noastre,

domnul d’Orgel a regretat foarte puţin când nemţii au ocupat oraşul. Ofiţerii lor l-au tratat ou respect. Un nume nobil le impune, dar mai mult decât oricare altul numele d’Orgel, care în dicţionarele lor ocupă două sau trei coloane. Germania are grijă de gloria emigranţilor noştri, şi d’Orgelii, la începutul revoluţiei, plecaseră în Germania şi Austria, unde au întemeiat o familie.

Gând nemţii au părăsit Colomerul, domnul d’Orgel s-a întors la Paris, ca să nu mai dea ochii cu şefii noştri. Laudele care le-a adus Germaniei au compromis dinainte decoraţia fiului său. „Prusacii au fost la înălţime”, repeta el. Şi lăuda frumoasele lor maniere.

— De altfel, încheia, inamicul nostru ereditar este Franţa.

Cum Anne lupta pe front şi sora lui îngrijea răniţii în primele linii, contele d’Orgel a murit într-o seară de alarmă, de o sincopă, în pivniţa palatului său din strada Universităţii, înconjurat de senatorii lui; le explica tocmai că aviatorii noştri aruncau bombe oarbe, din ordinul guvernului, ca să provoace evacuarea Parisului.

— Vii cu noi la *dancingul* din Robinson, îi spuse Anne d’Orgel lui François, când ieşiră de la circul „Médrano”. Soţia lui îl privi surprinsă.

François tresări. Lui nici nu-i trecea prin gând că s-ar putea despărţi de soţii d’Orgel, oriunde s-ar fi dus ei.

Automobilul dontelui d’Orgel nu avea strapontine. Nu puteau să încapă „chiar înghesuiţi, decât trei persoane. Paul, care prefera să capete mai degrabă un guturai decât să lipsească de la o petrecere, s-a urcat repede lângă şofer. Acest gest voia să treacă drept o sfidare la adresa lui François, însemnând totodată că este destul de intim cu familia d’Orgel, de vreme ce ia cel mai prost loc. François s-a aşezat între cei doi soţi.

— Aţi mai fost la Robinson? l-a întrebat Mahaut.

François de Séryeuse auzea adesea vorbindu-se de actest sat, de către nişte persoane bătrâne, prietene cu familia lui, cu numele de Forbach. Doamna de Séryeuse,

de când rămăsese văduvă, adică îndată după naşterea lui François, părăsise strada Notre-Dame-des-Champs, şi locuia tot anul la Champigny. Când François lua masa în oraş, se îmbrăca şi dormea la aceşti Forbach. Cu toate că el îi vorbiseră despre Robinson, aşa cum era în tinereţea lor, François, ca unul ce nu fusese niciodată acolo, îşi închipuia un loc la ţară, unde oameni foarte bătrâni se plimbă pe măgari şi iau masa în vârful copacilor.

Anul de după armistiţiu a adus moda de a se dansa în împrejurimi. Orice modă care răspunde unei necesităţi şi nu unei ciudăţenii, este foarte plăcută. Severitatea poliţiei reducea la această extremitate pe cei care nu ştiau ce înseamnă să te culci devreme. Petrecerile la ţară se făceau noaptea. Se lua masa pe iarbă sau, ca să zicem aşa, aproape pe iarbă.

Într-adevăr, François făcea această călătorie ca legat la ochi. Ar fi fost foarte încurcat dacă ar fi trebuit să spuie ce drum au apucat. Când maşina se opri i

— Am ajuns? întrebă el.

Dar nu erau decât la Porte d'Orléans. Un şir de maşini aşteptau să pornească; mulţimpa le făcea un zid de onoare. De când se dansa la Robinson, vagabonzii de la bariere şi oamenii cumsecade de la Montrouge veneau la poarta asta să admire lumea bună.

Acei gură-cască ce alcătuiau acest zid insolent îşi lipeau nasurile de geamurile maşinilor, ca să-i vadă mai bine pe proprietarii dinăuntru. Femeile se făceaţi că găsesc acest chin fermecător. Încetineala funcţionarului accizului îl prelungea peste măsură. Văzându-se astfel cercetate, râvnite, ca într-o vitrină, cele fricoase simţeau şi aici mica sincopă de la Grand Guignol[11]. Acest norod era revoluţia inofensivă. O parvenită îşi simte colierul la gât, dar era nevoie de aceste priviri pentru ca elegantele să-şi simtă perlele, cărora o nouă consideraţie, le adăuga mai multă valoare. Lângă cele imprudente, timidele îşi ridicau, înfrigurate, gulerele de samur.

---

11 Teatru specializat în piese cu subiect fioros.

De altfel, lumea din maşini se gândea mai mult la revoluţie decât la cei de-afară. Poporul era prea lacom de-un spectacol gratuit, dat în fiecare seară. Şi în seara aceea era mulţime mare. Publicul de la cinematografele din Montrouge, după programul de sâmbătă, şi-a oferit un supliment facultativ. I se părea că filmele luxoase continuă.

În mulţime era foarte puţină ură împotriva acestor fericiţi ai zilei. Paul se întorcea îngrijorat, surâzător, către prietenii lui. Cum după ce trecură câteva minute, maşinile tot nu plecau, Anne d'Orgel se aplecă.

— Hortense! îi spuse el lui Mahaut; n-o putem lăsa aşa pe Hortense! Maşina ei e-n pană.

Sub un felinar, în rochie de seară, cu o diademă pe cap, prinţesa d'Austerlitz dirija ceea ce trebuia să facă şoferul, râdea, apostrofa mulţimea. Era însoţită de-o doamnă din colonia americană. Mrs. Wayne, care se bucura de-o mare reputaţie de frumuseţe. Această reputaţie, ca aproape toate reputaţiile mondene, era exagerată. Perspicacitatea cea mai elementară descoperea că Mrs. Wayne nu se comporta ca o femeie care se bucură de un succes sigur.

Prinţesa d'Austerlitz era spledindă, sub acest felinar, a cărui lumină îi convenea mai bine decât lumina lustrelor. Se învârtea înconjurată de derbedei, la largul ei ca şi când ar fi trăit totdeauna în societatea lor.

Pentru a nu se rosti un nume atât de răsunător ca al ei, toată lumea o chema Hortense, ceea ce putea da a înţelege că era prietena tuturor. De altfel, şi era, cu excepţia oamenilor care nu voiau. Căci era bunătatea în persoană. Dar unii moralişti ar fi deplâns-o, poate, pentru bunătatea ei. Din cauza libertăţii sale de moravuri, unele familii n-o priveau cu ochi buni. Strănepoată a unui mareşal al Imperiului, luase în căsătorie pe urmaşul unui alt mareşal. Dintre toţi cei care-i cunoşteau nevasta, prinţul d'Austerlitz era singurul care nu era intim cu ea. De altfel, ea nu-l deranja deloc pe acest prinţ, pe care

tineretul îl şi credea mort, atât de retras trăia; îşi consacrase viaţa ameliorării raselor de cai. Hortense moştenise oare de la strămoşul ei, mareşalul Radout, în frageda lui tinereţă, băiat de prăvălie la un măcelar, această carnaţie atât de bogată, acest păr creţ, despre care te întrebai dacă nu cumva e astfel din cauza vecinătăţii cu cărnurile crude? Femeie bună, fată bună, atrăgea simpatia oamenilor simpli, care o găseau frumoasă. Fată bună, şi chiar bună strănepoată, fiindcă, departe de a se lepăda de originea ei, îi da respectul cuvenit mareşalului până şi în amorurile ei. Îi plăcea numai sănătatea lialelor, şi i se imputa că avea gusturi nesănătoase!

Tânăra generaţie era mai îngăduitoare cu ea decât generaţia ei, şi soţii d'Orgel, a căror morală nu se putea pune la îndoială, nu o ţineau la distanţă. Aşa se face că François, care nu-i cunoştea pe soţii d'Orgel, o cunoştea pe Hortense. Când dei trei bărbaţi sărutară mâna doamnei d'Austerlitz, spectatorii începură să râdă.

François se şi identificase într-atât cu soţii d'Orgel încât nu înţelese de ce s-a râs. Pe lângă gestul de a săruta mâna, glasul contelui d'Orgel amuza şi el mulţimea.

Un lucru de care doamna d'Orgel nu-şi da seama, era că simpatia oarbă a. mulţimii era mai mult îndreptată către Hortense d'Austerlitz şi Hester Wayne decât către ea, fiindcă prinţesa şi americană, îmbrăcate pentru seară, erau cu *capul gol* şi pentru femeile din popor atributul *cucoanei* era înainte de toate pălăria.

Singur, în rândul al doilea, un uriaş îşi permitea să nu-şi arate simpatia pentru principesă. „Ah! dacă-aş avea nişte grenade!" bodogănise el la început. Dar murmurele dimprejur i-au arătat că dacă ţinea la pielea lui nu trebuia să insiste. Schimbă atunci dispoziţia, se legă de şofer pe care-l făcu nătărău. Astfel, ori de câte ori nenorocitul, transpirând, credea că izbuteşte, cricul, prost pus, lăsa maşina că cadă iar. Prinţesa îi strigă

zurbagiului:

— Ei, trântorule, ce-ar fi dacă ne-ai ajuta în loc s-o faci pe grozavul?

Unele situaţii, unele cuvinte, sunt ca la jocul cu banul.

„Se încurcă treaba”, gândi Paul.

Dimpotrivă, fraza asta a atras ovaţionarea prinţesei.

Fără îndoială că ovaţia l-a impresionat pe colos, căci, bodogănind – ceea ce era culmea şi arăta perfect că se supunea unei datorii – trecu prin mulţime, se strecură sub automobil şi-l puse imediat în stare de-a pleca.

— Să dai un pahar de porto domnului, zise Hortense şoferului. Au scos din cufăr o sticlă şi nişte pahare. Atunci, ciocnind paharul cu salvatorul, principesa cuceri definitiv toate simpatiile.

— Hai, hop, la drum! strigă ea.

Şi astfel, luând parte oarecum la strălucirea principesei d’Austerlitz, soţii d’Orgel, du Séryeuse şi Paul uimiţi, au plecat la Robinson.

I

Aşa se fac loviturile de stat.

Gérard, fost crupier, era unul dintre cei doi sau trei oameni oare, în timpul războiului, au organizat distracţiile parizienilor. El a fost printre primii care au instalat dancinguri clandestine. Hăituit de poliţie şi temându-se de ea, mai mult pentru pricini anterioare decât pentru nesupunerea lui actuală la ordonanţe, schimba localul la fiecare două săptămâni.

Odată terminat ocolul Parisului, el a fost acela care a înlocuit dancingul în cameră cu cocioaba din împrejurimile Parisului. Cea mai celebră a fost cea din Meuilly. Timp de câteva luni, perechile elegante au lustruit lespezile de piatră din această casă a crimei, odihnindu-se, între două dansuri, pe scaune de fier.

Îmbătat de succes, Gérard vru să-şi mărească afacerea. A închiriat, cu un preţ absurd, imensul castel

de la Robinson, construit spre sfârşitul secolului trecut din ordinul unei nebune, fiica celebrului fabricant de parfumuri Duc, chiar cel ale cărui prospecte, etichete, folosind un joc de cuvinte, sunt împodobite cu o coroană ducală.

Această, coroană se vedea şi pe grilajul de fier şi pe frontonul castelului feudal în care domnişoara Duc îşi c'consacrase viaţa aşteptând un ţigan infidel. La câţiva kilometri de la Porte d'Orléans, oameni cu lămpi de buzunar arătau automobliştilor drumul spre castel.

Din când în când, Paul se întorcea spre soţii d'Orgel şi François, şi le surâdea. Surâsul acesta se putea lua în diferite feluri. Fie: „Dar vă asigur, mă simt foarte bine, nu-i. frig de loc", fie surâsul care iartă. Simţea vag că l-au tras pe sfoară… Poate că surâsul lui nu exprima decât plăcerea unui copil care face o plimbare.

Mereu în urma maşinii prinţesei d'Austerlitz, automobilul soţilor d'Orgel a intrat în curtea de onoare. Chiar înainte de a se opri în faţa peronului, au văzut, printr-un geamlâc, în ceea ce Gérard numea Sala de gardă, o masă imensă în jurul căreia erau aşezaţi o mulţime de bărbaţi în frac. Numai două femei, fiecare la câte un capăt al mesei.

Venind de la cipe, soţii d'Orgel, Paul şi François, erau în haine de stradă. Paul se dădu puţin înapoi: din fericire, mândria de-a înfrunta această strălucită asistenţă, în compania soţilor d'Orgel şi a prinţesei d'Austerlitz, precumpănea pentru el necazul de-a nu fi îmbrăcat cum trebuie. Dar care nu-i fu mirarea când, la zgomotul claxoănelor, bărbaţii şi femeile se făcură nevăzuţi făcând să dispară masa cu un decor de feerie. Unul dintre ei deschise larg uşa şi se grăbi, prevenitor, în întâmpinarea prinţesei. Acesta era Gérard şi, aţi ghicit, masa aceea numeroasă – restul personalului. La sosirea clienţilor, fiecare îşi reluase postul. Gérard, care de câteva zile se vedea părăsit de noroc într-un dancing gol, voia să-şi atragă cel puţin personalul şi-l îndopa cu

mâncărurile din ajun, destinate clienţilor care nu veniseră. Un „coleg” ademenea de pe drum, cu un sistem de semnale luminoase, automobilele ageamiilor.

Muzica începu să cânte. François de Séryeuse a fost fericit auzind acest zgomot care-i îngăduia să tacă.

Se întoarse către domnul d’Orgel, fără să-şi dea seama că îi surâdea.

— Mârza! uite-l pe Mârza! strigă doamna d’Austerlitz.

Într-adevăr, însoţit de câţiva prieteni, apăru cel căruia i se spunea Persanul, vărul Şahului. „Mârza” nu era numele lui, ci denumirea demnităţii lui. Toată lumea adoptase această prescurtare, ca o poreclă prietenească.

Nu-ţi puteai închipui un persan mai persan decât Mârza. Dar măreţia strămoşilor apărea la el sub alte forme. N-avea harem; chiar singura lui nevastă murise. Colecţiona automobile. Voia totdeauna să fie primul care să aibă ceva nou, le cumpăra încă nedesăvârşite, înainte de a fi puse la punct. I s-a întâmplat să rămâie în pană pe drumul spre Dieppe, cu cea mai mare maşină din lume, care nu se putea repara decât la New York.

Ca toţi compatrioţii săi, era mort după politică.

La Paris, Mârza era luat drept uşuratic. Se spunea că are simţul plăcerii. Explicaţia era simplă: dacă undeva era trist, Mârza pleca. Vânător neobosit, nu se încăpăţâna niciodată; şi, înverşunarea lui în goana după fericire, după plăcere, dovedea îndeajuns că nu le avea.

Mârza avea multă prietenie pentru François de Séryeuse. Acesta, la rândul său, îi răspundea la fel. El bănuia că acest prinţ merita mai mult decât reputaţia de om amabil.

Mârza îi arăta multă prietenie lui François de atâta putere de a însufleţi o petrecere încât fiecare se străduia să se arate pornit pe veselie de îndată ce apărea el. În seara aceea, Mârza îl stingherea pe François de Séryeuse. Sosirea lui a dezmorţit banda. Nimeni nu se gândise încă să danseze. Au început să danseze. François

de Séryeuse nu era un dansator. Era dezolat că n-o putea strânge în braţe pe doamna d'Orgel.

Doi soţi care dansează destăinuiesc în ce măsură se înţeleg. Armonia gesturilor contelui şi contesei d'Orgel dovedeau o înţelegere pe care o dă numai dragostea sau obişnuinţa.

Puteam noi oare să-l acuzăm pe Anne că nu datoreşte decât obişnuinţei, înţelegerea lui cu Mahaut? Nu, contesa avea destulă dragoste pentru amândoi. Dragostea ei era atât de puternică, încât se răsfrângea asupra lui Anne şi făcea să se creadă că e reciprocă. François nu bănuia nimic din toate astea. Avea în faţa lui o pereche duios unită. Această legătură îi făcea plăcere. Încerca un sentiment cu totul deosebit de cele obişnuite. La el gelozia venea înaintea dragostei. De data aceasta mintea lui nu-şi juca rolul. François nu căuta la această pereche o mică fisură prin care să se introducă. Avea o plăcere tot atât de mare s-o vadă pe doamna d'Orgel dansând cu soţul ei ca şi cum el însuşi ar fi dansat cu ea. Îi invidia, cu gura căscată, fără să-i răspundă lui Hester Wayne, fără s-o audă chiar, spunându-i că dacă putea să aspire la o fericire în care doamna d'Orgel să joace un rol, ar fi fost în înţelegerea dintre Anne şi Mahaut, şi nu în înţelegerea dintre ei.

Contele d'Orgel nu mai stătu jos. Ca să se odihnească de aüta dans, prepara amestecuri care ţineau mai mult de vrăjitorie decât de arta barmanului. Toată lumea a băut primul pahar, dar nimeni nu s-a lăsat ispitit cu al doilea, nici chiar autorul. Numai doamna d'Orgel a băut din el, fiindcă era preparat de Anne, şi Séryeuse, pentru a face ca ea.

Doamna Wayne, care a vrut la început să-l facă pe François să danseze, renunţase la dans, ca să

se aşeze lângă dânsul. El ar fi preferat să rămâie singur. Faţă de glumele greoaie ale acestei americane, se considera tare ageamiu. Asta fiindcă americană vorbea

de lucruri pe care François le uitase, pe când ea le ştia din ajun. Făcea „spirite” pe care el le lua drept greşeli de franceză. Căutând să-i placă, să se distingă, ea se agăţa de-o imagine, de-o idee, asupra cărora nu făcea să te opreşti. Reluând cuvântul „vrăjitorie” spus de cineva după amestecurile lui Anne d’Orgel, vorbi despre băuturi magice, şi crezu că-i arată, în chip delicat, că el e departe de a-i displace, şoptindu-i reţeta vestită a acelei băuturi magice care o legase pentru totdeauna pe Izolda de Tristan, ca şi reţeta altor cocktailuri, din toate vremurile şi toate ţările, menite să inspire dragostea.

François de Séryeuse se trezi. Ce-i istorisea ea? îi veni în gând că băuse singur cu doamna d’Orgel o băutură pe care ea ar fi trebuit s-o bea cu Anne şi din care cel care o făcuse, n-a băut.

Crezu că Hester Wayne îi ghicise gândul. Din cauza asta se arătă tulburat. În faţa acestei tulburări, americană gândi că François de Séryeuse era şi mai nerod decât şi-l închipuise, dar că făcea să-şi dea osteneala să-l dezgheţe.

— În toate aceste băuturi, spunea ea, continuându-şi vorbirea preţioasă şi greoaie, trebuie praf de mătrăgună. Eu pot să mă fac iubită de cine vreau, căci am o mătrăgună. Trebuie să vii s-o vezi, nu există decât cinci în toată lumea.

Cumpărase rădăcina asta, în formă de om, în 1913, pe mai nimic, la un bazar din Constantinopol. Credea că a cumpărat o statuetă de negru.

— Trebuie să-ţi fac bustul, spuse ea, după un minut de tăcere.

— Sculptaţi? întrebă François distrat.

— Nu în mod spécial, dar când eram mică, am învăţat toate artele.

Cu ce se ocupa oare acest Séryeuse? se întreba dacă nu cumva fusese prea fină. Încercă (credea ea), să se situeze la acelaşi nivel cu dânsul. Se puse luntre şi punte ca să-l distreze şi să-l amuze, încercând să-i

transmită pasiunea ei. François era aproape nepoliticos, abia-şi ascundea plictiseala. Atunci, Rester Wayne, pierdută, ca o femeie în biroul unui director de music-hall, care voind să fie angajată cu orice preţ îşi dezvăluie toate talentele, ceru şefului chelnerilor un creion şi-i arătă cum, cu două opturi trase alături, se obţin două inimi răsturnate. Orchestra se opri. Doamna d'Orgel buimăcită, obosită, se aşeză la întâmplare. Pentru François nu a fost la întâmplare, căci nimeri lângă el. Ea văzu desenate pe faţa de masă aceste două inimi înlănţuindu-se, una cu vârful în sus, cealaltă cu vârful în jos".

Fără să-şi dea seama ridică nişte ochi miraţi.

Americană făcu o mutră ruşinată ca şi cum ar fi fost prinsă asupra faptului. François de Séryeuse o detestă că ar fi putut să dea de gândit doamnei d'Orgel că sunt complici.

— Doamna Wayne îmi arăta una din scamatoriile ei, spuse François, răspunzând întrebării mute a lui Mahaut.

Răceala, obrăznicia lui François, nu au displăcut de loc doamnei d'Orgel. Când află că inimile acelea erau formate din cifre, găsi ideea încântătoare şi se grăbi să corecteze bruscheţea lui François faţă de Hester Wayne.

Îşi spuse: „Dansul acesta m-a năucit de tot. Unde mi-o fi fost mintea, ca să fi crezut că acest tânăr desenează inimi pe feţele de masă!"

Cum ea-i spunea doamnei Wayne cuvinte amabile, François se arătă şi el mai amabil, ca să fie pe placul lui Mahaut, şi Hester Wayne crezu că, în sfi. reit, l-a cucerit.

François de Sérveuse simţea cum oboseala i se întipăreşte pe faţă. Hester privea, clipea cu ochi plini de experienţă.

— Ai mult mai mult caracter aşa. Am să-ţi sculptez bustul când ai să fii obosit.

Credea cumva că şedinţele de poză vor urma al –, tor şedinţe? François de Séryeuse înţelese fraza cu nevinovăţie: nicio secundă nu-i trecu prin cap gândul că

doamna Wayne putea să dispună, pentru a-l obosi, de alte mijloace decât de conversaţia ei. Uita că americană aceasta era femeie, şi încă foarte frumoasă.

168

Mahaut scoase oglinda în care se uită, nu din cochetărie, ci ca la un ceas, pentru ca să ştie dacă este ora plecării. Fără îndoială că citi o oră târzie pe faţa ei, căci se ridică.

— Trebuie să fiţi înghesuiţi, îi spuse Hester doamnei d'Orgel. Hortense şi cir mine am putea lua pe cineva.

Spuse asta pe un ton nepăsător, dar privirea ei îndreptată spre François dovedea îndeajuns că nu-i era indiferent dacă ar fi Paul sau François cel care s-ar urca cu ea şi prinţesa d'Austerlitz în maşină.

Paul făcu repede un calcul în gând. Trebuia să-şi lase prietenul singur cu soţii d'Orgel sau cu doamna Wayne, de care socotea că François se ocupase mai mult decât de soţii d'Orgel?

Paul era dintre acei jucători ghinionişti care, văzând că cineva câştigă, se decide prea târziu să facă la fel, şi mizează ca el tocmai când începe să piardă. Se pierdea în mize tot mai mari, încurca tot.

Avea necaz pe François pentru farsa de la „Medrano". Crezu că se răzbună şi-i strică combinaţiile dacă îi ia locul în maşina Hortensei.

În realitate îl salva.

În maşină, Anne d'Oi gel îi spuse musafirului i

— În sfârşit, despre ce-aţi putut vorbi cu Hester Wayne?

Această întrebare, pentru cine îl cunoştea pe Anne, dovedea că se interesa de François. Contele d'Orgel avea firea cea mai fermecătoare, dar cea mai autoritară, cea mai exclusivă. El mai mult „adopta" oamenii decât se împrietenea cu ei. În schimb, cerea mult. Înţelegea să dirijeze puţin. Exercita un control.

François se miră de această întrebare. Dar nu se

supără că Anne d'Orgel îi dădea ocazia să se justifice în faţa soţiei lui. Cum îi părea rău că a putut să-i displacă fiind cam aspru cu Hester Wayne, se justifică spunând:

— Foarte simplu. Eram singurul care nu dansa şi îi sunt foarte recunoscător că mi-a ţinut de urât.

— Aşa e, spuse Anne soţiei lui pe un ton de reproş care se adresa amândurora. Bietul de el! Noi îl târâm la Robinson, şi el nu dansează!

François nu răspunse nimic. Nu dansase, dar băuse din băutura fermecată.

Anne d'Orgel căuta să-şi repare neglijenţa. Gândi că numai o invitaţie promptă ar izbuti aceasta.

— De ce n-aţi veni să luaţi dejunul cu-noi într-una din zilele astea, spuse el, ca şi cum l-ar fi cunoscut pe François de când lumea. De pildă, poimâine?

A treia zi. François de Séryeuse nu era liber.

— Atunci mâine!

Doamna d'Orgel nu deschisese gura. Stăruinţa lui Anne, care nu-i era de loc în caracter, i s-a i/o părea legitimă. I-o datorau lui Séryeuse, după lipsa lor de atenţie.

François îi spusese doamnei de Séryeuse că se va înapoia la Champigny pentru dejun. Dar i se păru cu neputinţă să nu răspundă la dovada de încredere pe care i-o dădea contele d'Orgel, invitându-l ca pe un intim. Acceptă. Nu cunoştea programul soţilor d'Orgel. Viaţa lor mondenă nu începea decât după masă; luau dejunul întotdeauna acasă, de cele mai multe ori singuri. Astfel că nu erau invitate la dejun decât persoanele faţă de care nu aveau obligaţii şi pe care le vedeau de plăcere. Dar aceşti invitaţi intrau rareori în casă la alte ore din zi. Deci, această invitaţie la dejun era totodată o dovadă de prietenie şi de puţin dispreţ. Dar François nu cunoştea maşinăria complexă a acestei maşini mondene, şi invitaţia lor i-a făcut mai multă plăcere decât o invitaţie la masa de seară, la care nu putea avea pretenţie. A primit cu o vădită bucurie. Această bucurie i-a plăcut

contelui d’Orgel. El se înflăcăra uşor. O fire bogată nu se tocmeşte, nu caută să se ascundă. Contelui d’Orgel îi plăcea să regăsească la alţii firea lui risipitoare; pentru el acesta era cel mai bun semn de nobleţe. Nu primea niciodată nici cea mai neînsemnată invitaţie, cel mai mic cadou fără să-şi arate bucuria, caracteristica unei firi nobile fiind să nu-şi închipuie că totul i se cuvine, sau cel puţin să ascundă că o crede. Numai un farsor caută să ascundă plăcerea pe care i-o fac lucrurile, de frică să nu pară naiv, sau măgulit. Aşa că această atitudine a lui François i-a câştigat inima contelui, mai mult decât orice calcul.

Se despărţiră la ora cinci pe cheiul d’Anjou.

— Ce târziu te-ai întors acasă, îi spuse doamna Forbach lui îi antois când, la ora nouă, acesta a intrat în sufrageria unde luau micul dejun cu toţii. Te-am auzit, adăugă ea. Trebuie să fi fost cel puţin ora unu dimineaţa.

Doamna Forbach avea cochetăria nevinovată a oamenilor bătrâni care pretind că au somnul uşor. Ea şi fiul ei Adolphe, locuiau de treizeci de ani la parterul acestei case vechi din insula Saint Louis; doamna Forbach avea şaptezeci şi cinci de ani. Era oarbă. Fiul ei, Adolphe, avusese totdeauna un aer de bătrân. Era hidrocefal.

François de Serveuse aducea tinereţea lui în casa asta, al cărei tragic nu-l observase niciodată, atât de mult aceste două. fiinţe, ele înşile, nu-l resimţeau deloc. Asculta, fără mirare, cum această oarbă îi spunea: „Ce prost arăţi!” Căci viaţa lui

François părea de necrezut unei femei care de când se ştia se culcase la ora nouă.

De îndată ce François a ajuns la o vârstă care îi îngăduia o oarecare libertate, doamna de Serveuse imagină următoarea combinaţie: să-i dea o odaie la familia Forbach. Le plătea o sumă lunară pentru locuinţa şi masa fiului ei. La început doamna Forbach protestase, găsind suma exagerată. Doamna de Serveuse n-a cedat.

Era fericită de a găsi acest pretext pentru a-i ajuta puţin pe aceşti vechi prieteni ai familiei Serveuse, şi. mai mult încă, pentru a exercita un control asupra fiului ei. De altfel, băiatul nu se plângea de loc de această combinaţie. Dimpotrivă, ea îi aducea un echilibru.

Doamna Forbach se măritase în 1860 cu boiernaşul prusac von Forbach, un alcoolic, colecţionar de virgule. Această manie consta în a număra virgulele dintr-o ediţie a lui Dante. Totalul nu era niciodată acelaşi. Şi el o lua mereu de la capăt. A fost de asemenea printre primii care au colecţionat timbre, ceea ce pe vremea aceea părea o nebunie.

După cincisprezece ani, un monstru veni s-o consoleze pe biata femeie de această căsătorie. Nu numai că ea n-a vrut să creadă în monstruozitatea fiului ei, dar mai şi spunea despre acest hidrocefal: „Are fruntea lui Victor Hugo”.

În timpul sarcinii doamna Forbach se retrăsese la Robinson, la nişte prieteni. Ceasul naşterii apropiindu-se, au trimis după o moaşă. Moaşa n-a putut veni. L-au chemat pe medicul din sat. Doamna Forbach declară că prefera să nască şi ea ca animalele decât s-o ajute un bărbat. „Dar un medic nu-i un bărbat”, i se spuse. Ea însă ţipa în gura mare. A trebuit totuşi să cedeze. După câţiva ani, doamna Forbach, aflând că medicul din Robinson a murit, mărturisi că moartea asta o uşura. Numai sfintele mărturisesc asemenea gânduri.

Adeseori, faţă de ea, François se căia de distracţiile sale. Dar în dimineaţa aceea era atât de vesel de întâlnirea lui, simţea atâta nevoie să vorbească despre asta, chiar indirect, încât istorisi escapada lui la Robinson. Îşi spuse îndată că dacă ar fi întrebat, ar fi foarte încurcat să descrie satul. Dar Robinson trezea în doamna Forbach o mulţime de amintiri. Dimpotrivă, în loc să întrebe, începu să vorbească.

François de Séryeuse cunoştea’ aceste amintiri. În sânul familiei Forbach conversaţia se reducea la foarte

puţin. Era mereu acăeaşi. Dar această conversaţie îl odihnea pe François de trăncănelile din oraş. Tot auzindu-le, aceste amintiri erau aproape ca ale lui. Iar Adolphe Forbach era sigur că luase parte la aceste petreceri la ţară, anterioare naşterii lui.

Până la urmă, nu credeai că te afli în faţa unei mame şi a unui fiu, ci în faţa unei vechi căsnicii.

Această pereche îşi organizase bine viaţa intimă, orânduiala fericirii lor îl uimea pe François. Învăţa multe de la aceste două fiinţe care nu aveau nevoie de nimic! La ce i-ar fi folosit doamnei Forbach ochii? Trăia din amintiri. Tot ce-i era drag, îi era cunoscut pe dinafară. Uneori François, stând lângă ea, răsfoia un album plin de fotografii de-ale domnului de Séryeuse. Mama lui i le ascundea. Căci fusese ofiţer de marină; murise pe mare şi doamna de Séryeuse îi ascundea fiului ei tot ce putea să-i dea pofta unei cariere blestemate. Doamna Forbach o dezaproba pe doamna de Séryeuse că-i ascundea fiului ei asemenea relicve. Asta venea din faptul că ea nu cunoştea îngrijorarea mamelor; chiar şi ceea ce ele privesc cu frică, ar fi fost o fericire la care ea nu putea să râvnească, fiindcă nenorocitul ei Adolphe nu putea face singur niciun pas în viaţă.

François era emoţionat când, întorcând filele albumului, doamna Forbach, care nu vedea aceste imagini, dar care le purta pe fiecare întipărite în inima ei, îi spunea ca o vrăjitoare: „Uite-l pe tatăl tău la patru ani, la optsprezece. Uite ultima fotografie, pe vasul lui; el ni le-a trimis”.

„Ce bine m-aş fi înţeles cu dânsul”, ofta el. Acest oftat nu era îndreptat împotriva mamei lui: căci pentru a exista înţelegere sau neînţelegere, trebuiau preocupări comune. Dar, pe când viaţa doamnei de Séryeuse era „interioară”, în toate înţelesurile emvântului, viaţa fiului ei era exterioară, îşi desfăcea petalele. Răceala doamnei de Séryeuse nu era altceva decât o mare rezervă, şi poate o imposibilitate de a-şi destăinui sentimentele. O

credeau insensibilă, şi chiar fiul ei o găsea rece. Doamna de Séryeuse îşi adora fiul, însă rămasă văduvă la douăzeci de ani, de – teama de a nu-i da lui François o educaţie feminină, şi-a înfrânat elanurile. O gospodină nu poate vedea fărâmituri de pâine: alintările îi păreau doamnei de Séryeuse o risipă a inimii şi în stare să răcească marile sentimente.

François nu suferise întru nimic din pricina acestei false răceli, atâta timp cât nu bănuise că o mamă putea să fie altfel. Dar când a început să aibă prieteni, lumea i-a oferit spectacolul falsei sale călduri. François compară aceste excese cu ţinuta doamnei de Séryeuse şi se întristă. Astfel mama şi fiul nu ştiau nimic unul despre celălalt, şi se văitau fiecare în sinea lui. Unul în faţa celuilalt erau ca de gheaţă. Doamna de Séryeuse, care se gândea tot timpul ce-ar fi făcut soţul ei, îşi stpâinea lacrimile. „Nu este oare normal ca un fiu de douăzeci de ani să se depărteze de mama lui?” îşi spunea ea; „Să-mi lipsească oare curajul”? Şi durerea filială a lui François, chiar prin legea pe care q formula doamna de Séryeuse, se consola afară.

Un lucru îl tulbura pe François de Séryeuse:

era felul în care doamna Forbach vorbea despre tatăl lui; căci ea îl cunoscuse în frageda lui copilărie, aşa că îi vorbea lui François ca unui băiat mare despre un copil care era tatăl lui. Tot aşa, prietenii intimi ai familiei Forbach, domnul de la Palière, maiorul Vigoureux, spuneau: „L-am cunoscut foarte bine pe tatăl dumneavoastră”, şi îi vorbeau despre el, aşa cum vorbeau despre ei înşişi, ea de un om plin de speranţe.

În acest cerc de bătrâni, François de Séryeuse se bucura de un prestigiu destul de mare: ceea ce-l făcea să se împace cu tinereţea. Ascultă ce spuneau aceşti bătrâni; pentru această bunăvoinţă, i se prezicea un viitor frumos. El nu, era, spuneau prietenii doamnei Forbach, o fire aprinsă, o minte zvăpăiată cum are tineretul de astăzi. Mai mult, se mirau de modestia lui,

căci, întrebat asupra studiilor sale, el nu răspundea, schimba vorba, revenind la amintiri. Nimeni din familia Forbach n-ar fi admis că acest tânăr, care ştia să asculte atât de bine, ar fi un leneş.

În afară de aceste vizite, existenţa familiei Forbach era închinată „răscumpărării micilor chinezi”. Cel puţin aşa fusese până în 1914. În copilăria sa, François era uimit de această operă misterioasă. Ştia doar că micii chinezi se răscumpără cu’timbre poştale. Era în tradiţia familiei lui François, la mat uşile, la verişoarele lui, să strângă cât mai multe timbre pentru Adolphe. Acesta, ca şi tatăl lui în ceea ce priveşte virgulele, ţinea o socoteală exactă de timbrele care i se dădeau. De îndată ce strângea destul de multe, le trimitea unei societăţi de binefacere.

Fireşte că Adolphe n-a cruţat colecţia lui Forbach. Aşa se face că în această operă egalitară, printre timbrele „Republica Franceză” fără valoare, şi-au găsit loc timbrele insulei Mauriciu, dintre care unul singur ar fi fost de-ajuns pentru a răscumpăra toţi micii chinezi.

Războiul din 1914 a schimbat ocupaţiile lui Adolphe. Familiei Forhach nu i s-au mai adus timbre, ci ziare. Adolphe şi mama lui decupau din ştirile false, pieptare destinate să ţină cald. Doamna Forbach a tricotat chiar mănuşi, pulovere, ciorapi, căciuli cu clape.

Doamna Forbach şi fiul ei dejunau la doamna de Séryeuse o dată pe an, în ziua aniversării luptei de la Champigny. François venea de dimineaţă să-i ia cu un automobil închiriat. Pentru nimic în lume ei n-ar fi lipsit de la această ceremonie.

Doamna Forbach şi Adolphe, care făceau parte din Liga Patrioţilor, aplaudau discursurile, chiar pe locul unde căzuse Forbach, însă de partea cealaltă, căci în momentul când a izbucnit războiul din ’70, el – era în Prusia pentru a primi o mică moştenire. Florile pe care Adolphe le arunca pe

15 – Neastâmpăr – Bal la contele U’Orgel

monumentul din Champigny erau deci totodată florile lui Forbach şi ale unui membru al Ligii Patrioţilor.

Cum s-a aşezat, contele d'Orgel s-a lansat într-unul din acele monologuri căruia el îi spunea conversaţie. Încercând să-şi „situeze" musafirul, introduse în acest monolog o mulţime de nume proprii, pentru a-i da putinţa lui François să arate dacă le cunoştea. Rezultatul acestui interogatoriu indirect îl mulţumi pe contele d'Orgel. Se felicită. Avusese dreptate să fie amabil cu Séryeuse.

De obicei, lui François îi plăceau destul de mult oamenii guralivi, nu pentru ceea ce spun, ci pentru că îi permit să tacă. De data aceasta, s-a enervat că nu putea să plaseze un cuvânt şi mai ales de felul, deşi măgulitor, în care Anne îi tăia vorba. Cum* deschidea gura, Anne exclama, râdea în hohote, cu capul dat pe spate, cu un râs cu note neomeneşti, suprastridente. „N-aş fi bănuit niciodată că sunt atât de spiritual", gândea François. Nemulţumindu-se numai să râdă şi să aprobe vorbele lui Séryeuse, totuşi destul de nesărate, Anne îl aclama sublim, minunat, admirabil, şi-i repeta frazele, soţiei sale. Această ultimă ciudăţenie nu era ceea ce-l deranja cel mai puţin pe Séryeuse. Căci Anne d'Orgel repeta fraza lui François, cuvânt cu cuvânt, ca şi cum ar fi tradus-o dintr-o limbă străină, şi doamna d'Orgel, în dragostea ei conjugală, părea că nu aude decât atunci când vorbea Anne. Acesta nu proceda astfel decât pentru a dirija mai departe conversaţia. Când bea, când mânca, flutura mâna liberă pentru a împiedica să i-o prindă şi ca să facă tăcere. Gestul acesta devenise un tic, şi-l făcea chiar când n-avea de ce să se teamă, ca în momentul acela în care soţia lui, care nu vorbea niciodată, şi François, care vorbea puţin, nu prezentau o concurenţă de temut.

François de Séryeuse îl găsi pe contele d'Orgel, mai mult decât în ajun, identic cu portretul descris de cei care nu-l iubeau. În surpriza lui, el coborî seara aceea şi

chiar noaptea la măsura unui om, şi mai mult, a unui om de lume. Îi nega partea minunată, nevroind să vadă în acest fel de înţelegere decât o festă jucată lui Paul Robin. Astfel încât atunci când au trecut în salon, François căută un prilej corect pentru a-şi lua rămas bun cât se poate de repede.

În salon ardea un foc de lemne. Căminul acesta îi trezea lui Séryeuse amintiri de la ţară. Flăcările topeau gheaţa pe care-o simţea cum îl cuprinde.

Începu să vorbească. Vorbi simplu. Această simplitate îl impresionă mai întâi neplăcut pe contele d'Orgel, ca şi cum nu s-ar fi adresat lui. El nu se gândise niciodată că cineva ar putea să spună: „Îmi place focul". Chipul doamnei d'Orgel, dimpotrivă, începu să prindă viaţă. Sta pe bancheta de piele mai înaltă decât paravanul căminului. Vorbele lui François o înviorară ca şi cum ar fi primit un buchet de flori sălbatice. Îşi umflă nările, respiră adânc. Îşi desfăcu buzele. Amindei vorbiră despre viaţa la ţară.

François, ca să se bucure mai mult; de foc, îşi apropiase fotoliul, îşi pusese ceaşca de cafea pe banca pe care sta doamna d'Orgel. Anne, stând pe vine, jos, în faţa acestui cămin înalt, ca în faţa unei scene de operă, tăcea tot atât de supus, ca şi când n-ar fi făcut niciodată altceva.

Ce se petrecea? Pentru întâia oară în viaţa lui, Anne d'Orgel era un spectator. Îi plăcea dialogul lor, nu pentru ce exprima, ci mai curând pentru muzica lui. Căci tot ce era în legătură cu viaţa la ţară era literă moartă pentru conte.

Natura trebuia să aibă o protecţie regală, pentru ca el să-i găsească vreun farmec. Semăna cu strămoşii lui, pentru care, în afară de Versailles şi de două sau trei locuri de acest fel. natura e o pădure virgină, în care un om bine „nu se încumetă".

Pe lângă aceasta, pentru prima oară Anne d'Orgel o vedea pe nevastă-sa în afara universului ei, a

preocupărilor ei. Şi îi găsi mai multă savoare, ca şi cum ar fi fost soţia altuia.

— Ce păcat, Anne, că nu ai aceleaşi gusturi cu mine, spuse doamna d'Orgel, înviorată de acest dialog.

Se linişti îndată şi fraza ei îi apăru ca spusă est uşurinţă, o greşeală fără înţeles. Or, aceste cuvinte pe care nu le mai rostise niciodată, nici chiar nu le gândise, erau totuşi semnificative. Diferenţa dintre Anne şi Mahaut era adâncă. Ea era aceea care. În decursul secolelor, a opus pe Grimoarzi d'Orgelilor, precum ziua, nopţii – acest antagonism între. nobleţă de curte şi nobleţă feudală. Norocul surâsese totdeauna d'Orgelilor. Astfel, cu toate că ei erau de o nobleţă neînsemnată, parveniseră, fără a face nimic pentru asta, să beneficieze de faptul că purtau acelaşi nume cu el' Orgelii de mulţitinşi, al căror nume se află deseori în Willehardouin[12], alături de cel al lui Montmorency. Întrupau tipul perfect al omului de curte. Numele lor era în frunte.

Puteai deci să fii foarte surprins de extraordinarele minciuni ale contelui d'Orgel, menite să sublinieze gloria lui sigură. Dar, pentru el, minciuna nu era minciună; trebuia doar să impresioneze imaginaţia. A minţi însemna a vorbi în imagini, a mări unele fineţi în ochii oamenilor pe care îi considera mai puţin subţiri decât el, mai puţin în stare să prindă nuanţele. Unul ca Paul se miră de această impostură naivă. Contele d'Orgel nu neglija nici melodrama. Pivniţa palatului său i se părea un decor deosebit de potrivit, ca şi cum în întunericul ei s-ar putea distinge mai greu ceea ce era fals… într-o zi, o bombă aruncată de germani îl lovise acolo pe tatăl lui, într-altă zi, la începutul Revoluţiei, a fost ascuns acolo Ludovic al XVII-lea.

Mahaut şi François tăcuseră. Anne, ca un copil care nu vrea să se despartă de-o jucărie nouă, tăcea mereu. Tăcerea e un element periculos. Doamna d'Orgel aştepta

12 Villehardouin — cronicar francez născut pe la 1150.

ca bărbatul ei să se decidă s-o întrerupă, socotind că nu era treaba ei s-o facă.

Sună telefonul.

Anne se sculă şi luă receptorul. Era Paul Robin.

— Cineva care vrea să vă vorbească, spuse Anne, după câteva replici, trăgându-l pe François de mânecă.

— Tu! tu eşti! bâlbâi Paul, cum auzi vocea lui Séryeuse. Iar cu el' Orgelii! îi spuse el. Ce înseamnă farsa asta? Am s-o lămuresc eu!

Uită că nu era niciodată liber, că fiecare oră, fiecare jumătate de oră ale lui erau aşa-zis, ocupate şi, distrugând acest eşafodaj, îi spuse lui François, cu o voce degajată.

— Poţi să iei deseară masa cu mine? Aş vrea să-ţi vorbesc. Aş vrea să te văd.

François de Séryeuse n-avea nimic altceva de făcut decât să se întoarcă la Champigny. Şi încă o dată. Îşi amână îndatoririle sale familiale.

— Mai ales nu închide, am să-i spun ceva domnului d'Orgel.

Fercheşii royalişti, ca să nu-şi sirke profilul, evitau să pronunţe litera r. Epoca noastră, în care teama de ridicol atinge grotescul, are acelaşi cusur. Paul Robin întreţinea această pudoare absurdă, esenţial modernă, care constă în a nu vrei să pari păcălit de uncie cuvinte serioase şi de anumite formule de respect. Pentru a nu-şi lua responsabilitatea lor, ele se pronunţă ca între ghilimele.

Astfel, Paul nu întrebuinţa niciodată banalităţi, fără a le întări cu un râs uşor, sau a le precede de o răsuflare. Dovedea astfel că nu era credul.

A nu vrei să fii păcălit era boala lui Paul Robin. Era boala secolului. Ea poate să ajungă uneori până la înşelarea altora.

Orice organ se dezvoltă sau se atrofiază în funcţie de activitatea lui. Tot neavând încredere în inima sa, ajunsese să nu mai aibă aproape de loc. Credea că se

oţeleşte, că se întăreşte; în fond se distrugea. Înşelându-se complet asupra scopului de atins, această sinucidere lentă era ceea ce-i plăcea mai mult în sinea lui. Credea că astfel va trăi mai bine. Dar până acum nu s-a găsit decât un singur mijloc de a împiedica inima să bată: moartea.

Aşadar, între ghilimele, Paul pronunţă „domnule d'Orgel".

Anne luă iar aparatul. Curiozitatea lui Paul nu putea să aştepte ora mesei. Pretindea că are să încredinţeze d'Orgelilor ceva urgent Ar putea să vină imediat?

Nu era deloc în firea lui Paul să aibă secrete de încredinţat, şi care nu pot să aştepte.

— Bietul Paul, nevinovata noastră glumă de aseară l-a tulburat, spuse Anne, plinind receptorul la loc. Are aerul să creadă că noi conspirăm contra lui.

Telefonul întrerupse farmecul. François de Séryeuse gândi: „Sistemul lui Paul este bun. Încep să înţeleg ce urmăreşte şi ce neplăcută poate să-i fie întâlnirea unui prieten.; Dar el ar trebui să-şi aplice sistemul altora".

Într-adevăr, Paul se purtase ca acele vecine din provincie care, sub un motiv neînsemnat, sosesc când cred că pot surprinde un secret şi se bucură de tulburarea pe care-o stârnesc.

Era oare ceva de surprins 1 d'Orgeli? Mahaut dădu a înţelege astfel.

— Eu ies, spuse ea.

Anne rămase foarte mirat de această hotărâre bruscă.

— Dar ştii bine că maşina nu-i aici…

— Am poftă să merg pe jos. De altfel, am uitat-o cu totul pe mătuşa Anna. O să fie supărată pe mine.

Anne d'Orgel făcu o mutră stupidă de comediant care se miră. Această mirare era sinceră, dar ei o exagera. Făcu nişte ochi mari, ca şi cum ai ridica 18 fl

braţele spre cer. Înfăţişarea lui spunea atât de limpede: „Soţia mea a înnebunit, nu ştiu ce are, nici de ce minte”, încât François de Séryeuse se simţi prost.

Anne d’Orgel căuta încă s-o reţie, când Mahaut, deodată, se uită spre uşă, ca un câine care simte pericolul, atunci când stăpânul nu vede în atitudinea lui decât un capriciu. Îi întinse mâna lui François.

La colţul străzii, Paul se întoarse către doamna d’Orgei, care trecuse pe lângă el fără să-l vadă.

Nu era el oare în această împrejurare trimisul acelui tribunal căruia fiecare trebuie să-i dea socoteală de faptele sale?

Intră în salon cu o mutră potrivită situaţiei. Dar nici Anne, nici François n-ar fi putut spune căreia anume.

Sta cu pardesiul pe el, ca un comisar de poliţie.

— Lipsa doamnei d’Orgel îl sâcâia. Îşi spunea că, desigur, prezenţa ei i-ar fi explicat ceea ce voia să ştie, şi poate că ea plecase tocmai pentru ca el să n-o afle.

— Intru numai şi plec, spuse.

— Dar pentru aceasta nu făcea să te deranjezi, replică Anne, puţin răutăcios, după o minciună oarecare spusă de Paul.

— Unde socotiţi să luaţi masa astă-seară? adăugă el, adresându-se celor doi prieteni.

Ei îi spuseră numele unui cabaret unde luau deseori masa.

— Noi stăm acasă, spuse Anne, dar poate că după masă o să putem veni şi noi.

Contele ceda încă o dată la acest sistem periculos de capricii, care te îndeamnă să te vezi prea des şi fără noimă.

Paul şi François plecară împreună, dar se despărţiră repede, ducându-se fiecare la treaba lui.

Seara, François sosi primul la întâlnire. Comisionarul îi comunică un telefon: contele d’Orgel regreta că nu poate veni după masă, şi îl ruga pe domnul de Séryeuse să-i telefoneze a doua zi dimineaţa. Într-

adevăr, când doamna d'Orgel s-a întors din plimbarea-i fără scop, în faţa fericirii ei la perspectiva unei seri în doi cu Anne, acesta nici n-a mai îndrăznit să mărturisească proiectul lui şi a profitat de un moment în care ea ieşise din salon, să telefoneze că nu mai poate veni.

Toată seara Anne d'Orgel nu se dumiri. Mahaut era distrată. Pentru a fi fericită de această seară în doi, trebuia să se gândească mereu să fie fericită, îşi vorbiră puţin. Doamna d'Orgel totuşi nu s-a speriat de starea ciudată în care se găsea, căci socotea firesc să se potrivească perfect cu Anne. Or, distracţia lui Anne se datora faptului că atunci când era singur cu nevastă-sa, el aluneca spre melancolie. Nu erau de vină sentimentele lui, dar Anne d'Orgel nu se simţea bine decât într-o atmosferă artificială, în odăi puternic luminate, pline de lume.

Paul şi François nu tăcură o clipă. Fiecare renunţa la o parte din personalitatea lui, se silea să semene cu celălalt. Se întreceau care mai de care să-şi ascundă mai bine sentimentele. Îşi luau masca personajelor din romanele proaste ale secolului al XVIII-lea dintre care *Legăturile periculoase* sunt capodopera. Fiecare dintre aceşti complici îl înşela pe celălalt, ponegrindu-se cu crime pe care nu le făcuse.

Paul nu îndrăznea să pună întrebări în legătură cu el' Orgelii. Aştepta să i se vorbească de ei. Ca să provoace confidenţe, începu el s-o facă, şi povesti întoarcerea lui – între principesa d'Austerlitz şi americană:

— N-a vrut deloc să ne spuie ce ai făcut sau ai povestit într-adevăr, dar nu te prea înghite. După ea, francezii sunt toţi la fel, nu se gândesc decât la un lucru. Pe scurt, Hortense şi cu mine am liniştit-o cum am putut.

François surâse. Se abţinu să spună că el ar fi înţeles mai bine dacă Hester Wayne s-ar fi plâns de contrariul. Dar nu s-a fălit cu lipsa lui de politeţe, cu atât mai mult cu cât îl bănuia pe Paul că s-ar fi îndeletnicit

singur s-o liniştească pe americană.

Înveselit de această întâmplare, Séryeuse se hotărî în sfârşit să nu-l mai chinuie pe curios, şi îi povesti cum făcuse cunoştinţă cu el' Orgel, în cabina clownilor. Paul răsuflă uşurat. Nu era mare lucru. Favorurile lui Hester Wayne îl răzbunau din plin. Cu toate acestea îl găsea pe prietenul său foarte tare, dacă a putut să „smulgă" o invitaţie pentru aceeaşi zi.

Paul îl conduse pe François până la Bastilia, să ia ultimul tren spre Champigny. Trenului acestuia i se spune *trenul teatrelor*. Nu s-a umplut decât în ultimul minut şi cu călători ciudaţi. Actori şi ac –, triţe, cei mai mulţi locuind în La Varenne, şi cu fardul mai mult sau mai puţin scos, în funcţie de distanţa care despărţea teatrul lor de gară. N-ar trebui ca după acest tren să ne facem o părere despre prosperitatea teatrelor din Paris, căci întâlneşti în el mai mulţi artişti decât spectatori.

François de Séryeuse venise mai devreme. S-a urcat într-un compartiment ocupat de o familie de oameni cumsecade, care se întorceau de la spectacol. Mirosea a naftalină. Băieţelul, foarte fudul că i se dăduse să păstreze biletele, imitând un gest al tatălui său, le lăsa să iasă afară din reverul minerii. Capul familiei ţinea într-o mână şi mângâia cu cealaltă, ca pe un animal, un joben de formă veche. Cu pălăria asta făcea o mulţime de caraghiozlâcuri ca să-şi ţie copiii treji. Însoţea farsele acestea de o reclamă sforăitoare, declamând cu un accent de clown care îi făcea pe copii să râdă până la lacrimi. Apoi, dând cu mâna dreaptă un pumn în pălărie, o prezenta ca pe o plăcintă neagră.

— N-ai pierdut biletele, Toto? întreba îngrijorat din când în când. Nu era nevoie să fi luat clasa întâia!

Doamna şi fata ei mai mare, ruşinate de acest om cumsecade, din cauza prezenţei lui François, îşi înfundau capul în programul spectacolului de la care veneau şi, când copiii tropăiau de bucurie, îşi scuturau capul înfăşurat într-o eşarfă. Surâdeau în semn că nu le place.

François se simţea stingherit de complicitatea feminină a mamei cu fata. Pe când omul era fericit, şi ziua aceasta era o zi de sărbătoare, neobişnuitul aceleiaşi zile pe cele două femei le făcea să sufere. Ele se gândeau că ar putea să trăiască aşa în fiecare zi. Cel puţin plăcerea lor ar fi fost să facă să creadă pe un necunoscut ca François, că erau obişnuite cu aceste rochii, cu teatrul, cu clasa întâi. Dar purtarea prostului lor de bărbat era o mărturisire.

François nu detesta nimic mai mult decât această ruşine pe care-o simt anumite femei din clasele mijlocii pentru bărbatul căruia le datoresc totul.

Mama şi fata, furioase, nu se mai mulţumeau acum să surâdă, se împotriveau. Pe când bărbatul admira cu entuziasm, în bloc, interesul piesei, valoarea actorilor, masa de la restaurant, moliciunea pernelor din vagon, ele-i opuneau entuziasmului său proasta lor dispoziţie: „vagonul era murdar, un actor nu ştia rolul…” Gândeau că adevăratele cunoscătoare trebuie să se plângă. Şi din păcate, aşa gândeşte toată lumea, de jos până sus.

Manevrele acestor femei se datorau faptului că simţeau în François un om de o clasă superioară. Ele nu puteau să-şi dea seama că el prefera prostiei lor, simplitatea omului care le strică cheful, şi care nu înţelegea nimic din această scenă. El se mângâie cu copiii, nedeformaţi încă de sentimentul inegalităţii. Aşa că erau fericiţi ca nişte regi. Pe când tatăl, mângâindu-şi jobenul, era fericit la gândul că munca lui îi va permite-n curând o altă distracţie, rochia lor le jena, pe mamă şi pe fată, care, una se gândea la şorţul pe care avea să-l pună a doua zi, cealaltă la halatul ei de vânzătoare.

Familia coborî la Nogent-sur-Marne. Scena asta îl afectase pe François: în starea sufletească în care se găsea în seara aceea, ea a fost decisivă.

Până acum, doamna de Séryeuse nu jucase în viaţa fiului ei decât rolul pe care-l joacă, prin forţa lucrurilor, o mamă. François nu era deloc un fiu rău; însă caracterul lor împingea aceste două fiinţe, cum am mai spus, să nu-

şi încredinţeze nimic din ceea ce ar fi avut vreo importanţă. Scena din tren, printr-un zigzag cu care sufletele cele mai puţin complicate sunt obişnuite, l-a făcut pe François să se gândească la doamna de Séryeuse. Această ruşinare a fetei şi a mamei l-a împins să examineze sentimentele pe care le avea pentru familia lui.

François de Séryeuse era mândru. Mândru de numele lui. Era oare din pietate pentru strămoşii săi, sau din pur orgoliu? Asta ar fi vrut să ştie. Nobleţea familiei de Séryeuse nu era cine ştie ce strălucită. Doamna de Séryeuse era o aristocrată care, din cauza simplităţii vieţii ei, se credea o burgheză. Mai des se întâmplă contrariul. Fără îndoială, fusese crescută în orgoliul numelui ei, dar în această mândrie, nu vedea decât o datorie filială care, gândea ea, trebuia s-o simtă oricine, chiar cei mai umili. Dar aici, nu raţiona ea oare ca o nobilă?

Măritată foarte de tânără, profesiunea de marinar a domnului de Séryeuse o obişnuise cu văduvia înainte de moartea bărbatului ei. Atât dintr-o sălbăticie naturală cât şi din respect pentru el, încă de pe atunci nu era prea amabilă faţă de familiile nobile care ar fi primit-o ca pe copilul lor. Apoi tristeţea o cufundă în această lenevie. Se mărgini la relaţiile cu rudele domnului de Séryeuse. Această familie, compusă mai ales din fete bătrâne, din femei în vârstă, judeca totul destul de meschin. Mereu numai cu ele, doamna de Séryeuse sfârşi prin a-şi însuşi prejudecăţile vechii burghezii contra aristocraţiei, fără măcar să-şi dea seama că-i condamna pe-ai săi De altfel, asta n-o împiedica să se comporte mereu într-un fel care dovedea origina ei. Aceste maniere surprindeau foarte mult pe rudele bărbatului ei. Le puneau pe seama unui caracter ciudat, a unei lipse de experienţă.

Astfel, în ceea ce priveşte educaţia lui François, o dezaprobau puţin. Nu înţelegeau că lăsa fără ocupaţie un bărbat de douăzeci de ani, că nu avea grijă să-i facă o

carieră. De altfel, aceasta nu era, cum gândeau surorile, verişoarele lui de Séryeuse, din fudulie, sau fiindcă averea ei, fără a fi enormă, îi permitea fiului să nu facă nimic. Pur şi simplu, doamna de Séryeuse nu avea contra lenii prejudecata oamenilor de jos. Ea îşi spunea că nu trebuie să forţezi nimic. Admitea chiar, cu toată aversiunea ei pentru societate, că un tânăr trebuie să aibă o viaţă puţin uşuratică.

Poate că François socotea greşit nobleţea mamei sale. Astfel, el era pornit, în viaţa pe care-o ducea, să exagereze meritul lui personal, fără a bănui că dacă este primit în unele case, în care nu era primit oricine, aceasta se datora unui aer de familie, de care de altfel nici alţii nu-şi dădeau seama. În această toană a unui d'Orgel, de pildă, era mult din plăcerea de-a găsi ceva nou în viaţa de fiecare zi.

François de Séryeuse, tulburat de scena din tren, se întreba: „Oare în nicio clipă n-a semănat cu femeile acelea din tren?" Căci acest suflet generos ar fi voit să se constrângă să mărturisească cum că el nu o punea pe mama lui destul de sus. Îşi reproşă că nu o face să intre de ajuns în viaţa lui, ca şi cum i-ar fi fost ruşine de ea. Era într-adevăr de ruşine, dar invers, numai fiindcă nu întâlnise încă pe nimeni care să-i fi părut demn de mama lui.

În sfârşit, tot acest interogatoriu dezlănţuit de scena din vagon, a dus la mărturisirea că dorea ca mama lui s-o cunoască pe doamna d'Orgel.

Astfel, un tânăr căruia pudoarea, respectul îi cer să ascundă mamei amantele sale, se adresează tocmai mamei, în ziua când se gândeşte să se căsătorească.

Când se trezi, primul gând al lui François fu la mama lui. Niciodată nu i se întâmplase să dorească s-o vadă atât de curând.

Doamna de Séryeuse ieşise şi trebuia să se întoarcă la dejun. François încercă să se distreze; a citit, a scris, a fumat dar tot ce făcea era numai ca să nu-şi piardă

cumpătul. Aştepta.

Nu făcea altceva… Deodată, tresări. Cine îi spusese că nu se gândise încă la doamna d'Orgel? Că el se prefăcea c-o aşteaptă pe mama lui? Două întrebări atât de absurde, atât de lipsite de sens, nu puteau să vie decât din afara lui. „Şi de ce m-aş gândi la ea? îşi răspunse el iritat, şi de ce această aşteptare ar fi o falsă aşteptare?"

Îşi propuse chiar să nu telefoneze d'Orgelilor decât a doua zi.

Se minună singur că procedează atât de liber, fără a se gândi că anormalul era că trebuie să-şi dovedească acum că era liber.

Tot aşteptând, François uitase că aştepta, şi încă de mult, pe cine anume aştepta. Căci doamna de Séryeuse veni chiar ea să-i spuie că trebuie să coboare, fiindcă se servise dejunul.

François aruncă asupra mamei lui o privire nouă. Nu observase niciodată ce tânără era. Doamna de Séryeuse avea treizeci şi şapte de ani. Faţa ei părea şi mai tânără. Dar după cum nu observai tinereţea ei, frumuseţea nu te impresiona. Oare fiindcă avea un aer din altă epocă?

Semăna cu femeile din secolul al XVI-lea, care a fost prin excelenţă secolul frumuseţii franceze, şi ale cărei portrète astăzi ne întristează; ne făurim un ideal atât de diferit despre frumuseţea femeilor, încât poate că nici nu am întoarce capul în prăvălia unui bijutier, după cea pentru care se prăpădea Nemours.

Astăzi nu socotim feminin decât ceea ce este fragil. Ovalul energic al feţei doamnei de Séryeuse făcea să-l găseşti fără farmec. Această frumuseţe îi lasă reci pe bărbaţi. Unul singur o preţuise; şi acela murise. Doamna de Séryeuse se păstra pentru el ca şi cum ar fi trebuit să-l regăsească, pură chiar de acele priviri pline de dorinţe, de care nu scapă femeia cea mai cinstită.

Doamna de Séryeuse nu băgă în seamă privirea

fiului ei. Totuşi se simţi stingherită. Era ca cei ce nu au fost obişnuiţi cu unele atenţii. Când se schimbă ceva, se întreabă ce înseamnă asta. François deveni aproape duios. Această duioşie o făcu să creadă că fiul ei se străduie să fie iertat de ceva. Ce făcuse în definitiv? se întrebă ea îndată. De obicei, după dejun François stătea foarte puţin în salon. De data asta zăbovi acolo. Nu putea, fără să aprofundeze cauza, să se sature de-o imagine nouă.

În cele din urmă, doamna de Séryeuse, tulbuburată, se sculă:

— N-ai nimic deosebit să-mi spui?

— Nu, mamă, spuse François, mirat.

— Bine, fiindcă am treabă.

Şi ieşi din odaie.

François rătăci prin casă ca un suflet chinuit. Se hotărâse să petreacă ziua la Champigny, cu mama lui. Ea se sustrăgea. După ce umblase de ici-colo prin casă, apoi prin grădină, se sui în odaia lui, alese o carte pe care n-o deschise şi se întinse.

Se tot întorcea, ca un bolnav care nu-şi găseşte liniştea. De1 ce doctorie avea el nevoie? în febra lui, i se părea că numai o mină răcoroasă l-ar potoli. Nu credea că dintre toate voia numai una.

Credea că iubeşte nedesluşit, pe când el avea această senzaţie de vag numai din cauza unui şoc foarte clar. Dar se temea să dea acestui şoc numele lui adevărat. Nu era de loc obişnuit cu atâta delicateţe, cu o asemenea pudoare faţă de el însuşi. De obicei, nu făcea atâtea mofturi pentru a-şi mărturisi ceea ce dorea. El, care niciodată nu-şi pusese frâu simţurilor, şi cu atât mai mult gândurilor, astăzi îşi interzicea unele. Parcă înţelegea, în sfârşit, că mai mult decât manierele noastre, pe care le judecă lumea, are importanţă politeţea inimii şi sufletului, pe care oricine dintre noi le controlează singur. De ce n-am avea faţă de noi înşine maniere alese? îi era ruşine că până acuma arătase mai

puţină stimă faţă de el însuşi, mai puţină politeţe decât faţă de alţii, şi că-şi mărturisise lui însuşi unele sentimente pe care nu le-ar fi destăinuit nimănui. Însă în noua lui manie de puritate, mergea prea departe… până la ipocrizie.

Iubind-o de-acum pe doamna d'Orgel, se temea să-i displacă. Şi tocmai pentru a nu-i displăcea, nu se mai gândea la Mahaut, căci nu găsea încă niciunul din gândurile lui demne de ea.

Dragostea se instalase în el la o adâncime la care nici el nu putea să coboare. François de Séryeuse, ca mulţi alţii foarte tineri, era astfel urzit încât nu percepea decât senzaţiile cele mai puternice, adică cele mai grosolane. O dorinţă grosolană l-ar fi mişcat altfel decât naşterea acestei iubiri.

Numai când o boală se încuibă în noi atunci ne credem în pericol. De îndată ce se instalează, vom putea să ne împăcăm cu ea, chiar până acolo încât nici să nu bănuim prezenţa ei. François nu putea să se simtă mai departe, nici să-şi astupe urechile, să n-audă vuietul ce creştea. Nici măcar nu ştia dacă o iubeşte pe doamna d'Orgel şi ce anume putea să-i reproşeze; dar cu siguranţă că vinovată era numai ea, şi nimeni altul.

Dorea să nu mai stea locului, să nu mai fie singur. Era copleşit de duioşie. Îşi aminti de stinghereala instinctivă a doamnei de Séryeuse, dar el dorea o prezenţă. Îşi aduse aminte de-o prietenă pe care n-o văzuse de mult şi pe care, poate, această părăsire o mihnea. Se gândi s-o vadă. Totuşi rezistă. Numai din superstiţie nu se duse la acea prietenă. I se păru că ar înşela-o pe contesa d'Orgel şi că asta i-ar aduce ghinion.

A doua zi luă ceaiul la d'Orgeli. Simţi atunci că prietenia lui pentru Anne rămăsese neatinsă. Această prietenie era mai degrabă neastâmpărul unei inimi naive. Tot drumul îşi spuse: „O iubesc pe Mahaut" şi se aştepta să simtă în faţa ei ceva extraordinar. Dar se simţea liniştit. „Să mă fi înşelat, gândi el, nu am oare decât

prietenie pentru Anne, şi nimic pentru nevasta lui?”

Se poate spune că ideile lui François despre dragoste erau gata făcute. Dar fiindcă el era cel care le făcuse, le credea pe măsura lui. Nu ştia că şi le croise numai pe sentimente şubrede.

Astfel, François, judecându-şi dragostea după cele dinainte, judeca prost. Mai întâi, de ce această atracţie pentru Anne? Nu trebuie oare să fii gelos? Ştia că doamna d’Orgel îl iubeşte pe Anne şi, departe de a-l socoti drept un rival fericit, găsea în el un prieten; nu-l vedea cu ochi răi lângă doamna d’Orgel. François încerca, desigur, să lupte împotriva acestor ciudăţenii, dar de îndată ce credea că le-a risipit, ele se formau iar, în ce priveşte Anne d’Orgel, nimic mai explicabil decât acest capriciu. François îi deveni repede un prieten ca oricare altul. N-a analizat ceea ce avea anormal faptul că Séryeuse a luat aşa de repede loc printre vechii lui prieteni.

Nu cerceta motivul acestei preferinţe. Motivul, de altfel, era de necrezut. El ar fi dat din umeri, ca oricine, dacă cineva i l-ar fi arătat. D’Orgel îl prefera pe François tuturor, fiindcă François îi iubea nevasta. 1

Suntem atraşi de cei care ne măgulesc, în orice fel ar fi. Or, François îl admira pe conte. Admiraţia lui era înainte de toate pentru omul în stare să fie iubit de cineva ca Mahaut. În schimb, d’orgel încerca, fără să ştie, pentru François puţin din acea recunoştinţă pe care-o ai faţă de cei care te invidiază.

Numai dragostea lui François era cauza misterioasă a preferinţei contelui d’Orgel, dar mai mult, această dragoste a decis dragostea lui pentru nevastă-sa. Începea s-o iubească, ca şi cum a trebuit s-o dorească altul că s-o preţuiască el.

Doamna d’Orgel vedea, cu destulă simpatie, pe acest prieten al lui Anne. Cum putea fi îngrijorată de preferinţa pe care i-o acorda lui François? Nu era oare datoria ei conjugală de a împărtăşi preferinţele soţului

ei?

Cum să n-ai încredere în ceea ce te apropie?

Foarte repede, palatul d'Orgel nu putu să se mai lipsească de François de Séryeuse. Dând foarte mult din timpul său noilor prieteni, nu sacrifica nimic. François nu neglija pentru ei decât persoane pe care le frecventase pentru că n-avea ce face.

D'Orgelii nu mai dădeau mese la care François să nu vie.

Prima oară când François a luat masa la ei, a avut-o ca vecină pe sora lui Anne, domnişoara d'Orgel, de-a cărei existenţă habar nu avea. Faţă de felul lui de-a fi prevenitor, ea se gândea cu amărăciune: „Se vede bine că este nou venit aici…"

François credea că ştie tot despre familia d'Orgel. N-a fost puţin surprins de existenţa acestei surori. Considera ca o simplă coincidenţă faptul că domnişoara d'Orgel nu apăruse la niciun dejun. Dar întâmplarea n-avea nimic de-a face în asta.

Contele d'Orgel o ascundea din mai multe motive, dintre care cel mai simplu era că n-o ştia prea strălucită.

În ochii lui, n-avea altă calitate decât că-i era soră.

Domnişoara d'Orgel era mai în vârstă decât el. Văzând-o, François înţelese ce anume putea să facă să-l găseşti pe Anne ridicol. Era ca o machetă lipsită de graţie a unei opere perfecte. Mecanismul ei mai grosolan explica subtilele mecanisme de ceasornicărie ale fratelui său.

De altfel, ea care nu însemna nimic în palatul d'Orgelilor, nu era la fel peste tot. Persoanele cărora caricaturile le spun mai mult decât un desen, găseau că are maniere mai frumoase decât contele. Ea îşi fărâmiţa după-amiezile în vizite pe la pexşoane extrem de bătrâne sau foarte plicticoase pe care d'Orgelii le neglijau. Aceşti oameni, care găseau subversive petrecerile din strada Universităţii, fiindcă nu te plictiseai, veneau de altfel în fuga mare la ele, la primul. semn.

Când într-un salon se auzea pronunţându-se numele domnişoarei d’Orgel, puteai fi sigur că se vorbea numai bine despre ea. Era dintre acele persoane şterse despre care vorbesc numai prietenii. Şi încă puteai să suspectezi această bunăvoinţă, care nu era adesea decât o deghizare a ranchiunei faţă de fratele şi cumnata ei.

„Ş-apoi, este o sfântă”, adăugau, la sfârşit cei care-o lăudau. Asta însemna că natura nu fusese prea darnică cu ea.

Contele el Orgel încerca un sentiment nou.

El evitase totdeauna dragostea, ca pe un lucru prea exclusiv. Pentru a iubi trebuie să ai timp liber şi frivolităţile nu-i lăsau răgaz.

Dar pasiunea se strecură în el cu atâta dibăcie, încât abia putu să-şi dea seama. Această noutate data din ziua în care Mahaut; aşezată pe bancheta paravanului din faţa focului, vorbea cu François de Séryeuse. În ziua aceea, soţul ei o dorise ca şi cum n-ar fi fost nevasta lui.

În ce-l priveşte pe François, el desigur ar fi dorit mai puţine petreceri şi mai multă intimitate. Dar manifesta un zel de copil cuminte, în a se bucura de tot ce i se oferea. Mergea până la bilinţa de a fi un comesean plăcut. El care ar fi vrut să stea fără să scoată un cuvânt, cu gura căscată în faţa lui Mahaut, îşi chinuia mintea ca să vorbească cu vecinele.

Persoanele de care François se temea cel mai mult să-i aibă de vecini la masă, erau băieţii de vârsta lui, tineri anoşti din lumea bună, de care se credea dispreţuit, pe când ei îl invidiau din cauza afecţiunii lui Anne, afecţiune pe care nu îndrăzneau s-o pretindă. Căci pentru ei care-l cunoşteau de totdeauna, Anne d’Orgel rămânea cel mai mare. De altfel, îi trata puţin ca pe nişte liceeni, iar François, fiindcă d’Orgel nu-l cunoscuse de copil, nu i se părea de aceeaşi vârstă cu ei. Dacă François ar fi ghicit invidia pe care le-o inspira, desigur că i-ar fi găsit mai amabili.

La aceste serate, François nu dorea decât să fie

uitat de toţi, aşa după cum el uita pe toată lumea, în afară de Mahaut. Dar Anne d'Orgel nu era de aceeaşi părere. Prietenia lui îl împingea să-l scoată pe François în evidenţă. Din această cauză François suferea, nu pentru că ar fi fost modest sau sfios, ci fiindcă îşi închipuia că fiecare o să citească ce-i în sufletul lui.

Căci ceea ce ascundea acolo, dorea ca nimeni, nici măcar Mahaut să nu descopere. I se părea că asemenea descoperire nu putea decât să-i distrugă fericirea. François era fericit, cum nu poţi să fii decât la vârsta aceea, fără a poseda nimic.

François, care nu vorbea niciodată cu doamna de Séryeuse despre prietenii lui, făcea excepţie cu el' Orgel. Mama lui era mişcată părându-i-se că o ţine mai puţin la distanţă de viaţa lui.

François nu se mai ascundea de maică-sa, fiindcă n-avea de ce să-i fie ruşine. Fără îndoială că această puritate se datora împrejurărilor, dar el găsea în ea un folos. Până atunci, François bănuise că puritatea este ceva fad. Acum însă, găsea că numai cel ce n-are gustul fin putea să n-o aprecieze. Dar acest gust François nu-l găsea oare în ceea ce era cel mai puţin pur în inima lui?

François îi vorbea mamei sale atât de convingător despre contele şi contesa d'Orgel, încât, fără să-i cunoască, erau singurii prieteni ai fiului ei în care doamna de Séryeuse avea toată încrederea. Totuşi, François neglija ceea ce îl preocupase atât de mult i să facă aşa fel ca mama lui să-i întâlnească pe d'Orgeli. Fericirea pe care o simţea era atât de nouă, că nu îndrăznea să facă un gest, de teamă să nu-i strice echilibrul! Într-o zi, pe când îi povestea despre o masă din ajun, doamna de Séryeuse îi spuse's

— Ce trebuie să gândească despre tine, prietenii tăi? Trebuie să creadă că n-ai niciun căpătâi. De ce nu i-ai invita?

Se uită la maică-sa cu mirare. Era într-adevăr tea cea care vorbea? El care nu îndrăznise niciodată să

iniţieze o asemenea invitaţie, acum, când ea-i propunea, căuta piedici.

— Am impresia că asta te deranjează, spuse doamna de Séryeuse.

— Cum poţi să-ţi închipui aşa ceva? se revoltă François, sărutând-o.

Doamna de Séryeuse, nedumerită, îşi îndepărtă uşor fiul.

Doamna d'Orgel se arătă foarte fericită când află că doamna de Séryeuse doreşte să-i cunoască. Îi părea bine ca această prietenie să devină mai serioasă.

Anne scoase ţipetele lui obişnuite. În clipa aceea apăru sora lui Anne. François crezu că e bine s-o invite. Dar mai înainte ca nenorocita să fi răspuns, Anne interveni: „Sâmbătă eşti la dejun la mătuşa Anna", îi spuse el.

François mai auzise numele acestei mătuşi, în ziua când doamna d'Orgel îl lăsase în doi cu contele, după telefonul lui Paul Robin. Anne d'Orgel avusese atunci acea privire stupidă care însemna că minţea. François s-a întrebat chiar dacă mătuşa aceasta nu era o legendă. Ea exista totuşi. Dar d'Orgelii o neglijeau, şi i se părea că o răsplăteau servindu-se de ea ca alibi.

Când contele şi contesa d'Orgel intrară în salonul din Champigny, François fu tot atât de mirat ca şi cum nu i-ar fi aşteptat. Prezenţa prietenilor săi în odaia aceea pe care o cunoştea de atâta timp îl – surprindea ca o apariţie. Mirarea lui îl tulbură puţin pe Anne d'Orgel. Dar ceea ce l-a intimidat cel mai mult pe conte a fost faptul că s-a găsit în prezenţa unei femei tinere. Lui Anne d'Orgel îi plăcea foarte mult să cucerească oamenii bătrâni. În drum spre Champigny pregătise cucerirea simpatiei doamnei de Séryeuse. Atâta tinereţe l-a dezorientat.

François se simţi tulburat de felul prevenitor, foarte firesc, al lui Anne. Vedea prima oară un bărbat lângă mama lui.

În ziua aceea, doamna de Séryeuse era uimitoare.

Admirând-o, François uita puţin câte puţin că era mama lui. Ea admitea această uitare, căci vorbea, foarte vioaie, aşa cum François n-o cunoscuse niciodată.

Lucru de necrezut, în această tovărăşie, doamna d'Orgel se simţea întinerind. Ea, care era totdeauna atât de respectuoasă, trebuia să se stăpânească pentru a nu vedea în doamna de Séryeuse o prietenă din copilărie pe care o regăseşti.

După dejun, doamna de Séryeuse şi doamna d'Orgel stăteau de vorbă; şi pe când François contempla acest tablou, contele d'Orgel, ca să se distreze cât François tăcea, începu să se uite la cele atârnate pe pereţi. Dar privirea lui se pierdea în gol. Doamna de Séryeuse, care nu lua această manevră drept nerăbdare, crezu că ceva stârneşte curiozitatea musafirului ei, ai cărui ochi păreau fixaţi pe o miniatură, pe care în realitate el n-o vedea.

— Vă uitaţi la portretul acela?

Anne se sculă să se uite.

— Nu seamănă deloc cu portretele obişnuite ale împărătesei Joséphine. Totuşi este ea, la cincisprezece ani. L-a pictat un francez din Martinica şi l-au trimis lui Beauharnais ca să-şi cunoască logodnica.

La cuvântul Martinica, doamna d'Orgel ridicase capul ca un câine care-şi aude numele. Şi se îndreptă spre miniatură.

— Era, spuse doamna de Séryeuse, vară primară cu străbunica mea, care, ca fată era născută Sanois, ca şi mama Joséphinei.

— Dar atunci, exclamă Anne întorcându-se spre François şi Mahaut sunteţi veri!

Se distra ca un nebun de descoperirea lui.

O tăcere plină de uimire urmă acestei afirmaţii. François nu ştia mare lucru despre familia lui Mahaut. Cum Mahaut nu răspundea „Anne insistă:

— În sfârşit, cred că nu greşesc, sunteţi înrudiţi,

prin alianţă, în acelaşi timp cu familiile Tascher şi Dezverge de Sanois?

— Da, spuse doamna d'Orgel, ca şi cum aceasta ar fi fost o mărturisire penibilă.

De ce această tulburare? Gândul că ea era legată de François prin legături chiar foarte slabe, o stingherea. Amână pe mai târziu explicaţia acestei nelinişti. Nu se gândi decât la ceea ce în atitudinea ei, putea să pară puţin amabil faţă de doamna de Séryeuse şi de François.

François era şi el atât de tulburat incit n-a observat felul în care doamna d'Orgel a primit această rudenie.

Anne d'Orgel nu-şi revenise încă din această lovitură de teatru:

— Iată ce i-ar fi făcut plăcere tatălui meu, îi spuse el lui François. Îmi reproşa prietenii pe care-i am, repetându-mi: „Pe vremea mea, lumea nu avea prieteni, nu avea decât rude". De-abia astăzi v-ar fi acceptat, adaugă el râzând.

Anne se credea eliberat de spiritul de familie şi credea că citează această vorbă a domnului d'Orgel ca pe o glumă. Dar bucuria pe care o simţea pentru descoperirea lui, dovedea de-ajuns că era cu adevărat fiul răposatului conte d'Orgel.

— Ce departe mergeţi, spuse doamna de Séryeuse. Sunteţi sigur că nu ne-am însuşit pe nedrept acest titlu, dacă ne proclamăm verii doamnei d'Orgel. fiindcă strămoşii noştri au fost veri?

Bunul simţ al doamnei de Séryeuse plăcu lui Mahaut. Arca dreptate. Din partea lui Anne, ce exagerare! Dar apoi, în înflăcărarea şi nechibzuinţa lui obişnuită, el rosti o frază care-l salvă:

— De altfel sunteţi rudă cu toată Martinica!

Doamna de Séryeuse nu era deloc obişnuită cu

Anne, cu imaginile şi cu nebuniile lui. Dacă „toată Martinica" însemna pentru Anne cele trei sau patru familii cu care Grimoarzii se uniseră prin căsătorie, aceste cuvinte, pentru doamna de Séryeuse cuprindeau

toată insula. Îl găsi pe conte cam îndrăzneţ, şi crezu că el vede poate în ea o urmaşă a negrilor. Pentru prima oară ea avu orgoliul rasei şi-i spuse lui Mahaut:

— Domnul d'Orgel are dreptate: înrudirea prin alianţă între familia dumneavoastră şi familia Sănois n-are nimic surprinzător. Era una dintre cele două sau trei partide posibile…

Mahaut, verişoara lui!

François se întreba dacă asta trebuie să-l bucure sau să-l întristeze. Se gândea la verâşoarele lui primare atât de fade, cu care îşi petrecuse copilăria şi care îl plictiseau atât de mult. Îşi spunea, cu melancolie, că Mahaut ar fi putut să fie în locul lor, că ar fi putut să fi crescut cu ea.

Căci nu se îndoia nicio clipă de tăria acestor legături, ceea ce putea să pară caraghios la Serveuse, dar cu atât mai nebunesc la contele d'Orgel. Cum era cu putinţă ea el, care era văr cu tot foburgul,[13] şi nu dădea acestui lucru nicio importanţă decât în bloc, să dea deodată o semnificaţie atât de mare acestei slabe legături? Cauza era că pentru el

François fusese totdeauna puţin în afara rangului lor. Nu intrase complet în cercul lor. În ochii contelui, această mică distracţie îl făcea să intre.

Pendula bătu de patru ori. Anne d'Orgel întrebă dacă François avea de gând să meargă la Paris. François care nu avea nicio treabă acolo, la gândul unei călătorii în maşină alături de doamna d'Orgel, născoci o întâlnire.

— Mi se pare că fiul meu vrea să vă arate malurile Marnei, spuse doamna de Séryeuse. De-aceea trebuie să mai veniţi curând.

D'Orgelii o făcură să promită că mai întâi va veni ea la un dejun la ei.

François o privi pe maică-sa cu recunoştinţă.

— Te întorci la masă? întrebă ea.

---

13 Aluzie la foburgul Saint-Germain, cartier al Parisului locuit în special de familiile rrobile.

François care nu se ducea la Paris decât ca să-i însoţească pe d'Orgeli, şi nu voia să vadă acolo pe nimeni, pentru ca nicio faţă să nu se interpună între fericirea lui şi el, răspunse că se va întoarce.

Dar Anne d'Orgel o rugă pe doamna de Séryeuse să i-l lase. François dorea asta, dar nu cuteza să creadă, deoarece d'Orgolii invitau rareori în ultimul moment. Recunoştinţa lui François îl făcu să se felicite că simte o dragoste ce nu putea fi împărtăşită, căci el îşi da seama ce dezgustător ar fi să înşeli ifh prieten ca Anne d'Orgel. Poate că ar fi avut mai puţine scrupule atât de frumoase, dacă i-ar fi fost câat să urmărească, în maşină, gândurile care o năpădiră pe doamna d'Orgel, fără ca să poată pune ordine în ele. Cu fiinţele se întâmplă acelaşi lucru ca şi cu mările: la unele, neliniştea este o stare normală; altele sunt ca Mediterana, care nu se agită decât un timp şi cade apoi iarăşi în liniştea ei.

Nu fără tulburare, găsea Mahaut atâta farmec în amestecul unui al treilea în căsnicia lor; această tulburare începuse aproape de la prima întâlnire. Vizita la doamna de Serveuse o liniştise pe IVI – ahaut. O iluzie prelungi această neînţelegere; se bizuia acum pe această rubedenie sub al cărei pretext strămoşii ei săvârşiseră căsnicii fără dragoste, fără să se sinchisească. Nu se mai temea de Fiancois. Într-un cuvânt, fără s-o bănuiască, doamna d'Orgel simţea pentru acest îndepărtat văr, sentimentul pe care-l aveau bunicile ei pentru soţul lor. Dar în clipa aceea, şi-a iubit soţul ca pe-un amant.

Cum am mai spus-o, Mahaut era dintre acele femei care n-ar putea face din frământări pâinea lor de toate zilele. Poate chiar principala raţiune a virtuţii străbunicilor ei sta în frica lor de dragoste, care îţi răpeşte liniştea.

Când, coborând la masă, domnişoara d'Orgei apăru în salon, Anne strigă de la un capăt al odăii la celălalt:

Ce straniu e fratele meu…1 îşi spuse ea, fără a adăuga un sens bine definit la această observaţie.

Tot timpul mesei Anne d'Orgel nu a vorbit de altceva decât despre asta. Nu a lăsat deoparte niciun amănunt, ba chiar a profitat de ele pentru a stabili genealogia completă a familiilor Grimoard de la Verberie. Fruntea doamnei d'Orgel se înroşise ca şi cum s-ar fi citit lista premiilor, şi ea ar fi luat premiul întâi cu cunună. François admira cunoştinţele uimitoare ale lui Anne d'Orgel, căruia Champigny îi stârnise verva, şi, care în seara aceea, se întrecu povestind despre familia Grimoard.

Între timp. vestea se răspândi repede până la oficiu.

— Până la urmă, domnul conte o fi găsit că aşa este mai comod, spuse sentenţios un valet.

Oficiul nu-i departe de salon. Servitorul acesta o luase înaintea bârfelii; el formulă ceea ce avea să se şoptească şi chiar să se spună cu glas tare.

La plecare, François luă mina doamnei d'Orgel s-o sărute. Anne îi apucă pe amândoi: „Să pofteşti să spui altfel la revedere verişoarei dumitale şi să-i faci plăcerea s-o săruţi".

Doamna d'Orgel s-a dat înapoi. Nici ca, nici Serveuse nu aveau mai multă poftă *a* se sărute, decât să intre de vii în foc, dar fiecare s-a gândit că nu trebuie să destăinuiască nimic celuilalt. De aceea s-au executat răzind. François depuse o sărutare zdravănă pe obrajii lui Mal) aut, a cărei faţă luă o expresie răutăcioasă. Îi era ciudă pe soţul ei că o silise la asta, şi pe Serveuse pentru râsul lui. Căci dacă ştia ce înseamnă propriul ei râs, nu bănuia sensul râsului lui François.

A doua zi, Serveuse dori să-l vadă pe Paul Robim. Se duse să-l caute la Ministerul Afacerilor Externe. Îi povesti întâmplarea de la Champigny.

Paul crezu că descifrează aici o minciună fabricată de Anne d'Orgel. Povestea i se părea stângace, ca tot ce-i adevărat. Lumea şuşotind, Paul ezita încă. Nu mai ezită.

Era convins.

Şi gândi ca şi valetul.

— Nu e extraordinar? exclamă fi ancois.

— Ba nu, ba nu, deloc, spuse Paul. Parcă-ar fi răspuns unui dramaturg care i-ar fi prezentat un scenariu. Nu, nu, e foarte curios, foarte bine adus. Portretul Joséphinei, Martinica, ansamblul îmi place foarte mult.

François de Séryeuse îl privi pe Paul, uluit. Totuşi, nu bănui că diplomatul credea că aplaudă o poveste. „Ce curios fel de a gândi are! cugetă François. Robin judecă viaţa ca pe un roman”.

Nu credea că nimereşte atât de bine.

François se dusese la un prieten ca să-i împărtăşească ceva din bucuria lui. Avu impresia unei mari singurătăţi. Într-adevăr el era singur, singur cu dragostea lui. pe care toată lumea o credea împlinită.

Anne dorea să dea o cină în cinstea doamnei de Séryeuse, François obiectă că ei nu-i plăcea să iasă seara. Hotărî atunci un dejun.

După această masă, François şi mama lui au plecat împreună de la d: Orgeli. Doamna de Séryeuse era puţin zăpăcită de atâta lume. După ce făcură câţiva paşi în tăcere:

— Ce persoană încântătoare, spuse ea, este doamna d’Orgel. Nu mi-aş dori alta ca noră.

„Nici eu alta ca soţie”, se gândi ei cu tristeţe. Dar nu răspunse nimic. Vedea în cuvintele mamei lui certitudinea destinului său, dovada că inima lui nu se înşela.

Sărutul pe obraz era pentru François o amintire proaspătă.

La rândul ei, doamna d’Orgel se mai gândea la el. Dar, printr-un şiretlic al inimii, credea numai

că e supărată pe soţul ei pentru acest sărut absurd.

Într-o seară, când se duceau la teatru, şi când

François, ca de obicei, sta în maşină între prietenii săi, prost instalat şi căutând să-şi facă puţin loc, strecură pe nesimţite braţul lui sub braţul doamnei d'Orgel. Se îngrozi de acest gest, care era mai mult un gest al braţului decât al lui. Nu îndrăzni să-l retragă. Doamna d'Orgel înţelese că era un gest maşinal. Nevrând să atragă atenţia, nici ea nu îndrăzni să-şi retragă braţul. François de Séryeuse înţelese delicateţea lui Mahaut şi că nu trebuia să vadă în asta nicio încurajare. Au rămas nemişcaţi, simţindu-se foarte prost.

Gândindu-se într-o zi ia această întâmplare, François făcu un calcul nedemn de dragostea lui. Cu toate că înţelesese bine tăcerea lui Mahaut, se gândi să profite de ea, şi să tragă un folos dintr-o situaţie care le-a fost penibilă la amândoi. Amintirea sărutului îl împingea să-şi ia revanşa. Dar seara, când braţul lui s-a strecurat din nou, doamna d'Orgel îşi dădu seama că era într-adins. Nu se gândi o clipă că era din dragoste sau numai din dorinţă. Acest gest îi apăru ca o insultă adusă prieteniei. „M-am înşelat. Nu merită încrederea noastră". Totuşi nu îndrăzni să-şi retragă braţul, de teamă să nu atragă privirea lui Anne. Pentru o greşeală de gust a lui François, trebuia oare să rişte o ceartă? Ea mai spera că el nu va rămâne aşa; dar, dimpotrivă, el insista, încurajat de această tăcere.

François îi văzu profilul. Atunci îi veniră lacrimi în ochi. Ar fi vrut să se arunce la picioarele d'Orgelilor, să le ceară iertare. Ruşinea era acum cea care îl oprea să-şi retragă braţul.

Un far ilumina interiorul maşinii. Contele d'Orgel văzu braţul prietenului său trecut pe sub braţul nevestei lui. Nu spuse nimic. François de Sôrycuse se despărţi de d'Orgeli pe cheiul d'Anjou.

Până în strada Universităţii, contele şi contesa d'Orgel n-au scos o vorbă. Anne era extrem de tulburat de descoperirea lui. Nu ştia ce să creadă, în sfârşit, doamna d'Orgel se gândi că dacă ea nu va spune nimic,

mai târzfu nu va mai îndrăzni să se uite în ochii lui Anne. Mărturisi, aşadar, încurcătura ei, cum Séryeuse îşi trecuse, în maşină, braţul lui sub al ei, şi cum ea-l lăsase, de teama complicaţiilor. Îi întrebă pe Anne ce trebuie să facă pentru ca François să înţeleagă neplăcerea pe care-o avusese din cauza acelui gest.

Anne d'Orgel răsuflă uşurat. Aşadar, Mahaut nu-i ascundea nimic, era nevinovată. Îi mărturisea ceea ce el văzuse, fără să ştie că o văzuse.

Se bucura de uşurarea lui, în tăcere. Această tăcere o îngrijoră pe doamna d'Orgel. Oare soţul ei o să-i comunice lui François să nu mai calce pe la ei? N-a greşit oare că a vorbit? Era gata să-l apere pe vinovat, să-i găsească scuze. Ridică sfios ochii spre Anne. Se aştepta la o faţă plină le mânie. Ce însemna această bucurie?

— Şi… e pentru întâia oară? întrebă el.

— Cum poţi să te îndoieşti, şi de ce aş fi întârziat să-ţi spun? Nu mă aşteptam la asemenea bănuieli, răspunse ea, jignită, nu atât de bănuielile soţului ei, cât de bucuria de pe faţa lui.

Astfel, minţise, chiar fără să-şi dea seama. O simplă înlănţuire de cuvinte o făcuse să escamoteze primul gest al lui François, jumătate de adevăr. A vrut să revie, şi să-i spună: „Nu, greşesc. François şi-a mai trecut o dată braţul pe sub al meu şi presupun c-a făcut-o din stângăcie".

Dar tăcu. După această nouă mărturisire soţul ei n-ar fi fost oare în drept să se îndoiască de ea?

Mahaut aştepta mereu un sfat. Dar destinderea pe care o resimţea Anne din cauza sincerităţii nevestei lui. făcu să uite de orice altceva. Nici nu se mai gândea la îndrăzneala lui François.

— E o copilărie, spuse el. Vezi ce puţină importanţă îi dau. Fă ca mine… Dacă François o să reînceapă. atunci vom vedea ce-i de făcut.

Această uşurinţă displăcu doamnei d'Orgel.

Deoarece soţul ei refuza s-o ajute, se decise, clacă va fi cazul, să-şi organizeze singură apărarea.

Anne d'Orgel a putut să-şi închipuie că procedase înţelept, căci Mahaut n-a mai avut prilejul i se plângă.

Într-adevăr, Săryeuse se hotărî să nu mai repete gestul. Nu se îndoia că Mahaut a povestit totul. A fost recunoscător că nu s-a mai vorbit de asta, de parcă n-ar fi ştiut nimic. Această mărinimie l-a copleşit şi mai mult. Îşi da mai bine seama de imprudenţa lui.

Văzând că pierduse stima lui Mahaut, îşi dădu toată osteneala. Se arătă cu atât mai amabil. Nicio altă comportare nu i-ar fi fost mai prielnică.

Vremea era frumoasă. Se duceau deseori să ia masa afară din Paris. François îl împingea pe Anne la aceste escapade. Şi acesta suporta să meargă la ţară, fiindcă îşi dădea seama că la cel mai mic semn de verdeaţă, soţia lui se însenina.

În raporturile dintre aceste trei persoane, se va vedea că totul se desfăşura la un nivel înalt, puţin obişnuit. Primejdia banală era cu atât mai mare cu cât ei, mai puţin ca oricine, puteau s-o recunoască, atât de nobil deghizată.

De câte ori, întorcându-se de la Saint Cloud sau din împrejurimi şi trecând prin Bois de Boulogne, doamna d'Orgel şi François de Séryeuse, fără să ştie că gândurile lor se împletesc, credeau fiecare că făcea un lung voiaj cu celălalt şi trec împreună prin nişte păduri adânci…

Deseori, la aceste ieşiri se alătura prinţul persan căruia i se spunea Mârza. Se străduia să-şi distreze o nepoţică, o văduvă de cincisprezece ani, pe care educaţia ei europeană o eliberase de obiceiurile orientale. Prinţul acesta şi această tânără prinţesă, erau singurele fiinţe cu care Mahaut şi François se simţeau bine la ţară.

Dragostea împacă toată lumea. Desigur că Mârza nu-şi iubea nepoata cum o iubea François pe Mahaut, ci în felul în care credea Serveuse că iubeşte: Mârza iubea cu o dragoste curată. În faţa acestui chip de copil şi care

plânsese deja un soţ, Mârza nu-şi putea stăpâni o duioşie pe care Parisul, totdeauna pândind ce-i rău, nu întârziase s-o găsească exagerată din partea unui unchi.

Nevinovăţia lor. rău înţeleasă, era ceea ce îi apropia, fără ca să-şi dea seama, pe Mârza. tânăra persană, pe d'Orgeli şi pe François. Se duceau, se poate spune, să şi-o ascundă afară din Paris.

L-am zugrăvit la Robinson pe Mârza aşa cum îl încondeia lumea. Deci am făcut un portret inexact. De pildă, acea virtute pe care toţi i-o recunoşteau, simţul plăcerii, era simţul poeziei. De altfel Mârza înţelegea prost propria lui poezie. Se credea un om practic şi de o precizie pur americană. Dar în afară că poezia ţine mai mult de precizie decât de ceva nedesluşit, mania acestui prinţ îl împingea la cele mai fermecătoare erori.

Nu pleca la Versailles, la Saint-Germain, fără să desfacă nişte imense hărţi ale regiunii pariziene, împestriţate ca nişte caşmiruri. Sub motiv că vrea să găsească drumul cel mai scurt, se rătăcea.

Rasa lui apărea în clipa când te aşteptai mai puţin. Într-o seară, când banda trecea printr-o alee din Bois de Boulogne, Mârza, tresare, scoate revolverul, opreşte maşina şi, cu răsuflarea tăiată, se aşază după un copac. Zărise două căprioare.

În zadar i s-ar fi atras atenţia că în Bois de Boulogne vânatul căprioarelor e oprit.

Din fericire, arma lui era prea perfecţionată pentru a-i folosi la ceva. S-a urcat înapoi în maşină, supărat pe armă. Ar fi vrut să ofere cele două căprioare nepoatei lui şi doamnei d'Orgel. Ceea ce a amuzat cel mai mult pe soţii d'Orgel şi pe François, a fost mutra îmbufnată a micei persane. Îi părea rău că n-a putut să se întoarcă la Ritz cu vânatul unchiului ei.

De când doamna de Séryeuse spusese de Mahaut: „Nu mi-aş dori o altă noră decât ea", François se simţea oarecum jenat faţă de mama lui. Se temea să nu-i ghicească dragostea. De aceea va căuta ca aceste două

femei să nu se mai întâlnească. Se temea ca nu cumva mama lui să-i demonstreze că a o iubi pe Mahaut, chiar în tăcere, era o trădare.

¡Numai din respect pentru mama mea, îşi spunea el, n-am s-o mai amestec într-o situaţie, care, cu toate că este curată, nu-i mai puţin falsă”.

Dar cum dragostea te face sfios, s-a temut ca d’Orgelii să nu-i reproşeze că o lăsase de câteva săptămâni în umbră pe doamna de Séryeuse.

Ori de câte ori prietenii lui veneau la Champigny, nu rămânea timp să se plimbe pe malurile Marnei. Ardea de dorinţa s-o vadă pe Mahaut în acest decor al copilăriei lui. Luna era numai bună pentru intenţiile sale. François socoti că dacă d’Orgelii vor lua dejunul la mama lui, plimbarea pe malurile Marnei va fi amânată. Cum, pe de altă parte, el se temea că prietenii lui n-or să vrea să vină dacă nu vor fi invitaţi la doamna de Séryeuse, a inventat că mama lui ar fi fericită să-i vadă şi să fixeze ziua. În ajunul acestei false întâlniri, dormi la familia Forbach pentru ca d’Orgelii să vie să-l ia cu maşina. Pe drum, François le spuse:

— Închipuiţi-vă că portăreasa mi-a dat chiar acum un bilet sosit aseară. Mama îmi spune că trebuie să plece la Evreux, ia un unchi care este bolnav. Spera desigur că am să vă pot preveni la timp. Se scuză foarte mult.

Anne d’Orgel găsi ciudat că François nu i-a prevenit decât după ce plecaseră. François s-a grăbit să adauge:

— Să mergem totuşi la Champigny. Am să vă arăt Marna.

Anne d’Orgel primi. Credea că face pe placul lui Mahaut.

François ri9 ca puţin inventând această minciună. Doamna de Serveuse nu se plimba niciodată de-a lungul Marnei. Când da ordin să pună caii la trăsură, se ducea departe de Marna, la Coeuilly, la Chennevières.

Doamna d’Orgel nu era de loc mulţumită de

întorsătura pe care-o luau lucrurile. În ajun îşi spusese că ar fi fost mai înţelept să răreascâ asemenea ieşiri. Se întorcea întotdeauna puţin înflăcărată şi într-o stare nedesluşită, pe care o găsea primejdioasă. Dacă soţul ei o dezmierda, se simţea foarte tristă. Nu voia să găsească la toate acestea decât motive simple. Îşi spunea că este ca oamenii cărora le plac florile, dar îi doare capul de parfumul lor. E destul să nu adormi lângă ele. Căci Mahaut voia să se convingă singură că această stare nedesluşită îi era penibilă. Şi comparaţia ei cu parfumul florilor era falsă, căci starea ei nedesluşită nu era durere de cap, ci îmbătare.

Luară dejunul sub o boltă acoperită cu verdeaţă pe malul râului. Terminasexă masa. Stând într-un fotoliu, doamna d'Orgel, prost dispusă, întorcea spatele Marnei, insulei Dragostei, soţului ei şi lui François. Nu vedea decât drumul...

Un clinchet de zurgălăi şi trapul mărunt al unui cal îl făcură pe Séryeuse să tresară. Urechea lui nu putea să se înşele; era mama lui.

Într-o secundă şi-a dat seama de urâţenia comportării lui faţă de maică-sa şi de d'Orgeli.

Unde putea să meargă doamna de Séryeuse pe drumul acesta? Nu se ducea nicăieri, şi mintea cea mai ingenioasă n-ar fi putut să explice acest itinerar excepţional. Trebuia să-l pui pe socoteala acelor întâmplări destul de numeroase pentru ca oamenii, în cele din urmă să recunoască în ele mâna unei zeităţi: fatalitatea. Pur şi simplu, sau, dacă vreţi, în mod fatal, doamna de Séryeuse, negăsindu-şi loc, dăduse ordin să înhame ca să facă o plimbare ce nu era în obiceiurile ei.

De asta fiul ei îi auzea trăsura pe drum.

„Sunt pierdut", îşi zise el.

Într-adevăr, dacă Anne şi François nu puteau s-o vadă şi nici să nu fie văzuţi de doamna de Séryeuse, ea nu putea să scape privirilor lui Mahaut.

Caleaşca trecea. El închise ochii, ca atunci când te

îneci.

Niciodată doamna de Séryeuse nu arătase atât de tânără. Mahaut nu o cunoscuse decât în rochii negre. În rochia aceea de ţară, cu pălăria de pai, cu umbrela aceea, puteai să crezi că-i o soră mai mică a lui François.

În faţa apariţiei, Mahaut crezu că visează. Scoase, un ţipăt. Caleaşca dispăruse. Anne d'Orgel se întoarse.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

François era atât de palid încât Mahaut, printr-un reflex straniu, îşi schimbă pe loc răspunsul.

— Nimic, zise ea, m-am înţepat la un deget.

Anne o certă cu blândeţe:

— Ne-ai speriat... Vezi. François s-a făcut alb ca varul.

...François îşi revenea în fire. Nu putea să-şi închipuie că Mahaut i-ar fi complice:

„N-a văzut-o pe mama, din cauza înţepăturii".

Dar uşurarea lui, departe de a-i micşora, îi mări remuşcările. Îşi închipuia ce s-ar fi putut întâmpla; îi vedea pe d'Orgeli alungându-l cum se dă afară un trişor dintr-un club.

Doamna d'Orgel tăcea. Se întreba de ce-a răspuns aşa. Motivul o apropia de cealaltă minciună. Dar ea acţiona după ordinele unei Mahaut necunoscute, şi nu putea şi nu voia să înţeleagă nimic din toate acestea. Curmă brusc propriul ei interogatoriu. De câteva săptămâni. luase acest obicei.

Paloarea lui François fusese luată de către Anne drept o îngrijorare exagerată. Această îngrijorare îl agasase. Îşi reveni la timp: „Începe oare să cad în ridicolul de-a fi gelos?"

Astfel suportară toţi o alarmă şi fiecare era cât pe ce să surprindă puţin adevăr. Dai, curând, totul a reintrat în ordine, adică în întuneric.

Doamna d'Orgel, ruşinată de-a fi crezut oarecum că prietenul lor este vinovat şi, de asemenea jenată de minciuna ei faţă de François şi faţă de Anne, căută să

răscumpere pentru ea însăşi, ceea ce era de neînţeles în comportarea ei. Se arătă mai afectuoasă ca de obicei. Avantajele acestei alarme s-au răsfrânt şi asupra doamnei de Serveuse. François nu o mai îndepărtă de d'Orgeli.

Parisul se golea. Vara era în toi. François de Serveuse nu se gândeu deloc să plece şi, lucru mai puţin de crezut, nici doamna d'Orgel. Anne, care cunoştea gustul lor comun pentru ţară, se mira. Contele, care niciodată nu era grăbit să plece la ţară, simţea astfel mulţumirea ascunsă a copiilor pe care ai uitat să-i pui să recite lecţiile. D'Orgelii pregătiseră vara lor astfel ca, petrecând luna iulie în oraş, să sară peste adevărata ţară, adică pentru Anne, perioada proastă. În august, în timp ce domnişoara d'Orgel se va duce în Bavaria, Anne şi Mahaut vor merge la d'Orgelii din Austria. Aceştia nu-i cunoşteau încă tânăra soţie. Această vizită nu-i surâdea deloc; nici să se ducă după aceea la Veneţia.

Totuşi. Îndatoririle de vacanţă nu o supărau pe doamna d'Orgel atât cât ar fi supărat-o anul trecut.

Anne d'Orgel era mulţumit de soţia lui. El nu îndrăznise să spere că ea-i va accepta atât de uşor programul. Aprecia că face progrese. „Înainte, spunea ei, nu se bucura din plin de fericirea ei decât când eram singuri. Lumea nu o mai deranjează".

Un pretext pe care şi-l da Mahaut ca să rămână la Paris era acela că îşi petrecea aproape tot timpul în grădină. Deseori, după dejunul ce se servea acolo. Anne le spunea, lui François şi lui Mahaut: „Daţi-mi voie să vă las". Şi mărturisea i „Vă admir, dar detest să stau în aer liber. În grădina asta e sau prea cald sau prea frig".

— Ce drăguţ din partea dumitale să-mi ţii de urât. Nu e doar deloc amuzant, îi spunea doamna d'Orgel lui François, ca şi cum ar fi fost o cucoană bătrână.

François surâdea, rămânea şi tăcea.

Doamna d'Orgel cosea. Uneori, în faţa toropelii fericite a lui François, o apuca deodată o teamă, îl

chema. Făcea cum fac copiii, pe care liniştea îi sperie, care cred că dacă nu te mişti, sau dacă închizi ochii, înseamnă că eşti mort. Dar nu voia să accepte că este o copilărie şi avea totdeauna un motiv bun. „Daţi-mi ghemul acela. Zăriţi pe undeva foarfecile?” Adesea când François îi da lucrul pe care-l ceruse, mâinile lor se atingeau o clipă, cu stângăcie.

După aceste zile lungi Mahaut nu se alarma, îşi spunea: „În prezenţa lui nu simt nimic”. Nu este asta o definiţie perfectă a fericirii? Cu fericirea e ca şi cu sănătatea: nu-ţi dai seama de ea.

Uneori această stare plăcută în care se cufunda doamna d’Orgel, această dulce exaltare o împingea la unele gesturi care îl copleşeau pe François de recunoştinţă. Astfel, după una din aceste seri, ea i-a propus să-l însoţească la Champigny.

— Dar nu, te gândeşti, spuse Anne, că nu i-am dat ordin lui Pascal? Cu siguranţă că s-a culcat!

— Anne, ştii jă conduci, simt că n-am să închid ochii toată noaptea; o plimbare ar fi o destindere.

Anne d’Orgel consimţi la acest capriciu fără prea mult entuziasm. Imediat doamna d’Orgel îşi dete seama câtă nebunie era în capriciul ei. Se răzgândi cu o repeziciune uimitoare.

— Ai dreptate, eram cu capul în lună.

Din cauza asta, avu necaz pe ea. „Ce sunt aceste capricii? A venit timpul să plecăm. Mă enervez aici, şi în fiecare seară, mă aflu într-o stare ciudată. Oare-i stă bine unei persoane de vârsta snea să trăiască în lenea asta, stând sub copaci?”

23 i

Nu adăuga: „cu François”.

— De fapt, îi spuse lui Anne, ce căutăm noi la Paris? Suntem ridicoli, toată lumea a plecat.

Cuvintele astea l-au adus pe François la realitate. Dar cum trăia în vis. a crezut că aude o răutate.

E peste puterile noastre să suportăm rănile

vanităţii. Ele ne scot din minţi. Vanitatea lui François, mai mult decât inima lui, simţi o înţepătură violentă. Pe de altă parte, această vanitate nu era destul de puternică pentru ca să admită ceea ce era adevărat: că acest „toată lumea” nuise referea la el şi că, rostindu-l, Mahaut îl confunda pe François cu ea. El nu vedea într-asia decât dispreţ, cruzime”.

Se trezi plin de melancolie. „Nu pot fi supărat pe ea. Ce sunt eu pentru dânsa? Ar trebui să-i fiu adânc recunoscător pentru ce-mi dă”.

„Toată lumea a plecat din Paris”, îşi repeta el. Şi nedreptatea ei îl apuca iar. „Imediat o să le anunţ plecarea mea”. Făcea de acei copii care cred că se răzbună şi, în fond. nu se pedepsesc decât pe ei.

Dezmeticindu-se, nu-şi schimbă hotărârea. Nu era vorba să se supună unei reacţiuni meschine a orgoliului, dar fraza lui Mahaut îi amintea că într-adevăr trebuie să se despartă. Se gândi că nimic nu-l va împiedica să-i regăsească pe d’Orgeli la Veneţia.

V

S-ar putea ca François să fie socotit ca foarte neconsecvent. E cea mai bună dovadă că era născut pentru dragoste.

De îndată ce se agăţă de ideea cu Veneţia, orice tristeţe dispăru. Nu se mai temea de plecare, era chiar nerăbdător să plece odată. Gândul unei despărţiri era mascat de gândul că o va regăsi pe Mahaut la Veneţia. Şi a trăi departe de ea timp de o lună nu-i mai părea decât una din acele formalităţi care preced bucuriile călătoriei şi fac să le resimţi: să iei un bilet sau să aştepţi paşaportul.

După amiază, singur în grădină cu Mahaut, François, cu gândul la noua lui nebunie, era decepţionat că ea nu-i mai vorbeşte de acea plecare ce o dorise atât de tare. Gândindu-se numai la Veneţia, şi uitând şocul pe care-l simţea la fraza lui Mahaut, căuta să i-o aducă aminte, aşa cum cauţi să aduci aminte o făgăduială. În

sfârşit, se hotărî, şi o întrebă când pleacă în Austria. Mahaut tresări, căci şi uitase hotărârea ei. „Dar, bolborosi ea, nu ştiu exact”.

Nimic nu ne face mai îndrăzneţi decât emoţia altora.

— Eu, spuse François, plec în două zile în ţara bascilor. Mi-am reţinut loc, de vreo opt zile.

Adăugă această minciună printr-un mecanism copilăresc, şi pentru ca Mahaut să nu poată presupune că el pleacă din cauza frazei ei.

— Plecaţi singur?

— Da, sigur.

Doamna d’Orgel, foarte mirată, crezu că el pleacă cu o femeie şi nu vrea să-i spună cum o cheamă. Se întrebă cine-ar putea să fie. Şi, imediat: „Desigur că nu o cunosc”, îşi spuse aproape cu aroganţă. Mai gândea încă: „Ce curios, iată prietenul nostru cel mai bun. Ce ştim noi despre viaţa lui?”

Simţi o muşcătură pe care o luă drept curiozitate.

E de mirare să vezi cum doamna d’Orgel, atât de fină, era incapabilă să descurce fire atât de groase. Tot alintând anumite iluzii ale inimii, făcuse din ele sclavele ei: şi ele o serviră cu atât mai bine.

Minciuna devenea primul impuls al lui Mahaut. Fiindcă se simţea tristă, se arătă veselă. Arme veni şi el în grădină. Propuse o plimbare la ţară. François avu deodată dorinţa să renunţe la plecarea lui. Prefăcuta veselie a lui Mahaut lăsa să se creadă că ea uitase de această plecare, pe care el putea poate s-o pună pe socoteala unei vorbe în vânt. Tocmai atunci ea-i spuse vestea lui Anne şi astfel îl împiedică pe François să se răzgândească.

„În definitiv, îşi spuse el, această plecare este cum nu se poate mai nimerită. Altfel aş fi aşteptat ca un laş plecaréa lor”.

Doamna de Séryeuse avu aceeaşi bănuială ca şi Mahaut: „Nu se duce el singur într-un loc trist”.

François spera cumva că d’Orgelii îl vor conduce la gară. Mahaut se gândea la asta, dar nu îndrăznea să pară indiscretă. Prietenia contelui d’Orgel era fără complicaţii şi sinceră.

— O să te conducem, spuse el.

Mahaut se simţi fericită când văzu că François acceptă numaidecât.

„Îl bănuiam că se ascunde de noi, îşi spuse ea; era absurd”.

În ziua plecării, François îşi luă rămas-bun de la mama lui încă de dimineaţă. Avea astfel o zi întreagă de petrecut la d’Orgeli. Mahaut şi François vorbiră puţin. François îi era recunoscător că la un strica, cum făcea adesea, prin cuvinte neînsemnate, tăcerea pe care-o prefera mai presus de toate. Anne d’Orgel însă, vedea în tăcere melancolia de neînlăturat a plecărilor. Căutând să înveselească puţin atmosfera, deranja.

Plecările ne îngăduie o anumită tandreţe. Cineva care, în alt loc decât pe peronul gării, ar flutura din batistă, n-ar fi decât un nbbun. Doamna d’Orgel, fără pic de ruşine, în mod firesc, îşi manifestă prietenia. François îi răspundea, neputând să se sature de gândul că va revedea acest chip într-un loc nou, la Veneţia.

Trenul era gata de plecare. De câteva clipe François ţinea mâna prietenei sale în mâna lui, fără ca t ea să se poată gândi s-o retragă, pentru că Anne era de faţă. Contele d’Orgel se pregătea să spună surâzând: „Cum, nu-ţi săruţi vara?” când ei se sărutară. Frâneois ar fi vrut ca braţele ei să nu se mai desfacă. Ce puţin semăna acest sărut pe obraji cu celălalt! Ce puţin era prefăcut, şi ce puţin participa Anne la el! De altfel, contele d’Orgel întorsese pe nesimţite capul.

Soţul şi soţia ieşiră din gară tăcuţi. „Când ai luat masa atât de devreme, spuse Anne, eşti scos din ale tale, nu ştii ce să faci”.

Mahaut i-a fost recunoscătoare că i-a dat o explicaţie atât de simplă, de formală, stării nedesluşite în

care se găsea.

— O să ne culcăm ca găinile?

— Mergem unde vrei.

S-au dus la „Medrano”.

La bătaia tobei care acompania un număr periculos, doamna d’Orgel simţi o slăbiciune. Îşi impuse totuşi să nu plece înaintea antractului.

— Mergi repede, spunea Anne pe coridoare; abia pot să mă ţin după tine.

Mahaut lungea pasul, cum fac în stradă, femeile pe care bărbaţii le confundă, şoptindu-le lucruri pe care ele nu vor să le audă. Pentru ea, erau amintirile care o chemau.

Rămas singur, François nu se plictisi. Nu simţea nici măcar nevoia să-şi umple singurătatea şi lipsa lui de ocupaţie, cu acele mii de distracţii, la care chiar leneşii se simt obligaţi. Primele raze de soare de abia băteau în jaluzele, şi îşi spunea: „A mai trecut o zi”. Când o să vie şi seara? Dar acea goană a zilelor nu-l umplea de nicio tristeţe. François de Séryeuse se lăsa dus de seninătatea locurilor, ca înotătorul care face pluta. Oare nu contribuia totul ca să-i dea lecţii de linişte?

Într-o seară, de pe balconul lui de lemn, François văzu arzând o pădure de pini. Coborî ca un nebun pe plajă. Pescarul pe care-l întrebă avu un aer atât de mirat încât François se ruşină. Nu-i dare pescarul cel care vede bine? François îl imită şi privi incendiul ca pe un apus de soare.

Când sosise, François nu-i scrisese doamnei d’Orghl. El voia parcă să prelungească tăcerea din ziua plecării. Dar dragostea îl făcea să trăiască într-o lume în care atâtea valori erau atac de-a-ndoaselea, încât îi scrise pentru a nu fi suspect. Nu fiindcă ar fi crezut că d’Ôrgelii ar găsi această tăcere neprietenească ci, dimpotrivă, de teamă să nu-şi destăinuiască dragostea.

Doamna d’Orgel îi răspunse repede. Îi spunea că erau în Elveţia şi că înainte de plecare o văzuse pe

doamna de Séryeuse. Anne a fost cel care avu ici cea s-o invite pe mama lui François pentru a-i arăta că se văd nu numai din prietenie pentru fiul ei. Această delicateţe i-a mers ia inimă doamnei de Séryeuse. În scrisorile ei către François îi vorbea despre d'Orgeli. îl îndemna să păstreze prietenia lor, şi într-aşa fel, încât François crezu că mama lui i-a pătruns taina. Dar departe de-a simţi amărăciunea pe care desigur ar fi avut-o la Paris, îi era recunoscător. Vorbi şi el de Mahaut, şi destul de des pentru ca doamna de Séryeuse să-i poată ghici sentimentele ce le avea pentru ea. Maică-sa îi recomandă şi mai mult ca orice s-ar întâmpla, să nu calce îndatoririle prieteniei.

De departe, nimeni nu poate fi recunoscut, fiindcă se aseamănă cu prea mulţi alţii. Dacă despărţirea poate crea piedici, ea şi desfiinţează altele.

Astfel, doamna de Séryeuse şi fiul ei care, faţă în faţă, rămâneau despărţiţi, fiecare cu el însuşi, schimbau scrisori foarte tandre, care dădeau speranţe la amândoi.

Cărui mecanism al sufletului trebuie să-i atribuim această distanţă între scris şi vorbă, sau mai exact, între absenţă şi prezenţă? Se pare totuşi că atunci când eşti despărţit, ar trebui să fie mai uşor să te prefaci. Se întâmplă însă exact contrariul. Doamna d'Orgel, desigur, nu bănuia tonul scrisorilor ei. Adesea ele-l făceau pe François mai fericit decât dacă Mahaut ar fi fost de faţă. Fireşte că nu mergeau până acolo încât să-i dea cea mai mică speranţă, dar trecea prin aceste scrisori un aer de sinceritate, de încredere despre care François îşi spunea, pentru a găsi o explicaţie, că el nu poate exista ia Paris. François departe de ea, Mahaut nu se mai supraveghea, şi eu atât mai puţin cu cât în mod inconştient, fericită de acest schimb de scrisori, ea credea că datoreşte această fericire celui care era acolo, contelui d'Orgel. Astfel Anne n-a fost niciodată mai încântat de soţia lui.

O iubea cu atât mai mult cu cât simţea că ea place tuturor vienezilor, chemaţi de verii lor ca să-i

sărbătorească pe d'Orgelii din Franţa.

Anne scria puţin. Uneori în scrisorile lui Mahaut către François, pe margine, un rând. François vedea în asta legalizarea drăgălăşeniei lui Mahaut.

În timpul despărţirii, lui François totul i se părea uşor şi fericit. Dar el căuta ceva dobândit în ceea ce nu era decât provizoriu şi datorit împrejurărilor.

Între timp, un incident de vilegiatură veni să-i confirme lui Mahaut eroarea pe care o făcea când credea că inima ei toată aparţine lui Anne.

Locuiau încă în împrejurimile Vienei. Internaţionala este cimentată de demult, dar nu acolo unde se crede. Erau veri iubiţi, Parisul, Franţa… Oare stăpânii trebuie să rupă relaţiile pentru o ceartă între servitori? D'Orgelii din Austria, aşa judecau războiul.

Se poate spune că asistai la menopauza Europei; Într-un moment atât de tragic al vieţii acestui continent, frivolitatea apărea de neiertat în ochii unui Paul Robin. El se înşela. Tocmai în aceste epoci tulburi, uşurinţa, destrăbălarea chiar, se admit mai bine. Te bucuri cu frenezie de ceea ce mâine va aparţine altora.

Prin firea lui. Arme a fost uimit de această uşurinţă. El era o pradă uşoară, sortită dinainte. De la apariţia lui François, îşi ascunsese puţin firea uşuratică. dar în Ai psa lui François o regăsea cu atât mai multă desfătare cu rit. la Viena aceasta era la modă.

Altă dată, contele nu se dăduse în lături să-i facă soţiei sale mici infidelităţi. Faptul că ea nu ştia nimic, era de-ajuns să aibă conştiinţa liniştită. Nu se supunea unor dorinţi imperioase; din aceste mici trădări n-a avut o plăcere prea mare. Dacă acest cuvânt n-ar fi prea tare. s-ar putea spune că Anne o înşelase pe Mahaut din datorie. Pentru el, asta făcea parte din meseria lui de om galant. Nu avusese decât plăcerile vanităţii.

În castelul verilor lui Anne d'Oxgel se afla o vieneză de-o frumuseţe celebră. Anne i-a plăcut şi i-a arătat acest lucru. Omagiul îl măguli pe bărbat. El i-ar fi mulţumit,

aşa cum se aştepta ea. Dar viaţa din castel care înlesnise preliminariile, făcea dificilă concluzia. Anne d'Orgel îşi respecta prea mult soţia ca s-o înşele cât era lângă ea. Şi aşa, ceea ce la Paris ar fi fost mai puţin decât un capriciu, doar o satisfacţie a amorului propriu, l-a preocupat pe contele d'Orgel.

Vieneza, nemulţumită, puse pe cineva să-i trimită o telegramă. O afacere o rechema de urgenţă la proprietatea ei din Tirol. Doamna d'Orgel n-a regretat-o. Nu bănuise nimic din această maşinaţie dar, desigur, asta era cauza unei antipatii pe care o credea fără motiv.

Ce studiu delicat cere dragostea*! Mahaut care credea că ea n-are nevoie să se apropie de Anne, se apropia totuşi: dar aceşti doi paşi înainte nu-i făcea ea oare din precauţie, şi fiindcă Anne făcea doi înapoi?

În singurătatea lui, François de Serveuse, credea că judecă toate cu nobleţe şi pătrundere. Vrând să-şi revizuiască prieteniile, aprecierile, se deda unui joc periculos. Nici măcar Mahaut n-a scăpat de această anchetă. François a trebuit să-şi mărturisească cum că o iubea ca pe o femeie, şi nu ca pe un înger sau pe o soră. La Paris, fericirea lui venea dintr-un echivoc. Singur în faţa adevărului, şi departe de respectul pe care îl dă prezenţa, era deznădăjduit. Se plimba pe plajă: – Dacă o iubesc pe Mahaut pur şi simplu, atunci înseamnă că vreau să-l înşel pe Anne.

Atitudinea lui Mahaut îi apărea ca singura salvare a prieteniei lui pentru Anne. Profită de ceea ce îl despera pentru a nu se considera un prieten rău. Îşi repeta că ţinea la Anne în afara dragostei lui pentru Mahaut, că şi fără Mahaut el ar fi fost atras de Anne. „Mă încântă şi mă amuză. Cu calităţile şi defectele lui, el reprezintă o rasă de demult, ai cărei urmaşi se apropie din zi în zi de ceilalţi oameni. Dar nu cumva farmecul pe care îl exercită asupra mea m-a făcut să fiu nedrept faţă de Paul Robin? N-am eu oare o ridicolă idee preconceptă despre nobleţe? N-o fi oare la mijloc vreo vrajă, legată chiar de

obiectul dragostei mele, care mă face să depreciez ceea ce nu-i de sânge? Şi aici încă, ce idee absurdă! Cum s-ar putea ca un om să nu fie de sânge? Al lui Paul nu este acelaşi cu al lui Anne, asta-i tot!”

François credea că singurătatea îl purifică. Judecând cu mai puţină patimă, se credea mai drept, în ce-l priveşte pe Paul, simţea concesiile pe care trebuie să le faci societăţii şi că nu poţi cere prea mult de la ea. Îşi făcea reproşuri că a fost supărat pe Paul din cauza neîncrederii lui când i-a povestit întâmplarea cu Josephina.

François era în corespondenţă cu Paul, reţinut la Ministerul Afacerilor Externe. La drept vorbind nu mustrările de conştiinţă l-au împins să-i scrie. Avea nevoie de un paşaport pentru Italia. Paul, la rândul său, avea aproape remuşcări faţă de François. Parcă îi părea rău că legăturile lor de prietenie slăbiseră puţin. Nu era oare el vinovatul? Nu judecase el într-un fel jignitor şi pripit prietenia lui François cu el’ Orgelii? Era pe cale de a-şi lua concediu şi-şi propuse să vină să petreacă o săptămână sau două cu Séryeuse.

De la sosirea prietenului său, François şi-a dat bine seama că pierduse acea nepăsare care-l amuza de obicei. Află cauza cu mirare. Din seara de la Robinson, Paul era amantul lui Hester Wayne. Continuase această aventură doar din lene şi vanitate, fără ca inima lui să fie câtuşi de puţin angajată. Pentru Hester, pe care n-o iubea, Paul distrusese o dragoste. Nu mărturisea încă restul, că această dragoste nu-l măgulea, fiind în afara „lumii bune”, şi că el văzuse în legătura lui cu Hester Wayne ceva măgulitor.

Dar Hester Wayne, luând aventura ei în serios, o ascunse. Asta nu-i convenea lui Paul. În plus, geloasă din dragoste, şi dându-şi seama de jena pe care o simţea Paul. ea ghici repede adevărata lui legătură. A putut să afle numele amantei lui. Era o mică burgheză, care din dragoste pentru Paul rupsese cu soţul ei. Hester se

credea iubită. Paul se plictisea în societatea ei. Ea crezu că plictiseala pe care o arăta provenea de la cealaltă legătură, şi că el nu ştia cum s-o rupă. Fără să-i spună ceva, luă asupră-şi această ruptură.

Amanta lui Paul nu bănuise niciodată că el o înşela. Avu oroare de el. Rupse în mod tragic. Paul doborât de această faptă a lui Flester Wayne, îi spuse că o urăşte, că n-a iubit-o niciodată, şi nu mai vru s-o vadă.

Nenorocise două femei şi suferea. Se simţea singur, despuiat, gândindu-se numai s-o recâştige pe cea pe care o iubea. Vorbea cu dezgust de el, pregătea un program de puritate. În această cumplită suferinţă morală, care împinge pe cei mai închişi oameni să se destăinuie, Paul a alergat la François.

Câştigat de destăinuirile lui Paul, François la nadul său se destăinui şi el. Îi spuse că o iubea pe doamna d'Orgel cu o dragoste fără speranţă, şi că prietenia lui pentru Anne îl împinge chiar să nu dorească să fie altfel. Cei doi prieteni se aprobau reciproc şi era straniu să-i vezi pe complicii noştri, care adesea căutaseră să se uimească povestindu-şi fapte închipuite, să se ia la întrecere în sentimente pe care altă dată le socoteau ridicole: fidelitatea, respectul de sine şi de oameni, acest amestec numit datorie, care nu este anost decât pentru cei care nu au gust.

În acest nou Paul, totuşi, François îl regăsea, la fiecare pas, pe cel vechi, cel adevărat.

Paul îi adusese lui François paşaportul pentru Veneţia. Când află că Séryeuse trebuia să-i întâlnească acolo pe d'Orgeli, nu şi-a lăsat în pace prietenul până ce nu i-a propus să vină şi el. François se distra pe socoteala prefăcătoriei: după ce îi încredinţase supărările lui cele mai tainice, Paul căuta acum să mascheze această mărturi sire. S-ar fi spus că Veneţia era proprietatea d'Orgelilor şi a lui François.

Mahaut continua să-i scrie lui François. Nu-i vorbea nimic despre Italia.

Printr-una din acele inspiraţii reciproce care pot apărea ca o înţelegere, nici Anne, nici Mahaut nu păreau să dorească prea mult Veneţia. Fiecare aştepta ca celălalt să deschidă vorba. Printr-un acord tacit şi aproape fără să scoată un cuvânt, îşi schimbară itinerariul. Oare numai kilometrii mai puteau să-i despartă pe Mahaut de François? Ea îşi spunea că prefera să trăiască puţin singură cu Anne; că la Veneţia regăseşti tot Parisul. Pe de altă parte, Anne d'Orgel, încântat de Austria, nu se gândea decât să se întoarcă prin Germania. Aceste ţări, tocmai din cauza dezastrului lor financiar, apăreau uşurinţei lui de necrezut, ca nişte ţări îmbelşugate. Excitat ca un copil, ducea într-un sac teancurile de hârtie-monedă necesare pentru mici cumpărături.

Erau deja în Germania când doamna d'Orgel i-a scris lui François că împrejurările îi împiedicau să mai vie în Italia. François avusese timp să se gândească la această ipoteză. Tristeţea lui a fost mai puţin vie decât plăcerea pe care o nădăjduise de la această călătorie, şi pe care chiar o avusese, înainte de scrisoare.

24?

Cartea poştală a lui Mahaut era atât de încurcată, atât de bună, căuta atât de mult să se scuze că nu se ţinuse de cuvânt, încât François era aproape răsplătit pentru necazul lui. „La urma urmei, îşi spuse el, ei se întorc mai repede la Paris. Ce vreau eu? Să fiu lângă ea, şi singur. Toată lumea e la Veneţia. Deci am să fiu, la Paris, mai fericit decât acolo".

Firea lui era atât de înclinată spre fericire, încât în orice contrarietate găsea un prilej de bucurie.

Paul plecă singur la Veneţia. Prima persoană pe care a întâlnit-o acolo, a fost Hester Wayne. S-au împăcat.

D'Orgelii nu trebuiau să se întoarcă atât de repede cum credea François. Dacă ar fi ştiut, când a părăsit Parisul, că va sta două luni fără s-o vadă pe Mahaut, n-ar

fi suportat. Dar speranţa l-a dus fără greutate până la ultimele zile ale lunii septembrie. Mahaut îi scrise din Germania că se întorc acasă. François îşi făcu bagajele.

Niciodată plăcerea de a-şi revedea mama n-a fost mai sinceră. Doamna de Séryeuse se desprinse, mirată de îmbrăţişarea lui.

— Nu arăţi bine, spuse ea.

Aceste cuvinte au refăcut răceala în jurul lor. Era desperat. Se gândea la Mahaut.

„Oare tot aşa se va întâmpla şi cu Mahaut?” se întreba el.

24Ô

D’Orgelii se întorseseră de două zile. Franco’s care, în timpul voiajului, nu-şi găsea loc la gândul că o va revedea pe Mahaut, acum se temea.

— Ai şi plecat? îi spuse mama lui, după dejun.

— D’Orgelii sunt la Paris, spuse el cu o gravitate extraordinară, ca şi cum mama lui trebuia să găsească tot aşa de natural ca şi el, să alerge îndată la ei.

— Ce grăbit eşti! spuse ea. Şi adăugă: Câtă dragoste!

Apoi tăcu, se opri brusc. Din privirea fiului ei înţelese că această banalitate, aceste cuvinte spuse cu uşurinţă, corespundeau unui adevăr.

„Iată ce se întâmplă, gândea François cu amărăciune. Mi-am dat drumul în scrisorile mele. N-ar trebui să spui niciodată nimic”.

Şi aşa, de-o parte şi de alta, răceala începu iar.

Ducându-se fără să previe, François risca să nu găsească pe nimeni acasă la d’Orgeli; dar dacă Mahaut nu era acasă, el prefera s-o ştie cât mai târziu posibil: căci dacă a putut suporta să stea două luni departe de ea, acum, când o simţea aproape, n-ar fi putut îndura, fără să sufere, ideea că poate n-are s-o vadă în acea zi.

Pe din afară, casa d’Orgelilor i se păru tristă. Avea aerul de a nu fi ieşit bine din somnul ei de vară.

Mahaut era singură. Auzind numele de Séryeuse se

ridică, făcu câţiva paşi spre el, cum poate face cineva lovit de un glonte. François îi sărută mâna, ca şi cum ar fi văzut-o în ajun. „Puteam s-o sărut”, gândi el. Asta însemna: „Anne nu-i aici”. Într-adevăr, absenţa lui e cea care l-a deranjat. Dacă Anne d’Orgel ar fi fost de faţă, ar fi sărutat-o pe Mahaut.

Anne era la o vânătoare şi nu trebuia să se întoarcă decât a doua zi. Obosită de drum, ea nu se dusese cu el.

François abia se uita la Mahaut. Se uita cercetător prin salon. Căuta o cauză materială neliniştii lui. Se bucurase dinainte atât de mult de această clipă! Se schimbase el? O mai iubea? Nu mai regăsea căldura acestei odăi.

— Păcat că plouă şi că nu putem sta în grădină, gândi el cu voce tare.

— Da, păcat, spuse Mahaut, cu un surâs silit.

Închişi amândoi singuri, ceea ce nu li se întâmplase niciodată, nu ştiau ce să-şi spuie. Fiecare avea impresia că trebuie să joace un rol şi că neglijase să-l înveţe. Nepăsarea nu se improvizează. În clipa aceea, Séryeuse înţelese cât de imposibilă era dragostea lui.

Mahaut şi el, faţă în faţă, departe de a se simţi bine, se gândeau la contele d’Orgel. Îi jena absenţa celui a cărui prezenţă jenează de obicei amanţii.

Se întuneca. Ei înşişi erau atât de întunecaţi încât nici nu băgară de seamă. Intră un servitor.

Aducea ceaiul. Atunci doamna d’Orgel se dezmetici, băgă de seamă că era întuneric.

Pe un ton de reproş ca şi cum acel servitor ar fi fost vinovat că se întunecase, dădu ordin să se aprindă lumina.

De pe o măsuţă joasă, François luă un album. „Uită-te, o să te distreze”, spuse Mahaut. Cuvântul acesta suna umil. Se simţea neputincioasă să-l distreze.

Albumul conţinea fotografiile făcute în vara aceea, încă nearanjate. Majoritatea chipurilor îi erau necunoscute lui François. „Cine este persoana asta? E

foarte frumoasă", întrebă el văzând vieneza. „Dar ce are ca şi el s-o găsească frumoasă? * gândi Mahaut.

Se simţi geloasă. Credea că era din cauză că acest portret trezea în ea amintiri neplăcute (căci sistemul ei de minciuni inconştiente îi destăinui brusc motivele antipatiei ei, şi scosese la lumină uneltirile acestei femei faţă de Anne). Se linişti imediat, ceea ce nu ar fi trebuit să se întâmple.

Albumul îl eliberă pe François de jumătate din neliniştea lui. Nu era oare fiindcă Anne se găsea pretutindeni pe primul plan?

François se vedea cu el' Orgelii ca înainte de vacanţă.

A fost sigur mai expansiv când l-a revăzut pe Anne decât când a revăzut-o pe Mahaut. Contele adusese nişte portţigarete şi stilouri cu mine din Austria şi Germania. „Datorită schimbului, le-am cumpărat «pe nimic»!" Acest fel de a scoate în evidenţă cadourile lui l-ar fi mirat foarte mult pe Paul.

François căzu din nou într-o falsă linişte. Dar dacă el continua să se lase în voia clipei prezente, ea, doamna d'Orgel, se hotărî repede.

Da, ea era decisă, la ce însă? Asta nu ştia nici ea încă precis.

k Ce anume a putut s-o schimbe atât de brusc?

Cuvintele au o mare putere. Doamna d'Orgel se crezuse liberă să atribuie preferinţei ei pentru François sensul care-l voia. Astfel, combătuse mai puţin un sentiment decât teama de a-i spune pe nume.

Împăcând până acum datoria cu dragostea, ea a putut să-şi închipuie, în puritatea ei, că sentimentele interzise nu sunt plăcute. Interpretase deci greşit sentimentul ei pentru François, căci îi era extrem de plăcut. Astăzi, acest sentiment mocnit, hrănit, crescut în umbră, începea să apară aşa cum era.

Mahaut trebui să-şi spună că-l iubeşte pe François.

De îndată ce pronunţă cuvântul teribil, totul i se

păru limpede. Echivocul din ultimele luni se risipi. Dar după prea mult amestec de umbră şi lumină, această lumină plină o orbea. Bineînţeles, ea nu se gândea să se întoarcă în negura ei; ar fi vrut să acţioneze imediat, dar nu ştia cum şi cui să ceară un sfat. Rând pe rând, această abandonată îşi îndrepta privirile spre Anne şi spre François.

În această perioadă cumplită, Anne îi vorbi lui François de un bal costumat pe care îl plănuia şi despre care-i şi vorbise soţiei lui.

— Mi se pare că nu-i momentul potrivit, bolborosi Mahaut.

— Eşti modestă, reluă el. Fără îndoială că nu se fac petreceri în octombrie, dar dacă facem noi, or să facă şi alţii. Acesta va fi balul care va deschide sezonul.

Doamna d'Orgel trăia într-un chin continuu. Se simţea prea departe de soţul ei pentru a spera un ajutor de la el. Ar fi găsit mai firesc să se adreseze lui François. Pudoarea ei nu o lăsa să se decidă. Cum să-i spună ce aştepta de la el, fără să-i mărturisească ceea ce el nu trebuia să afle niciodată?

Toată fiinţa ei oglindea lupta cruntă care o cuprinsese. Nu mai arăta aşa de bine, şi François era departe de a bănui că el era cauza acestei palori. Dragostea lui devenea tot mai mare. „Nu pare fericită, gândea, de ce oare? îl iubeşte pe Anne. Fără îndoială că el nu o iubeşte cum ar dori ea". Şi, din dragostea şi prietenia lui combinate, reieşea o stare atât de stranie, încât hotărî să folosească toată influenţa lui asupra lui Anne, pentru a-l îndemna s-o iubească mai tare. Fiindcă el mai simţea că dacă Anne ar face-o pe Mahaut nenorocită, n-ar mai putea să-i fie prieten.

Într-o seară când doamna d'Orgel părea că se simte mai rău ca de obicei, François, tulburat, îi spuse temerile lui contelui d'Orgel, după ce ea se retrăsese în odaia ei.

— Mahaut pare bolnavă.

— Ah! nu-i aşa? spuse imediat Anne, uşurat. Ai

observat şi dumneata. Sunt adânc mâhnit. Nu ştiu ce să fac. Susţine că n-are nimic. Nu mai ştiu cum să procedez. S-ar crede că prezenţa mea o enervează. Pe de altă parte, fiindcă sunt îngrijorat, nu îndrăznesc s-o las singură.

François se găsi în faţa unui om atât de diferit de cel la care se aştepta, încât îi păru rău că-l bănuise pe Anne de a nu-şi iubi îndeajuns soţia.

— De altfel, continuă contele d'Orgel, Mahaut este teribil de tânără; ea are nevoie de mai multă distracţie. Sezonul e trist. Fără îndoială că la toamnă va fi mai vesel. Dar, pe de altă parte, ea nu-mi uşurează de loc sarcina. Ca s-o distrez am avut ideea acestui bal, şi vezi ce primire îi face. Vreau s-o duc la un doctor care mi-a fost recomandat şi care îngrijeşte asemenea stări fără nume: ea refuză.

„Nu ştiu ce să fac", reluă Anne d'Orgel, în timp ce François se văita şi el de-atâta neputinţă.

În aceeaşi seară, pe când Mahaut răspundea la întrebările îngrijorate ale contelui: „Nu, te asigur, n-am nimic", Anne izbucni: „Nu numai eu am băgat de seamă transformarea ta; François a fost frapat fără ca eu să-i spun ceva".

2 G5

Doamna d'Orgel se simţi pierdută. Întârziase prea mult. Niciodată pericolul nu i s-a părut atât de aproape. Se hotărî. A doua zi dimineaţă, scrise doamnei de Serveuse.

Ceea ce este prea simplu de spus, nu reuşeşti niciodată să-l exprimi clar. Îi cerea s-o salveze. Deodată, băgă de seamă că nu-i mărturisise dragostea ei. Rupse scrisoarea, începu alta, compunând o mărturisire, cât se poate de atent şi de încurcat.

Doamna de Serveuse, care nu trecuse niciodată prin asemenea nelinişti, găsi scrisoarea confuză. Onestitatea, virtutea pot da loc la o neînţelegere feroce. Mama lui François, destul de fericită că a avut norocul să

nu-şi iubească decât soţul, credea numai în trăinicia sentimentelor conjugale. Trebuiai să fii un monstru ca să porţi în inimă pe altcineva decât pe soţul tău. Dar ce însemna asta? O femeie care-şi mărturiseşte crima pentru a se salva. Doamna de Serveuse a putut, în sfârşit, să înţeleagă că viaţa nu e atât de simplă, că virtutea nu are numai o singură faţă. Citea şi recitea scrisoarea, nu-i venea să creadă ochilor, cu toate că-şi repeta: „Prevăzusem”.

Doamna de Serveuse dădu ordin s-o cheme pe negresa Maria, care adusese scrisoarea. Ea aştepta în antret: „Ştii cumva dacă doamna contesă va fi acasă pe la sfârşitul după-amiezii?” Primind un răspuns afirmativ, „deci aşteaptă vizita mea, gândi doamna de Serveuse. E mai grav decât credeam”. Mai grav însemna pentru ea că François era vinovat. Că ea se ducea s-o vadă pe doamna d’Orgel nu de milă, dar ca o mamă care la primirea unei scrisori de la directorul liceului, adesea fără importanţă, aleargă la şcoală, convinsă că fiul ei s-a purtat prost.

De când trimisese scrisoarea, doamna d’Orgel se simţea uşurată. Sârguinţa pe care o pusese în cele scrise ascunsese puţin tragicul împrejurărilor. Ar fi o nebunie să spunem că era liniştită, dar era mulţumită că acţionase. Nu se mai simţea în starea bolnăvicioasă din zilele precedente. Poate că această uşurare se datora mai mult mărturisirii dragostei ei decât restului. În sfârşit, cineva împărtăşea această taină grea! Dragostea ei era satisfăcută, nu ruşinea ei. Desigur, nu se simţea copleşită de hotărârea luată, fiindcă nu era încă o hotărâre adevărată.

În tren, doamna de Serveuse reciti:

„Doamnă.

Graba cu care vă transmit această scrisoare, vă pregăteşte pentru ceea ce am să vă spun. Totuşi, ce departe sunteţi de adevăr, după cum, cu câteva zile în urmă, eram eu însămi!

Când o să cunoaşteţi primejdia pe care o încerc,

poate că mă veţi găsi imprudentă că v-am cerut ajutor.

La începutul prieteniei soţului meu pentru fiul dumneavoastră, mi-am dat repede seama de preferinţa pe care i-o acordam faţă de toţi ceilalţi prieteni ai noştri; n-am fost serios neliniştită şi am crezut că-mi dau seama numai din exces de scrupule. Deja, jără să ştiu, am procedat prost. Incidentul de la Champigny a contribuit şi el la liniştea conştiinţei mele, şi mă agăţ am peste măsură de ideea că François este mai mult decât un prieten, un văr, şi că deci sentimentele mele nu sunt decât legitime.

Eram oarbă; nu mai sunt. Trebuie să dau sentimentelor mele pentru fiul dumneavoastră numele care, spre ruşinea mea, îl *cer. Dar o mamă se alarmează repede. Aşa că trebuie să mă grăbesc să vă spun că fiul dumneavoastră este nevinovat, că el n-a încercat nimic pentru a tulbura liniştea mea. Eu singură am ajuns la sentimente interzise, despre care el nu ştie nimic. De altfel, dacă n-aş fi fost singura vinovată, înţelegeţi bine, doamnă, că nu dumneavoastră aş fi avut îndrăzneala să vă cer ajutor. Dar numai dumneavoastră puteţi obţine de la el, ceea ce eu nu pot să-i cer: dacă are un sentiment de prietenie pentru bărbatul meu, pentru noi – să nu ne mai vadă; căci nu mă pot salva decât fugind de el. Veţi găsi ceea ce este cel mai potrivit pentru a-l convinge. Va trebui poate să-i spuneţi totul. Nu mă tem de asta, ştiu că nu se va făli cu suferinţa mea. Din fericire, inima lui nu va avea decât durerea – uşoară pe lângă altele pe care le încerc eu acum – pe care o simţi când te îndepărtezi de nişte adevăraţi prieteni. N-am ştiut să rămân numai atât. Inima mea a trădat această prietenie. Trebuie deci ca François să nu mă mai vadă.*

Să nu spuneţi că n-am *dreptul să procedez astfel, să vreau să-l despart de soţul meu, că îmi calc prima mea datorie nemărturisind totul mai întâi domnului d'Orgel.*

În ultimele zile, de mai multe ori am încercat să-l

previn.

Dar el părea atât de departe de adevăr, că n-am avut acest curaj. Nu vrea să înţeleagă. Să nu credeţi că îl învinovăţesc; dimpotrivă, vreau să iau mai mult asupra mea. Dacă soţul meu este vinovat de ceva, este de-a avea prea multă încredere în mine.

Vai! *nu mă pot bizui pe nimic*. *Credinţa nu mă mai poate ajuta. L-am iubit destul de tare pe soţul meu ca să-l urmez în necredinţa lui*. *Oare mama mea ar putea presupune că îi semăn atât de puţin*? *Cum ar fi putut să mă apere de pericole care, pentru ea, nu puteau fi decât închipuite*? *N-am crezut niciodată să nu pot să-mi apăr singură onoarea*. *Dacă mă plâng, este de încrederea care mi-a fost acordată şi de dare, văd astăzi, nu eram demnă*.

Convingeţi-l pe François, doamnă, vă implor! *Dumneavoastră şi fiul dumneavoastră sunteţi cei de la care aştept totul…*”

— Îmi ascunde adevărul, gândea doamna de Séryeuse. O asemenea scrisoare nu vine degeaba. Mă cruţă.

Maliaut o primi pe doamna de Séryeuse în odaia ei. Poruncise să se spună că nu este acasă pentru nimeni decât pentru dânsa. La început, cele două femei vorbiră de lucruri indiferente.

Doamna d’Orgel nu ştia cum să atace un asemenea subiect. Faţă de această tăcere, doamna de Séryeuse îşi spuse: „Trebuie să fie mai grav decât îmi închipui”… Şi, convinsă de vina sa, începu sfioasă, ca şi cum ea ar fi cea vinovată:

21 – Neasttmpâr – Bal la contele d’Orgel 25M

— Nu îndrăznesc să vă aduc scuzele mele în ce priveşte fiul meu…

— Oh! doamnă! Cită bunătate! exclamă Mahaut.

Şi. îmboldită de inima ei. luă mâinile mamei.

Pe acest teren alunecos, ca nişte patinatoare novice, aceste femei pure se întrecură în stângăcii.

— Nu, nu, spunea Mahaut, vă asigur că François este străin de această dramă.

Doamna de Serveuse, convinsă că acestea erau ultimele mustrări de conştiinţă ale lui Mahaut, afirmă că ştie cum stau lucrurile în ce priveşte sentimentele lui François.

— Ce v-a spus el? întrebă doamna d'Orgel.

— Dar, în sfârşit, ştiu! replică doamna de Sérveuse.

y

— Dar. ce anume?

— Că vă iubeşte.

Doamna d'Orgel scoase un ţipăt. Doamna de Séryeuse avu într-adevăr în faţa ei spectacolul unei dureri omeneşti îngrozitoare. Tot curajul lui Mahaut se datora oare unui fel de certitudine că François nu o iubea? O bucurie nebună îi lumină o clipă faţa. Înainte ca doamna de Séryeuse să poată vedea această fiinţă distrusă, doborâtă de durere. Dacă François ar fi intrat în clipa aceea, ea ar fi fost a lui. Nimic n-ar fi putut s-o împiedice să cadă în braţele lui. nici măcar prezenţa mamei sale.

Doamna de Séryeuse înţelese totul. Speriată, căută repede să dea înapoi.

— Vă implor, spuse Mahaut, nu-mi luaţi singura mea bucurie care mă va ajuta să-mi suport datoria. Nu ştiam că el mă iubeşte. Din fericii e, soarta mea nu-mi aparţine. Vă cer deci cu atât mai mult să faceţi aşa ca să nu-l mai văd pe François. Dacă mă iubeşte, inventaţi ce vreţi, dar nu-i spuneţi adevărul: am fi pierduţi.

Vorbind de dragostea ei mamei aceluia pe care îl iubea, doamna d'Orgel se simţea aproape bine. După primele izbucniri violente:

— Trebuie să vie la noi astă-seară, la masă, spuse cu o voce mai sigură. Cum să-l împiedicăm? N-aş putea să-l revăd fără să leşin!

În fond, doamna de Séryeuse prefera să acţioneze

fără întârziere. Încă sub influenţa acestei scene, o să-l poată convinge mai uşor pe François. Îl va găsi, desigur, la ora şapte la familia Forbach.

— Nu va veni, spuse ea. Vă promit.

Ceea ce, în această scenă, ar fi mirat cel mai mult pe Séryeuse a fost comportarea mamei lui, pe care o credea rece. Spectacolul acestei patimi trezea în ea femeia adormită. Avea lacrimi în ochi. O sărută pe Mahaut. Amândouă îşi simţiră obrajii arzând şi uzi. Ceva aproape teatral o îmbăta pe doamna de Séryeuse. „E o sfântă", îşi spunea ea. faţă de liniştea pe care i-o da lui Mahaut siguranţa de-a fi iubită.

20*

Doamna de Serveuse se năpusti la familia Forbach ca cineva care aleargă până ce dă de-un perete. Căci în faţa mirării lor şi apoi a lui François, se dezmetici. În sfârşit, îşi dădu seama cât de nesocotită era purtarea „ei. „De ce trebuie să mă amestec eu în treburile fiului meu? se întreba ea. De ce să alerg ca o nebună?"

Mai mult ca oricine, detesta că s-a lăsat să-şi piardă cumpătul.

— Dar, ce s-a întâmplat, mamă? întrebă François când ea a intrat în odaia în care el se îmbrăca.

În faţa fiului ei. doamna de Serveuse îşi regăsi răceala şi, deci, un nou fel de stângăcie.

— Îţi mulţumesc. Mă pui în nişte situaţii foarte neplăcute!

Şi, această femeie, în care nu puteai s-o recunoşti pe cea care cu un ceas mai înainte plângea cu Mahaut d'Orgel, scoase scrisoarea din poşetă şi i-o întinse lui François cu o privire de gheaţă. Nimic nu-i mai părea demn de respect într-o aventura tulbure în care îşi imputa că a acceptat un rol. Făgăduielile făcute lui Mahaut îi apărură fără valoare.

François citea acea scrisoare, şi nu mai vedea ce citea. Ţinea în mâna lui această dovadă de necrezut a fericirii sale. Nu putea avea nicio îndoială că era scrisul

doamnei d’Orgel.

Doamna de Séryeuse îşi continua reproşurile ei. Revelaţia fericirii lui, îl făcuse pe François de nepătruns. Vorbele mamei sale lunecau deasupră-i fără să-l atingă, fără chiar să le audă.

Doamna de Séryeuse era supărată pe Mahaut că nu-şi stăpânise pornirea, se întorcea împotriva ei, şi chiar o bănuia că minte. În nedreptatea ei, o acuză chiar că s-a folosit de ea ca să afle François că este iubit. În entuziasmul lui. François nu era departe de a crede la fel. Fericirea mascându-i totul, el nu văzu nicio clipă în ce scop doamna d’Orgel scrisese această scrisoare. Era aproape în admiraţie faţă de ingeniozitatea pe care ţi-o dă dragostea.

După ce citi şi reciti această scrisoare, François o puse în modul cel mai firesc, în portofelul lui.

— Şi ai văzut-o? întrebă François. Ce aţi vorbit?

— Trebuie să-ţi mărturisesc că eu nu am nobleţea sufletească a acestei persoane. Când o auzi, în nu oşti vinovat, ea-i singură vinovată. În ce mă priveşte, eu găsesc că tu eşti cel puţin tot atât de vinovat ca şi ea. Înţelegi bine că n-ai de ales. Nu trebuie să vă mai vedeţi. Tu eşti cel care trebuie să găseşti un pretext potrivit faţă de domnul d’Orgel, fiindcă eu nu sunt deloc obişnuită cu asemenea istorii. Ah! ofta doamna de Serveu.se cu acea uimitoare nedreptate a mamelor, de ce trebuia să te certi cu singurii tăi prieteni bine!

Cum el continua să se îmbrace, doamna de Serveuse întrebă sfios:

— Te gândeşti să mergi la masă la d’Orgeli?

— Lipsa mea de la această masă ar fi de neînţeles pentru Anne d’Orgel. O să mă duc.

Doamna de Serveuse tăcea. Plecă încet capul în faţa fiului ei. îl luase totdeauna drept copil. Se găsea acum în faţa unui bărbat.

Era prea târau ca să se întoarcă la Champigny. Rămase la masă la familia Forbach. Cu ei puteai să-ţi

permiţi să te gândeşti la altceva. Totuşi, la doamna de Serveuse asta era atât de bătător la ochi încât n-a scăpat nici oarbei, nici arieratului. Nu era liniştită în ce priveşte sarcina ce-avea de îndeplinit faţă de doamna d'Orgel şi de fiul ei. Şi mai ales îi era ciudă de acea flacără de tinereţe, repede stinsă, pe care nenorocirea lui Mahaut o făcuse să ţâşnească în ea. În sfârşit, se învinuia fiindcă domnul de Serveuse, soţul ei, n-ar fi acceptat un asemenea rol şi, cu atât mai mult, să-l joace ea.

2 G4

În timp ce soţia lui, în starea pe care uşor e putem ghici, se îmbrăca, Anne totdeauna gata cel dintâi, primea o vizită destul de stranie; aceea a prinţului Narumof, pe care toată lumea îl credea mort. Ziarele, darnice cu faptele sângeroase, anunţaseră asasinatul acestui prinţ, unul dintre intimii ţarului Nicolae.

— Prinţul Narumof a debarcat la Paris ca şi cum ar fi fost pentru prima oară. El nu mai cunoştea pe nimeni. Venea la Anne fiindcă săptămâna trecută, la Viena, i se vorbise de vizita d'Orgelilor. Prietenii la care Narumof locuia în Austria deveniseră tot aşa de săraci ca şi el. De la ei avea acest costum de vânătoare şi această pălărie, cam ridicolă, cu care se prezentă în faţa lui Anne.

Pradă unei adevărate surprize, contele d'Orgel tăcea. Căci el nu ştia să exprime ceea ce nu simţea. Această surpriză o dată trecută, ştiu să se prefacă, Când Narumof îi povesti nenorocirile lui, el îi propusè imediat să stea la el. Dar bunătatea şi uşurinţa contelui d'Orgel se combinau atât de bine că nu puteai să le desparţi; un lucru îl sâcâia: prinţul oare n-o să deranjeze organizarea unei serate destinată punerii la punct a balului? Desigur, nu se putea visa o „atracţie" mai mare decât acest prinţ sosind direct dintr-o ţară plină de mister. Dar era socoteala lui de stăpân al casei care îl determina pe Anne d'Orgel să regrete că Narumof căzuse deodată, fără să fi prevenit pe nimeni. Din clipa aceea, hotărî să nu facă din el o vedetă şi să-l păstreze pentru o masă politică. Puţin

a lipsit să nu-l facă să aştepte în culise şi să-i ţie de urât surorii lui, care trebuia să ia masa singură.

Contesa d'Orgel apăru. Se temea că nu-şi va mai putea menţine prestanţa, atât de epuizată era. Prinţul şi ea s-au simţit imediat atraşi unul de altul. Aerul puţin rătăcit pe care-l avea Mahaut în seara aceea, făcea ca Narumof să nu se simtă dezorientat. Ea-l intimida mai puţin decât l-ar fi intimidat un specimen parizian. Iar doamna d'Orgel se simţea plină de compătimire, fiindcă-i era rău.

Anne dădu ordin să se mai pună un tacârul Mahaut se gândi că acest ordin este inutil. Aştepta un telefon de la François, scuzându-se că nu poate veni.

Soseau primii invitaţi. Anne d'Orgel găsea de cuviinţă ca de îndată ce intrau, să explice fiecăruia prezenţa acestui turist. Spunea povestea prinţului Narumof şi broda atât de mult în jurul adevărului, încât de la a doua versiune eroul a trebuit să-şi dezmintă bardul:

„Nu-i exact. Nu vin direct de la Moscova în costumul ăsta. îl am numai de trei zile".

Primul sosit a fost Paul Robin. Anne se mulţumi să-l prezinte lui Narumof. În acest caz contele d'Orgel proceda cu Paul ca acei paznici de castele care evită să conducă un singur vizitator şi care. pentru a porni, aşteaptă să mai sosească şi alţii. îl lăsă, fără milă, în faţa misterului, care ţinu puţin: Mârza şi nepoata lui i-au scos din situaţia asta. Pentru ei, făcea să prezinte surpriza cea mare.

Narumof, pe jumătate mulţumit de prima introducere a lui Anne d'Orgel, schimbă vorba. Îi spuse lui Mârza că-l regretase foarte mult în Persia când, la începutul războiului, se dusese să-i facă o vizită şahului. Mârza se scuză că nu a fost de faţă.

Paul asista uimit la întrecerea lor de politeţe. Narumof nu s-a lăsat să nu aibă el ultimul cuvânt. Îi mulţumi lui Mârza că l-a lăsat să treacă pe moşiile lui.

Mârza a fost cu atât mai mirat cu cât moşiile despre care vorbea Narumof fiind o provincie din Persia, el ar fi avut oarecari greutăţi să interzică accesul lor. Narumof uita groaznicul scandal pe care îl făcuse, aflând că Mârza nu se află la hotarul provinciei sale ca să-l primească.

Nenorocirea îl schimbase mult pe prinţul Narumof. Devenise bun. Pierduse din orgoliul său.

François era totdeauna printre primii sosiţi. Nu mai lipseau decât prinţesa d'Austerlitz şi el. Doamna d'Orgel era sigură acum că el nu va mai veni. O nelinişte adâncă o făcu să înţeleagă că până în ultimul moment crezuse că va veni. Găsi, desigur, firesc ca el să se fi supus ordinului ei, dar suferea că nu trecuse peste el.

Tot citind şi recitind scrisoarea, François a întârziat pe drum. În clipa când suna la uşa casei d'Orgel, Hortense d'Austerlitz cobora din maşină. El o aşteptă.

— Mă liniştiţi, spuse ea. Mă credeam în întârziere.

Mahaut nu-l văzu pe François decât când se află la doi paşi ce dânsa. Ea se dădu înapoi şi, judecând imediat dup «aerul lui degajat, crezu că doamna de Séryeuse nu-l văzuse încă.

Puse imediat în funcţiune unul din acele mecanisme comun tuturor femeilor care iubesc şi nu vor să iubească, şi care totuşi îşi contrazic virtutea. Nu încercase oare tot pentru ca François să anunţe că nu mai vine? Nu avea ce să-şi reproşeze că venise: vru deci să se bucure de acest scurt răgaz, de această seară unică.

De la începutul mesei, Narumof a căutat să fie vesel. Totuşi, prezenţa lui crea o răceală. Niciun surâs nu şterge ceea ce întipăreşte suferinţa pe faţă. Nu sunt zbârcituri; privirea e aceeaşi. Un om care a suferit nu a îmbătrânit neapărat. Transformarea este mai adâncă.

În mijlocul hainelor de seară, a rochiilor, Narumof era singur. Dădu acest sentiment de singurătate pe seama costumului său. Nu mai avea acea frumoasă încredere care altă dată l-ar fi încredinţat că comesenii erau jenaţi fiindcă nu erau îmbrăcaţi ca el. Strălucirea

luminii, vuietul glasurilor, îl tulburau. N-auzea bine ce-i spuneau vecinele, le punea să repete.

Această conversaţie sclipitoare îi respingea, nu-l voia. Nu-i putea urmări şirul, o găsea descusută. Repeziciunea ei îl zăpăcea, ca jocul cu inelul pe – cineva ale cărui degete nu sunt îndemânatice.

Doamna d'Orgel îi înţelese tulburarea. Nici ea nu se simţea în voie. În cele din urmă s-au izolat. Narumof îi povesti despre Rusia, doamna d'Orgel simţea o sfâşiere. Nu Rusia era cauza tulburării ei, ci un pretext pe care nu avea nevoie să-l ascundă. Văzând-o astfel, Narumof gândi: „E o persoană cu suflet".

Mahaut îşi propusese să fie fericită că-l vede pe François. Îi făcea rău să se uite la el şi evita asta, ca pe-o tortură inutilă. Totuşi, nu era destul de stăpână pe dânsa pentru a nu-şi întoarce din când în când privirile spre el, şi asta pentru a-l supraveghea.

O avea ca vecină pe tânăra persană. Bucuria lui îl făcea să fie amabil. Întâmplarea, sau mai curând convenienţele, aranjaseră lucrurile cum ar fi fost de dorit, aşezând pe prinţul rus lângă doamna d'Orgel şi pe François lângă mica văduvă. După cum Mahaut n-ar fi putut suporta un vecin uşuratic, François nju putea găsi ceva mai bun decât această prinţesă care avea vârsta la care râzi şi care plânsese deja foarte mult. Râsul ei străpungea inima doamnei d'Orgel: „Copila asta e delicioasă", gândea ea, uitându-se la François.

Cu toate că presupunea că el nu ştie nimic, era totuşi supărată pe el pentru veselia lui. dacă o iubea, era oare cu putinţă ca inima-i să nu simtă dinainte gravitatea acestei clipe? începu să se îndoiască de ceea ce îi spusese doamna de Séryeuse Dar îndată, mii de amănunte pe care le respinge-altădată, şi la care mintea ei nu mai opunea rezistenta, îi dovediră că dragostea ei este împărtăşită Totuşi, indusă în eroare de exemplul lui Anne, şi punând pe seama dragostei un aer de politeţe! imputa lui François lipsa lui de presimţire, atunc când ea

era aceea căreia-i lipsea, veselia lui François venind din destăinuirea lui Mahaut.

Doamna d'Orgel învăţa gelozia. Este oare un sentiment legitim, chiar în ziua când o femeii hotărăşte să sacrifice dragostea ei, onoarei?

— Ce tare trebuie să-i urâţi pe bolşevici! spus Hester Wayne prinţului Narumof.

Pe Anne d'Orgel îl agasă această absurdă apos trofă. El desfăşurase o supleţe de acrobat pentr-a evita Rusia, şi-o admira pe nevastă-sa. Îi aţi buia calculele lui copilăroase; admira că a evitat atât de bine situaţia dificilă, izolându-se cu Narumof. Ea îl trata cu respect şi în acelaşi timp nu lăsa conversaţia sinceră să devie generală.

Şi iată că americană distruge, cu o frază, această capodoperă.

Prinţul Narumof ezita, se exprima cu o greutate care sublinia cuvinte destui de banale.

— Poţi să învinovăţeşti oamenii de-un cutremur de pământ? Ceea ce trebuie" să se întâmple, se întâmplă. Cred că Franţa este prea mult dispusă să judece revoluţia rusă după propria ei revoluţie. Dar, în afară de faptul că într-o ţară atât de întinsă ca a noastră, prin forţa împrejurărilor lucrurile se petrec astfel, cuvântul revoluţie mi s-a părut totdeauna nepotrivit pentru a defini ceea ce se petrece la noi. Este un cataclism, tot ce vreţi, dar în ceea ce mă priveşte eu refuz să-i acuz pe nenorociţii care mi-au făcut atâta rău.

Pentru a vă dovedi că tot ceea ce ştiţi despre Rusia, continuă Narumof. nu este poate exact, gândiţi-vă că s-a spus că am fost omorât. Dar niciodată, nimeni nu mi-a atins un fir de păr. Este adevărat, adăugă el posomorât, că, lăsându-mi viaţa, mi-au luat raţiunea de a trăi.

E greu să-ţi schimbi părerile. În clipa aceea prinţul îşi dete seama că dacă viaţa lui trebuie să dezmintă opinia curentă, era necinstit să trăiască.

— Narumof are dreptate, spuse prinţesa

d’Austerlitz, aplecându-se spre Paul Robin. De ce să învinovăţim totdeauna poporul, să-l acuzăm de toate crimele? Fără îndoială, acolo ca şi aiurea, există zvăpăiaţi, dar se găsesc şi inimi bune, şi poate mai multe ca oriunde.

Hortense d’Austerlitz era cum se spune, „păţită” sau, mai exact, păţise multe ca să ştie asta.

— Fac parte dintr-o societate de binefacere, reluă ea, care mă pune în contact cu poporul. Ei bine! vă asigur că dacă o să avem o revoluţie, nu va porni de la el.

Paul o asculta încremenit, ca pe un oracol. De la aclamaţiile de la Porte d’Orléans, Hortense d’Austerlitz căpătase faţă de el o autoritate imensă. Nu ştia ce să creadă. Prejudecăţile lui erau distruse: o Austerlitz care ridică în slavă poporul! Un intim al ţarului care nu-i blestemă pe bolşevici!

Curajul îl uimea totdeauna, căci în ochii lui curajul nu era decât imprudenţă. Şi, pentru a fi îndrăzneţ trebuie să fii sigur de tine. Rusul acesta trebuie să fie cineva pentru a îndrăzni să nu-şi condamne duşmanii.

Contele d’Orgel nu avea păreri preconcepute; lui nu-i displăcea nimic din ceea ce făcea ca o recepţie să fie mai strălucitoare. La cele spuse de Hester Wayne se înfiorase. Apoi se înflăcăra: „Iată un refugiat rus mai puţin plicticos ca ceilalţi”, îşi spuse el.

Şi fiecare gândi ca Anne.

Nimeni nu-şi da seama că Narumof, prin tactul lui, atingea tragicul. Doamna d’Orgel era indignată de felul cum toată lumea reacţiona la această dramă. Ea suferea şi mai mult văzând că Narumof nu-l impresiona de loc pe François şi că el continua. În compania vecinei lui, să nu ia parte la conversaţia oamenilor mai în vârstă. În afară de doamna d’Orgel, numai Mârza vedea în Narumof altceva decât o minte ageră. Îi punea întrebări precise.

— Sunteţi uimitor. Narumof, spuse Hortense d’Austerlitz, nu v-aţi schimbat de loc. Vă găsesc chiar mai întinerit.

— Nu m-am schimbat, spuse prinţul, dar am pierdut tot. Am pierdut tot, repeta el cu o voce blândă. Ce-mi rămâne? Şi adăugă râzând în hohote: îmi rămâne farmecul slav.

— Şi farmecul slav a venit la Paris ca să uite tot, spuse Anne, cu vocea eroilor de revistă. Să-l sărbătorim, dar să nu-l plictisim vorbindu-i de coşmarul prin care a trecut.

Acest cuvânt cumplit cădea cu atât mai bine. cu cât Narumof conduse, pe nesimţite, conversaţia până la sfârşitul mesei. S-au sculat de la masă.

Anne anunţă cu un ton care nu admite replică, o schimbare de spectacol, un alt tablou.

Numai când a început să se vorbească despre balul costumat toată lumea aceea a luat nişte mutre de conferinţă politică.

François găsea greu rolul pe care contele d'Orgel i-l dăduse lui să-l joace în pregătirea acestei serbări. Anne, crezând că nu-i poate da o mai mare dovadă de prietenie decât scoţându-l mereu în evidenţă, se sfătuia cu el pentru o nimica toată. Paul, jignit de tăcerea din jurul lui, nu bănuia cu ce plăcere i-ar fi cedat François locul lui.

Toată lumea era de acord asupra faptului că un bal costumat degenerează în carnaval, dacă nu se impun anumite reguli. Trebuia un subiect de ansamblu. Asupra acestei chestiuni se înţelegeau cel mai puţin. Se simţea că acuşi izbucneşte o ceartă. „Dacă nu sunt ascultat, de ce m-au chemat!", gândea fiecare, gata să-şi dea demisia.

Anne d'Orgel se zbătea ca un drac, ca să menajeze aceste subtilităţi. Mahaut îl despera. „Nu sunt deloc ajutat", gândea el. Într-adevăr, doamna d'Orgel, ţinându-se în afara certurilor, continua să stea de vorbă cu Narumof.

Prinţul, cu toate dorinţa lui de-a intra în horă. era puţin zăpăcit. Scormonea în amintirile lui. căuta să-şi aducă aminte de spectacole frivole, dar amintiri mai

puţin vechi îl scufundau iar în întuneric.

François lupta contra enervării, a oboselii, decis, cu orice preţ, să-şi menţină locul la această conferinţă. O făcea pentru a-l induce în eroare pe contele d'Orgel. Mahaut îl vedea cu tristeţe coborând la asemenea frivolităţi. Avea o înfăţişare dură. François se uita la ea. „Cum! Această falsă moartă, era femeia care iubea, care o chemase pe doamna de Séryeuse în ajutor?" Punea mina în buzunar, atingea scrisoarea. Se stăpânea s-o scoată, s-o recitească. Tremura de teamă ca nu cumva cuvintele să se fi şters sau să se fi schimbat.

Hester Wayne, cu un carnet pe genunchi, desena nişte costume informe. Hortense d'Austerlitz improviza alte costume pe ea. Prăda salonul, îşi punea în cap un abajur, încerca să se mascheze în fel şi chip, ceea ce trezi în Anne patima cea mai profundă a oamenilor din clasa lui socială, de-a lungul secolelor: cea a deghizării.

Contele d'Orgel îl rugă pe François să meargă cu el ca să-l ajute să coboare nişte stofe. Căci pentru Anne desenele erau literă moartă. Era ca şi ignoranţii lui strămoşi, care câştigau bătălii, dar n-ar fi ştiut să descifreze o hartă. Pe când deschidea nişte sertare, îi spuse lui François:

— Nu ştiu ce are Mahaut. Astă-seară a întrecut orice măsură.

François se întoarse. Pentru prima dată nu mai, văzu în Anne acel fel de superioritate pe care i-o acorda din oficiu. îl judecă. îl găsea copilăros. Se uita la el cum ridică o mulţime de eşarfe, de turbane.

Au coborât şi-au aruncat zorzoanele pe covor. Invitaţii şi le smulgeau unii altora. Vedeau în aceste cârpe posibilitatea de a deveni ceea ce ar fi vrut să fie. François îi dispreţui. El nu dorea să fie altceva decât el însuşi.

Cu toate rugămintele, doamna d'Orgel sta la o parte. Îi ţinea de urât lui Narumof care cunoscuse salonul acesta de pe vremea răposatului conte. Îşi

repeta: Războiul a făcut din toţi nişte nebuni”.

În mijlocul acestei baeanale improvizate, Anne d’Orgel îşi pierdea capul. Pe faţa lui se vedea febra copiilor excitaţi de joc. Dispărea, reapărea, mai mult sau mai puţin aplaudat în nişte deghizări destul de puţin variate. Hester Wayne poza, lua atitudini teatrale, imitând statui celebre. Cum nimeni nu râdea, fiindcă nu era deloc amuzant, putu să creadă că este admirată.

Mulţi soţi, prin uneltiri dibace, ar fi parvenit mai greu decât Anne d’Orgel să pună, prin lipsa lui de abilitate, o distanţă între nevasta lui şi pericol. Această lipsă de abilitate avea să aibă un sfârşit frumos de tot. Căci Anne, care mai dispăruse o dată, apăru din nou cu pălăria tiroleză a lui Narumof pe cap. Schiţa un pas de dans rusesc. Această confundare de folcloruri, această pălărie verde cu pană de cocoş, îl făcu să râdă. Numai prinţul părea că nu prea gustă acest număr.

— Scuzaţi-mă, spuse el. Pălăria asta e a mea. Mi-au dat-o nişte prieteni austrieci, care nu puteau să-mi ofere altceva.

O răceală groaznică paraliză pe cei care râdeau. În această harababură, aproape toată lumea uitase 27G

de prezenţa lui Narumof. El lua acum postură de judecător, chema inconştienţa la ordine, trezea respectul cuvenit nenorocirii. Nebunia colectiva ieşea la iveală. Fiecare îl învinovăţea pe celălalt că l-a antrenat, şi avea necaz şi mai mare pe cei „care păstraseră măsura.

Doamna d’Orgel fu consternată. Soţul ei nu se mulţumea să-l asculte distrat pe Narumof, el uita, într-o beţie copilărească, cele mai mici delicateţi sufleteşti. Ea se simţea cu atât mai lovită cu cât el se deprecia tocmai în momentul în care ea avea nevoie să-l yialţe. Era peste puterile ei de a suporta ca Anne să coboare astfel în ochii lui Séryeuse. Ce-ar putea ea să răspundă, dacă François i-ar reproşa că sacrifică dragostea ei, pentru un om atât de copilăros? Era greu să vezi că face pe clownul tocmai cel a cărui simplă prezenţă ar fi trebuit să-l convingă pe

François de vinovăţia lui.

Raţionamentul doamnei d'Orgel era just. De când cu odaia cu stofe, Anne se arăta lui François aşa cum îl descriau duşmanii lui; dar François suferea, ştiind cită nobleţe şi frumuseţe ascunde această aparenţă neserioasă. Dacă nu l-ar mai fi iubit pe Anne, n-ar fi avut decât să se bucure de această treabă ale cărei rezultate le urmărea în ochii contesei d'Orgel.

Drama se complace deseori în jurul celor mai puţin semnificative lucruri. Ce semnificaţie puternică îi place atunci să dea unei pălării? Contesa citi în François aşa cum şi dânsa înţelese că el citeşte în ea. Făcu atunci unul din acele gesturi cu atât măi eroice cu cât măreţia lor nu impresionează pe nimeni, atât suntem de supuşi prejudecăţilor şi atât ne este de greu să admitem că o pălărie tiroleză poate să devie miezul unei tragedii.

Ea socoti că râu-i mai rămâne decât un singur mijloc de scăpare. Însăşi repulsia ei de-a face uz de el îi dovedi că va fi eficace. Se gândi să se asocieze la gestul lui Anne, să devină complicea lui; într-un cuvânt, să răspundă în tăcere lui François că ea nu găsise odios rolul soţului ei.

La cuvintele seci ale lui Narumof, ea se sculă şi se îndreptă spre Anne. Mergea la moarte.

— Nu Anne, uite-aşa, spuse ea turtind pălăria.

Jena nu mai avu margini. Anne d'Orgel avea cel puţin scuza zăpăcelii, a excitaţiei lui. Dar ceea ce făcea contesa d'Orgel dovedea o voinţă rece de a-l depăşi, ceea ce era nesuferit după frazele lui Narumof.

Calculase just.

„Uite cum o deformează!" îşi spuse François.

Dacă ceva ar fi fost în stare să slăbească dragostea lui François, Mahaut ar fi cules din plin fructul sacrificiului ei. Dar nu mai putea să-i procure lui François decât acea tristeţe care măreşte dragostea.

Dintre toţi, prinţul Narumof a fost cel mai mirat, îşi stăpâni un gest de mânie. Apoi: „Dar nu se poate, îşi

spuse el. asta nu vine de la ea” O apreciase prea mult pe contesă, şi bătrânul lui orgoliu nu adxnitea să se fi înşelat.

Astfel, singurul care nu o cunoştea a nimerit just. Suferinţele îl rafinaseră pe Narumof; şi era un rus: două motive pentru a înţelege mai bine ciudăţeniile inimii. El singur era aproape de adevăr. El „nimeri”; el ghici că doamna d’Orgel are un motiv ascuns: „Ea este prea fină ca să nu-i fi fost ruşine de soţul ei, îşi spuse el; a venit să împărtăşească dezaprobarea”.

Narumof a greşit – însă văzânri într-asta un gest de dragoste conjugală!

Astfel, departe de a-l exaspera, acest gest, l-a făcut pe Narumof să se stăpânească. La apariţia lui Anne d’Orgel, a fost singurul care n-a râs. Acuma el a fost singurul care să râdă în hohote.

— Bravo! strigă el.

Această schimbare bi uscă îi stupéfié pe toţi.

Anne, care avea oarecari îndoieli asupra tactului intrării lui, îşi regăsi încrederea în sine. Şi „bravo”-ul piinţului semăna atât de puţin a ironie că toată lumea a răsuflat uşurată.

Mahaut luă loc. „Nu se poate să dispreţuieşti mai elegant”, gândi ea. Era peste puterile ei să-şi închipuie cum putea s-o judece François.

Fiecare, pe ascuns, lepăda câi-pele de pe el.

— Ei bine, noi n-am lucrat de loc pentru bal, spuse Anne. De altfel, asta-i vina mea.

Mahaut, care nu dorea decât. să plece toţi. Îi spuse lui Mârza şi nepoatei lui:

— Gata. plecaţi?

Ar fi vrut să strige: „Plecaţi!” Simţea cum i se sleiesc puterile. „Numai de n-aş leşina până nu pleacă ultimul musafir 1” Acest ultim n-o să fie oare François? Mahaut se temea să-i ofere spectacolul slăbiciunii ei.

Dar prinţul Narumof era oaspetele lor. Ea nu va putea să-l părăsească imediat după recepţie „şi simţea

cum slăbiciunea o cuprinde cu o viteză nebună.

„De-ar pleca François mai repede, îşi repeta doamna d'Orgel. ca să nu afle nimic astă-seară, să mai aibă încă o noapte liniştită".

Deodată. În ameţeala ei, îi apăru nebunia rugăminţii ce x-o făcuse doamnei de Serveuse. „Dacă mama lui nu-i spune adevărul, ce poate spune ea?" Afară de dragostea lor, niciun argument nu-i păi ca destul de convingător pentru a-i nespărţi, şi încă începea să se îndoiască de acest motiv… Dacă doamna de Serveuse inventă, François va simţi, o să vrea să ştie, o să alerge aici".

Doamna d'Orgel aiura. Abia se ţinea pe picioare în faţa lui Hester Wayne.

În clipa aceea, din salonul de-alături, unde mai era contele care-l conducea pe Mârza, auzi mul persanei. Hester Wayne o ţinu apucând-o de mijloc. Mahaut cădea. Au întins-o pe-un divan.

Printr-un reflex, care dovedea că orice-ar fi gândit. François, îl considera încă pe contele d'Orgel ca mai în drept decât el să intervină, alergă spredânsul:

— Lui Mahaut i-a venit rău!

— Asta mai lipsea! spuse Anne d'Orgel.

Intră, urmat de ceilalţi. Dar doamna d'Orgel îşi revenise şi căuta să se stăpânească.

— Ce m-a mai speriat, François! exclamă Anne.

El te şi vedea leşinată.

Toţi au recunoscut, în această întâmplare, apoteoza unei serate atât de apăsătoare. Hester Wayne o detesta pe Mahaut de când se şuşotea pe seama lui François de Séryeuse şi-a ei.

— E-un nestatornic, s-a săturat de Mahaut care-i nebună după el. Îi făcea curte nepoatei lui Mârza – îi şopti ea în bârfeala ei absoluţă, lui Paul Robin, uimit de succesele lui François.

— François ar vrea să stea puţin cu tine, îi spuse naiv Anne d'Orgel soţiei lui, faţă de ultimii musafiri care

plecau, înmărmuriţi de această complezenţă.

— Nu, nu, strigă doamna d’Orgel. Lăsaţi-mă.

Şi, cum acest strigăt putea surprinde, a adăugat întinzându-i mâna:

— Eşti prea drăguţ, François, dar, n-am nevoie decât de somn.

— Am să mă interesez mâine dimineaţă, spuse Séryeuse.

Mahaut îl privi cu nesaţ dispărând în ceata. ta odaie împreună cu Mine.

Paul Robin îşi aştepta prietenul la colţul străzii. reci. Cum François nu-i vorbi decât de bal, îi păru rău că nu s-a dus acasă cu maşina lui I la ster Wayne.

La chinul de-a auzi uşa închizându-se, se adăugă pentru Mahaut certitudinea că nu va putea, cum îşi făcuse iluzii, să nu recurgă la Anne, După scena cu pălăria, gândea, François se va întoarce. Şi cum simţea pericolul mortal de a-l revedea, trebuia să-l primească Anne.

— Am să-ţi spun ceva în astă-seară, îi spuse ea, când el se întoarse.

— Îl instalez pe Narumof şi mă urc la tine.

În timp ce doamna d’Orgel se dezbrăca, era în acea stare în care nu-ţi mai vine niciun gând, doar imagina fără legătură. Îl urmărea pe François în stradă, oprea 9 trăsură cu el, mergea cu el în vârful picioarelor în antretul din Insula Saint-Louis. François îi vorbise de mai multe ori de doamna Forbach ca despre o sfântă. Cu ajutorul acestor amintiri, Mahaut se strădui să se gândească la datoria ei, dar imaginile biruiau mereu şi ea vedea, în locui datoriei, pe acei Forbach, acea pereche de infirmii

I se părea de necrezut contelui d’Orgel ca o femeie să aibă ceva de spus soţului ei. Fără să bănuiască ce-ar putea să-i spuie, nu se gf abia de loc.

Se tot învârtea în odaia lui Narumof.

— N-aveţi – nevoie de nimic? Aveţi tot ce vă

trebuie?

Coborî în salon. Strânse costumele lăsate pe fotolii, se duse să puie pălăria lui Narumof în antreu, apoi urcă. aşeză stofele la loc una câte una. Spera că în felul acesta are să ajungă prea târziu şi că are s-o găsească pe Mahaut adormită.

Printr-una din acele ironii cu care soarta se unuză să ne copleşească, niciodată doamna d'Orgel iu-l aşteptase pe Anne cu atâta nerăbdare. Suferea le această nerăbdare pe care nu-i firesc s-o încerci decât în faţa fericirii. Momentul acela tragic al nărturisirilor nu putea să-l aştepte, ar fi vrut să-i aşa înainte. Fără îndoială că nu mai avea nicio neredere în ea şi voia să fie constrânsă: dar în Tabă ei nu era oare şi ceva din nevoia instinctivă e a pedepsi o inconştienţă despre care întâmplata cu pălăria nu fusese decât o imagine de doi ani?

Anne d'Orgel intră. Se aşează lângă patul soiei lui.

Mai intri vrei să-i dea, într-un fel hazliu, o adevărată lecţie.

— Ei, bine! ce-i asta? Să leşini în faţa lumii? Face o impresie dezastruoasă, n-ai putut să te's. apaneşti?

— Nu. Sunt la capătul puterilor mele, nu mai pot continua singură.

Într-o zi de mărturisiri foarte inocente, ziua în care François i-a strâns braţul, ne amintim că Mahaut minţise fără să vrea şi, ca să spunem aşa, antrenată de curentul vorbelor. A fost oare, un fenomen de acelaşi fel, că s-a apucat să înşire dintr-odată, şi pe-un ton de imputare, ceea ce ar fi trebuit să-şi smulgă cuvânt cu cuvânt, dorind s5 moară pe drum?

În faţa acestei scene, s-ar putea numai trag concluzia că o mânie de neînţeles o împingea p1 doamna d'Orgel la nişte răutăţi supărătoare. Ana* o înţelese aproape în felul acesta. În faţa calmulu lui Mahaut, el îşi spunea că oamenii furioşi au deseori acest aer liniştit. Dar, vai! calmul venea di mai departe. Cum avusese timp

să se deprindă et ideea că-l iubeşte pe François, ea nu-şi dăde seama de efectul pe care putea să-l aibă o as* menea destăinuire. Asta i-a îngăduit să vorbească limpede. Din cauza acestei limpezimi, a acestrăceli, contele d'Orgel n-a înţeles. Ea băgă o seamă şi se îngrozi. Eşti stângaci faţă de-un în credul. Dar în faţa neputinţei soţului de-a înţelegcontesa, care se hotărâse să se acuze singură, *î* bucni, şi pentru că ea întări mărturisirea cu reproşuri pe care Anne le găsi himerice, mărtunşirea, ca şi restul, îi apărură soţului ei false.

Ce se petrecea în Anne d'Orgel? O credea oare, pe Mahaut, şi sentimentele lui erau paralizate de o durere prea mare? în tot cazul, el nu simţea nimic. I se păroa că totul îi este indiferent, că n-o mai iubeşte pe Mahaut.

Ea-şi frângea mâinile, îl implora.

— Nu lua expresia asta atât de neîncrezătoare. Ah! dacă ai simţi ce crud eşti, silindu-mă să te conving de-un luau de care sunt atât de disperată.

Se istovea, răguşea acuzându-se, apăsând pe amănuntele care pot face cel mai mult rău. Pieriind speranţa de a-i mişca inima, încercă să răâească mai direct orgoliul contelui. Îi spuse că el

1 avut faţă de Narumof o comportare incalifica→ilă, şi îi destăinui falsa ei complicitate.

Dacă Anne d'Orgel tăcuse până atunci, acimiţând, a nevoie, stângăcia lui în ce priveşte sentimentele, iretindea că îndeplineşte ca nimeni altui meseria ui de om de lume. Mahaut deci ţintise bine. Dar it din cauza acestei pretenţii era hotărât să răâână rezonabil, cumpătat cu orice preţ, orice ar putut spune Mahaut, şi. pentru ca să nu semene ea.

— Vezi, spuse el. eşti bolnavă, nervoasă, rea, a şti ce vorbeşti. Eu îl cunosc pe Narumof: – ar fi fost în stare să-mi ascundă nemulţumirea lui, dacă ar fi avut-o. Ne-am despărţit în cei mai buni termeni.

Ei continuă:

— Eşti un copil şi, vezi, toate aceste idei vin din

cauză că n-ai fost bine crescută, scandă el aproape eu o trufie dispreţuitoare. Iartă-mă, Mahaut; dar găsesc ridicol să mă înveţi pe mine ceea ce ştiu mai bine ca oricine. Imputările tale cu privire la Naramof îmi arată, dacă nu aş fi ştiut dinainte, că toate temerile tale sunt şi ele vane, şi ele prosteşti... Ai temperatură, o să regreţi scenf asta când te vei trezi.

Se sculă.

Mahaut se ridică pe jumătate din pat. şi-l reţin de mânecă atât de tare, cu o putere ce nu şibănuia.

— Cum! pleci? Vrei să pleci?

Decis să nu-şi iasă din fire. Anne d'Orgel's aşeza la loc, oftând. Mahaut îşi închipui atunci e poate. În dosul acestei aparenţe, era în Anne u om care suferea. Şi un răspuns care i-a fost dictf de revoltă. Îi făcu pe un ton umil.

— Ei bine, aceste idei sunt aşa de puţin var că am scris doamnei de Serveuse. Şi ea a ven ştie tot. Ea n-a găsit că sunt copilării.

— Ai făcut asta? bâigui el.

Se simţea atât de tare indignarea, mânia în g! sul acela, încât doamna d'Orgel în sfârşit să senat. A fost pe punctul de a se justifica.

Să ştie că aşa era caracterul contelui d'Orgel, să nu înţeleagă din realitate decât pe-aoeea care se petrece în public? Să nu fi înţeles el oare decât în clipa aceea, şi din cauza scrisorii către doamna de Serveuse, că Mahaut nu minţise când spusese că-<l iubeşte pe François? Anne, pe care această scenă îl lăsase rece, se g-îndi că poate o să sufere. Se temu mai puţin de suferinţă, decât de gesturile la care putea să-l împingă. Presimţi că poate nu va considera totdeauna această mărturisire aşa cum continua s-o facă: o necuviinţă a cărei gravitate se datora faptului că fusese trâmbiţată. Contrar altor oameni care se lasă duşi de ceea ce simt, şi se gândesc pe urară la mijloacele de-a împiedica scandalul, contele mergea profesional la ceea ce era cel mai urgent, adică îşi

exploata socri, năucirea lui şi. Începând ou sfârşitul, păstra pentru mai târziu şi pentru momentul în care va fi sigur, zbuciumurile inimii.

În sfârşit, părea să înţeleagă! Mahaut îşi dădea bine seama că fraza îşi atinsese ţinta. Aşteptând şi dorind o furtună, închise ochii. Dar lui Anne îi şi părea rău că putuse, prin cuvintele rostite mai are decât altele, să iasă din protocolul lui. Tremurând, Mahaut îl auzi deci spunând cu un glas foarte rlând:

— E absurd… Trebuie să căutăm un mijloc ca a reparăm tot.

Era între aceste două fiinţe o mare distanţă. Ea acea cu neputinţă ca Mahaut să înţeleagă mecanismul care aducea această blândeţe. Se culcă încet pe pernă, ca în acele visuri care se termină printr-o cădere. Asemenea căderi te trezesc. Ea se trezi, se ridică. Se uită la soţul ei, dar contele d’Orgel nu văzu că are în faţa lui o altă fiinţă.

Mahaut îl privea pe Anne dintr-o altă lume. Din planeta lui, contele nu văzuse nimic din transformarea care se produsese, şi că în loc de a se adresa unei nebune, vorbea acum unei statui.

— Hai, Mahaut, să ne liniştim. Nu trăim aici într-o insulă. Râu-i făcut, să-l dregem. François o să vie la bal. Şi poate că ar fi bine să vie şi doamna de Séryeuse.

Apoi, sărutând-o pe păr şi luându-şi rămas bun de la ea:

— François trebuie să intre odată cu noi. O să-i alegi un costum.

În picioare, în cadrul uşii, Anne era frumos. Nu îndeplinea el oare o datorie de o frivolitate măreaţă când, ieşind cu spatele, întrebuinţa, fără să-şi dea seama, cu un semn regal din cap, fraza hipnotizatorilor:

— Şi acum, Mahaut, dormi! Vreau!

CUPRINS
Preţată V
Tabel cronologic XXXI

Cuvânt înainte, de *Jean Cocteau*... XLI
Neastâmptff 1
Bai la contele râOrgel 137
4

Redactor: TEODORA POPA
Tehnoredactor: ION TUDOR
Dat la cules 17.07.1968. Bun de *tipar 18.11.1963. Apărut*
1968. Tiraj 90.175 ex. broşate. Hârtie ziar de 50 gim
Format 700 X 900/32. Coli e.d. 11, 40. Coli tipar 10, 50.
A. nr. 11.463/1968. c. *Z. pentru bibliotecile mari şi mici*
850 – 31
Tiparul executat sub comanda nr. 30 592 la Combinatul
Poligrafic „Casa Scânteii", Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti – Republica Socialista România